

รายงานการวิจัยเรื่อง

แรงงานนอกระบบข้ามชาติ : พัฒนาการแรงงานข้ามชาติและระบบการจัดการ
แรงงานข้ามชาติในอาณานิคมชายแดนจังหวัดสุรินทร์

บุญยัติ สาลี

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
ฝ่ายนโยบายชาติและความสัมพันธ์ข้ามชาติ (ฝ่าย 1)

พ.ศ. 2554

สัญญาเลขที่ RDG5410031

รายงานการวิจัยเรื่อง

แรงงานนอกระบบข้ามชาติ : พัฒนาการแรงงานข้ามชาติและระบบการจัดการ
แรงงานข้ามชาติในอาณานิคมชายแดนจังหวัดสุรินทร์

บัญญัติ สาลี

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
ฝ่ายนโยบายชาติและความสัมพันธ์ข้ามชาติ (ฝ่าย 1)
พ.ศ. 2554

Title Research	Migrant Informal Labors : Development and Management System of Migrant Informal Labors on the Borderland in Surin Province.
Researcher	Banyat SALEE
Year	2011

ABSTRACT

This research aims to study the mechanism and the relationship of Cambodian migrant informal labors in Surin province. The selected research areas are Kapchoeng district, Prasat district and Moeng district. Concepts used in this research are borders, social networks, and capital. The researcher analysis on the base of the people and the state. The findings will guide implementation in the policy of Thai state.

The results showed that Cambodian migrant labors in Surin Province, a provincial border, developed from formal to informal Increase respectively. Their jobs are both employed in stores and independent.

Crossing border of Cambodian migrant in formal labors is considered normal and depends on the process of creating a network of Khmer informal brokers (Mae Khayal). Although the Thai state would establish a mechanism for the management of labor in the imagination of the state system, but it can not perform as desired because of the insidious and complex flow of people and is bordered by the imagination of the state.

Discourse of "rogue" states and the media created an escape in the reinforcing power of the state. The relationship of the people in both Thailand and Cambodia on Khmer migrant informal labors on daily life practices is difficult problem in the management of the state. Management by state law and the arguments by the escape of Cambodian migrant informal labors is a recurring situation on the borderland in Surin province.

This research is important for the state to modify the proposed mechanism, management system and Creating new perceptions of the ASEAN Community by perception and listening to voice of the people in the borderland.

Keywords : Informal Labors, Migrant Labors, Migrant Informal Labors, Khmer Labors, Surin, Borderland, Thailand and Cambodia Border.

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์	7
คำถามหลักในการวิจัย	7
ระเบียบวิธีวิจัย	7
ขอบเขตในการศึกษา	8
วิธีดำเนินการวิจัย	9
กรอบแนวคิด ทฤษฎี และทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง	9
การนิยามคำศัพท์ในการวิจัย	13
ข้อตกลงเบื้องต้น	13
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	13
บทที่ 2 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสุรินทร์	
ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับพื้นที่วิจัยและจังหวัดสุรินทร์	14
เขมร : สังคม วิถีชีวิต และวัฒนธรรม	21
สภาพการจ้างงานแรงงานเขมรข้ามชาติในฐานะเป็นพลเมืองแห่งรัฐกัมพูชา	41
แรงงานข้ามชาติกัมพูชาในฐานะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมร	49
บทที่ 3 พัฒนาการแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบในจังหวัดสุรินทร์	
พัฒนาการแรงงานในประเทศไทย	51
พัฒนาการการจ้างงานแรงงานข้ามชาติเขมรและชาติอื่นในประเทศไทย	53
ปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการแรงงานข้ามชาติเขมรในสุรินทร์	56
พัฒนาการแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบในจังหวัดสุรินทร์	72
บทที่ 4 กลไก เครือข่าย และความสัมพันธ์ของแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบ	
แรงงานต่างด้าวเถื่อน : กลไกการจัดการแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบ	91
การสร้างเครือข่ายแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบ	97
ระบบการสร้างความสัมพันธ์แรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบในจังหวัดสุรินทร์	102
แรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบกับประชาคมอาเซียน	105
แรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบกับปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน	108
บรรณานุกรม	124
ภาคผนวก	128

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ลักษณะการข้ามชาติ (transnationalism) เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สืบเนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับรัฐ ผู้คนกับรัฐ ผู้คนกับผู้คน มีลักษณะที่ซับซ้อนและเลื่อนไหลมากยิ่งขึ้น กระบวนการโลกาภิวัตน์ทำให้ปรากฏการณ์การเลื่อนไหลข้ามชาติทั้งระบบทุน ผู้คน สินค้า และวัฒนธรรมเป็นไปอย่างซับซ้อน ซ้อนเจือปน ต่อเนื่อง และรวดเร็ว

ท่ามกลางความเลื่อนไหลในกระแสโลกาภิวัตน์กำลังขยับทวีขึ้นมาเรื่อย ๆ จินตนาการแห่งรัฐชาติก็คิดค้นแนวทางสกัดกัน ควบคุม ตรวจสอบความเลื่อนไหลนั้นทุกวิถีทาง สิ่งที่เกิดขึ้นในหลายศตวรรษที่ผ่านมาคือการขีดเส้นพรมแดน (boundary line) เป็นรั้วกันในฐานะเป็นพื้นที่ทางภูมิรัฐศาสตร์หรือดินแดนแห่งรัฐ (landscape state) เพื่อควบคุมไม่ให้เกิดการเลื่อนไหลได้หรือไม่ให้มีการเลื่อนไหลได้สะดวกมากเกินไปการรับรู้ของรัฐชาติ (fixed) แต่อย่างไรก็ตามความเป็นอาณาบริเวณชายแดน (border land) ก็เกิดพัฒนาการควบคู่กับกระแสโลกาภิวัตน์และพัฒนาการจินตนาการเรื่องพรมแดนแห่งรัฐ เส้นขีดแดนที่รัฐได้ขีดไว้เริ่มลบเลือนมากยิ่งขึ้น ความเป็นเมือง (urban) เริ่มก่อตัวขึ้นและขยายตัวเพิ่มมากขึ้นในเมืองที่อยู่ติดกับเส้นขีดแดนและเป็นเมืองชนแดนของรัฐ (buffer urban) ความเป็นเมืองในอาณาบริเวณชายแดนจึงมีความซับซ้อนมากตามลำดับ

การขยายตัวของเมืองส่งผลให้การเลื่อนไหลของระบบทุน สินค้า และผู้คน เข้าสู่เมืองนั้นมากยิ่งขึ้น สิ่งที่เห็นได้ชัดในปัจจุบันสำหรับเมืองที่อยู่ในอาณาบริเวณชายแดนนั้น คือการย้ายถิ่นฐานของผู้คน (migration) ไปทำงานในเมืองนั้น ๆ มากยิ่งขึ้น การย้ายถิ่นฐานเพื่อไปทำงานนี้ถือว่าเป็นปรากฏการณ์สากลที่เกิดขึ้นทั่วทุกมุมโลก

ประเทศในกลุ่มอาเซียนมีจำนวนผู้ย้ายถิ่นฐานเพื่อทำงานหรือแรงงานข้ามชาติกว่า 15.3 ล้านคน (กฤตยา อาชวนิจกุลและคณะ อ้างในคำบรรยายของ พลลธิป โรเบิร์ต 31 ตุลาคม 2551, 2552 : 1) การย้ายถิ่นฐานที่เพิ่มมากขึ้นตามลำดับทำให้ประเทศไทยและประเทศอื่น ๆ ในจินตนาการของรัฐชาติแรงงานข้ามชาติต้องอยู่ในการควบคุมของรัฐ รัฐสามารถตรวจสอบและรับรู้การย้ายถิ่นฐานของผู้คนที่ย้ายมาทั้งหมด โดยได้กำหนดกฎเกณฑ์กติกาต่าง ๆ ซึ่งเรียกว่า กฎหมาย เพื่อควบคุมการย้ายถิ่นฐานมาทำงาน ไทยเรียกกฎหมายนี้ว่า พระราชบัญญัติแรงงานต่างด้าว พ.ศ. 2551

การศึกษาของนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาเรื่องแรงงานข้ามที่การปะทะปฏิสัมพันธ์กับรัฐชาติ ได้ข้อสรุปที่น่าสนใจ เช่น กฤตยา อาชวนิจกุล (2552 : 35) พอสรุปได้ว่า “แรงงานข้ามชาติเป็นแรงงานที่มีลักษณะหมุนเวียนเคลื่อนย้ายสูง มักจะหลั่งไหลไปยังกิจการที่ให้ค่าตอบแทนดีกว่า มีเงื่อนไขการทำงานที่ไม่เลวร้ายนัก และได้รับสวัสดิการตามสมควร เป็นต้น ประกอบกับการที่ภาครัฐไม่มีนโยบายเปิดให้แรงงานใหม่มาจดทะเบียนของอนุญาตทำงาน ทำให้ผู้ประกอบการจำนวนหนึ่งประสบกับภาวะเสี่ยง คือจำเป็นต้องใช้แรงงานผิดกฎหมาย การหยุดชะงักของธุรกิจเนื่องจากขาดแคลนแรงงาน และอัตราหมุนเวียนของแรงงานที่ค่อนข้างสูง”

แสดงให้เห็นการเคลื่อนย้ายของแรงงานมีผลกระทบต่อการดำเนินการของรัฐอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะหากพิจารณาวิเคราะห์หน่วยอาณาบริเวณชายแดนที่มีความซับซ้อนด้วยแล้ว

กฎหมายที่รัฐมุ่งหวังจะให้ป็นเครื่องมือควบคุมแรงงานข้ามชาติหรือเรียกว่า “แรงงานต่างด้าว” นั้น ย่อมมีความลบลืนและไม่สามารถบังคับได้อย่างเต็มที่ในเมืองที่อยู่ในอาณาบริเวณชายแดน สืบเนื่องมาจากผู้คนในเมืองอาณาบริเวณชายแดนมีความหลากหลาย เลื่อนไหลปรับเปลี่ยนไปมา ซึ่งไม่ได้คำนึงถึงความเป็นแต่ชายแดนซึ่งเป็นพื้นที่หรืออาณาเขตตามความหมายของรัฐชาติที่มีความแน่นอนตายตัว และอำนาจอธิปไตยอันมีอาจละเมิดได้

การหลีกเลี่ยงจากอำนาจในการถูกกำกับควบคุมและการจัดวางที่รัฐสร้างเป็นกลไกในการควบคุม นั้น ไม่เพียงเกิดขึ้นกับแรงงานเท่านั้น ผู้คนที่ประกอบกิจการในชายแดนก็มีส่วนในปรากฏการณ์นี้ด้วย นายจ้างที่ต้องการลดต้นทุนในการผลิต ช่องทางที่ทำให้เกิดการหลีกเลี่ยงจากอำนาจที่รัฐในกฎหมายในการควบคุม นั้นอาจเกิดจากการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2551 ซึ่งได้จำแนกกลุ่มการจ้างแรงงานต่างด้าวเป็น 4 กลุ่ม ตามมาตรา 9 12 13 และ 14 โดยเฉพาะกลุ่มแรงงานที่มีภูมิลำเนาและเป็นคนสัญชาติของประเทศที่มีชายแดนติดกับประเทศไทย ยิ่งเอื้ออำนวยให้เกิดการล่วงละเมิดและหลีกเลี่ยงได้ง่าย ดังความในมาตรา 14 ว่า

คนต่างด้าวซึ่งมีภูมิลำเนาและเป็นคนสัญชาติของประเทศที่มีชายแดนติดกับประเทศไทย ถ้าได้เข้ามาในราชอาณาจักรโดยมีเอกสารใช้แทนหนังสือเดินทางตามกฎหมายว่า ด้วยคนเข้าเมือง อาจได้รับอนุญาตให้ทำงานบางประเภทหรือลักษณะงานในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราวในช่วงระยะเวลาหรือตามฤดูกาลที่กำหนดได้ ทั้งนี้ เฉพาะการทำงานภายในท้องที่ที่อยู่ติดกับชายแดนหรือท้องที่ต่อเนื่องกับท้องที่ดังกล่าว

คนต่างด้าวซึ่งประสงค์จะทำงานตามวรรคหนึ่ง ให้ยื่นคำขอรับใบอนุญาตทำงานชั่วคราวพร้อม กับแสดงเอกสารใช้แทนหนังสือเดินทางต่อนายทะเบียนและชำระค่าธรรมเนียมตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

ในการออกใบอนุญาต ให้นายทะเบียนระบุท้องที่หรือสถานที่ที่อนุญาตให้ทำงาน

ระยะเวลาที่อนุญาตให้ทำงาน ประเภทหรือลักษณะงาน และนายจ้างที่คนต่างด้าวนั้นจะไปทำงานด้วยทั้งนี้ ตามแบบและวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

ความในมาตรานี้จะใช้บังคับกับท้องที่ใด สำหรับคนต่างด้าวสัญชาติใด เพื่อทำงานประเภท หรือลักษณะใด ในช่วงระยะเวลาหรือฤดูกาลใด โดยมีเงื่อนไขอย่างใด ให้เป็นไปตามที่คณะรัฐมนตรีกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

ปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า รัฐต้องการรับรู้และควบคุมแรงงานข้ามชาติหรือรัฐเรียกว่า แรงงานต่างด้าว ให้อยู่ในกรอบแห่งกฎหมาย นอกจากนี้รัฐยังใช้กลไกในการจัดการบริหารแรงงานข้ามชาติโดยยกเว้นเป็นกรณีพิเศษให้ผู้หลีกเลี่ยงบทบัญญัติแห่งกฎหมายสามารถทำงานได้เป็นกรณีพิเศษ เช่น มติคณะรัฐมนตรี เรื่อง การขยายเวลาการพิสูจน์สัญชาติและการผ่อนผันให้อยู่ในราชอาณาจักรแก่แรงงานต่างด้าว และการแต่งตั้งกรรมการในคณะกรรมการบริหารแรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองเพิ่มเติม วันที่ 19 มกราคม 2553 และประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง การอนุญาตให้คนต่างด้าวบางจำพวกเข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรเป็นกรณีพิเศษตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2553 เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า รัฐพยายามอย่างยิ่งที่จะจัดการแรงงานข้ามชาติของรัฐอย่างเป็นระบบและเป็นไปตามกฎหมาย โดยบูรณาการการทำงานในทุกหน่วยงาน แต่ความพยายามนี้กลับทำให้วิถีแห่งแรงงานข้ามชาติมีพัฒนาการในรูปแบบต่าง ๆ เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในอาณานิคมที่อยู่ในชายแดน

ปัญหาในการจัดการแรงงานข้ามชาติของรัฐยิ่งทวีคูณมากยิ่งขึ้น เมื่อผนวกกันกับการแข่งขันและการประหยัดต้นทุนในด้านการผลิต มีปรากฏการณ์การจ้างงานที่ไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับผู้จ้างแรงงานและประโยชน์แห่งรัฐซึ่งถือว่าสาเหตุให้เกิดการจ้างแรงงานนอกระบบขึ้นในประเทศไทย

คำว่า แรงงานนอกระบบ นี้ มูลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพได้ให้คำนิยามว่า ผู้ใช้แรงงานที่ทำงานโดยไม่มีสัญญาการจ้างงานที่เป็นทางการ หรือไม่มีนายจ้างตามความหมายของกฎหมายแรงงาน ไม่ได้ทำงานอยู่ในสถานประกอบการของนายจ้าง ไม่มีค่าจ้างหรือค่าตอบแทนที่แน่นอน หรือเป็นผู้ประกอบอาชีพอิสระ หรือเป็นผู้ที่ทำงานชั่วคราว แรงงานนอกระบบจึงเป็นแรงงานที่ไม่ได้อยู่ในกรอบความคุ้มครองของกฎหมายคุ้มครองแรงงาน กฎหมายประกันสังคม ทำให้ไม่มีหลักประกันความมั่นคงใด ๆ ในการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องงานที่มั่นคง ค่าตอบแทนแรงงานที่เป็นธรรม สุขภาพความปลอดภัยในการทำงาน และความมั่นคงในการดำรงชีวิตเมื่อเข้าสู่วัยชรา (<http://homenetthailand.org>)

นอกจากนี้ยังแรงงานนอกระบบในประเทศไทย อาจแบ่งเป็นกลุ่มได้ ดังนี้

- 1) แรงงานนอกระบบภาคการผลิต เป็นแรงงานนอกระบบกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่ง คือ แรงงานที่ทำการผลิตสินค้า หรือทำงานอยู่ที่บ้านของตนเอง
- 2) ผู้รับงานไปทำที่บ้าน (Sub Contracted Workers)
- 3) ผู้ผลิตเพื่อขาย (Self Employed)
- 4) แรงงานนอกระบบภาคบริการ
- 5) แรงงานนอกระบบภาคเกษตร

ลักษณะการจ้างแรงงานนอกระบบดังกล่าวมีการขยายตัวในกลุ่มคนไทยมากยิ่งขึ้น เมื่อแรงงานนอกระบบคนไทยมีปัญหาบางประการที่ไม่ตอบสนองต่อผลประโยชน์การจ้างงาน หรือเมื่อผู้ใช้แรงงานคนไทยลดน้อยลง การขยายการจ้างงานในลักษณะนี้ก็มีการขยายตัวเป็นการจ้างงานแรงงานข้ามชาติ

แรงงานข้ามชาติที่เข้ามาทำงานในลักษณะการจ้างงานแบบนอกระบบดังกล่าวจะปรากฏเห็นทั่วไปและหนาแน่นในเมืองที่อยู่ในชายแดนและมีจุดผ่านแดนทั้งจุดผ่านแดนทางการ(มีด่านเจ้าหน้าที่ประจำ) และจุดผ่านแดนธรรมชาติ(จุดข้ามแดนที่ไม่มีเจ้าหน้าที่ประจำอยู่และไม่ได้ประกาศเป็นจุดข้ามแดน)

แรงงานข้ามชาติเหล่านี้ข้ามพรมแดนมาในลักษณะต่างๆ มีรูปแบบการเคลื่อนย้ายแรงงานที่หลากหลาย มีเครือข่ายแรงงานข้ามชาติช่วยให้แรงงานเหล่านี้ได้ข้ามมาทำงานในภาคเกษตรตามฤดูกาล แรงงานภาคอุตสาหกรรม แรงงานภาคบริการ การค้าขาย และถูกจ้างอื่นๆ เข้ามาทำงานในสถานที่ต่างๆ ในชุมชน ส่วนหนึ่งเป็นแรงงานที่ลักลอบเข้ามาทำงานอย่างผิดกฎหมายเช่นกัน

แม้หน่วยงานภาครัฐจะควบคุมดูแลแรงงานให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบของรัฐก็ตาม ด้วยเหตุปัจจัยทางด้านกลุ่มชาติพันธุ์และบริบทแวดล้อมต่าง ๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันมากและความเป็นชายแดนก็อันเป็นข้อจำกัดที่แรงงานส่วนหนึ่งไม่อาจปฏิบัติตามได้ จึงเกิดการหลีกเร้นและละเมิดระเบียบกฎเกณฑ์ของรัฐ

การย้ายถิ่นฐานของแรงงานข้ามชาติ ไม่ว่าจะเป็นการลักลอบเข้าเมือง การเดินทางท่องเที่ยว การอพยพหนีภัยลี้ภัยสงคราม หรือการโยกย้ายถิ่นฐานเพื่อดันรนแสวงหาโอกาสและงานทำ เพื่อให้ชีวิตและความเป็นอยู่ของตนและครอบครัวดีขึ้น กำลังเกิดขึ้นอย่างสลับซับซ้อนในปัจจุบัน

แรงงานข้ามชาติที่เดินทางเข้ามานั้น ไม่ได้ผ่านกระบวนการคัดสรรแรงงานที่มีฝีมือ ส่วนใหญ่เป็นแรงงานไร้ฝีมือ ไร้อำนาจต่อรองกับนายจ้าง จึงได้รับผลตอบแทนน้อย ซึ่งหากพิจารณาในฐานะที่ประเทศไทยเป็นสมาชิกองค์กรแรงงานระหว่างประเทศ ILO (International Labor Organization) ที่ได้กำหนดมาตรฐานของแรงงานไว้ว่า นายจ้างต้องจัดสภาพการทำงานอย่างมีมาตรฐาน และลูกจ้างจะต้องมีอิสระในการต่อรอง รวมถึงมีอิสระจากการบังคับใช้แรงงาน จึงเป็นที่มาของแรงงานข้ามชาตินอกระบบ

สาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ในลักษณะนี้ก็คือ โลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นกระบวนการการไร้พรมแดนในความหมายของมนุษยชาติ ชายแดนและเขตแดนไม่ได้เป็นเขตกันผู้คน แต่กลับกลายเป็นพื้นที่แห่งการยืดหยุ่น ปะทะปฏิสัมพันธ์สัมพันธ์ซึ่งกันละกันระหว่างผู้ที่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่ทั้งเหมือนกันและแตกต่างกัน การแสวงหาผลประโยชน์ในชายแดนมีการขยายตัวเพิ่มมากยิ่งขึ้น จึงทำให้ปรากฏการณ์การข้ามชาติของแรงงานมีมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นว่า ในเมืองชายแดนยังพลดปล่อยให้เกิดมีการจ้างงานชาวต่างชาติที่อยู่นอกระบบเริ่มมีจำนวนมากยิ่งขึ้นตามลำดับ

การศึกษาในเรื่องชายแดนไม่ได้จำกัดเพียงปัจจัยที่เกิดขึ้นจากกระบวนการโลกาภิวัตน์ที่ผ่าทะเลเส้นขีดแดนให้เกิดการไหลบ่าของทุน ผู้คน สินค้า ภาพลักษณ์ และอุดมการณ์ระหว่างรัฐต่อรัฐเท่านั้น การเหลียวมองผ่านประสบการณ์ของผู้คนในชายแดนที่ต้องต่อสู้ ดันรน ขัดแย้ง และตอบโต้กับวิถีแห่งชีวิตที่ถูกกระบวนการโลกาภิวัตน์ดุดกลืนก็เป็นเรื่องที่สำคัญเช่นเดียวกัน การพิจารณาประเด็นปัญหาต่างๆ ผ่านวิถีชีวิต ความนึกคิด และประสบการณ์ของผู้คนในพื้นที่ชายแดนที่รัฐคิดว่าเป็นพลเมืองของรัฐ แต่เป็นพลเมืองที่ไร้เสียงต่อรองและไม่สามารถเข้าสู่กระบวนการเสนอและกำหนดนโยบายตามความคิดและวิถีชีวิตตนเองกับรัฐได้ การประกอบกิจกรรมบนวิถีการชีวิตประจำวันของผู้คนเหล่านั้น ก็เป็นไปเพื่อทั้งสนับสนุน ทั้งต่อรอง ตอบโต้ และหลีกเร้นกับกฎเกณฑ์ระเบียบที่รัฐได้กำหนดขึ้นให้ปฏิบัติเหมือนกันในขอบเขตอาณาแห่งรัฐ หากรัฐนำเอาปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชายแดนมาเป็นกรณีศึกษาและกำหนดนโยบายอย่างแยกแยะ จะทำให้เข้าใจกับผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดนมากยิ่งขึ้น นโยบายที่รัฐกำหนดจักได้เหมาะสมกับผู้คน สังคม วัฒนธรรม และบริบทสิ่งแวดล้อมในแต่ละพื้นที่ได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น การมองปรากฏการณ์อย่างนี้ก็อาจเป็นส่วนหนึ่งที่เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับรัฐที่ถือว่าเป็นประเทศเพื่อนบ้านได้อย่างบูรณาการและสมบูรณ์ที่สุด

จังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดหนึ่งที่อยู่ติดชายแดนไทย-กัมพูชา มีเทือกเขาพนมดงรักเป็นเขตกันพรมแดนของทั้งสองประเทศ มีช่องผ่านแดนที่ยกระดับเป็นช่องผ่านแดนถาวร จำนวน 1 ช่อง คือ ช่องจอม และมีช่องธรรมชาติที่สามารถใช้ผ่านแดนได้โดยไม่มีการตรวจและด่านตรวจคนเข้าเมืองอีก

ประมาณ 10 ช่อง การเดินข้ามแดนของผู้คนส่วนใหญ่อาศัยช่องจอมซึ่งเป็นด่านถาวร การที่ผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดนในจังหวัดสุรินทร์ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่มีจำนวนมากที่สุด ในขณะเดียวกันนี้อีกฟากฝั่งหนึ่งคือ กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในประเทศกัมพูชา ก็มีกลุ่มชาติพันธุ์เขมรเช่นเดียวกันกับผู้คนในจังหวัดสุรินทร์ ความเหมือนกันทางด้านชาติพันธุ์ การมีภาษา วัฒนธรรม และสังคมที่มีลักษณะอันเดียวกันนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้หลุดลอดการตรวจสอบควบคุมของกระบวนการตรวจคนเข้าเมือง แรงงานที่เดินทางเข้ามาทำงานในจังหวัดสุรินทร์ จึงมีความหลากหลายทั้งถูกต้องตามกฎหมายและไม่ถูกต้องตามกฎหมาย

จากการสังเกตในพื้นที่เบื้องต้น ผู้วิจัยพบว่า การเคลื่อนย้ายของแรงงานข้ามชาติกัมพูชา ได้เดินทางผ่านช่องจอมด้วยการข้ามแดนชั่วคราว ติดต่อกับนายจ้างด้วยวิธีการผ่านนายหน้าหรือผู้ที่เคยทำงานอยู่ในประเทศไทยทั้งในอำเภอกาบเชิง อำเภอปราสาท และอำเภอเมืองสุรินทร์ ลักษณะการทำงานบางส่วนนายจ้างและแรงงานได้เดินทางไปลงทะเบียนแรงงานต่างด้าวตามกฎหมายกำหนด อีกบางส่วนไม่ได้เดินทางไปทะเบียน เนื่องจากเป็นผู้เดินทางเข้ามาประเทศไทยชั่วคราว พอถึงกำหนดเวลาก็เดินทางออกนอกประเทศแล้วป้อนตราเข้ามาใหม่

แรงงานกัมพูชาที่ทำงานในจังหวัดสุรินทร์มีลักษณะงานที่หลากหลายทั้งอยู่ในส่วนการผลิต การบริการ และการเกษตร ซึ่งถือว่าเป็นแรงงานนอกระบบ เพราะไม่มีสัญญาการจ้างงานที่เป็นทางการ หรือไม่มีนายจ้างตามความหมายของกฎหมายแรงงาน ไม่มีค่าจ้างหรือค่าตอบแทนที่แน่นอน มีทั้งผู้ประกอบการอาชีพอิสระและผู้ที่ทำงานชั่วคราว ดังนั้นกลุ่มแรงงานข้ามชาติกลุ่มนี้ถึงแม้ว่าจะจัดอยู่ในกรอบกฎหมายแรงงานต่างด้าว มาตรา 14 ซึ่งกำหนดให้แต่ละท้องถิ่นได้บริหารจัดการได้ แต่ก็ไม่ได้มีความชัดเจนในเรื่องการจ้างงานมากนัก และแม้จะมีมติรัฐมนตรีเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนแรงงานต่างด้าวผิดกฎหมายเป็นถูกกฎหมายก็ตามมติรัฐมนตรี เรื่องการจัดระบบแรงงานต่างด้าวหลบเข้าเมืองสัญชาติพม่า ลาว และกัมพูชา ปี 2549 2550 และ 2551 ตามลำดับ ก็ไม่สามารถจัดการบริหารแรงงานต่างด้าวได้อย่างครบถ้วนได้

จากเหตุผลในเรื่องการเคลื่อนย้ายของแรงงานข้ามชาติของชาวกัมพูชาที่เดินทางมาทำงานในจังหวัดสุรินทร์ และการเปลี่ยนแปลงลักษณะการจ้างงานของนายจ้างในจังหวัดสุรินทร์ดังกล่าวแล้ว ในงานวิจัยนี้จึงนิยามคำศัพท์โดยมีความหมายเป็นไปในทางเดียวกันกับความหมายที่มูลนิธิเพื่อพัฒนาแรงงานและอาชีพได้นิยามไว้ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้นนี้ดังนี้

“แรงงานนอกระบบข้ามชาติ” ในที่นี้หมายถึง แรงงานข้ามชาติที่ไม่มีสัญญาจ้าง ไม่เป็นไปตามกฎหมายแรงงานต่างด้าวทุกฉบับ ไม่มีค่าจ้างที่แน่นอน ไม่มีกำหนดวันเวลาการจ้างแน่นอน ไม่มีสวัสดิการและประกันสังคมตามกฎหมายประกันสังคม คำนิยามศัพท์นี้จึงรวมลักษณะงานที่เกี่ยวข้องกับแรงงานนอกระบบภาคการผลิตซึ่งเป็นแรงงานที่ทำการผลิตสินค้าหรือทำงานอยู่ที่บ้านของตนเอง แล้วนำมาส่งให้ห้างร้านต่าง ๆ, ผู้รับงานไปทำที่บ้าน, ผู้ผลิตเพื่อขาย, แรงงานนอกระบบภาคบริการ และแรงงานนอกระบบภาคเกษตร

สาเหตุหนึ่งที่แรงงานข้ามชาติกัมพูชาเลือกที่จะเป็นแรงงานนอกระบบ เพราะว่าการเดินทางไป-กลับได้ข้ามเข้าออกประเทศ และเดินทางจากจุดผ่านแดนมายังที่ทำงานสะดวกขึ้นสามารถไปเข้าเย็นกลับได้ นอกจากนี้การมีภาษาและวัฒนธรรมอันเดียวกันกับคนไทยในจังหวัดสุรินทร์(กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในจังหวัดสุรินทร์) ก็สามารถพิกนอนกับนายจ้างได้ เมื่อถึงวันเวลาที่กำหนดก็ข้ามแดนแล้ว

เข้ามาใหม่ แรงงานข้ามชาติกัมพูชาที่ทำงานในลักษณะนี้ถือว่าเป็น “แรงงานนอกระบบข้ามชาติ” ดังที่ได้ให้นิยามคำศัพท์แล้วนั้น

แรงงานข้ามชาติในลักษณะดังกล่าวนี้มีผลกระทบเกิดขึ้นต่อกับเศรษฐกิจและสังคมในจังหวัดสุรินทร์ จากงานศึกษาของกรมจัดหางาน สำนักงานจัดหางานจังหวัดสุรินทร์ ได้ศึกษาเรื่อง ปัญหาผลกระทบแรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมือง ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสุรินทร์ โดยสรุปว่า นโยบายของรัฐไม่ชัดเจนไม่สามารถกำหนดแนวทางในการปฏิบัติงานในพื้นที่ได้ โดยเฉพาะจังหวัดสุรินทร์มีแรงงานต่างด้าวที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภาษาและวัฒนธรรมเหมือนกันเข้ามาทำงาน บางคนมีการสมรสกับคนไทย จึงเป็นผู้ประสานงานช่วยเหลือกันในการจัดหางาน และคนไทยในพื้นที่ซึ่งมีภาษาและวัฒนธรรมเดียวกันนั้นยังช่วยปกปิดข้อมูล ไม่ให้รัฐเข้าตรวจสอบได้ และเพราะภาษาและวัฒนธรรมเดียวกันจึงไม่สามารถแยกได้ว่าเป็นคนไทยหรือคนเขมร ผลกระทบด้านเศรษฐกิจในจังหวัดสุรินทร์ ทำให้ภาวะตลาดแรงงานบิดเบือนไม่เป็นไปตามอุปสงค์อุปทานของแรงงาน เนื่องจากค่าจ้างแรงงานต่างต่ำกว่าแรงงานไทย ทำให้มีผลกระทบต่อการจ้างงานคนไทยที่มีฝีมือดีกว่า และค่าจ้างคนไทยในพื้นที่ไม่สามารถขยับตัวสูงขึ้นตามอุปสงค์ของงานที่เพิ่มขึ้น ส่งผลถึงการกระจายรายได้ในระยะยาว (ว่าที่ ร.ต. สมชาย ละอองทอง, 2545 : 53) จากงานศึกษานี้ สะท้อนให้เห็นเรื่องผลกระทบส่วนหนึ่งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในจังหวัดสุรินทร์ แต่ยังมีผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอีกหลายประการที่เกิดขึ้น เช่น คนในพื้นที่ต้องเปลี่ยนอาชีพและเดินทางไปทำงานต่างถิ่น หรือเดินทางเข้ากรุงเทพมหานครแทนที่จะได้ทำงานในพื้นที่ ค่าจ้างที่ได้แรงงานข้ามชาติส่งออกไปให้ครอบครัวในกัมพูชา ทำให้เงินตราไทยไหลออกต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น เป็นต้น

การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาติและการศึกษาแรงงานนอกระบบในประเทศไทย ปรากฏว่า ยังไม่พบการศึกษาในเรื่องแรงงานข้ามชาติที่จ้างงานในลักษณะนอกระบบ และยังไม่มีการศึกษาที่เกี่ยวข้องนโยบายและระบบการจัดการแรงงานข้ามชาตินอกระบบ โดยเฉพาะกรณีจังหวัดสุรินทร์ซึ่งเป็นพื้นที่ที่การแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชามีมาทำงานในลักษณะดังกล่าวจำนวนมาก ปรากฏการณ์การเคลื่อนย้ายของแรงงานข้าม การปรับตัวของแรงงานข้ามชาติและผู้คนในชายแดน ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นที่เกิดขึ้นในจังหวัดสุรินทร์ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในเมืองที่เป็นอาณาบริเวณชายแดน ดังนั้นผู้วิจัยจึงจัดทำโครงการวิจัยเรื่อง แรงงานข้ามชาตินอกระบบในจังหวัดสุรินทร์ในฐานะเป็นเมืองที่จัดอยู่ในอาณาบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา โดยเน้นศึกษาพัฒนาการของแรงงานข้ามชาติ และกระบวนการจัดการแรงงานทั้งที่มีอยู่ในปัจจุบันและนำเสนอแนะนโยบายที่เหมาะสมในการจัดการบริหารแรงงานข้ามชาติในเมืองชายแดนต่อรัฐ โดยใช้ปรากฏการณ์ผ่านประสบการณ์ชีวิตประจำวันของผู้คนในพื้นที่และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กับแรงงานข้ามชาติ มาศึกษาโดยใช้แนวคิดชายแดน (borderland) และแนวคิดเครือข่ายทางสังคม (network theory) มาประยุกต์เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้ชัดเจนลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ผลจากการศึกษานี้จะเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดนโยบายในการจัดการบริหารแรงงานข้ามชาติในเมืองที่อยู่อาณาบริเวณชายแดน อาจนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดผลประโยชน์แก่แนวทางการดำเนินนโยบาย เพื่อการพัฒนาประเทศด้านกำหนดรูปแบบในการจัดการพื้นที่ชายแดน นโยบาย และการจัดการแรงงานข้ามชาติ

2. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาพัฒนาการแรงงานนอกระบบข้ามชาติในจังหวัดสุรินทร์
- 2.2 เพื่อศึกษากลไก เครือข่าย และระบบความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานนอกระบบข้ามชาติกับนายจ้างและผู้ร่วมงานชาวไทยในจังหวัดสุรินทร์

3. คำถามหลักในการวิจัย

- 3.1 แรงงานนอกระบบข้ามชาติในจังหวัดสุรินทร์มีพัฒนาการและรูปแบบการเคลื่อนย้ายอย่างไร
- 3.2 กลไก เครือข่าย และระบบความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานข้ามชาติกับนายจ้างและผู้ร่วมงานในการทำงานเป็นอย่างไร

4. ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการและกระบวนการเริ่มต้นจากการสร้างฐานความคิดซึ่งเป็นรากฐานที่จะกำหนดแนวทางในการวิจัย วิธีวิทยาจึงขึ้นอยู่กับฐานคิดที่อาศัยมุมมองทางรัฐภูมิศาสตร์และภูมิศาสตร์วัฒนธรรม โดยมองเงื่อนไขและเชื่อมโยงปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่หลากหลาย แล้วจึงจำแนกส่วนประกอบให้เห็นเป็นแต่ละส่วนไป แต่ก็ยังคงความเชื่อมโยงสัมพันธ์ไว้กับระบบ โดยมีวิธีการศึกษาแบ่งเป็น 3 ส่วน ดังนี้

4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้แก่ การรวบรวม ศึกษา สังเคราะห์ และวิเคราะห์จากเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาในขั้นตอนต่อไป

4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Research) โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ข้อมูลเชิงคุณภาพจะใช้วิธีการสำรวจพื้นที่ การสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่าง การจดบันทึกข้อมูลเชิงคุณภาพ เขียนผังวัฒนธรรมชุมชน และใช้วิธีการเข้าไปอาศัยใช้ชีวิตในวัดของหมู่บ้าน เพื่อสังเกตแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

4.2.1) การลงพื้นที่สำรวจพื้นที่ ได้แก่ การสำรวจพื้นที่ในอำเภอกาบเชิง อำเภอบราสาท และอำเภอเมืองสุรินทร์

4.2.2) การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ได้แก่ การเข้าไปศึกษาเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสถานที่ประกอบการ ร้านค้า แหล่งบริการ และผู้ใช้แรงงานภาคการเกษตร

4.2.3) การสัมภาษณ์ ได้แก่ การสัมภาษณ์บุคคลในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องได้แก่ นายจ้าง ผู้ใช้แรงงาน และเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง

4.3 การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ วิเคราะห์ด้วยอาศัยข้อมูลจากการที่ได้จากการสัมภาษณ์ โดยใช้แนวคิดที่เกี่ยวข้องมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์แล้วนำเสนอนโยบายเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ชายแดน โดยเฉพาะเมืองที่อยู่ในอาณาบริเวณชายแดน

5. ขอบเขตของการวิจัย

5.1 ขอบเขตเชิงเนื้อหา

การศึกษาในครั้งนี้ใช้การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Study) เช่น เอกสารข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ ข้อมูลจากเอกสารทางราชการที่เกี่ยวข้องกับแรงงาน เช่น กรอบความร่วมมือระหว่างประเทศ ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิรวดี - เจ้าพระยา - แม่น้ำโขง (Irrawaddy - Chao Phraya - Mekong Economic Cooperation Strategy - ACMECS) กรอบความร่วมมืออนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Greater Mekong Sub-region - GMS) ยุทธศาสตร์สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ และข้อตกลงอาเซียน เป็นต้น หรือสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการพัฒนาชายแดน แผนยุทธศาสตร์และแผนงานในการพัฒนาต่างๆ ทั้งระดับประเทศ ระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่น และงานวิจัยหรือรายงานการศึกษาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมืองชายแดน ข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาที่มีชุมชนตั้งอยู่ตามแนวชายแดนของทั้งสองประเทศ

5.2 ขอบเขตเชิงพื้นที่

จากที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อสังเกตก่อนนำเสนอโครงการวิจัยนี้ พบว่า กลุ่มแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาที่เดินทางมาทำงานในจังหวัดสุรินทร์มีจำนวนหนาแน่นในชุมชนเมือง 3 แห่ง ได้แก่ กาบเชิง ปราสาท และเมืองสุรินทร์ จากการสังเกตนั้นทำให้ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานเบื้องต้นว่า แรงงานชาวกัมพูชาจะเดินทางมาทำงานผ่านอำเภอกาบเชิง แล้วเข้าสู่อำเภอปราสาท และเข้าสู่เมืองสุรินทร์โดยลำดับ จึงอาจแบ่งกลุ่มพื้นที่ได้ ดังนี้

1. บ้านกาบเชิง อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
2. บ้านก้งแอน ตำบลก้งแอน อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์
3. เทศบาลเมืองสุรินทร์

5.3 กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ได้แก่

- 1) ผู้จ้างแรงงานและแรงงานชาวกัมพูชาในจังหวัดสุรินทร์
- 2) บุคคลภาครัฐทั้งที่เป็นเจ้าหน้าที่ทหาร ทหารพราน ตำรวจ และฝ่ายปกครองที่เกี่ยวข้อง
- 3) ผู้ปฏิบัติงานในสำนักงานแรงงานจังหวัดสุรินทร์
- 4) ประชาชนทั่วไปที่เกี่ยวข้องมีความสัมพันธ์และมีประสบการณ์ร่วมกับแรงงานชาวกัมพูชาซึ่งผู้วิจัยสัมภาษณ์ด้วยวิธีการสุ่มโดยเจาะจงในแต่ละพื้นที่

6. วิธีการดำเนินการวิจัย

6.1 การศึกษาเอกสาร

ศึกษาเอกสารและข้อมูลทางด้านแรงงาน แรงงานข้ามชาติ กฎหมาย กฎกระทรวง และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาติ เช่น กรอบความร่วมมือระหว่างประเทศ เอกสารงานวิจัยหรือรายงานการศึกษาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมืองชายแดนหรือสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการพัฒนาชายแดน แผนยุทธศาสตร์และแผนงานในการพัฒนาต่างๆ ทั้งระดับประเทศ

ระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่น และงานวิจัยหรือรายงานการศึกษาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมืองชายแดน ข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา

6.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการขออนุญาตหน่วยงานและการค้นหาผู้นำในพื้นที่ ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานในจังหวัด และหน่วยงานในพื้นที่เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และแนวทางในการศึกษา รวมถึงการประสานเพื่อรับทราบข้อมูลในการทำวิจัย โดยสร้างความเข้าใจและชี้แจงวัตถุประสงค์เพื่อให้ นายจ้างและผู้ใช้แรงงานมีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย เนื่องจากผู้วิจัยใช้วิธีการทางมานุษยวิทยาในการศึกษา ข้อมูลบางอย่างที่ได้จากการสังเกต และการมีส่วนร่วมจะไม่แจ้งผู้ให้ข้อมูลทราบ เพื่อจะได้ข้อมูลที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

6.6 การวิเคราะห์ข้อมูลและสะท้อนกลับข้อมูลสู่พื้นที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การสรุปข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผลเพื่อทำข้อมูลที่ได้ทำการสะท้อนกลับสู่หน่วยงานที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อความถูกต้องครบถ้วนของข้อมูลจากการศึกษา

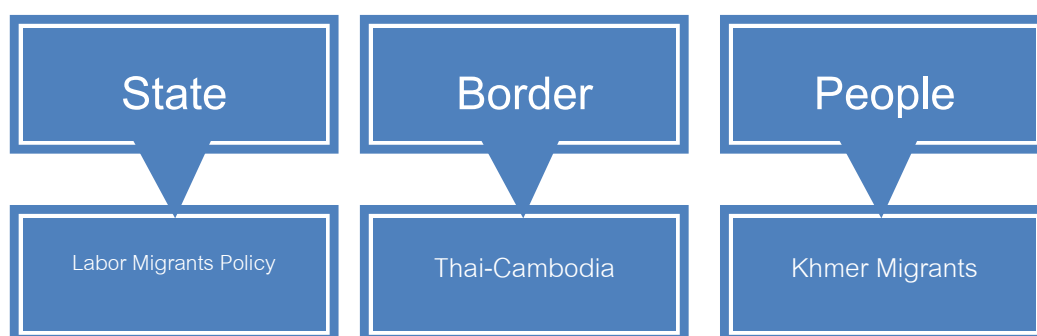
6.7 การสังเคราะห์ข้อมูลและจัดทำข้อเสนอแนะ

ทีมนักวิจัยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดทำรายงานผลการศึกษาฉบับสมบูรณ์ และจัดทำข้อเสนอแนะเพื่อนำไปกำหนดเป็นนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่เมืองชายแดนที่เหมาะสมและเกิดความยั่งยืนในด้านการจัดการบริหารแรงงาน

7. กรอบแนวคิด ทฤษฎี และทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง

7.1 กรอบแนวคิด

การศึกษาเพื่อตอบคำถามทางด้านการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกแนวคิดทฤษฎีที่เป็นกรอบและทิศทางในการวิจัยวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่มีอยู่หลากหลายนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า แนวคิดที่เหมาะสม สอดคล้องและตอบคำถามในการวิจัยครั้งนี้มากที่สุด โดยยึดคำสำคัญเป็น มโนทัศน์ (conceptualization) ได้แก่ รัฐ อาณาบริเวณชายแดน และผู้คน ทั้ง 3 คำนี้เป็นมโนทัศน์พื้นฐานในงานวิจัยครั้งนี้ซึ่งถือว่าเป็นนามธรรม และเมื่อเสริมเชื่อมจากคำสำคัญซึ่งกลายเป็นรูปธรรม ได้แก่ นโยบายเรื่องแรงงาน ชายแดนไทยกัมพูชา และแรงงานข้ามชาติ

7.2 ทฤษฎีพื้นฐานที่ใช้ในการวิจัย

จากคำถามหลัก และกรอบแนวคิดสำคัญที่ได้ตั้งไว้เป็นพื้นฐานในการวิจัย จึงอาศัยทฤษฎีต่าง ๆ ที่นำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากต่าง ๆ ที่ได้มาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ตามหัวข้อการวิจัยในครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

7.2.1 แนวคิดเรื่องชายแดน (borders)

คำว่า ชายแดน (borders) มีคำที่ใกล้เคียงกันและมีความหมายเกี่ยวข้องกันหลายคำ ได้แก่ ชายแดน (border) พรหมแดน (frontier) เขตแดน (boundary) เส้นแบ่งเขต(borderline) อาณาเขต (territory) และอาณาบริเวณชายแดน (border land)

แนวทางการพิจารณาในเรื่องพื้นที่ชายแดน มีแนวทางที่แตกต่างกันอย่างน้อย 2 แนวทาง ได้แก่ แนวทางรัฐศาสตร์กับแนวทางมานุษยวิทยา แต่ละแนวทางดังกล่าวมีแนวคิดที่ต่างกันอย่างสิ้นเชิง

แนวคิดทางด้านรัฐศาสตร์ได้นิยามความหมายชายแดนว่า เป็นองค์ประกอบสำคัญของความเป็นรัฐสมัยใหม่ตั้งแต่ต้นและจุดสิ้นสุดขอบเขตอธิปไตย สร้างกระบวนการควบคุมพื้นที่ เส้นเขตแดน และแบ่งแยกความเหมือน ความแตกต่าง ความเป็นพวกเดียวกัน กับความเป็นอื่นระหว่างผู้คนที่ต่างฟากของเส้นพรหมแดน การเคลื่อนย้ายของผู้คนข้ามพรหมแดนรัฐชาติจะเกิดขึ้นอย่างเสรีไม่ได้ (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2542 : 2) ชายแดนในความเป็นเส้นแบ่งแดนที่นักรัฐศาสตร์ได้นิยามดูเหมือนจะตอบสนองกับความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ ซึ่งอาจมาพร้อมกับวิธีคิดแบบรัฐสมัยใหม่ตะวันตก (สมเกียรติ วันทะนะ, 2530) ในขณะที่แนวความคิดทางด้านมานุษยวิทยาก็ไม่ได้ให้ความสนใจศึกษาเรื่องชายแดนตั้งแต่ต้น ส่วนใหญ่ให้ความสนใจเรื่องพรหมแดน (boundaries) มากกว่า เพิ่งจะเริ่มในใจประยุกต์แนวคิดเรื่องพรหมแดน (boundaries) ในการศึกษาทำความเข้าใจกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และวัฒนธรรมตามแนวชายแดนในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา (ยศ สันตสมบัติ, 2551 : 48) นักมานุษยวิทยาเริ่มใช้พื้นที่ชายแดนวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับรัฐชาติ ในลักษณะที่เคลื่อนไหวและซับซ้อนมากขึ้น นับแต่ปี ค.ศ. 1970 เป็นต้นมา ทำให้เห็นชายแดนที่เชื่อมโยงกับปัญหาอำนาจ และความด้อยพัฒนา ในยุคโลกาภิวัตน์ทำให้ผู้คน ทุน สินค้า และวัฒนธรรมก้าวข้ามพรหมแดนรัฐชาติ กระแสแนวคิดหลังสมัยใหม่มองชายแดนในลักษณะเป็นภาพลักษณ์(image) ของพฤติกรรม การทำความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมในพื้นที่ชายแดน อาจต้องอาศัยแนวคิดเรื่อง พื้นที่ชายแดน (borderlands) มาทำความเข้าใจ (ยศ สันตสมบัติ, 2551 : 56-57)

ทำให้ปัจจุบัน การศึกษาเรื่องชายแดนอาจอาศัยแนวคิดพื้นฐานทั้งทางด้านรัฐศาสตร์ และมานุษยวิทยาเป็นกรอบในการศึกษา แล้วให้คำนิยามความหมายของพื้นที่ชายแดนที่ต่างกันอย่างสิ้นเชิง ในงานของธงชัย วินิจจะกุล (Thongchai Winichakul, 2541 : 73-80) ได้ให้ความหมายไปในแนวรัฐศาสตร์และความเป็นรัฐชาติ ซึ่งให้พื้นที่ชายแดนเป็นกระบวนการหลายเป็นรัฐชาติ สอดคล้องกับนักประวัติศาสตร์ชาวฝรั่งเศสชื่อ Pierre Vilar (อ้างใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2545 : 1-16) ที่ได้อธิบายความหมายชายแดนว่า เป็นจุดกำเนิดของความเป็นชาติและประเทศ และสอดคล้องกับโสภิธา วีรกุลเทวัญ(2549 : 5)

การศึกษาชายแดนในแง่ภูมิพรมแดน (frontiers) โดย Willson & Donnan (1998) อ้างใน ขวัญชีวัน บัวแดง, 2548 : 6-7) ได้อธิบายเกี่ยวกับพรมแดน (frontiers) ว่าเป็นเขตพื้นที่ (territorial zone) ที่มีความกว้างขนาดต่าง ๆ ทั้งที่ข้ามชายแดนหรือห่างออกไปจากชายแดน อันเป็นพื้นที่ที่ผู้คนต่อรองลักษณะพฤติกรรมและความหมายที่เกี่ยวข้องกับความเป็นสมาชิกของรัฐและชาติ เป็นพื้นที่ของอำนาจแห่งการช่วงชิง และ อาณาบริเวณชายแดน (border lands) โดย Hertzfeld (2001 อ้างใน ขวัญชีวัน บัวแดง, 2548 : 6-7) ได้ให้ความหมายว่าเป็นพื้นที่ทางกายภาพที่มีนัยถึงบางสิ่งที่อยู่ระหว่าง (in-between) เป็นพื้นที่ของการติดต่อ ไม่ต่อเนื่อง และไม่ชัดเจน สอดคล้องกับการอธิบายเรื่องอาณาบริเวณชายแดนของ เดซา ตั้งสีฟ้า (2549 : 306-307) ที่ให้ความหมายว่าเป็นพื้นที่ที่ไม่เพียงแต่เห็นอำนาจและข้อจำกัดของรัฐชาติ ยังพบเห็นความขัดแย้งและการอำนวยการความสะดวกในฐานะที่หลากลั่นด้วยปฏิบัติการทางวัฒนธรรมของผู้คน

จากแนวทางในการศึกษาที่ได้ยกมาข้างต้นทำให้มองเห็นถึงพัฒนาการการศึกษาในเรื่องชายแดน และชัดเจนยิ่งขึ้นโดยเฉพาะในยุคปัจจุบัน การมองพื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่ที่ไม่ไหวติง คงที่ และค่อยพัฒนา อาจเป็นเรื่องที่ต้องนำมาทบทวนและมองใหม่ในลักษณะกลับกัน เพราะพื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะและพิเศษที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ ยุคโลกาภิวัตน์ยิ่งทำให้ชายแดนเป็นพื้นที่ที่ซับซ้อนและเลื่อนไหล การนำแนวคิดนี้มาศึกษาในงานวิจัยนี้ จะช่วยวิเคราะห์ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในพื้นที่ชายแดนได้มากยิ่งขึ้น สะท้อนให้เห็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการควบคุมโดยอำนาจรัฐ ในบริบทนโยบายพัฒนาพื้นที่ชายแดนของรัฐชาติ พื้นที่ชายแดนไม่ใช่เป็นเพียงพื้นที่ที่อำนาจรัฐควบคุมอย่างเดียว แต่เป็นพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมที่หลากหลาย การให้คำนิยาม การควบคุมพื้นที่ และการพัฒนา ไม่ได้หมายความว่าเพียงเพื่อป้องกันการข้ามแดน การรุกรานเส้นแบ่งเขตแดน แต่รัฐต้องมองใหม่ในลักษณะที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น นโยบายที่นำไปใช้ในพื้นที่ชายแดน อาจถูกกำหนดเฉพาะเป็นกรณีพิเศษในแต่ละพื้นที่ซึ่งขึ้นอยู่กับผู้คน และภูมิรัฐศาสตร์

7.1.2 แนวคิดเครือข่ายทางสังคม (Network Theory)

แนวคิดเครือข่ายทางสังคม มีฐานคิดเรื่องเครือข่ายที่ประกอบไปด้วยบุคคล (Actor) ที่สัมพันธ์กันในบทบาทหน้าที่ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในเครือข่ายสังคม บางครั้งอาจเป็นไปตามทฤษฎีของการแลกเปลี่ยน นอกจากจะเป็นไปตามบทบาทหน้าที่ที่คาดหวังในสังคม หรือตามบรรทัดฐานที่ได้รับการถ่ายทอดกันมาแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลยังขึ้นอยู่กับพื้นฐานของการรับรู้และการตัดสินใจในการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันระหว่างคู่ความสัมพันธ์ ทั้งในด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ ในปัจจุบันสภาพองค์ความรู้ของแนวคิดนี้ได้ถูกใช้ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคม (Social Network Analysis) การสร้างตัวตนของเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเชิงบูรณาการ (Integrated Exchange Forming) รวมไปถึงการศึกษาอำนาจและการพึ่งพา (Power and Dependence) ภายในเครือข่าย โดยการวิเคราะห์ เครือข่ายสังคม (Social Network Analysis) เน้นการดำรงอยู่ของสายใยความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relation Web) ระหว่างบุคคล ที่ขยายครอบคลุมไปทั่วทั้งสังคม แต่การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมนั้น ในทางสังคมวิทยาจะเน้นที่ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลที่อยู่ในเครือข่ายสังคมว่า จะส่งผลต่อพฤติกรรมซึ่งกันและกันอย่างไร ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยเรื่องรูปแบบและลักษณะของเครือข่ายสังคมมาอธิบายพฤติกรรมของ

บุคคลด้วย ในเรื่องนี้ Jeremy Boissevain ได้เสนอถึงลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมที่สามารถนำมาเป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์เครือข่ายสังคมไว้ 4 ลักษณะด้วยกัน (Boissevain, 1974 : 35-39) ดังนี้

1) ความสัมพันธ์อันหลากหลาย ด้วยบทบาทที่มีในสังคม : ความสัมพันธ์เชิงซ้อน (Diversity of Linkage : Multiplexity) โดยลักษณะของความสัมพันธ์แบบนี้ สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีบทบาท (Role Theory) เนื่องจากในเครือข่ายทางสังคมนั้น จะประกอบไปด้วยบุคคลที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันตามบทบาทหรือหน้าที่ ที่แต่ละคนหรือคู่ความสัมพันธ์มีอยู่ โดยที่บุคคลแต่ละคนนั้นมีได้มีเพียงบทบาทเดียว หากแต่มีหลายบทบาทที่จะต้องสวมในชีวิตประจำวัน เช่น บทบาทของแม่ บทบาทลูก บทบาทอาจารย์ บทบาทนักศึกษา บทบาทของเพื่อน เป็นต้น ดังนั้น บุคคลสองคนอาจมีความสัมพันธ์กันได้ ทั้งในบทบาทเดียว (Single Role) หรือหลายบทบาทประกอบกัน (Multiple Roles) เรียกได้ว่าเป็นความสัมพันธ์เชิงเดี่ยว (Uniplex or Single-Relation) และความสัมพันธ์เชิงซ้อน (Multiplex or Multi-Relation) ตามลำดับ ซึ่งบทบาทแต่ละบทบาทจะมีปทัสถาน (Norms) และความคาดหวัง (Expectation) เป็นตัวชี้แนะแนวทางพฤติกรรมที่จะปฏิบัติต่อกันและกัน

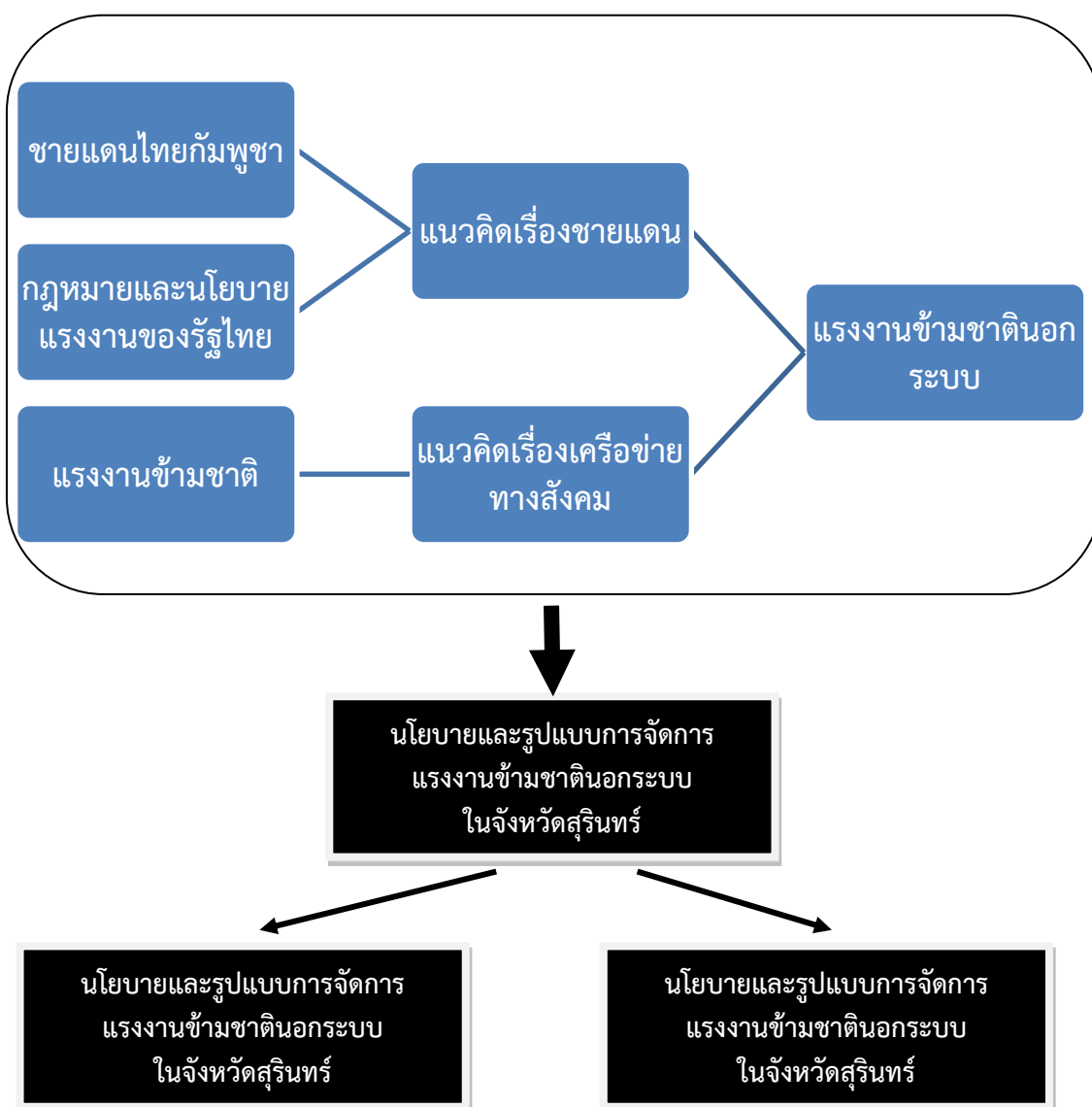
2) ความสัมพันธ์ทางสังคมบนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยน (Transactional Contact) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในเครือข่ายทางสังคม บางครั้งอาจเป็นไปตามทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) เนื่องจากบุคคลไม่เพียงแต่ทำตามบทบาทหน้าที่ที่คาดหวัง (Expect Role/Functions) ในสังคม หรือตามปทัสถาน (Norms) ที่ได้รับการถ่ายทอดมาเท่านั้น แต่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลยังขึ้นอยู่กับพื้นฐานของการรับรู้และการตัดสินใจในการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันระหว่างคู่ความสัมพันธ์ ทั้งในด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ เช่น เงินทอง สิ่งของ หรือความช่วยเหลือที่ก่อให้เกิดบุญคุณที่ต้องมีการตอบแทนกันในภายภาคหน้า โดยที่ตัวบุคคลเป็นผู้ตัดสินใจเองในการที่จะเลือก หรือมีพฤติกรรมอย่างไร หรือแลกเปลี่ยนอะไรกับอีกบุคคลหนึ่ง เช่น ความเป็นเพื่อนระหว่าง นายดำกับนายแดง อาจเป็นไปได้ทั้งในเรื่องของความรัก ความซื่อสัตย์ ความสนิทสนม การให้ของกำนัล การให้ยืมเงินทอง แต่ทั้งคู่ก็อาจเลือกที่จะแลกเปลี่ยนในเพียงบางสิ่งบางอย่างซึ่งกันและกันเท่านั้น ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมหรือความพอใจที่จะได้จากการแลกเปลี่ยนนั้นๆ ด้วย

3) ความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เท่าเทียมกันและไม่เท่าเทียมกัน (Directional Flow) ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคล ซึ่งวางอยู่บนพื้นฐานการแลกเปลี่ยนนั้น สามารถก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในลักษณะร่วมมือกัน (Cooperative) หรือแข่งขันกัน (Competitive) ซึ่งอาจก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนที่สมดุล (Balance Reciprocity) และไม่สมดุลกัน (Negative Reciprocity) ขึ้น ในที่นี้หมายถึงการได้รับผลประโยชน์จากกันและกัน ทั้งในลักษณะที่เท่าเทียมกันและไม่เท่าเทียมกัน โดยฝ่ายหนึ่งอาจได้รับมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง

4) ความถี่และระยะเวลาของความสัมพันธ์ (Frequency and Duration of Relationship) ความถี่ของความสัมพันธ์ (Frequency of Relationship) ถือเป็นปัจจัยที่นำไปสู่คุณภาพของความสัมพันธ์ในลักษณะการเกิดความสัมพันธ์เชิงซ้อน และในทำนองเดียวกันความถี่ของความสัมพันธ์ ก็เป็นผลเนื่องมาจากความสัมพันธ์เชิงซ้อน ความผูกพันและความมีอิทธิพลต่อกันและกันในด้านพฤติกรรมนั้น จึงขึ้นอยู่กับความถี่และความบ่อยครั้งของการพบปะสัมพันธ์กัน ประกอบ

ขึ้นอยู่กับช่วงระยะเวลาของความสัมพันธ์ด้วย ยิ่งบุคคลมีความสัมพันธ์กับอีกบุคคลหนึ่งบ่อยครั้งและมีระยะเวลาของการรู้จักกันนานเพียงใด ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองคน จะมีอิทธิพลกำหนดพฤติกรรมของกันและกันมากขึ้นเท่านั้น เนื่องจากว่ามีความผูกพันมาก แต่ความถี่ของความสัมพันธ์อย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอที่จะทำนายอิทธิพลของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หรือพฤติกรรมของบุคคลได้

จากแนวคิดต่างๆ เหล่านี้ ผู้วิจัยจึงนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลภาคสนามอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอาณาบริเวณชายแดนไทยกัมพูชา ทั้งผู้คนที่เป็ปัจเจกและผู้ที่อยู่ในสังคมที่มีความหลากหลาย อันจะเป็นข้อมูลสำคัญในการวิเคราะห์ด้านนโยบายเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติในเมืองชายแดน ดังมีแผนผังดังนี้

8. การนิยามคำศัพท์ในการวิจัย

แรงงานข้ามชาติ หมายถึง ผู้ที่ไม่มีสัญชาติไทยเดินทางมาทำงานในประเทศไทย (เฉพาะในงานวิจัยนี้)

แรงงานต่างด้าว หมายถึง ผู้ที่ไม่มีสัญชาติไทยเดินทางมาทำงานในประเทศไทย (ตามที่กฎหมายได้บัญญัติไว้)

แรงงานนอกระบบ หมายถึง แรงงานที่ไม่อยู่ในกฎหมายแรงงาน ไม่อยู่ในกฎหมายประกันสังคม และกฎหมายอื่นใดที่เกี่ยวข้องกับแรงงาน

แรงงานข้ามชาตินอกระบบ หมายถึง ผู้ที่ไม่มีสัญชาติไทยที่เดินทางเข้ามาทำงานในประเทศไทย และอยู่นอกเหนือจากกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กฎหมายแรงงาน และกฎหมายประกันสังคม

แรงงานข้ามชาติเขมร หมายถึง ผู้ที่มีสัญชาติเขมรในประเทศกัมพูชาที่เดินทางเข้ามาทำงานในประเทศไทย

แรงงานข้ามชาตินอกระบบเขมร หมายถึง ผู้ที่มีสัญชาติเขมรในประเทศกัมพูชาที่เดินทางเข้ามาทำงานในลักษณะงานที่นอกเหนือจากกฎหมายอื่นใดที่เกี่ยวข้องกับแรงงาน

9. ข้อตกลงเบื้องต้น

ในงานวิจัยนี้ ใช้คำว่า “แรงงานข้ามชาติ” ในเนื้อหาวิจัยที่ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนาม และศึกษาวิเคราะห์ ส่วนคำว่า “แรงงานต่างด้าว” จะใช้ในเนื้อหาที่รวบรวมจากเอกสารและคำเรียกที่ปรากฏในกฎหมายต่าง ๆ

10. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

8.1 ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาตินอกระบบและพัฒนาการแรงงานข้ามชาติในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์

8.2 ได้ข้อมูลเกี่ยวกับกลไก เครือข่าย และระบบความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานข้ามชาติกับนายจ้างและผู้ร่วมงานในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์

2.3 ได้รูปแบบการจัดการเพื่อกำหนดนโยบายเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติที่อยู่นอกระบบในเมืองที่อยู่ในอาณาบริเวณชายแดนไทยกัมพูชา

บทที่ 2

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสุรินทร์

ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดสุรินทร์ทั้งในแง่ด้านภูมิประเทศ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของผู้คนในจังหวัดสุรินทร์ซึ่งจะเป็นการเชื่อมโยงระหว่างผู้คนหรือแรงงานชาวกัมพูชาซึ่งเป็นผู้ที่มีสภาพและสังคมคล้ายคลึงหรือ/และอันเดียวกันกับผู้คนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ โดยแบ่งเป็นประเด็นในการศึกษา ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับพื้นที่วิจัยและจังหวัดสุรินทร์
2. เชมร : กลุ่มชาติพันธุ์ วิถีชีวิต และวัฒนธรรม
3. สภาพการจ้างงานแรงงานเชมรข้ามชาติในฐานะเป็นพลเมืองแห่งรัฐกัมพูชา
4. แรงงานข้ามชาติกัมพูชาในฐานะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เชมร

ข้อมูลตามประเด็นที่นำเสนอในบทนี้เป็นข้อมูลที่ได้จากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและข้อมูลจากการสำรวจ สัมภาษณ์ และสังเกตในภาคสนามบริเวณพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ โดยเลือกเจาะจงเฉพาะแรงงานเชมรข้ามชาติหรือแรงงานต่างด้าวชาวกัมพูชาที่ทำงานในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งจะนำเสนอตามลำดับดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับพื้นที่วิจัยและจังหวัดสุรินทร์

1.1 ลักษณะด้านภูมิศาสตร์

จังหวัดสุรินทร์ ตั้งอยู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของประเทศไทย ระหว่างเส้นแวงที่ 103 องศา และ 105 องศาตะวันออก และระหว่างเส้นรุ้งที่ 15 องศา และองศาเหนือ ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 450 กิโลเมตร

มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดร้อยเอ็ดและจังหวัดมหาสารคาม

ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดศรีสะเกษ

ทิศใต้ ติดต่อกับราชอาณาจักรกัมพูชา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะภูมิประเทศ จังหวัดสุรินทร์มีเนื้อที่ประมาณ 8,124 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 5,077,535 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 4.8 ของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมด

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปมีลักษณะดังนี้คือบริเวณซึ่งติดต่อกับราชอาณาจักรกัมพูชา มีป่าทึบและภูเขาสลับซับซ้อน ถัดจากบริเวณภูเขา จะเป็นที่ราบสูงลุ่มๆ ดอนๆ ลักษณะลูกคลื่นลอนลาดบริเวณตอนกลาง ของจังหวัด จะเป็นที่ราบลุ่มเป็นส่วนใหญ่ มีที่ราบสูงอยู่บางตอน ด้านเหนือของจังหวัดเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำไหลผ่าน

พื้นที่ที่ได้รับการประกาศเป็นเขตป่าจำนวน 1,382,625 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 27.23 ของพื้นที่จังหวัด ไม่มีอุทยานแห่งชาติ แต่มีวนอุทยานจำนวน 2 แห่ง คือ วนอุทยานพนมสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ เนื้อที่ 2,500 ไร่ และวนอุทยานป่าสนหนองคู อำเภอสังขะ เนื้อที่ 625 ไร่และมีเขตรักษา

พันธุ์สัตว์ป่า 1 แห่งคือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยสำราญ - ห้วยทับทัน อยู่ในพื้นที่กิ่งอำเภอพนมดงรัก, อำเภอกาบเชิง, อำเภอสังขะ และอำเภอบัวเขต เนื้อที่ 313,750 ไร่

เทือกเขาที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ได้แก่ เทือกเขาพนมดงรัก ซึ่งทอดยาวตามแนวเขตแดนไทย - กัมพูชา ทางด้านตอนใต้ของจังหวัด และเขาสวายหรือพนมสวาย อยู่ในเขต ตำบลนาบัว อำเภอเมืองสุรินทร์ เป็นภูเขาไฟที่ดับแล้ว มียอดเตี้ย ๆ 3 ยอด

ยอดที่ 1 ชื่อยอดเขาชาย (พนมเปราะ) เป็นที่ตั้งของวัดพนมสวาย และเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสุรินทรมงคล ปางประทานพร ปร.

ยอดที่ 2 ชื่อยอดเขาหญิง (พนมขะแย้) เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปองค์ขนาดกลาง

ยอดที่ 3 ชื่อยอดเขาคอก (พนมกรอล) พุทธสมาคมจังหวัดสุรินทร์ ได้สร้างศาลาอัฐมุข เพื่อเป็นอนุสรณ์ฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปี เป็นที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปจำลอง และสถาปนาพระราชมหาราชูปถัมภ์ (หลวงปู่ดูลย์ อตุโล) เกจิอาจารย์ที่ชาวสุรินทร์เคารพนับถือ ปัจจุบันเขาสวายได้รับการประกาศเป็น วนอุทยานพนมสวาย

ลำน้ำธรรมชาติในจังหวัดสุรินทร์มี 8 สายได้แก่ แม่น้ำมูล ลำน้ำชี ห้วยเสนง ลำห้วยพลับพลา ลำห้วยระวี ลำห้วยทับทัน ลำห้วยระหาร และลำห้วยแก้ว นอกจากลำน้ำที่ทำประโยชน์ให้แก่จังหวัดสุรินทร์ นอกจาก 8 แห่งนี้แล้ว ยังมีลำน้ำและหนองน้ำอีกมากมายกระจัดกระจายอยู่ในอำเภอต่าง ๆ แต่ไม่สามารถอำนวยความสะดวกให้แก่เกษตรกรได้มากนัก ในฤดูแล้งส่วนใหญ่จะแห้งเว้นแต่ลำน้ำมูลซึ่งมีน้ำไหลตลอดปี

พื้นที่ที่ได้รับการประกาศเป็นเขตป่าจำนวน 1,382,652 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 27.23 ของพื้นที่จังหวัด มีวนอุทยานจำนวน 2 แห่ง คือ วนอุทยานพนมสวาย อ.เมืองสุรินทร์ เนื้อที่ 2,475 ไร่ (3.96 ตารางกิโลเมตร) และวนอุทยานป่าสนหนองคู อ.สังขะ เนื้อที่ 6,250 ไร่ (10 ตารางกิโลเมตร) มีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 1 แห่ง คือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยทับทัน - ห้วยสำราญ อยู่ในพื้นที่ อำเภอพนมดงรัก, กาบเชิง, สังขะ และบัวเขต รวมเนื้อที่ 313,750 ไร่ (502 ตารางกิโลเมตร) แต่จากการประเมินพื้นที่ป่าไม้ พ.ศ. 2543 โดยสำนักวิชาการ กรมป่าไม้ (GIS 1 : 50,000) ระบุว่า จังหวัดสุรินทร์ มีพื้นที่ป่าธรรมชาติ สวนป่า และป่าที่ฟื้นฟูตามธรรมชาติ รวม 773.65 ตารางกิโลเมตร

1.2 เขตการปกครอง

แบ่งเขตการปกครองเป็น 17 อำเภอ 158 ตำบล 2,119 หมู่บ้าน 1 เทศบาลเมือง 15 เทศบาลตำบล 156 องค์การบริหารส่วนตำบล มีประชากรรวม 1,375,560 คน (ตามประกาศกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2551) แบ่งเป็นชาย 88,142 คน เป็นหญิง 687,418 คน จำนวนครัวเรือน 214,066 ครัวเรือน (www.surinpoc.com/poc/index.php)

ภาพที่ 1 แผนที่จังหวัดสุรินทร์

ที่มา : <http://www.teawmuangthai.com/surin/map/>

1.3 สภาพเศรษฐกิจในจังหวัดสุรินทร์

1.3.1 โครงสร้างทางด้านเศรษฐกิจ

1) การเกษตรกรรม พื้นที่ทำการเกษตรของจังหวัด มีทั้งหมดประมาณ 3,554,024 ไร่ หรือ ร้อยละ 69.99 ของพื้นที่จังหวัด มีครัวเรือนเกษตร จำนวน 212,643 ครัวเรือน พื้นที่ถือครองทางการเกษตร ได้แก่

1) ที่นา	จำนวน 3,155,211 ไร่
2) พืชไร่	จำนวน 184,975 ไร่

- 3) ไม้ผลและไม้ยืนต้น จำนวน 126,149 ไร่
- 4) พืชผักและไม้ดอก จำนวน 10,587 ไร่
- 5) ที่ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ จำนวน 27,145 ไร่
- 6) ที่รกร้าง จำนวน 6,164 ไร่
- 7) ที่อื่นๆ จำนวน 43,793 ไร่

ตารางที่ 1 แสดงสถิติข้อมูลการผลิตพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ 10 อันดับแรก จำแนกตามพื้นที่เพาะปลูก ปีเพาะปลูก 2551/52 จังหวัดสุรินทร์

ลำดับ	ชนิดพืช	พื้นที่ (ไร่)		มูลค่าผลผลิต	
		ปลูก	เก็บเกี่ยว	ตัน	บาท
1	ข้าวนาปี	3,131,690	2,051,227	866,044	9,956,479,613
2	ยางพารา	108,250	11,229	2,862	239,133,266
3	อ้อยโรงงาน	107,007	75,334	4,524,798	877,881,572
4	มันสำปะหลัง	98,585	57,958	509,067	241,610,849
5	มะม่วง	5,632	3,592	13,407	29,721,444
6	กล้วยน้ำว้า	4,764	3,298	46,724	20,140,152
7	ข้าวนาปรัง	3,795	3,855	2,226	22,760,550
8	มะพร้าว	3,014	2,483	40,411	14,792,561
9	พริกชี้ฟ้าใหญ่	1,478	1,239	1,007	16,923,886
10	ข้าวโพดหวาน (ฤดู แล้ง)	1,405	1,343	13,309	7,504,245

ที่มา: สำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์ (เดือนกุมภาพันธ์ 2552)

1.3.2 การพาณิชย์และบริการ

การพาณิชย์และบริการ มีศูนย์กลางธุรกิจซึ่งเป็นแหล่งการค้าและการบริการของจังหวัดสุรินทร์อยู่ที่อำเภอเมือง มีสถานประกอบการด้านธุรกิจต่าง ๆ หลายประเภท ได้แก่ สถาบันการเงิน ธนาคารพาณิชย์ ห้างสรรพสินค้า โรงแรมขนาดใหญ่ ร้านค้าขายส่ง ค้าปลีก สินค้าอุปโภคบริโภค และสินค้าอุตสาหกรรม สถานบันเทิง ภัตตาคาร และร้านอาหาร นอกจากนี้ยังมีตลาดขายส่งบริเวณตลาดสดเทศบาลเมืองสุรินทร์ และการขายปลีกมีตลาดสด ตลาดนัด ร้านค้า และห้างสรรพสินค้าอยู่ในแหล่งชุมชนของ ตัวเมือง และตามอำเภอต่าง ๆ ได้แก่

1) สินค้าส่งเข้าของจังหวัดที่สำคัญ ได้แก่ สินค้าอุตสาหกรรม คือสินค้าประเภทเครื่องจักร รถยนต์ รถจักรยานยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้า และปุ๋ยเคมี และสินค้าอุปโภคบริโภค ได้แก่ เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค อาหารกระป๋อง ของใช้เบ็ดเตล็ด วัสดุก่อสร้าง น้ำมันเชื้อเพลิงและน้ำมันหล่อลื่น อาหารสดจำพวกผัก ผลไม้สด อาหารทะเล

2) สินค้าส่งออกส่วนใหญ่เป็นสินค้าเกษตรกรรมที่แปรรูปแล้วและเป็นวัตถุดิบ ได้แก่ข้าว ปอแก้ว มันสำปะหลัง โคและกระบือ สุกร ไหม หัวผักกาด เป็นต้น

3) การค้าบริเวณชายแดนไทย – กัมพูชา ณ จุดผ่านแดนถาวรช่องจอม-โอรส์เม็ต จังหวัดสุรินทร์ ช่องจอมได้รับการยกฐานะจากจุดผ่อนปรนการค้าบริเวณชายแดนช่องจอมเป็นจุดผ่านแดนถาวรช่องจอม-โอรส์เม็ต เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2545 เปิดทุกวันระหว่างเวลา 07.00 – 20.00 น.

สำหรับมูลค่าการค้า ณ จุดผ่านแดนถาวรช่องจอม – โอรส์เม็ต มูลค่าการค้า ปีงบประมาณ 2551 การค้าต่างประเทศผ่านชายแดนไทย – กัมพูชา มีมูลค่าการค้าเกินดุล 1,861.67 ล้านบาท แยกเป็นมูลค่าการส่งออก 1,957.29 ล้านบาท เพิ่มขึ้น 171.57% และมูลค่าการนำเข้า 95.62 ล้านบาท เพิ่มขึ้น 85.2% จากปีก่อน

4) การส่งเสริมการค้าการลงทุนกับประเทศเพื่อนบ้าน

จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดอุดรธานี เป็นเมืองคู่มิตรระหว่างกัน มีแผนงานและโครงการส่งเสริมให้นักลงทุนชาวสุรินทร์และจังหวัดอื่นๆ ไปลงทุนในประเทศกัมพูชา โดยเฉพาะการทำ Contract Farming เพื่อเพิ่มมูลค่าการค้าระหว่างกัน และจากจุดผ่านแดนถาวรช่องจอม ยังสามารถเดินทางโดยรถยนต์ไปถึงจังหวัดเสียมเรียบ (ที่ตั้งนครวัดนครธม) ระยะทางประมาณ 180 กม.

5) การอุตสาหกรรม

อุตสาหกรรมที่สำคัญของจังหวัด เป็นอุตสาหกรรมทางด้านการเกษตร อุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์และเครื่องเรือน อุตสาหกรรมไม้และผลิตภัณฑ์จากไม้ และอุตสาหกรรมอื่น ๆ โดยมีจำนวนสถานประกอบการอุตสาหกรรม 438 แห่ง จำนวนเงินทุน 9,779.66 ล้านบาท แรงงาน 10,526 คน (แหล่งข้อมูล สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสุรินทร์ ข้อมูล ณ เดือน พฤศจิกายน 2551)

6) ด้านแรงงาน

สภาพแรงงานในจังหวัด ส่วนใหญ่เป็นแรงงานในภาคการเกษตรที่ว่างงานนอกฤดูกาลผลิตเท่านั้น โดยมีสัดส่วนกำลังแรงงานต่อประชากรที่เพิ่มขึ้น อยู่ที่ประมาณ 35 – 50% และมีอัตราการว่างงานลดลง ทั้งนี้ผู้ประกอบการภายในจังหวัด มีการจ้างแรงงานต่างด้าวทั้งแรงงานต่างด้าวที่ถูกกฎหมาย และแรงงานต่างด้าวสัญชาติกัมพูชา พม่า ลาว ที่ต้องมีการขึ้นทะเบียนเป็นประจำทุกปีด้วย

ตารางที่ 2 สภาพการมีงานทำและอัตราการว่างงานของจังหวัดสุรินทร์ระหว่างปี พ.ศ. 2547 – 2551

รายการข้อมูล	2547	2548	2549	2550	2551
ประชากรทั้งหมด (คน)	1,373,406	1,374,700	1,351,671	1,372,672	1,431,112
ประชากรวัยแรงงาน (คน)	693,065	723,123	742,131	753,481	782,650
ประชากรมีงานทำ (คน)	677,128	710,889	732,430	746,247	778,058
ผู้ว่างงาน (คน)	12,194	10,557	7,052	5,931	4,592
ผู้รอฤดูกาล (คน)	3,743	1,677	2,649	1,303	-
อัตราการว่างงาน (%)	1.76	1.46	0.95	0.79	0.6
อัตราการว่างงานตามฤดูกาล (%)	0.54	0.23	0.36	0.17	-
สัดส่วนกำลังแรงงานต่อประชากร (%)	50.46	52.60	54.90	54.89	54.69

ที่มา : สำนักงานสถิติจังหวัดสุรินทร์ (วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2552)

ตารางที่ 3 สัดส่วนแรงงานที่มีประกันสังคมต่อแรงงานทั้งหมดระหว่างปี พ.ศ. 2547 – 2551

รายการข้อมูล	2547	2548	2549	2550	2551
ประชากรมีงานทำ (คน)	677,128	710,889	732,430	746,247	778,058
แรงงานที่มีประกันสังคม (คน)	19,183	19,654	22,091	24,481	25,967
สัดส่วนแรงงานที่มีประกันสังคมต่อ แรงงานทั้งหมด (%)	2.83	2.76	3.02	3.28	3.34

ที่มา : สำนักงานสถิติจังหวัดสุรินทร์ (วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2552)

สรุปภาวะเศรษฐกิจในจังหวัดสุรินทร์

โครงสร้างเศรษฐกิจของจังหวัดขึ้นกับการค้าปลีกค้าส่ง ด้านการเกษตร และด้านการศึกษาเป็นสำคัญ โดยมีสัดส่วนตามโครงสร้าง GPP ณ ระดับราคาคงที่ ในปี พ.ศ.2550 (P) ร้อยละ 26.16, 23.04 และ 9.07 ตามลำดับ

ในปี 2551 เศรษฐกิจโดยรวมของจังหวัดขยายตัวเล็กน้อยเมื่อเทียบกับปีก่อน เป็นผลมาจากภาคเกษตร และอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นภาคการผลิตหลักขยายตัว ประกอบกับการลงทุนภาคเอกชนในจังหวัดปรับตัวดีขึ้นส่งผลให้เกิดการจ้างงานในจังหวัดเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม การบริโภคยังคงหดตัวต่อเนื่องจากปีก่อน สำหรับการใช้จ่ายภาครัฐมีผลการเบิกจ่ายลดลงจากปีก่อน ด้านการค้าต่างประเทศผ่านชายแดนไทย - กัมพูชา มีดุลการค้าเกินดุล ดัชนีราคาผู้บริโภคทั่วไปในจังหวัดสูงขึ้นร้อยละ 11.17

1) ภาคการเกษตร

ผลผลิตภาคการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง อ้อยโรงงาน และยางพารา ในปี 2551 ภาคเกษตรขยายตัวเมื่อเทียบกับปีที่แล้ว พิจารณาได้จากการเปลี่ยนแปลงที่เพิ่มขึ้นในด้านราคาของพืชหลัก ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง และอ้อยโรงงาน รายละเอียดดังนี้

ข้าว ในฤดูกาลผลิตปี 2551/52 ผลผลิตข้าวในจังหวัดมี 1,102,724.19 ตัน เพิ่มขึ้นจากปีที่แล้วร้อยละ 3.44 ด้านราคาเฉลี่ยข้าวเปลือกหอมมะลิ อยู่ที่ 14,207.50 บาท/ตัน เพิ่มขึ้นจากปีที่แล้วซึ่งอยู่ที่ 8,995.42 บาท/ตัน เพิ่มขึ้นร้อยละ 57.94

มันสำปะหลัง ในฤดูกาลผลิตปี 2551/52 มีผลผลิตทั้งสิ้น 227,669.45 ตัน สูงกว่าปีที่แล้วร้อยละ 174.91 ด้านราคาเฉลี่ยมันสำปะหลังอยู่ที่ 1,632 บาท/ตัน เพิ่มขึ้นจากปีที่แล้ว ซึ่งราคาเฉลี่ยอยู่ที่ 1,350 บาท/ตัน เพิ่มขึ้นร้อยละ 20.89

อ้อยโรงงาน ในฤดูกาลผลิตปี 2551/52 มีผลผลิตทั้งสิ้น 521,100.53 ตัน ลดลงจากปีที่แล้วร้อยละ 12.87 ด้านราคาอ้อยโรงงานอยู่ที่ตันละ 830 บาท เพิ่มขึ้นจากปีที่แล้วซึ่งอยู่ที่ตันละ 609 บาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 36.29

ยางพารา ในฤดูกาลผลิตปี 2551/52 มีผลผลิตทั้งสิ้น 17,043.68 ตัน สูงกว่าปีที่แล้วร้อยละ 9.19 ด้านราคาเฉลี่ยยางพาราอยู่ที่ตันละ 59,455.40 บาท เทียบกับราคาเฉลี่ยในปีที่แล้วซึ่งอยู่ที่ตันละ 71,897.50 บาท ลดลงร้อยละ 17.31

2) ภาคนอกการเกษตร

เหมืองแร่และย่อยหิน ผลผลิตแร่ที่สำคัญของจังหวัด ได้แก่ แร่หินบะซอลต์ มีผลผลิตแร่ 3,196,711.95 ตัน ปริมาณการผลิตลดลงเมื่อเทียบกับปีที่แล้วร้อยละ 7.69

อุตสาหกรรม ในปี 2551 ภาคอุตสาหกรรมจังหวัดขยายตัวเพียงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับปีที่แล้ว พิจารณาได้จากทุนจดทะเบียนของอุตสาหกรรม ที่เพิ่มขึ้นจากปีที่แล้วร้อยละ 2.94 แต่จำนวนแรงงานอุตสาหกรรม ลดลงจากปีที่แล้วร้อยละ 3.59 โดยโรงงานอุตสาหกรรมตั้งใหม่ จำนวน 20 โรงงาน รวมเงินทุนจดทะเบียนทั้งสิ้น 418.83 ล้านบาท

3. ด้านการบริโภค ในปี 2551 ภาคการบริโภคในจังหวัดยังคงหดตัวต่อเนื่องจากปีที่แล้ว พิจารณาได้จากจำนวนจดทะเบียนรถยนต์นั่งลดลงจากปีที่แล้วร้อยละ 15.05 ขณะที่จำนวนจดทะเบียนรถจักรยานยนต์เพิ่มขึ้นจากปีที่แล้วเพียงร้อยละ 1.50 และปริมาณการใช้ไฟฟ้าของครัวเรือน เพิ่มขึ้นจากปีที่แล้วร้อยละ 3.58 อย่างไรก็ตามเป็นการเพิ่มขึ้นในอัตราที่ลดลงจากปีที่แล้วซึ่งอยู่ที่ร้อยละ 4.95

4. ด้านการลงทุน ในปี 2551 การลงทุนในจังหวัด ขยายตัวจากปีที่แล้ว โดยพิจารณาจากจำนวนพื้นที่ขออนุญาตก่อสร้างที่อยู่อาศัย และจำนวนพื้นที่ขออนุญาตก่อสร้างเพื่อการพาณิชย์ เพิ่มขึ้นจากปีก่อนร้อยละ 14.48 และ 83.64 ตามลำดับ แต่จำนวนรถยนต์พาณิชย์จดทะเบียนใหม่ และจำนวนนิติบุคคลตั้งใหม่ในจังหวัด ลดลงร้อยละ 20.09 และ 0.78 ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม จำนวนทุนจดทะเบียนนิติบุคคลตั้งใหม่ เพิ่มขึ้นร้อยละ 58.23

5. ด้านการค้าระหว่างประเทศ ในปีงบประมาณ 2551 การค้าต่างประเทศผ่านชายแดน ไทย – กัมพูชา มีมูลค่าการค้าเกินดุล 1,861.67 ล้านบาท แยกเป็นมูลค่าการส่งออก 1,957.29 ล้านบาท และมูลค่าการนำเข้า 95.62 ล้านบาท สินค้าส่งออกที่สำคัญ ได้แก่ น้ำมันเชื้อเพลิง สินค้านำเข้าที่สำคัญ ได้แก่ สินค้า จากคลังทัณฑ์บน (ชุดอุปกรณ์การแพทย์) และเสื้อผ้า, ผ้าห่มเก่าใช้แล้ว (ข้อมูลจากด่านศุลกากรช่องจอม)

6. ด้านการเงิน ในปี 2551 ปริมาณเงินฝากธนาคารพาณิชย์ทั้งสิ้น 15,790 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปีที่แล้วร้อยละ 7.44 ขณะเดียวกันปริมาณสินเชื่อธนาคารพาณิชย์ มียอดคงค้าง 19,079 ล้านบาท ลดลงจากปีที่แล้วร้อยละ 0.41 โดยอัตราส่วนสินเชื่อต่อเงินฝากเท่ากับ ร้อยละ 120.83

7. ด้านการใช้จ่ายภาครัฐ ในปีงบประมาณ 2551 จังหวัดเบิกจ่ายเงินงบประมาณได้ 12,055.99 ล้านบาท ลดลงจากปีที่แล้วร้อยละ 3.43 แยกเป็นรายจ่ายงบประมาณเบิกจ่ายเพิ่มขึ้นร้อยละ 4.87 ขณะที่รายจ่ายงบลงทุนเบิกจ่ายลดลงร้อยละ 17.63

8. ด้านระดับราคา ดัชนีราคาผู้บริโภคของจังหวัดเฉลี่ยทั้งปี สูงขึ้นจากปีที่แล้วร้อยละ 11.17 โดยการสูงขึ้นของดัชนีราคาหมวดอาหารและเครื่องดื่มร้อยละ 21.56 สำหรับหมวดอื่นๆ ไม่ใช่อาหาร และเครื่องดื่มสูงขึ้นร้อยละ 1.7

9. **ด้านการจ้างงาน** จำนวนแรงงานในระบบประกันสังคมในปี 2553 มีจำนวนทั้งสิ้น 25,967 คน ลดลงจากปีร้อยละ 2.11 เมื่อเทียบกับปี 2552 โดยมีอัตราค่าจ้างขั้นต่ำอยู่ที่ 153 บาทต่อวัน (เริ่มใช้ 1 มกราคม 2553)

2. เขมร : กลุ่มชาติพันธุ์ วิถีชีวิต และวัฒนธรรม

2.1 กลุ่มชาติพันธุ์เขมร

กลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีอาศัยอยู่ในประเทศกัมพูชาและในพื้นที่อีสานตอนใต้ซึ่งมีภาษาและวัฒนธรรมเฉพาะ เรียกว่า คแมร์ แต่คนไทยเรียกกลุ่มนั้นว่า เขมร (อ่านว่า เขมน) นักภาษาศาสตร์ได้แบ่งกลุ่มชาติพันธุ์เขมรเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1). กลุ่มเขมรสูง หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย เรียกตัวเองว่า ขแมร์ลือ (เสียง ร ออกเสียงรัลัน) มีความหมายว่าเขมรสูง เรียกเขมรที่อยู่ในประเทศกัมพูชาและเวียดนามว่า ขแมร์กรอม ชาวเขมรที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย นักวิชาการอาจเรียกว่า กลุ่มไทยเขมร หรือ เขมรถิ่นไทย ก็ได้ ซึ่งมีจำนวน ประมาณ 1,311,837 คน กระจายกันอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ได้แก่ อุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ มหาสารคาม นครราชสีมา สระแก้ว จันทบุรี ตราด และ ฉะเชิงเทรา(สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และอรวรรณ ภูอิสระกิจ : 2539) แต่ชาวเขมรที่อาศัยอยู่ในจังหวัดกัมพูชาส่วนใหญ่เรียกชาวเขมรในประเทศไทยว่า เขมรไทย หรืออาจเรียกกระบุรีว่า “เขมรสุรินทร์” (ขแมร์สระเร็น) เพราะเขมรสุรินทร์มีเป็นที่รู้จักกันผ่านเสียงเพลงและดนตรีที่โด่งดังของชาวเขมรที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ จึงอาจเรียกแทนเขมรทั่วไปในประเทศไทยได้เลย

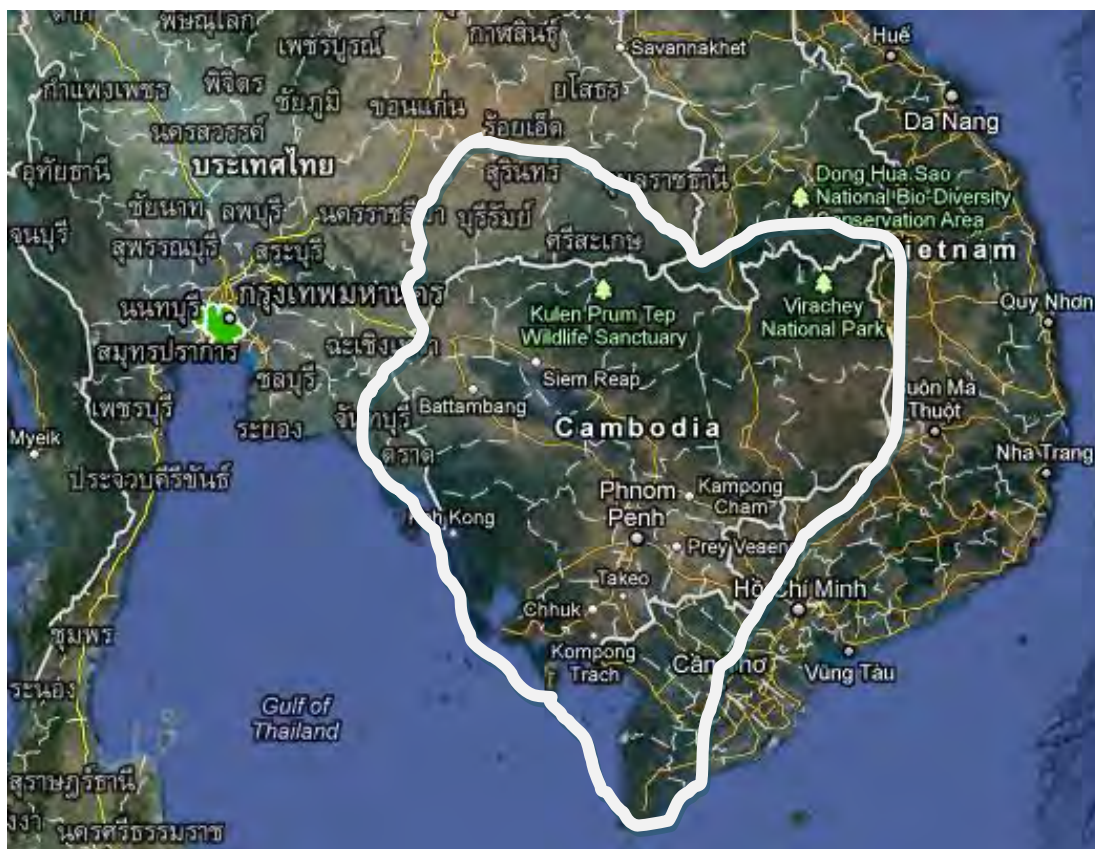
2. ขแมร์กันดาล (เขมรกลาง) หมายถึง กลุ่มชาวเขมรที่อาศัยในประเทศกัมพูชาทั้งหมด แต่ชาวเขมรเรียกตัวเองว่า ขแมร์ (เสียง ร ไม่ออกเสียง) หมายถึงชาวเขมรทั้งหมดทั้งที่อยู่ในประเทศและต่างประเทศ แต่ชาวเขมรเองก็แบ่งไว้ 3 พวกเช่นเดียวกัน ได้แก่ ขแมร์ลือ (เขมรสูง) หมายถึงชาวเขมรที่อยู่ทางตอนเหนือของประเทศกัมพูชา และชนเผ่าต่าง ๆ เช่น เผ่าพนวง ขมุ ข่า ลัวะ เป็นต้น ขแมร์กันดาล (เขมรกลาง) หมายถึง ชาวเขมรที่มีพรมเปญ และจังหวัดรอบข้างพรมเปญ ไม่ใช่ชนเผ่า ส่วน ขแมร์กรอม หมายถึง ชาวเขมรที่อาศัยอยู่ในประเทศเวียดนาม

3. เขมรกรอม เป็นคำเรียกของชาวเขมรที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยเรียกกลุ่มชาวเขมรที่อาศัยอยู่ในประเทศกัมพูชาว่า ขแมร์กรอม หรือเขมรล่าง แต่ชาวเขมรเรียกชาวเขมรที่อาศัยอยู่ในประเทศเวียดนามว่า ขแมร์กรอม

คนไทยส่วนใหญ่เรียกชื่อว่า ขอม มากกว่า เขมร ซึ่งจะแยกฐานะของคำเรียก จะใช้คำว่า ขอม เมื่อต้องการยกยอชมเชย เช่น ศิลปะขอม ภาษาขอม และคนขอม เป็นต้น แต่เมื่อใดใช้คำว่า เขมร จะใช้ในเชิงไม่ดี เหยียดหยาม เช่น เขมรป่าดง เขมรดงดิบ และไสยศาสตร์เขมร เป็นต้น อย่างไรก็ตาม คำว่า ขอมและเขมร ยังไม่มีใครสรุปได้แน่ชัดว่าเป็นใครมาจากไหน มีนักปราชญ์หลายฝ่ายให้ความเห็นทั้งที่เป็นไปในทางเดียวกันและแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง (บัญญัติ สาลี, 2458 : 13)

แม้ว่าการเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์เขมรยังไม่มีข้อสรุปแน่ชัด แต่พื้นที่ที่ผู้คนเหล่านี้อาศัยอยู่ก็คือ พื้นที่ในประเทศกัมพูชาทั้งประเทศ เวียดนามใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ของไทยเป็นพื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์เขมรออาศัยอยู่อย่างหนาแน่น การนำข้อมูลเขมรดังกล่าวมานำเสนอในที่นี้ก็เพื่อ

เป็นการปูพื้นฐานในการอธิบายเรื่องการโยกย้ายแรงงาน พัฒนาการของแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งจะกล่าวไว้ในบทถัดไป

ภาพที่ 2 ภาพจำลองพื้นที่ที่กลุ่มชาติพันธุ์เขมรอาศัยอยู่
ที่มา : ดัดแปลงจาก www.maps.google.co.th

จากภาพแสดงดังกล่าวข้างต้นแสดงถึงการอาศัยอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรทั้ง 4 ประเทศ คือ ไทย กัมพูชา ลาว และเวียดนาม ซึ่งอาศัยอยู่ก่อนที่จะมีการขีดเส้นพรมแดนของแต่ละประเทศ หากศึกษาประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในแต่ละยุค ได้แก่ พุทธัน เจนละ และพระนคร¹ จะเห็นการโยกย้ายและการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในแหลมสุวรรณภูมิเป็นอย่างดี

2.2 กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในจังหวัดสุรินทร์

กลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทย แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมและกลุ่มที่โยกย้ายมาตั้งถิ่นใหม่

¹ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ศุภทรดิศ ดิศกุล. ศิลปะขอม. (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด (มหาชน), 2547)

กลุ่มที่ถิ่นฐานดั้งเดิม คือ กลุ่มเขมรที่อาศัยอยู่ตั้งแต่อดีตสืบต่อจากกลุ่มวัฒนธรรมพระนคร ซึ่งอาจมีการโยกย้ายถิ่นฐานบ้างในบริเวณพื้นที่ไม่ห่างไกลกัน เพื่อประกอบอาชีพ และบุกเบิกที่ทำมาหากินในแต่ละถิ่นที่อยู่อาศัย เขมรที่ตั้งอยู่ตั้งแต่ตั้งเดิมนั้น ถูกเรียกว่า ขอม ซึ่งมีข้อถกเถียงกันระหว่างคำว่า ขอม กับ เขมร ซึ่งให้ความเห็นแตกต่างกันไป บ้างก็ว่า ขอมไม่ใช่เขมร บ้างก็ว่า ขอมกับเขมรเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน

ทัศนะที่เห็นว่า ขอมไม่ใช่เขมรนั้นได้แสดงเหตุผลว่า “ขอม” เป็นชื่อทางวัฒนธรรม ไม่ใช่ชื่อชนชาติ หมายถึง คนกลุ่มหนึ่งที่อยู่บริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา นับถือฮินดูหรือพุทธมหายาน ทางใต้ของแคว้นสุโขทัย อาจจะมีหมายถึงพวก ละโว้ (หรือ ลพบุรี) เอกสารทางล้านนา เช่น จารึกและตำนานต่างๆ ล้วนระบุสอดคล้องกันว่าขอมคือพวกที่อยู่ทางใต้ของล้านนา เนื่องจากคำว่า ขอม สันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “เขมร”+”กรอม” (ที่แปลว่าใต้) พูดเร็วๆ กลายเป็น “ขอม” พวกนี้ตัดผมเกรียน และนั่งโจงกระเบน กินข้าวเจ้า ฯลฯ แคว้นละโว้มีชื่อในตำนาน และพงศาวดารว่า กัมพูชา เลียนอย่างชื่อ กัมพูชา ของเขมร นับถือทั้งฮินดูและพุทธมหายาน อาจารย์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เคยเขียนอธิบายไว้ว่า ขอมเป็นพวกนับถือฮินดูหรือพุทธมหายาน ใครเข้ารับเป็นฮินดู หรือพุทธมหายาน เป็นได้ชื่อว่า ขอม ทั้งหมด ขอมไม่ใช่ชื่อชนชาติ เพราะไม่มีชนชาติขอม แต่เป็นชื่อทางวัฒนธรรม เช่นเดียวกับสยาม

บางทัศนะก็เห็นว่า ขอมกับเขมร เป็นชนชาติเดียวกัน แต่ก็มีกลุ่มอื่น ๆ ที่ถูกเรียกด้วย ซึ่งได้ให้ทัศนะว่า แต่เดิม ขอม ไม่ได้หมายถึง เขมรกลุ่มเดียว เพราะ เขมร นั้น เป็นคำไทย ซึ่ง หมายถึง ขะแมร์ ชาวเขมร ไม่ได้เรียกตัวเองว่า ขอม และไม่รู้จัก ขอม ต่อมาสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นใหม่ เมื่อ พ.ศ. 1893 แล้วชื่อ ขอม มีความหมายเปลี่ยนไปเป็นพวกเขมรเท่านั้น สืบมาจนถึงทุกวันนี้ ทำไมชื่อ ขอม เปลี่ยนความหมายไปเป็นเขมร ยังหาคำอธิบายไม่ได้ชัดเจน แต่พอจะจับเค้าว่าเพราะบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานับถือพุทธนิกายเถรวาทหมดแล้ว รวมทั้งละโว้ แต่ทางเขมรยังมีพวกนับถือฮินดูกับพุทธมหายาน คือ ขอม อยู่บ้าง

คำว่า ขอม ปรากฏในจารึกวัดศรีชุม สุโขทัย 2 แห่ง ระบุชื่อ ขอมสบาดโขลญลำพง จิตรภูมิศักดิ์ เป็นนักวิชาการรุ่นแรก ๆ ที่พยายามศึกษาและอธิบายคำคำนี้ใหม่ ได้เสนอว่า ขอม ไม่ได้หมายถึง ชนชาติหรือเชื้อชาติ แต่หมายถึง กลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง ที่รับวัฒนธรรมฮินดูจากชมพูทวีปแล้ว ภายหลังเปลี่ยนเป็นพุทธมหายาน ใช้อักษรขอมในการจดจารึก ซึ่งคนกลุ่มนี้รวมถึงชนชาติเขมรและรัฐเครือญาติทั้งหมด รวมทั้งละโว้ ซึ่งต่อมาได้กลายมาเป็นอยุธยาศรีรามเทพนครด้วย

คำว่า "ขอม" ถูกใช้เรียกกลุ่มคนโดยรวม คล้ายกับการใช้คำว่า "แขก" เรียกคนอิสลาม ฮินดู โดยรวม โดยไม่แยกว่าเป็นคนอินเดีย มลายู ขว หรือตะวันออกกลาง จิตร ยังอธิบายว่า คำว่า ขอม ถูกนำมาใช้ในงานเขียนสมัยใหม่ โดยมีความรู้สึกชาตินิยมเป็นพื้นมากกว่าข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เช่นการถือว่าขอมเป็นคนอีกกลุ่มหนึ่งที่เคยแผ่อำนาจมาครอบครองดินแดนในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาจนถึงสุโขทัย มีอำนาจปกครองเหนือชาวไทยโบราณ ต่อมาชาวไทยที่สุโขทัยจึงลุกขึ้นต่อสู้เพื่อให้พ้นจากอำนาจของขอม เพื่อสร้างความรู้สึกลัทธิชาตินิยมในประเทศไทย

สุจิตต์ วงษ์เทศ เสนอว่า ขอม ในที่นี้น่าจะหมายถึงคนในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ที่ต่อสู้ชิงความเป็นใหญ่กับคนทางเหนือ คำว่า ขอม ใช้เรียกคนเมืองละโว้หรือลพบุรี ซึ่งเป็นเมืองใหญ่เก่าแก่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และต่อมาจึงเรียกรวมไปถึงเมืองอยุธยาศรีรามเทพนคร ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของ

อยุธยา จากนั้นในหลักฐานประวัติศาสตร์ของอยุธยา ได้ใช้คำนี้เรียกคนในดินแดนเขมรแถบเมืองพระนครหรือนครธม ในข้อความที่ว่า "ขอมแปรพัตร์" และในกฎหมายตราสิบห้าแนวทางจะหมายถึงคนในเขมรหรือกัมพูชาโดยสรุป คำว่า ขอม เป็นคำเรียกคน มีความหมายทางวัฒนธรรมและมีความหมายเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลา

บางครั้งคำว่า “ขอม” ก็ถูกเปลี่ยนชื่อเรียกว่า “เขมรโบราณ” บ้าง เพื่อหลีกเลี่ยงความสับสน ส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มนักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดี เช่น การสันนิษฐานว่า บริเวณที่ราบสูงโคราช เคยเป็นที่อยู่ของชาวขอม หรือชาวเขมรโบราณ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม กลุ่มชาติพันธุ์เขมร เขมรโบราณ หรือ ขอม ต่างก็เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ทั้งวัฒนธรรมเก่า ๆ ไว้ให้เห็นในพื้นที่ที่เป็นส่วนของประเทศไทยในปัจจุบัน การสืบเชื้อสายของชาวเขมรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นี้ก็ยังมามีเป็นเรื่องปกติ สิ่งสะท้อนให้เห็นก็คือ วัฒนธรรมทางด้านภาษา การละเล่น การเป็นอยู่ และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในประเทศกัมพูชาและเวียดนามแล้ว มีความคล้ายคลึงกัน แต่ก็มีรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไปบ้าง

ข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ที่ศึกษา ปรากฏว่า ไม่เห็นมีกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในจังหวัดสุรินทร์ บอกว่า บรรพบุรุษได้อพยพมาจากที่ใดเลย ซึ่งความเห็นของคนในพื้นที่ดังกล่าว อาจแสดงให้เห็นว่า สมัยแต่ก่อนพรมแดนไม่มี พื้นที่ที่อาศัยอยู่ทั้งในประเทศไทยและกัมพูชาก็เป็นพื้นที่เดียวกัน ไม่มีการแบ่งแยกดินแดนแต่อย่างใด

กลุ่มที่ยกย้ายมาตั้งถิ่นฐานใหม่ สันนิษฐานว่า น่าจะอพยพมาสมัยหลังในช่วง พ.ศ. 2324-2325 อาศัยอยู่ดั้งเดิมแถบชายแดนไทย-กัมพูชา กระจายอยู่กันอยู่ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ และจังหวัดอุบลราชธานีพบที่ อำเภอน้ำยืน น่าจะหลวย บุณฑริก กิ่งอำเภอน้ำขุ่น และอำเภอรุ่งศรีอุดม มีภาษาเขมรพื้นเมืองเป็นภาษาพูด

จากการลงพื้นที่ภาคสนามและข้อสังเกตในการใช้ภาษาเขมรในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ จะเห็นว่า กลุ่มเขมรในพื้นที่บ้านประโคนชัย อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ มีสำเนียงและภาษาแตกต่างจากเขมรสุรินทร์ ไม่มีการใช้เสียง / ร / รัวลิ้นท้ายคำ อาจสะท้อนให้เห็นถึงการโยกย้ายถิ่นฐานใหม่

2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เขมรกับกบฏในจังหวัดสุรินทร์

เอกสารประวัติศาสตร์ไม่ได้กล่าวถึงการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรไว้มากเท่ากับการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์กวย

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้แสดงให้เห็นว่า ชนชาติกวยเคยเป็นรัฐอิสระในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 เคยส่งทูตมาค้าขายกับราชสำนักอยุธยาและเคยช่วยกษัตริย์เขมรแห่งนครธมปราบขบถ แต่ต่อมาเขมรได้ใช้อำนาจทางการเมืองปกครองปราบชาวกวยและผนวกอาณาจักรกวยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของเขมรตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ในพงศาวดารเมืองสระแก้วได้กล่าวถึงชาวกวยว่า “ครั้งหนึ่งกษัตริย์กัมพูชาได้ขอความช่วยเหลือไปยังกษัตริย์กวยให้มาช่วยปราบอริราชศัตรู กษัตริย์กวยได้ยกกองทัพไปช่วยรบจนได้รับชัยชนะ อาณาจักรกัมพูชาและอาณาจักรกวยได้ยกกองทัพไปช่วยรบจนได้รับชัยชนะ อาณาจักรกัมพูชา

และอาณาจักรกุยจึงมีความสัมพันธ์ไมตรีต่อกันเรื่อยมา (ไพฑูรย์ มีกุล, 2527 : 45) ในส่วนของราชอาณาจักรไทยได้กล่าวถึงชนชาวกุยซึ่งอยู่ในกฎหมายลักษณะอาญาหลวง รศ. 1974 (ปีกุน) ประกาศห้ามไพร่ฟ้าประชาชนไม่ให้ยกลูกสาวให้คนต่างชาติต่างศาสนาเหล่านี้คือ ฝรั่งเศส อังกฤษ กัมตัน วิลันดา กุลลา มลายู แจก กวย และแกว ยังมีกฎหมายลงปีเดียวกันอีกในมาตรา 25 กล่าวถึงคนต่างชาติที่มาสู่พระบรมโพธิสมภารและทำการติดต่อซื้อขายทางบก ทางเรือกับราชอาณาจักรไทยมี แยก พรหมณ ญวน ฝรั่งเศส จีน จาม วิลันดา ซวา มลายู กวย ขอม พม่า มารีญ(จิตร ภูมิศักดิ์, 2519 : 447)

ประมาณ พ.ศ. 2200 ซึ่งน่าจะตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ชนชาวกุยได้อพยพมาจากเมืองอัตปือแสนแป แคว้นจำปาศักดิ์ มาตั้งดินแดนอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ ในสมัยก่อนดินแดนบริเวณนี้เป็นที่ปลอดจากการครองครองของราชอาณาจักรใด ๆ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าชนกลุ่มนี้ได้ตั้งหลักแหล่งเป็นอิสระอย่างมั่นคงโดยไม่ขึ้นต่อเมืองใด ๆ ราวปี พ.ศ. 2303 ต่อมาสมัยพระที่นั่งสุริยามรินทร์ กรุงศรีอยุธยา พระยาช้างเผือกแตกโรงหนีมาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือเข้าสู่เขตเมืองพิมายและหนีเลยมาถึงถิ่นที่อยู่ของชาวกุย เจ้าเมืองพิมายจึงได้พาคณะติดตามช้างเผือกมาพบกับหัวหน้าชาวกุยที่บ้านกุดหวาย บ้านโคกอจจะปิง และบ้านลำดวน หัวหน้ากลุ่มชาวกุยเหล่านี้ประกอบด้วย เชียงสี เชียงปุม เชียงฆะ และเชียงขัน ทั้ง 4 คนเป็นญาติพี่น้องกัน แม้จะมีที่พักอาศัยอยู่ห่างไกลกันแต่ก็ไปมาหาสู่กันเสมอ คณะหัวหน้ากุยได้พาพรรคพวกบริวารออกติดตามจับช้างเผือกส่งคืนถวายสมเด็จพระที่นั่งสุริยามรินทร์ จึงได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “หลวง” พร้อมกับทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าปกครองชนชาวกุย และได้เลื่อนบรรดาศักดิ์จาก “หลวง” เป็น “พระ” พร้อมกับโปรดยกบ้านเป็นเมืองในโอกาสต่อมา ดังนี้

บ้านคูปะทาย เป็นเมืองสุรินทร์ ให้หลวงสุรินทร์ภักดี เป็น พระสุรินทร์ภักดีศรีนคร

จางวาง

บ้านกุดหวาย เป็นรัตนบุรี ให้หลวงศรีนครเตา เป็น พระศรีนครเตา

บ้านอจจะปิง เป็นเมืองสังฆะ ให้หลวงเพชร เป็น พระสังฆบุรี

บ้านลำดวน เป็นเมือง ขุขันธ ให้หลวงแก้วสุวรรณ เป็นพระไกรภักดีศรีนครลำดวน

ในสมัยกรุงธนบุรี คนไทยเรียกชาวกุยว่า “เขมรป่าดง” สันนิษฐานว่าเพราะบริเวณตั้งแต่ลุ่มแม่น้ำมูลไปจนถึงเมืองจำปาศักดิ์ สาละวัน อัตปือ ซึ่งเป็นที่อยู่ของชาวกุยเป็นพื้นที่ป่า และอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางการปกครอง(สมทรง บุรุษพัฒน์, 2528) ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเมื่อดินแดนเขมรป่าดงถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรสยาม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพิจารณาเห็นว่า ถ้าจะเกณฑ์แรงงานผู้คนที่ย้ายอยู่ในบริเวณเขมรป่าดงในระบบแลกไพร่ธรรมดา เช่นเดียวกับชาวไทยกลุ่มอื่น ๆ แล้วคงจะไม่ได้ผลเต็มที่ เพราะภูมิประเทศเป็นอุปสรรคในการสื่อสารคมนาคม จึงได้นำเอาระบบไพร่ส่วยขึ้นมาใช้ โดยกำหนดให้เขมรป่าดงส่งส่วยแทนการถูกเกณฑ์แรงงาน เช่น ครั่ง ไม้เนื้อหอม และของป่าอื่น ๆ จึงเป็นที่มาของคำว่า “ส่วย” ตั้งแต่นั้นมา (จิตร ภูมิศักดิ์, 2424)

ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 ให้กลุ่มชาวกุย เป็นข้าไพร่แผ่นดินสยาม ได้ถูกเกณฑ์แรงงานและจัดส่งส่วย ให้แก่ทางราชการอยู่โดยตลอด ในสมัยต้นแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ การเกณฑ์แรงงานอยู่ในเขตอีสานใต้ (เขมรป่าดง) เริ่มประสบความยุ่งยากเพราะหุบผาฉกรรจ์ชาวกุย มักหลบหนีการเกณฑ์ บางครั้งถึงกับข่มขู่โจมตีทำร้ายเจ้าพนักงาน แล้วหนีเข้าป่า และมีชาวกุยได้ก่อการกบฏขึ้น

ดังเช่นกบฏเชียงแก้ว พ.ศ. 2334 ได้เกิดเหตุในแขวงเขตจำปาศักดิ์ และในเขตหัวเมืองต่างๆ ในอุบลราชธานี กบฏสาเกียดโง้งพ.ศ. 2363 เป็นกบฏของข้าซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มเดียวกันกับชนชาติกวย ในพื้นที่ลาวใต้ และบริเวณอีสานใต้ ทางกรมในกรุงเทพมหานครได้ขอให้เจ้าอนุวงศ์ ผู้ครองเวียงจันทน์ ยกทัพไปปราบและจับสาเกียดโง้งและชาวข้าพร้อมทั้งครอบครัวจำนวนมากส่งมากรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดเกล้าฯ ให้จำคุกสาเกียดโง้งไว้ตลอดชีวิต ส่วนครอบครัวกวยโปรดให้เป็นตะพุ่นหญ้าช้าง ตั้งบ้านเรือนที่บางบอนธนบุรี กวยเคยมีจำนวนถึง 300,000 คน ถูกลดจำนวนลงเหลือเพียงไม่กี่พัน เมื่อรัฐไทยได้เข้าไปทำการจัดเก็บภาษีในบริเวณอีสานใต้ โดยมีการพัฒนาจัดเก็บภาษีเป็นควาย ซึ่งนอกเหนือจากภาษีของคนป่า เพื่อนำส่งไปยังกรุงเทพฯ เช่นปี พ.ศ. 2402 ที่เมืองสุรินทร์ ให้จัดส่งควาย 61 ตัว เมืองรัตนบุรี 163 ตัว และกองพระยาภักดีชุมพลเมืองสุรินทร์ 32 ตัว

การจัดเก็บได้ทวีเพิ่มความรุนแรงขึ้น เมื่อชาวกวยไม่มีสิ่งของเป็นส่วยให้กับทางราชการ และพอถึงปลายรัชกาลที่ 4 ก็เข้ารอบวิกฤตอีก คือ กวย ไม่มีส่วยสิ่งของส่ง จึงเอาตัวคน กวย ส่งส่วยแทน ล่องมาถึงรัชกาลที่ 5 ได้เกิดกบฏผีบุญขึ้นใน พ.ศ. 2444-2445 มีการต่อสู้ระหว่างฝ่ายกบฏ กับฝ่ายรัฐบาลสละพือ (ปัจจุบันอยู่ใน อ.ตระการพืชผล จ.อุบลราชธานี) หัวหน้าฝ่ายกบฏคือ องค์มันซึ่งเป็นลูกน้องขององค์แก้ว นับว่าเป็นหัวหน้าพวกข้า(กวย) ในลาว องค์มันมีชาวบ้านเข้าด้วยหลายพันคน เมื่อปะทะกับกองกำลังประมาณ 100 คน ของกรมขุนสุรพลสิทธิประสงค์ ข้าหลวงสำเร็จราชการอีสานในวันที่ 4 เม.ย. ค.ศ. 2445 ที่บ้านสละพือ

องค์มันก็สั่งให้พรรคพวกนั่งลง ภาวนาเอาบารมีบุญกุศลเป็นที่พึ่ง จะแคล้วคลาดจากกระสุนปืนใหญ่ ปรากฏว่าฝ่ายผู้มีบุญถูกกระสุนปืนใหญ่ตายนับร้อย ที่เหลือถูกจับ หรือแตกหนีไป เมื่อพิจารณา ถึงสาเหตุการเกิดกบฏ ถ้ามองด้านการปกครองรัฐบาลไทย ซึ่งนำเอาอย่างประเทศอาณานิคม คือ อังกฤษ ด้านวัฒนธรรมไม่เอาใจใส่ หรือไม่สนใจกับรากฐานทางวัฒนธรรม ดั้งเดิมที่ตนเข้าไปปกครอง ขณะเดียวกันก็มีความพยายามที่จะกดดันวัฒนธรรมเดิม ให้อ่อนด้อยลงพร้อมกับการนำเอาวัฒนธรรมใหม่เข้าไปแทน

การล้มเลิกระบบกินเมือง การเก็บภาษี มีการเปลี่ยนแปลง คือ การเก็บภาษีเป็นตัวเงินที่เห็นได้ชัดคือการเก็บเงินค่าราชการ แต่เดิมรัฐบาลใช้การเกณฑ์แรงงานและส่วย เมื่อมีการปลดไพร่ รัฐบาลเองก็ต้องการเงินมากกว่าแรงงาน ในปี พ.ศ. 2439 รัฐบาลให้ทุกคนเสียค่าราชการคนละ 6 บาท เป็นมาตรฐานเดียวกับภาคกลาง ในขณะที่ภาคอีสาน เศรษฐกิจยังไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก ดังนั้นจึงก่อเกิดปัญหาชาวนาในภาคอีสานประสบความยากลำบาก ในการหาเงินเสียค่าราชการ และยังสะท้อนให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานของคนอีสานมายังภาคกลาง ปัจจัยดังกล่าวน่าจะมีผลกระทบต่อชาวกวยเพราะสอดคล้องกับผลการสำรวจของ เอเจียน แอมอนิเย ที่กล่าวว่า ชนเผ่ากวยเป็นเผ่าที่ยากจนที่สุด ไม่มีไร่นาจะเพาะปลูก เขามีเพียงไร่ผืนเล็กๆ กลางป่าเพื่อปลูกข้าว ต่อมาฝรั่งเศสได้ขยายอำนาจสู่บริเวณอินโดจีน รัฐไทยมีนโยบายเพื่อความมั่นคง โดยเฉพาะชายแดนในอีสานตอนใต้ ที่มีชนชาติกวยได้ถูกผนวกเข้ากับรัฐไทย ได้เปลี่ยนสัญชาติกวยเป็นไทย การสำรวจสำมะโนครัว หรือ หากมีราษฎรติดต่อราชการที่จะต้องใช้แบบพิมพ์ทางราชการให้ปฏิบัติโดย กรอกในช่องสัญชาติว่าไทย บังคับห้ามมิให้ลง หรือเขียนในช่องสัญชาติว่า ชาติลาว ชาติเขมร ชาติส่วย (กวย) ผู้ไทย ดังที่เคยปฏิบัติมาแต่ก่อนเป็นอันขาด

กู่ในปัจจุบัน ตั้งถิ่นฐานปะปนอยู่กับชาวเขมรสูงและชาวลาว จึงมีการติดต่อแลกเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมกันตามวิสัย และทำให้ชาวกู่ถูกกลืนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมเขมรและลาว ดังจะเห็นได้จากข้อมูลประวัติศาสตร์ เมื่อครั้งที่ตั้งเมืองสุรินทร์ยุคแรก มีคนกู่ทั้งเมืองเข้ามามีอิทธิพลเหนือวัฒนธรรมของชาวกู่ ชาวกู่จึงถูกกลืนเป็นชาวเขมรหมด (ประเสริฐ ศรีวิเศษ, 2521) เมื่อ พ.ศ. 2450 จังหวัดศรีสะเกษยังเป็นเมืองที่ชาวกู่อยู่กันทั้งเมือง มีพวกลาวเวียง(สาขาเวียงจันทร์) ปะปนอยู่บ้างบางหมู่บ้าน แต่วัฒนธรรมลาวได้เข้ามามีอิทธิพลเหนือชาวกู่ จึงทำให้มีการผสมผสานวัฒนธรรมชาวกู่ ชาวกู่พูดภาษาลาวด้วยสำเนียงส่วย โดยสามารถใช้สระเอื้อได้ในขณะที่ภาษาลาวเวียงเดิมมีแต่สระเอีย ร่องรอยแสดงว่า ศรีสะเกษเดิมเป็นเมืองที่ชาวกู่อาศัยอยู่กันทั้งเมือง ชาวกู่ที่อาศัยอยู่บริเวณพื้นที่แม่น้ำมูลกับเทือกเขาพนมดงรัก ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ จนถึงอุบลราชธานี เชื่อกันว่า บริเวณนี้เป็นเส้นทางอพยพมาจากตอนใต้ของประเทศลาวสู่ประเทศไทยและยังเชื่อกันว่า ชาวกู่ที่อยู่ในจังหวัดอุบลราชธานีเป็นชาวกู่ที่ตกค้างอยู่ตั้งแต่ครั้งอพยพมาจากลาว

2.4 วัฒนธรรมเขมร

วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นกล่าวคือ ในประเทศไทย กัมพูชา ลาว และเวียดนาม มีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกันหรือเป็นอันเดียวกันอันหนึ่งกัน มีความสำนึกในวัฒนธรรมอันเดียวกัน ตั้งแต่การเกิดจนถึงการตาย ดังจะเห็นในเรื่องประเพณีต่าง ๆ ที่เป็นประเพณีปฏิบัติเริ่มต้นจากความเชื่อและอุดมคติที่เหมือนกัน เช่น

- 1) ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด
- 2) ประเพณีการแต่งงาน
- 3) ประเพณีเกี่ยวกับการขึ้นบ้านใหม่และปลูกบ้าน
- 4) ประเพณีการแซนเนียะตา หรือศาลปู่ตา
- 5) ประเพณีแซนโฌนตา (ผีบรรพบุรุษ) หรือ ผจุมเบณท์
- 6) ประเพณีเกี่ยวกับการตาย

นอกจากประเพณีที่สำคัญเกี่ยวกับวิถีชีวิตแล้ว ยังมีประเพณีอื่น ๆ ที่ดำเนินการตามปฏิทินประจำแต่ละปี กลุ่มชาติพันธุ์เขมรได้ถือปฏิบัติกันเป็นประจำตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ประเพณีที่พิธีกรรมบางอย่าง มีส่วนคล้ายคลึงกับชาวไทยกลุ่มอื่น ๆ และที่บางส่วนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะในส่วนของกลุ่มชาวเขมร ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ตามปฏิทินทั้งสิบสองเดือน มีการประกอบพิธีกรรมในแต่ละเดือน ดังต่อไปนี้

- 1) แคมเมียกตุจ (เดือนอ้าย)

เดือนอ้าย ตรงกับเดือนเขมรว่า แคมเมียกตุจ ตรงกับเดือนธันวาคมตามปฏิทิน และตรงกับประเพณีพิธีกรรมตามฮัตสิบสอง คือ การทำบุญข้าวกรรมหรือเข้าบวสากรรม ในเดือนนี้ชาวเขมรมีพิธี **ร้าวเพญียวจโรดเชรา** (การลงแขกเกี่ยวข้าว) เป็นประเพณีหนึ่งที่ชาวเขมรยังคงรักษาไว้เหมือนกับชาวไทยกลุ่มอื่นๆ ที่มีอาชีพทำนา

แต่เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ทำให้การถือปฏิบัติลดน้อยลงไป การทำนาตั้งแต่การไถ คราด หว่านกล้า จนถึงการเก็บเกี่ยวจะมีการจ้างทำในอัตราประมาณวันละ 100 – 200

บาทต่อวัน แต่อย่างไรก็ตามในชุมชนชาวเขมร ยังคงมีการลงแขกทั้งการดำนาและการเกี่ยวข้าวอยู่ โดยจะขอแรงจากญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้านที่เคารพนับถือกัน ช่วยเหลือลงแขกในการดำนาและเกี่ยวข้าว ผู้ที่เป็นเจ้าภาพจะจัดอาหารเลี้ยงแก่ผู้มาช่วยงานรับประทานอย่างอ้อมน้าสำราญ ดังนั้น การลงแขกจึงเป็นการเสียสละแรงกาย หรือช่วยเหลือเพื่อนบ้านญาติพี่น้องโดยไม่คิดค่าแรง และจะถือว่าเป็นบุญคุณที่เจ้าภาพต้องตอบแทนต่อผู้มาช่วยงานในคราวต่อไปด้วย

2) แคะเมียก (เดือนยี่)

เดือนยี่ ตรงกับเดือนเขมรว่า แคะเมียก หรือ แคะเบาะส ตรงกับเดือนมกราคมตามปฏิทิน และตรงกับประเพณีพิธีกรรมตามฮัตสึบสอง คือ การทำบุญคุณลานในส่วนของชาวเขมร ในเดือนนี้จะจัดประเพณีตีสมหาเจียด หรือเทศน์มหาชาติ ผนวกเข้ากับการทำบ่อนโสรว หมายถึง การที่ชาวบ้านนำข้าวเปลือกตามศรัทธาเข้าไปสมทบการทำบุญรวมกันที่วัด รวมกันได้เท่าใดก็จะทำพิธีถวายให้แก่วัดทั้งหมด

ส่วนทางวัดจะตั้งกรรมการรับผิดชอบเกี่ยวกับข้าวเปลือก หรืออาจนำไปจำหน่ายนำเงินมาบูรณะวัดต่อไป นอกจากนี้แล้วในเดือนนี้จะมีประเพณีบ่อนเลิงชะนำทเมี้ย (ปีใหม่) เลิงปะเตียทเมี้ย (ขึ้นบ้านใหม่) ประเพณีแซนการประเพณีกอร์เซาะกำบ้อจ ในประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ดังกล่าวนี้ ประชาชนจะมีส่วนร่วมในการแสดงออกถึงความสนุกสนาน รื่นเริง พิธีกรรมเน้นเพื่อจรรโลงอันจะนำไปสู่ความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง ครอบครัว และชุมชน

3) แคะเมียกหม (เดือนสาม)

เดือนสามตรงกับเดือนเขมรว่า แคะเมียกหม ตรงกับเดือนกุมภาพันธ์ ตามปฏิทิน เรียกตามฮัตสึบสอง มีประเพณีบุญข้าวจี ในส่วนของชาวเขมรจะมีพิธีทางพุทธศาสนา คือ บ่อนโงมาชะบูชา โดยจัดพิธีทำบุญตักบาตร เวียนเทียน ฟังธรรม รวมทั้งจัดกิจกรรม ลดละเลิกอบายมุขต่างๆ นอกจากนี้ในช่วงเดือนสามจะมีพิธีม่มวด หรือ แม่-ม่มวด จัดขึ้นเพื่อรักษาพยาบาลของชาวเขมร โดยเฉพาะ การประกอบพิธีกรรมในเดือนสามถึงเดือนห้าเป็นการจัดพิธีกรรมในกรณีผู้ป่วยบนบานไว้ ส่วนการทำพิธีในช่วงป่วยเดือนอื่นๆ ก็สามารถทำได้เช่นกันในกรณีที่ป่วยหนัก หรือทำพิธีก่อนเข้ารับรักษาตัว พิธีกรรมม่มวดที่จัดขึ้นแต่ละครั้ง จะมีการรวมกลุ่มเครือญาติ และบุคคลในชุมชนนับเป็นการแสดงออกถึงการประสานสัมพันธ์ในกลุ่มเครือญาติและกลุ่มของชุมชนชาวเขมรอย่างแท้จริง และในเดือนสามนี้ชาวเขมรนิยมจัดพิธีกรรมกอร์เซาะกำบ้อจด้วยเช่นกัน

4) แคะปรอกุน (เดือนสี่)

เดือนสี่ตรงกับเดือนเขมรว่า แคะปรอกุน ตรงกับเดือนมีนาคมตามปฏิทิน และตรงกับประเพณีพิธีกรรมตามฮัตสึบสองคือ การทำบุญพระเวสหรือบุญมหาชาติ สำหรับชาวเขมร ในเดือนสี่นี้จะมีประเพณีพิธีกรรมบ่อน มงกวลต่างๆ เช่น พิธีแซนการ (แต่งงาน) พิธีบูส (บวช) พิธีเลิงปะเตียทเมี้ย (ขึ้นบ้านใหม่) พิธีม่มวด หรือ แม่-ม่มวดและพิธีกอร์เซาะกำบ้อจ ช่วงนี้เป็นระยะเวลาที่ว่างเว้นจากการทำนา จึงทำให้มีเวลาว่างมาก ชาวบ้านจึงนิยมจัดพิธีมงคลประกอบพิธีกรรมต่างๆ เป็นจำนวนมาก

5) แคะแจด (เดือนห้า)

เดือนห้าตรงกับเดือนเขมรว่า แคะแจด ตรงกับเดือนเมษายนตามปฏิทิน และตรงกับประเพณีพิธีกรรมตามฮัตสึบสองคือบุญสงกรานต์ พิธีกรรมของชาวเขมรจัดบ่อนแคะแจด หมายถึง

บุญสงกรานต์ มีการจัดกิจกรรมคล้ายกับชุมชนอื่น ๆ เช่น ทำบุญตักบาตรสงฆ์น้ำพระ รดน้ำดำหัว คนเฒ่าคนแก่ ก่อเจดีย์ทราย การเล่นสาดน้ำ การเล่นเรือมตรด ก การเล่นเจรียง การเล่นกันตรึม เป็นต้น และในเดือนห้านี้ก็ยังมีการเล่นมั่ววัด ตามที่ผู้ปวยบบนบานไว้ด้วย

6) แคปรอซาก (เดือนหก)

เดือนหกตรงกับเดือนเขมรว่า แคปรอซาก ตรงกับเดือนพฤษภาคม ตามปฏิทิน ตรงกับ ประเพณีพิธีกรรมตามฮิตสิบสอง คือ บุญบั้งไฟ บุญวันวิสาขบูชา สำหรับชาวเขมรจะประกอบ พิธีบ่อนไท่ประซากหรือวิสาขโບเจีย เช่น เวียนเทียน ฟังธรรม และในเดือนหกนี้จะมีการทำพิธีแรก นาวพร้อมๆกับพิธีแรกนาขวัญของราชพิธีด้วย

7) แคเจด (เดือนเจ็ด)

เดือนเจ็ดตรงกับเดือนเขมรว่า แคเจด ตรงกับเดือนมิถุนายนตามปฏิทิน ตรงกับประเพณี พิธีกรรมตามฮิตสิบสองคือ บุญข้าชะ บุญเทวดาอารักษ์หลักเมือง สำหรับชาวเขมรจะมีพิธีบูชา บวงสรวงกะตวมเนี้ยะตา(ผีปู่ตา) ถือเป็นพิธีก่อนลงทำนา อันเป็นการทำเพื่อชำระล้างสิ่งที่เป็นอัปมงคล ต่างๆให้หมดสิ้นไป และเพื่อเป็นการบวงสรวงให้ผีบรรพบุรุษ ตลบลดาลให้ฝนฟ้าอุดมสมบูรณ์ ลูกหลาน จะได้อยู่อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข

8) แคอาซาด (เดือนแปด)

เดือนแปดตรงกับเดือนเขมรว่า แคอะซาด ตรงกับเดือนกรกฎาคมตามปฏิทิน ตรงกับ ประเพณีพิธีกรรมฮิตสิบสอง คือ บุญเข้าพรรษา พิธีกรรมของชาวเขมร ได้แก่พิธีบ้อลโกลพันชา(บุญ เข้าพรรษา) มีกิจกรรมทำบุญตักบาตร ถวายเทียนพรรษา ถวายผ้าอาบน้ำฝนแด่พระภิกษุสงฆ์ ในช่วง เดือนแปดนี้จะมีประเพณี กันซง ซึ่งเป็นประเพณีการถือศีล มีการนำอาหารไปทำบุญที่วัดทุกวัน ช่วงเวลาที่กำหนด 8 วัน หรือ 15 วัน ตลอดระยะเวลาการเข้าพรรษา นอกจากนี้ยังมีพิธีการเช่นพระ ภูมินา เพื่อให้การทำนาอุดมสมบูรณ์ และผลผลิตที่ดีและปริมาณมาก

9) แคชราป (เดือนเก้า)

เดือนเก้าตรงกับเดือนเขมรว่า แคชราป ตรงกับเดือนสิงหาคมตามปฏิทินตรงกับประเพณี พิธีกรรมตามฮิตสิบสอง คือ ประเพณีบุญข้าวประดับดิน สำหรับชาวเขมรมีประเพณี กันซง ซึ่งอยู่ ในช่วงการเข้าพรรษา

10) แคเบ็น (เดือนสิบ)

เดือนสิบตรงกับเดือนเขมรว่า แคเบ็น ตรงกับเดือนเมษายน ตามปฏิทินตามฮิตสิบสอง คือ ประเพณีบุญข้าสาก สำหรับชาวเขมรมีประเพณี กันซ้อง และพิธีแซนโดนตา หรือเรียกว่า พิธีเซ่นไหว้ ผีบรรพบุรุษซึ่งการประกอบพิธีกรรมแซนโดนตามี 2 ช่วง คือ ช่วงแรกในวันขึ้น 14-15 เดือนสิบ เรียกว่า เบ็นตุง ช่วงที่สองจัดพิธีใหญ่โตกว่าวันแรก และถือว่าเป็นพิธีที่ทุกคน ทุกครอบครัวต้องทำ โดยจัดขึ้นในวันแรม 14-15 ค่ำ เดือนสิบ เรียกว่าเบ็นทม การประกอบพิธีกรรมแซนโดนตาแบ่งออกเป็น 3ระดับคือ ระดับครอบครัว ระดับเครือญาติ และระดับชุมชน พิธีแซนโดนตามีความสัมพันธ์กับวิถี ชีวิตของชาวไทย เขมรทุกช่วงชีวิต ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย กล่าวคือการประกอบพิธีกรรมใดๆก็ตาม ชาวไทย เขมรจะมีการเซ่นไหว้บอกกล่าวแก่ผีบรรพบุรุษเสมอ ชาวบ้านเชื่อว่าโดนตาเป็นผู้มีอำนาจ ให้ คุณให้โทษ ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามประเพณีพิธีกรรมแซนโดนตาจะถูกส่งคมลงโทษกล่าวหาว่าเป็นคน ออกตัญญู จะมีความล้มเหลวในชีวิต หากความสุขไม่ได้ ดังนั้นการนับถือผีบรรพบุรุษเดียวกัน จึงเป็น

เครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนให้เป็นคนที่มีระเบียบมีศีลธรรม ก่อให้เกิดความรัก สัมปรมาสนสามัคคีกัน มีน้ำหนึ่งใจเดียวตลอดไป

11) แคะแฉ่ง (เดือนสิบเอ็ด)

เดือนสิบเอ็ดตรงกับเดือนเขมรว่าว่า แคะแฉ่ง คำว่า จะแฉ่ง นี้ หมายถึง เดือนออก ซึ่งหมายถึงการออกพรรษาของพระภิกษุสงฆ์ที่จำพรรษาที่วัด และจะได้ทำบุญในวันออกพรรษา ตรงกับเดือนตุลาคมตามปฏิทิน ตามฮีตสิบสอง ประเพณีบุญออกพรรษาเหมือนกับกลุ่มชนอื่น ๆ โดยวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 จะมีการทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ เป็นต้น

12) แคะเกดิก (เดือนสิบสอง)

เดือนสิบสองตรงกับเดือนเขมรว่า แคะเกดิก ตรงกับเดือนพฤศจิกายนตามปฏิทิน ในเดือนนี้เป็นเดือนที่มีการลอยกระทง บางชุมชนทำพิธีบวงสรวงเปรี้ยะแค (ไหว้พระจันทร์) ตามฮีตสิบสอง จะมีประเพณีบุญกฐิน บุญผ้าป่าสำหรับชาวไทย เขมร จะมีประเพณีคล้ายกับชุมชนอื่นๆ เช่น บ่อนกันเท็น (กฐิน) บ่อนผ้าป่า(ผ้าป่า) ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น

2.5 ความเชื่อ

1) ความเชื่อเกี่ยวกับโชคลางและฤกษ์ยามโชค เช่น โคมิจุดต่างสี่ ขาวสี่จุด คือ ที่ปากหน้าผาก หวง ปลายขาทั้งสอง โคนมีลักษณะเช่นนี้จะนำโชคดีมาสู่ตนและครอบครัว ห้ามขายให้เสี่ยงไว้ แต่ถ้าโคมี่ขวัญที่คอและขา เป็นลักษณะที่ไม่ดี

เรื่องของฤกษ์ยาม หมายถึง เวลาที่เหมาะสมจะเป็นชัยมงคล ศัพท์เดิมแปลว่า มีบางคนบอกว่า ดาวหมี ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือ การเดินทางสมัยก่อน อาศัยดาวหมี เป็นแนวทางในการควบคุมการเดินทาง หมายถึง ทิศเหนือนั่นเอง ถือว่ามีอรรถอิทธิพลในการเดินทางของคน ถึงแม้คำสอนของพระพุทธศาสนาจะสอนไว้เกี่ยวกับฤกษ์ยามว่า ถ้ามีฤกษ์ยามอยู่จะทำให้เสียเวลาที่ล่วงเลยไปก็ดี ฤกษ์ยามจะช่วยอะไรไม่ได้ แต่ชาวบ้านยังยึดมั่นอยู่ในฤกษ์ยามค่อนข้างสูงมาก เช่น การเดินทางออกตามทิศเหนือ ชาวบ้านพลวงได้ยึดถือทิศที่สำคัญ สำหรับหันหน้าออกเวลาเดินทางไกลดังนี้ วันอาทิตย์ หันหน้าออกทางทิศเหนือวันจันทร์ออกเดินทางหรดีหรือพายัพ วันอังคารหันหน้าออกทางทิศอีสาน วันพุธหันหน้าออกทางทิศอีสาน วันพฤหัสบดีหันหน้าออกทางทิศบูรพา วันศุกร์หันหน้าออกทางทิศอาคเนย์ วันเสาร์หันหน้าออกทางทิศทักษิณ

การถือฤกษ์ยามบางทีถือเป็นเคล็ด โดยมีเคล็ดใหญ่ ๆ 3 เคล็ด เช่น ฤกษ์การทำงาน ให้เอาวันขึ้น 1 ค่ำ ขึ้น 11 ค่ำ และขึ้น 6 ค่ำ

2) ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องรางของขลัง

การฝังทอง(ชาวบ้านเรียก ปันเจาะเมื่อยะฮ์) เป็นการฝังเข็มทองคำประกอบคาถาอาคม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าในอาชีพการงาน และอยู่อย่างคงกระพัน เข็มทองคำที่นำที่ฝังนั้น ต้องผสมให้มีเนื้อทองคำร้อยละ 60 เพราะจะทำให้เข็มทองคำนั้นแข็งพอที่จะแทงเข้าไปในผิวหนังคนได้สะดวก ขนาดของเข็มทองคำนั้นเล็กขนาดเข็มสอยเสื้อผ้ายาว 1 คืบ (ประมาณ 1 นิ้ว) ตำแหน่งที่ฝังนั้นได้แก่ ใต้ผิวหนังหน้าแขนทั้งสองข้าง หน้าขา หรือตามจุดที่อาจารย์เป็นผู้ฝังให้

กุมารทอง(โกนเกราะ) หรือลูกกรอก คือทารกที่คลอดออกมาแล้วตาย ถ้ามองดูจะเห็นว่ามี ส่วนต่าง ๆ ภายนอกครบทุกส่วน ในเรื่องนี้ได้ฟังการเล่าบอกจากผู้บอกข้อมูลว่า มีผู้ที่ใช้ลูกกรอกสอง ราย รายแรกเป็นพระสงฆ์จากจังหวัดบุรีรัมย์ นำมาใช้ผู้ป่วยรักษาที่บ้านพลวง รายที่สองเป็นสตรีอยู่ที่ บ้านพลวง ลูกกรอกเป็นลูกของตนเอง อายุ 12 เดือน คลอดออกมาตายสามี่จึงนำมาใส่หม้อดินไปฝัง นอกบ้านต่อมาผู้เป็นมารดาเจ็บป่วย หมอทำนายบอกว่าสาเหตุจากลูกกรอกทำให้ไปขุดขึ้นมารักษา ไว้พอไปขุดมาอาการเจ็บป่วยก็หาย ลูกกรอกที่ขุดมานั้นยังไม่เน่าเปื่อย ทั้งที่ฝังขึ้นไว้เป็นปี จึงนำ ลูกกรอกไปให้อาจารย์ที่บวชเป็นพระที่วัดแห่งหนึ่งทำพิธีขอส่วนให้เลิกลง และปลุกเสกให้ขลัง บรรจุ ไว้ในเจดีย์เล็กๆขนาด กว้าง 1 นิ้ว ยาว 1 นิ้ว สูง 4 นิ้ว 5 ชั้น ผลที่เกิดจากการมีลูกกรอก เช่น เวลาจะมีเหตุร้ายมาถึงตัวมารดา ลูกกรอกจะเตือนให้ระวัง แต่การปฏิบัติต่อลูกกรอกนั้น ต้องบูชาทุกวันพระ และจะเดินทางไปไหนต้องบอกให้ทราบให้ไปด้วย รวมทั้งเวลาทานอาหารก็ต้องเรียกให้มาทานด้วยกัน เปรียบเสมือนมีลูกอีกคนหนึ่งนั่นเอง

การใช้งาช้างหัก(พลูตันไร่ปะ) จะต้องใช้งาช้างชนที่ตันไม้ แล้วงานั้นหักคาไว้นำมาทำพิธี ปลุกเสกเป็นเครื่องรางของขลัง ทำให้อยู่ยงคงกระพัน เขี้ยวที่ยาวและงอโค้งเข้าหากันจึงจะขลัง นอกจากนี้หยาวยิ่งงอกเข้าไปในต้นไม้จนทะลุสามารถนำมาทำเป็นเครื่องรางของขลังได้ ข้อปฏิบัติของผู้มีของขลัง เช่น กระดุกหน้าผากผี อีกประการหนึ่งคือ เวลารับประทานอาหารต้องเรียกทุกครั้ง

น้ำมันพราย ได้จากน้ำมันของศพหญิงตายทั้งกลม (มีลูกอยู่ในครรภ์) วิธีทำให้หม้อดินหุ้ม ปากหม้อด้วยผ้าขาว เอาไปฝังไว้ใต้กองฟืนเผาศพ เวลาเผาศพน้ำมันจากศพซึมลงใต้ดินผ่านผ้าขาวลง ไปในหม้อดิน เก็บน้ำมันพรายไปปลุกเสก เพื่อนำไปใช้ในงานต่อไป อีกวิธีได้จากการตัดเอาข้อมือศพ ของเด็ก เอาเทียนไขลงในน้ำมันหยดลงภาชนะเก็บไว้ นำไปปลุกเสกเพื่อนำไปใช้ตามจุดประสงค์ที่ต้องการ ผู้ที่มีน้ำมันพรายจะมีข้อห้าม เช่น ห้ามทำให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ห้ามรับประทานเนื้อดิบ ตัว สัตว์ ถ้าทำผิดข้อห้ามจะกลายเป็นผีปอบ(ทมบ)

3) ความเชื่อเกี่ยวกับความฝัน

เราส่วนมากเคยนอนหลับฝันกันทั้งนั้น แต่ความฝันอาจจะเป็นจริงหรือไม่ก็ได้ความฝัน บางอย่างก็ทำให้สบายใจ บางครั้งก็ทำให้ไม่สบายกายและใจ ความฝันที่ศึกษาได้จากบ้านพลวงแยก ประเภทออกได้

4) ความเชื่อเกี่ยวกับสุขภาพและสวัสดิภาพ

เวลาเจ็บป่วยบางรายไปพบแพทย์ บางรายรักษากับหมอเถื่อน ถ้ารักษาแบบแผนปัจจุบัน ไม่หายก็จะมาหมอแผนโบราณ โรคแผลบวมที่เท้าบางรายก็ให้หมอโบราณรักษา โดยวิธีเสกเป่าคาถา กับหมาก พลุ ผลการรักษาผลดีก็มี เวลาเกิดอาการไม่สบายนานๆ ปวดเมื่อยเรื้อรังจะหาอาจารย์ สะเดาห์เคราะห์ นอกจากนี้ยังมีการรักษาแบบไสยศาสตร์ ด้วยวิธีการพ่นน้ำมันต์ เป่า อาบน้ำมนต์ รวมทั้งมีข้อห้ามต่างๆเกี่ยวกับสุขภาพและสวัสดิภาพ เช่น ข้อห้ามเกี่ยวกับการยืน การนั่ง การนอน การเรียกขวัญ (ฮาวปลิง) การเข้าทรงมะมีวด(รักษาอาการเจ็บไข้ด้วยการเข้าทรงประกอบดนตรีและ ร่ายรำและข้อห้ามในการรับประทานอาหาร รวมทั้งกิริยามารยาทต่างๆ เป็นต้น

การปฏิบัติของสตรีมีครรภ์ ห้ามรับประทานมะเขือ มะเขือพวง เพราะเชื่อว่าจะทำให้เกิดการ พราย (การเปรี้ยว) มีอาการนอนไม่หลับ และมีจุดคล้ำๆตามตัว แขนและขา สตรีมีลูกอ่อนห้าม รับประทานของเผ็ด เปรี้ยว มันจากเนื้อมะพร้าว ห้ามใช้สบู่อาบน้ำเป็นเวลา 1-2 เดือน เพราะทำให้

ผิดสำแลง ผู้เป็นมารดาให้อาบน้ำร้อน ถ้าอาบน้ำเย็นจะทำให้เลือดขึ้นสมอง ห้ามทำงานหนัก ให้เข้านอนตั้งแต่หัวค่ำ ให้ดื่มน้ำข้าวที่ได้จากการหุงข้าว โดยผสมเกลือเล็กน้อย ถ้าเด็กนอนสอด้ง ให้เอามือจับตัวเด็ก อาการสอด้งจะหาย

การฝังรกเด็กจะต้องฝังหรือเผาภายใน 3 วัน ควรฝังบริเวณนอกบ้าน โดยการขุดหลุมเอา แกลบกลบหลุม เอาไฟจุดข้างบน ถ้าไม่เผาเชื่อว่าจะทำให้เด็กเกิดมีอาการคันตามตัว ห้ามฝังในบริเวณบ้านเพราะจะทำให้เด็กเจ็บตัวบ่อยๆ รกเด็กก่อนจะนำไปฝังต้องห่อผ้าขาวให้เรียบร้อย

การปลูกข้าวห้ามปลูกข้าวเจ้าล่อมข้าวเหนียว หรือข้าวเหนียวล่อมข้าวเจ้า(หมายความว่าถึงปลูก หรือดำนา ในแปลงข้าวชนิดใหม่ชนิดหนึ่งอยู่เป็นแฉกกลาง แล้วปลูกอีกชนิดปิดล้อมแปลงข้าวชนิดนั้น จะเป็นวงกลม หรือเป็นแปลงก็ไม่ควรกระทำ) เพราะเชื่อว่าจะทำให้เกิดภัยพิบัติ และเกิดการเจ็บป่วยในครอบครัวได้

ข้อห้ามในการรับประทานอาหาร สำหรับคนปกติ ห้ามเย็นหรือเดิน นอน รับประทาน คนที่เกิดวันพฤหัสบดี ห้ามรับประทานเนื้อวัว ควาย ห้ามทานของเผ็ด ภรรยาต้องให้สามีทานอาหารก่อน 3 คำ จึงทานตามได้ สตรีมีครรภ์ห้ามทานหัวปลี มะละกอ ห้ามรับประทานอาหารเสียงดัง ห้ามคุยขณะรับประทานอาหาร ห้ามทานผักหลายชนิดรวมกัน เวลาเดินทางไกลห้ามทานเนื้อสัตว์และขนมจีน ห้ามทานผลเพการรวมกับไข่ไก่เป็ด อาจทำให้เสียสุขภาพ

ข้อห้ามเกี่ยวกับการเดิน ห้ามเดินเสียงดัง ห้ามเดินบนที่สูง ห้ามเดินตัดหน้าผู้ใหญ่ ห้ามเดินกระต๊อบเท้าเสียงดัง ห้ามสตรีเดินอุ้มลูกบ่อยเด็จะเคยตัว ห้ามสตรีเดินแกว่งแขน ห้ามเดินเหยียบบนขั้นบันไดเสียงดัง เพราะสมัยก่อนจะไม่มีใครขอแต่งงานด้วย ถือเป็นจัญไร ห้ามเดินแกว่งขา ห้ามเดินทางเวลากลางคืน ห้ามเดินข้ามครกหรือสากตามบ้าน ห้ามเดินเอาเท้าจุดพื้นจนเสียงดัง ห้ามเดินแรงจนได้ยินเสียงผ้าถุงพื้พื้

ข้อห้ามเกี่ยวกับการนั่ง ห้ามนั่งค้ำศีรษะผู้ใหญ่ ห้ามนั่งชันเข่า ห้ามนั่งเอาก้นกระแทกพื้น เสียงดัง ห้ามนั่งตรงบันได ห้ามนั่งบนเตาไฟ สตรีห้ามนั่งขัดสมาธิ ห้ามนั่งไขว่ห้าง ห้ามนั่งแกว่งขา สตรีห้ามนั่งยองๆ(กุกจงหอง) ห้ามนั่งบนครกตำข้าว ผู้ชายที่ไม่เคยบวชห้ามนั่งขัดสมาธิ ห้ามนั่งอุ้มลูกบนครกตำข้าวจะทำให้เด็กร้องไห้ไม่หยุด

ข้อห้ามเกี่ยวกับการนอน ส่วนมากเป็นข้อห้ามสำหรับสตรี เช่น ห้ามนอนหงาย ห้ามนอนคว่ำ สตรีให้นอนตะแคง ห้ามนอนสลั้บหัวเท้ากัน สตรีห้ามนอนเสมอสามิ ห้ามนอนเอาศีรษะไปทางทิศตะวันตก เดินทางไกลห้ามเอามือก่ายหน้าผาก

ข้อห้ามเกี่ยวกับการยืน ห้ามยืนใต้สะพาน ห้ามยืนขวางประตู ห้ามยืนใกล้ผู้ใหญ่ ห้ามยืนถ่างขา ห้ามยืนเท้าสะเอว ห้ามยืนใกล้สามิ ห้ามยืนใกล้บ่อน้ำ ห้ามยืนขวางบันได

นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามอื่นๆ เช่น ห้ามหัวเราะเสียงดังในเวลากลางคืน ห้ามแต่งกายไม่สุภาพไปทำบุญ ห้ามสร้างบ้านคร่อมตอ ห้ามดำสามิ ห้ามทำให้คนหัก ถ้าหักให้ร้ายรำ ห้ามทำครกตำน้ำพริกแตก ถ้าทำครกแตกให้มัดครกรวมกัน แล้วดินหายไป จนกว่าจะมีคนหักว่าหาบอะไรจึงทิ้งครกแตก ถือว่าหมดจัญไร

5) ความเชื่อเกี่ยวกับภูต ผี ปีศาจ

ชาวบ้านเชื่อว่าภูต คือ ตัวเราเนื่เอง เวลาใกล้จะตายจะออกไปคุยกับบางคนได้ ชาวบ้านพลวงบางคนพบเห็นมากับตัวเอง โดยผู้ตายไปพูดคุยกับตนก่อนผู้นั้นจะตาย ผู้ตายนั้นป่วยหนักอยู่

โรงพยาบาล คุณบอกว่าจะกลับบ้านเก่าแล้ว ต่อมาไม่กี่ชั่วโมงผู้ตายก็ถูกนำศพมาบำเพ็ญกุศลจริงๆ อาจารย์บางท่านบอกว่าถ้าอยากเห็นภูตไม่ยาก ให้เอาเทียนไขจุดบนไม้คานตอนไป ตอนกลางคืนที่เงียบสงบบริเวณปราสาทหิน

ผีตายาย ชาวบ้านบางคนเชื่อว่าผีตายตาจะออกมาหาลูกหลาน เวลากลางคืนผีตายตาจะไปเปิดคู่มือข้าวปลาอาหารกิน ถ้าไม่มีข้าวปลาอาหารผีตายตาจะโกรธ ด่าลูกหลานและเกิดความน้อยใจ

ผีปอบ (ทมบ) เกิดจากผู้เรียนวิชาคาถาอาคมทำผิดข้อห้าม หรือปฏิบัติตามไม่ได้เลย กลายเป็นผีทอมบ หรือเกิดจากคนที่เป้นผีทอมบตายไปแล้ว ไม่มีใครดูแลจึงท่องเที่ยวหากินตามทุ่งนา หากินกบ เขียด เวลาออกหากินจะมีไฟสีเขียว ผีทอมบชอบกินควาเลือด และกลืนควาสตรีมีครรภ์ ผีทอมบทำร้ายคนด้วยวิธีบีบไส้ ชาวบ้านเชื่อว่าผีทอมบมีจริง วิธีป้องกันผีทอมบมาทำร้ายสตรีคลอดบุตรคือเอาใบหนาด(ชาวบ้านเรียก สะเลาะหมาด) มาผูกหรือแขวนไว้รอบๆบ้าน ใต้ถุนบ้านที่แม่ลูกอ่อนนอน จะเอาหนามพุทรามาสุมกันเป็นกอง เพื่อป้องกันทอมบมาทำร้าย

ผีอาระ ผีอาระจะอยู่ตามป่า ตามลำน้ำใหญ่ คั่งน้ำใหญ่ลึก บางทีอยู่ตามต้นไม้ ถ้ามีใครบุกรุกเข้าไปในเขต ถ้าผีอาระโกรธ จะตีตามร่างกายทำให้มีอาการปวด บริเวณที่ตี เช่น ศีรษะ แขน ขาคอ บางทีเข้าสิงให้คนไข้มีอาการซึม ซัก ปากเปื่อย กัดฟัน อาระบางตนเข้าสิงคน ถ้าเอาพระห้อยคอผีจะกลัวไม่สิงอยู่ต่อไป รูปร่างลักษณะของผีอาระ อาจมีผมยาว น่าเกลียดน่ากลัว ผีอาระจะอยู่ตามจอมปลวก ถ้าผีอาระตีถูกส่วนใดส่วนนั้นก็จะอ่อนแรง

ผีป่า (คมจปรีย) อยู่ตามป่าเขา ป่าดงดิบ อาจารย์ที่บ้านพลวงบอกว่าผีป่าพบที่ป่าดงดิบในเขตบ้านนางมุด อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ผีป่านี้อาจแปลงร่างเป็นได้หลายรูปแบบ ชอบหลอกหลอนผู้ที่เดินทางไปในป่า

ผีจราบ (ผีโป่ง) รูปร่างเหมือนมนุษย์เรา เคยเห็นผู้พบเห็นบริเวณหลังโรงเรียนบ้านพลวง จราบนี้เข้าสิงผู้ใดแล้ว ทำให้ผู้นั้นหัวเราะ ยิ้มโดยไม่มีสาเหตุ จราบบางคนพูดคุยกับคนได้ แต่จับต้องไม่ได้ ไม่มีตัวตน ชาวบ้านบางคนเคยพูดคุยกับจราบ นิสยจราบบางคนชอบทำหลอกหลอนชาวบ้าน ถ้าวิ่งหนีจราบจะเข้าสิงร่างผู้นั้น ทำให้มีอาการชัก ตาเหล่ ผีจราบที่กระโถมตา เคยปรากฏตัวมาต่อสู้อาจารย์ที่บ้านพลวง อาจารย์ต่อสู้ด้วยการนั่งภาวนา 2 วัน 3 คืน รูปร่างหน้าตาผีจราบตัวนี้หน้าโตเท่ากระดังยัดข้าว

ผีต้นไม้(คมจเดิมเชอ) บางทีเรียกผีนางไม้ มีรูปร่างสวยงาม เหาะได้ มีนิสัยไม่ค่อยทำอันตรายคน ผมยาว บางทีมีรูปร่างคล้ายกระรอก กระแต ชอบหลอกคนเดินป่า เป็นผู้รักษาต้นไม้ เวลาจะตัดต้นไม้มาทำบ้านจะต้องบอกผีนางไม้ วิธีไล่ผีนางไม้ให้ออกจากต้นไม้ ให้ก่อกองไฟใหญ่ๆให้ห่างจากต้นไม้ แล้วตะโกนดังๆว่าไปแล้วๆหลายๆครั้งผีนางไม้กลัวไฟก็จะหนีไป เข้าไปตัดต้นไม้ทำประโยชน์ได้

ผีลูกกรอก เป็นผีที่เกิดจากการคลอดลูกออกมา แต่มีขนาดเล็กมาก ทารกนั้นตายจึงมีบางคนเอาไปเครื่องรางของขลัง โดยเอามาทำให้แห้ง ปลุกเสก เชื่อว่าผีลูกกรอกสามารถประชิบบอกได้ว่าต้องการทราบเรื่องต่างๆ

ผีพราย(คมจเปริยบ) นิสยชอบกินเลือดและเด็กอ่อน เป็นผีที่เกี่ยวข้องกับพันธุกรรม มีลักษณะคล้ายผีปอบ (ทมบ) รูปร่างเป็นรูปไฟ ชอบเดินทางตามทุ่งนาตัวเบาเหมือนลม

6) ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะของบุคคล

ชาวบ้านบางคนเชื่อว่า ทารกที่เกิดมาตอนแรก ถ้ามีเยื่อหุ้มศีรษะออกมาด้วย(ชาวบ้านเรียก สะนม) และมีสายรกพันคอ หรือเป็นสายสะพาย(ชาวบ้านเรียกว่าซังวา) ถือว่าผู้นั้นมีบุญวาสนาดี มีครูกำเนตดี จะต้องจัดกระโจมครู (จวมครู) ส่วนลักษณะของคนดีและคนไม่ดีพอแยกออกได้ดังนี้

ลักษณะของคนดี ลักษณะสตรีมีขนาดเล็ก รั้งกับใบหน้า หูต้องไม่ใหญ่เกินไป ปากรับกับริมฝีปาก พันเรียบเสมอกัน หน้าผากมีรอยย่นมาก(ในกรณีผู้สูงอายุ) สตรีเฒ่าต้องบาง เสียงพูดเบา พอสมควร ตรงตามลักษณะเพศ ชายคิ้วต้องไม่จรดกัน สตรีแขนขาต้องเรียวยาว ต้องเกิดวันดี ลักษณะการเดินนุ่มนวล นิ้วเรียวยาว

ลักษณะของคนไม่ดี ชายหญิงมีตาโตเกินไป สตรีมีนมชรุขระเหมือนลูกยอ สตรีมีส่วนกลางนมแบนราบ คางเหลี่ยม คางคล้ายเสือ สตรีมีกันหย่อนไม่ดี สตรีมีนมเล็กเกินไป ฟันห่าง ชายมีศีรษะเล็กแบนเหมือนเตี้ยสับเนื้อ สตรีเวลาเดินออกกระพุ่มขึ้นลง วันเกิดไม่ดี ผมหยิกหยอง ฝ่าเท้าโต เดินแกว่งแขนแกว่งขา ชาวเขมรมีผิวขาว รูปร่างเตี้ยคล้ายเสือ แขนเป็นปุ่มปม สตรีมีเส้นเอ็นพาดหัวนม (ขนาล) สตรีมีปานแดง (พะโน๊ะ) ในที่ลับ จะต้องให้อาจารย์ทำพิธีเอาออก

การทำพิธีแก้อาถรรพณ์สตรีมีปานแดง ต้องให้ปานนั้นหยุดการเจริญเติบโต พร้อมกับใช้คาถาอาคมประกอบ โดยมีบายศรีปากชาม(ใช้กรวยทำจากใบตองกล้วย ใช้ข้าวสุกในกรวยแล้วคว่ำลงในชาม ตรงยอดกรวยเอาไข่เสียบไว้ 1 ฟอง รอบๆกรวยพับใบตองเป็นรูปแบบนา 3 ตัว เสียบไว้รอบๆกรวยกลางปักดอกไม้สีต่างๆ) วิธีแก้อาถรรพณ์ปานแดงอีกวิธีคือ ให้สามีที่มีคาถาอาคมเอามือลูบตรงปานแดงออก ผลของการมีปานแดงนี้ เชื่อว่าทำให้สามีตายถ้าชายรู้จะไม่มีใครขอแต่งงานด้วย

ผู้ใดมีก้ำ (ฟันที่ออกมาจากปากเพดานบน) กย (ฟันที่ออกมาจากเพดานโคนลิ้น) เชื่อว่าทำให้มีความสามารถในการเรียนวิชาคาถาอาคมเก่งและขลังดี แต่มีข้อเสียตรงที่อ้าปากในหน้าฝนไม่ได้ ฟ้ำจะผ่า ถ้ามีหลายชนิด ชนิดสีแดง สีขาว สีดำ ก้ำสีแดงทำให้อยู่ยงคงกระพัน แต่ฟ้ำจะผ่า ผู้ที่มีก้ำแดงนี้ถึงพ่อแม่จะเอาส้อมไหม้ในห้องนอน ฟ้ำก็จะผ่าตายจนได้ ดังนั้นผู้ที่มีก้ำนี้จึงไม่ออกนอกบ้านเวลาฝนตก ชาวบ้านเชื่อกันมาก เพราะเคยเห็นและได้ยินมา ก้ำสี แดงนอกจากทำให้อยู่ยงคงกระพันแล้ว ยังทำให้มีคนรักคนนิยมมากขึ้นด้วย ก้ำ กย ยังพบในสัตว์พวกโค กระบือ อีกด้วย แต่ไม่ได้อธิบายสรรพคุณไว้ ชาวบ้านที่รู้ ส่วนมากอยู่ในวัยกลางคนขึ้นไป

7) ความเชื่อเกี่ยวกับโหราศาสตร์

ถึงแม้ชาวบ้านพลวงจะไม่นิยมไปหาหมอดู เพื่อผูกดวงหรือทาลายมือก็ตาม แต่ยังอาศัยอาจารย์ให้กำหนดฤกษ์ยามซึ่งเกี่ยวพันอยู่กับโหราศาสตร์เป็นบางส่วน อาจารย์แต่ละคนจะมีวิธีการกำหนดคล้ายๆกัน ขึ้นอยู่กับการจดจำตำรา

8) ความเชื่อเรื่องคาถาอาคมในหมู่ชาวเขมร

ปัจจุบันความเชื่อเรื่องคาถาอาคมในหมู่เขมร ได้ลดลงไปมากแล้ว โดยเฉพาะในหมู่คนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาและอยู่ในชุมชนที่มีการพัฒนาตามแบบสมัยใหม่ ส่วนในหมู่คนรุ่นเก่าที่มีอายุตั้งแต่ 40 - 50 ปีขึ้นไป หรือชาวบ้านในชนบททั่วไปที่อยู่ในถิ่นทุรกันดารห่างไกลจากตัวเมือง ซึ่งได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมเมื่อน้อย เช่น หมู่บ้านในเขตอำเภอสังขะ อำเภอบัวเขต และหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย - กัมพูชา เป็นต้น ยังมีความเชื่อฝังแน่นอยู่กับสิ่งเหล่านี้มาก

จากการออกไปเก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัยเองในหมู่บ้านเขตอำเภอปราสาทบางหมู่บ้านพบว่า ชาวบ้านเกือบทุกคนมีความเชื่อในเรื่องนี้มาก ซึ่งสังเกตได้จากเมื่อถามถึงเรื่องคาถาอาคมแล้วทุกคนต่างก็ แสดงความหวาดกลัว ไม่อยากพูดถึง ต่อเมื่อคุ้ยเคยกันแล้วทุกคนก็สามารถบอกหรือเล่าให้ฟังได้ว่ามีใครบ้างที่มีความรู้เรื่องคาถาอาคม หรือเคยถูกใส่มาแล้ว คาถาอาคมที่ชาวบ้านเชื่อและเคยใช้กันมาทั้งในอดีต และปัจจุบันมีอยู่ 3 ประเภท หรือ 3 กลุ่มด้วยกันคือ

1) เป็นคาถาอาคมที่สร้างขึ้นเพื่อนำประโยชน์มาให้ตนหรือคนที่ตนเองรักใคร่ชอบพอ ได้แก่ พวกคาถาหมานิยมต่างๆ คาถาปลุกผักและธัญญาหาร คาถาหาเสน่ห์ เป็นต้น คาถาประเภทนี้ ในสมัยเมื่อ 30 ปีก่อนนิยมใช้กันมาก แต่ปัจจุบันไม่ค่อยนิยมใช้กันแล้ว อาจจะเป็นเพราะว่า ใช้แล้วไม่ได้ผลหรือได้ผลน้อยกว่าการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ก็ว่าได้ จึงทำให้มีคนเชื่อลดน้อยถอยลง และไม่ค่อยมีใครสนใจเล่าเรียนสืบทอดกันมา และเข้าใจว่าคงจะหมดไปในที่สุด

2) เป็นคาถาอาคมที่สร้างขึ้นเพื่อการบำบัดทุกข์ และป้องกันรักษา เช่น คาถาป้องกันผี ป้องกันขโมย ป้องกันศัตรูราชู ป้องกันถูกใส่ของ หรือถูกยาสั่งจากคนอื่น และคาถาที่ใช้เพื่อการรักษาคนไข้คนเจ็บ เป็นต้น ซึ่งในสมัยก่อนชาวบ้านนิยมใช้กันมาก โดยเฉพาะประเภทอยู่ยงคงกระพัน แต่ปัจจุบันไม่ปรากฏว่ามีใครสนใจศึกษาเล่าเรียนสืบทอดมาบ้าง จะมีเหลืออยู่ในหมู่บ้านเก่าเพียงไม่กี่คน และก็พยายามปกปิดตัวเอง ไม่ยอมเปิดเผยว่าตนเองมีคาถาประเภทนี้อยู่ แต่คาถาอาคมในกลุ่มนี้มีใช้กันมากอยู่ในปัจจุบัน คือพวกที่ใช้เพื่อป้องกันรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าการรักษาพยาบาลตามวิธีการ แผนใหม่ยังเข้าไปไม่ถึงชาวบ้าน จึงทำให้ชาวบ้านต้องหาทางออกให้กับตัวเองตามวิธีการทางไสยศาสตร์ซึ่งก็เป็นทางออกเดียวที่ดีที่สุดที่สามารถหาได้ในสภาพที่เป็นอยู่ขณะนั้น

3) เป็นคาถาอาคมที่สร้างขึ้นเพื่อการล้างแค้น หรือทำลายศัตรูคู่ปรปักษ์ เช่น ทำให้ศัตรูหรือคู่ปรปักษ์ได้รับการเจ็บปวด ทรมานหรืออาจถึงตาย หรือทำให้ได้รับความทุกข์ยากลำบาก เช่น การพลัดพราก การประสบกับภัยพิบัติต่างๆ เป็นต้น จากการบอกเล่าของชาวบ้าน พบว่ายังมีผู้นิยมใช้คาถาอาคมประเภทนี้อยู่บ้าง แต่ก็ลดลงจากสมัยก่อนมาก คาถาประเภทนี้มีเหลืออยู่ ได้แก่ การใส่ของ การใส่ยาสั่ง

การใส่ของเป็นกรรมวิธีในการทำลายศัตรู หรือคู่กรณี ด้วยเวทย์มนต์คาถาอีกวิธีหนึ่งด้วยการเสกสิ่งของ เช่น หนังสติ๊ก ตะปู เข็ม เส้นผม หรือวัสดุอื่นๆ เข้าสู่ร่างกายของผู้ที่ถูกบอกร้าย ทำให้ผู้ถูกใส่ของนั้นมีอันเป็นไปต่างๆ นานา เช่น เป็นบ้าเสียสติ เจ็บป่วย ทรมาน หลงรักและคิดถึงผู้ใส่ของตลอดเวลาถ้ารักษาหรือแก้ไม่ทันอาจตายได้

การใส่ของเท่าที่เชื่อกันอยู่มี 2 วิธี คือ ใส่แบบถึงตัว โดยอาศัยความอยู่ใกล้ชิดและเชื่อใจกัน เช่น ใส่ผงที่ประกอบด้วยเวทย์มนต์ลงในน้ำ อาหาร หรือ ของกินให้กินเข้าไป หรือไม่ก็เสกคาถาใส่ของกินให้กิน หรือพ่นควันบุหรี่ให้เข้าไปถูกตัว หรือใช้อานาจภูตผีให้เข้าสิงสู่ เป็นต้น ซึ่งวิธีนี้ผู้ถูก ใส่ของอาจรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ได้ แต่ส่วนใหญ่จะไม่รู้ตัว อีกวิธีหนึ่งใส่แบบอาศัยการสร้างมโนคติหรือจินตนาการ สร้างรูปปั้นตัวแทนขึ้นมา โดยใช้สิ่งหนึ่งสิ่งใด อันเนื่องจากตัวผู้นั้น เช่น ดิน รอยเท้า เลือดประจำเดือน เส้นผม เลือดฝาดที่เคยสวมใส่ เป็นต้น เป็นส่วนประกอบในพิธีกรรม จากนั้นจึงกระทำการปั้นรูปตัวแทนนั้นตามที่ปรารถนาจะให้เป็นไป อาการต่างๆ ก็จะไปปรากฏกับตัวผู้ถูกใส่ของนั้น โดยเจ้าตัวจะไม่มีโอกาสรู้ว่าตัวเองถูกใส่ของเมื่อใด และใครเป็นคนใส่ ส่วนใหญ่จะ

รู้จักเมื่อไปรับการรักษา จากหมอทางไสยศาสตร์ แล้วหมอก็จะบอกว่าใครเป็นคนใส่ เพราะสาเหตุอะไรจึงใส่และใส่อย่างไร

2.6 การตั้งและการย้ายถิ่นฐานของผู้คนในจังหวัดสุรินทร์และใกล้เคียง

การตั้งและการย้ายถิ่นฐานของผู้คนในจังหวัดสุรินทร์แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของชุมชน และการปะทะปฏิสัมพันธ์กันของผู้คนในอาณาบริเวณชายแดน การตั้งถิ่นฐานอยู่ในยุคแรกของคนอีสานใต้หรือกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ก่อนกลุ่มอื่น ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์เขมร แม้กระนั้นก็ตามกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวก็ได้ย้ายถิ่นฐานมาจากชุมชนดั้งเดิมซึ่งอาจมีระยะห่างตั้งแต่ 10 กิโลเมตรถึง 100 กิโลเมตร ซึ่งอยู่ห่างจากรอยตะเข็บชายแดน ปรากฏการณ์การตั้งถิ่นฐานในยุคแรกเกิดขึ้นในก่อนราว พ.ศ. 2500 เป็นหมู่บ้านดั้งเดิมที่มีการตั้งถิ่นฐานมาก่อนแล้ว บางหมู่บ้านอาจมีอายุเก่าแก่กว่า 112 ปี เช่น ชุมชนบ้านด่านเดิม ต่อมาก็มีการย้ายที่ตั้งมาอยู่ในที่ที่รัฐได้จัดสรรให้ตั้งถิ่นฐานเพื่อความปลอดภัยและความมั่นคง ซึ่งเกิดขึ้นในราวปี พ.ศ. 2502 (สัมภาษณ์ นายสปี ดิงาม, 15 มีนาคม 2552) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระยะห่างจากรอยตะเข็บเส้นเขตแดนไทยกับกัมพูชา หลังจากมีการแบ่งเส้นแดนแต่ยังไม่ได้มีการปักหลักเขตแดนที่แน่นอนอย่างเป็นทางการ

ชุมชนในอาณาบริเวณชายแดนไทยกัมพูชาโดยเฉพาะในบริเวณเทือกเขาพนมดงรัก หลักฐานทางโบราณคดีแสดงให้เห็นว่า มีผู้คนอาศัยอยู่และปะทะปฏิสัมพันธ์กันมาโดยตลอดตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เช่น ภาพเขียนสีผาแต้ม จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งอยู่บนเขาพนมดงรัก และสมัยประวัติศาสตร์ยุคเขมรโบราณซึ่งมีอายุไม่น้อยกว่า 1,000 ปี เช่น การขุดค้นพบเตาถลุงเหล็กโบราณที่บ้านเขาดินใต้ อำเภอบ้านกรวด ทั้งสองอย่างนี้สะท้อนให้เห็นว่า นอกจากมีชุมชนเขมรโบราณซึ่งมีหลักฐานโบราณคดีด้านปราสาทแล้ว ภาพเขียนสีและเตาถลุงเหล็กโบราณก็แสดงให้เห็นว่ามีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นอาศัยอยู่ร่วมกันด้วย

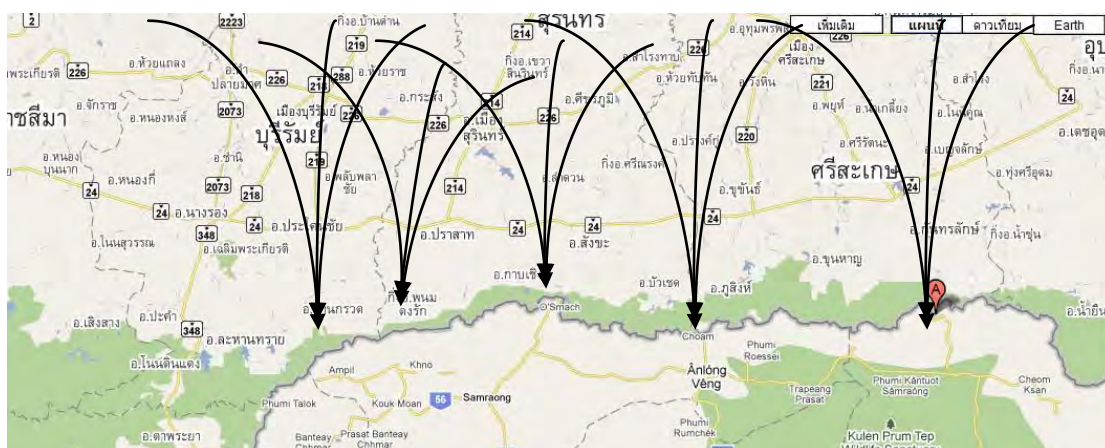
หลักฐานโบราณคดีดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพื้นที่บริเวณเทือกเขาพนมดงรักเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ดังจะเห็นภาพเขียนที่ผาแต้ม จังหวัดอุบลราชธานี และมีผู้คนอาศัยอยู่ในบริเวณนี้อย่างต่อเนื่องจนถึงสมัยประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะในสมัยที่อาณาจักรเขมรเรืองอำนาจ ได้แก่ อาณาจักรฟูนัน เจนละ และพระนคร ดังจะพบปราสาทซึ่งเป็นหลักฐานที่แสดงถึงวัฒนธรรมของผู้คนในพื้นที่บริเวณนี้ ปราสาทน้อยใหญ่ที่เรียงรายอยู่บนเทือกเขาพนมดงรัก ได้แก่ ปราสาทวัดภู ปราสาทเขาพระวิหาร ปราสาทตาควาย ปราสาทตาเมือน ปราสาทเขาน้อย และปราสาทสต็อกก้อกธม

ด้านการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในภาคอีสาน มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานแบบกระจุกหนาแน่น (Cluster Pattern) คือบ้านเรือนจะชิด และแออัดกัน ที่ตั้งบ้านเรือนตามทางยาวตามลำน้ำมีน้อยมาก หมู่บ้านอีสานจะตั้งเป็นกลุ่มบนที่ดอน ถ้าเป็นหมู่บ้านที่มีอายุยืนยาวนาน (ที่นี้หมายถึงสภาพบ้านเก่าของคนอีสาน) จะมีบ้านหนาแน่นจนไม่มีพื้นที่ปลูกสวนครัว คนอีสานไม่ปลูกบ้านขวางตะวัน (จะเป็นการขลา) หากพิจารณาผังของหมู่บ้านประกอบกับความสัมพันธ์ทางเครือญาติพบว่ากลุ่มบ้าน 5-10 หลังคาเรือนที่อยู่ติดกันมักเป็นเครือญาติที่ใกล้ชิดกัน ธวัช ปุณโณทก (2532) ได้กล่าวถึงทำเลการตั้งหมู่บ้าน ก่อนที่รัฐจะเข้ามาควบคุมพื้นที่โดยการออกหนังสือสิทธิ ส.ค.1 และ น.ส.3 ชาวอีสานสามารถโยกย้ายถิ่นชุมชนไปตั้งอยู่พื้นที่ซึ่งเป็นทำเลที่อุดมสมบูรณ์กว่า ที่เรียกว่า

“สร้างบ้าน แปะเมือง” ชาวบ้านมีสิทธิ์ที่จะหาทำเลสร้างหมู่บ้านใหม่ได้ เพราะยังเป็นที่ว่างเปล่า แหล่งน้ำ หรือที่ลุ่มเพาะปลูกข้าวเป็นต้น แต่การโยกย้ายหมู่บ้านไปทำกินในที่อุดมสมบูรณ์นั้นทำได้ระยะหนึ่ง แต่ภายหลังต่อมาพื้นที่จำกัด การขยายหมู่บ้าน หรือโยกย้ายที่ทำกิน จึงเปลี่ยนไปเป็นออกไปรับจ้างในเมืองใหญ่ๆ ระยะสั้นๆ เพื่อหารายได้เพิ่มเติมจากการทำนาเพียงอย่างเดียว ส่วนใหญ่จะเป็นช่วงเวลาที่ย่างจากการทำนา

การย้ายถิ่นฐานเพื่อไปหาที่อยู่อาศัยใหม่ของชนอีสานนั้น เกษตรกรจะย้ายไปทั้งครอบครัว และหมู่เครือญาติ โดยเอาสัมภาระที่จำเป็นบรรทุกลงเกวียนและใช้วัวลาก นอกจากนั้นคนอีสานจำเป็นต้องเอาสัตว์เลี้ยงไปด้วย ได้แก่ ควาย จำเป็นต่อการการทำนา และไก่พื้นเมือง เพื่อนำขยายพันธุ์และใช้เป็นอาหารบริโภคต่อไป (คำพูน บุญทวี. 2523 และจุฬาพร โชติช่วงนิรันดร์ และคณะ. 2529) เมื่อพิจารณาถึงเส้นทางการเคลื่อนย้าย ของคนอีสานแล้ว พบว่าคนอีสานนั้นจะเคลื่อนย้ายขึ้นมาตามลุ่มน้ำดังที่ปรากฏในรายงานของ ชินสัคค สุวรรณัจฉกรีย (2546) ถึงสาเหตุการอพยพขึ้นมาจากจังหวัดยโสธรสู่อำเภอเสลภูมิจังหวัดร้อยเอ็ดเส้นทางของกลุ่มน้ำเพราะว่าเป็นการประกันว่าจะมีอาหาร และมีพื้นที่อุดมสมบูรณ์ในการทำเกษตร

การตั้งถิ่นฐานและการย้ายถิ่นฐานของผู้คนในชุมชนชายแดนไทยกัมพูชาส่วนใหญ่เกิดขึ้นหลังปี พ.ศ. 2500 และที่เกิดการย้ายถิ่นฐานและตั้งถิ่นฐานใหม่มากที่สุดอยู่ในช่วงปี 2522-2535 ซึ่งอยู่ในช่วงระยะเวลาที่สงครามสงบและมีนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า ทำให้ชุมชนในอาณาบริเวณชายแดนไทยกัมพูชามีความหลากหลายทางด้านชาติพันธุ์ มีการผสมผสานด้านวัฒนธรรม ประเพณี และทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผู้คนในอาณาบริเวณชายแดน ปัจจัยที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่นฐานและตั้งถิ่นฐานใหม่ในอาณาบริเวณชายแดนก็คือการแสวงหาที่ทำมาหากินที่เพียงพอสำหรับการค้าทุนชีวิตครอบครัวและการค้าขายในพื้นที่บริเวณช่องผ่านแดน ได้แก่ ชุมชนบ้านภูมิซรอลติดกับจุดผ่านแดนประสาทเขาพระวิหาร ชุมชนบ้านไพรพัฒนาอยู่ติดกับช่องผ่านแดนสะง่า จังหวัดศรีสะเกษ บ้านด่านอยู่ติดกับจุดผ่านแดนช่องจอม บ้านหนองคันนาติดกับช่องผ่านแดนปรนตาเมือง จังหวัดสุรินทร์ และตลาดนิคมปราสาทติดกับช่องบักบกและจุดผ่านแดนปรนสายโท 2 จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพที่ 3 แสดงการย้ายถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ลาว และกูยในชุมชนชายแดน

ภาพการโยกย้ายตั้งถิ่นฐานของผู้คนในจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดใกล้เคียงแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานของผู้คนและสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงด้านแนวคิดเรื่องชายแดนจากการเป็นสนามรบเป็นสนามการค้า ข้อมูลดังกล่าวจะสามารถอธิบายถึงการโยกย้ายการตั้งถิ่นฐานและการโยกย้ายของแรงงานข้ามชาติซึ่งจะได้กล่าวในบทถัดไป

2.7 ความสำนึกร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในประเทศไทยและกัมพูชา

กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ดังที่ได้ยกมาข้างต้นซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ทั้งในกัมพูชาและพื้นที่ชายแดนไทย ลาว และเวียดนาม มีความสำนึกร่วมกันทั้งด้านความเป็นชาติพันธุ์และวัฒนธรรม คำกล่าวที่กลุ่มชาติพันธุ์เขมรเหล่านี้จดจำได้ดีก็คือ

“เมืองกอกระลุม พนมปิยะระเลียบ สบายริกเรียยอังกอร์เวียด” แปลว่า “บางกอกระลุม พนมปิยะระเลียบ สบายริกเรียยอังกอร์เวียด”

สำนวนติดปากของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรสะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มชาติพันธุ์นี้มีสำนึกความร่วมกันทางด้านวัฒนธรรมตั้งแต่อดีต โดยมีอังกอร์เวียด หรือ นครวัด เป็นศูนย์รวมความสำนึกร่วมกัน นอกจากนี้กลุ่มชาติพันธุ์เขมรยังได้สร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมโดยไม่ได้ยึดตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์แห่งรัฐชาติและก้าวข้ามความเป็นเส้นเขตแดนที่เป็นรั้วกัน โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในจังหวัดสุรินทร์กับเขมรในกัมพูชา แม้จะมีเส้นขีดแดนที่ชัดเจนและมีช่องผ่านแดนที่เป็นประตูข้ามแดนของผู้คนทั้งสองประเทศที่รัฐกำหนดไว้ และมีเขาพนมดงรักที่ทอดยาวตั้งแต่จังหวัดอุบลราชธานีถึงสระแก้วเป็นเส้นขีดแดนช่วยเสริมการแบ่งเขตของรัฐก็ตาม กลุ่มชาติพันธุ์เขมรได้มองข้ามเส้นขีดกันแดนดังกล่าวด้วยการสร้างความสำนึกร่วมและความทรงจำร่วมทางวัฒนธรรมจนกลายเป็นพื้นที่วัฒนธรรมร่วมกัน

ผู้วิจัยเดินทางไปประเทศกัมพูชาหลายครั้ง สังเกตพบเห็นปรากฏการณ์ความสนใจและการรับรู้ในเรื่องวัฒนธรรมเขมรสุรินทร์ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรกัมพูชาผ่านการฟังเพลงกันตรึมของเขมรสุรินทร์ เพลงและการละเล่นของเขมรสุรินทร์มีบทบาทสำคัญในวิถีวัฒนธรรมและประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในกัมพูชาอย่างมาก ในงานบุญประเพณีต่าง ๆ จะมีการเปิดเพลงเขมรสุรินทร์เป็นปกติ

ในกาลครั้งหนึ่ง รัฐและเหตุการณ์ทางการเมืองพยายามลบเลือนความทรงจำเหล่านี้ตั้งแต่สมัยสงครามเย็นและปัญหาการเมืองได้เข้ามาบดบังและลบเลือนวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์เขมร อีกทั้งกระแสชาตินิยมที่รัฐชาติไทยได้ปลุกกับคนในดินแดน นับแต่การเริ่มสร้างเอกสารประวัติศาสตร์ในรูปแบบเรียนตั้งแต่กรุงสุโขทัยเป็นต้นมา เช่นการนำเอาศิลาจารึกวัดศรีชุมข้อมูลอ้างตอนที่ว่า ได้ขับไล่ขอมสบาดโขลญออกจากพื้นที่ได้ ต่อมาก็สร้างความต่อเนื่องของกรุงอยุธยาเชื่อมต่อกับกรุงสุโขทัย และได้อ้างสิทธิในการครอบครองเหนือดินแดนพื้นที่พนมดงรักทั้งหมด เมื่อฝรั่งเศสทวงคืนพื้นที่ที่ไทยเคยยึดครองก็เกิดการสร้างความไม่พอใจกับความเป็นอาณานิคม กล่าวในทางลบว่า ไทยเสียดินแดนให้กับเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส และสิ่งที่เห็นความเป็นชาตินิยมแห่งรัฐชาติไทยมากที่สุดก็คือ การแก้คดีเขาพระวิหาร ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เกิดการพิมพ์หนังสือเล่ม “ไทยสถาปนาภักดิ์เขมร” พระราชานิพนธ์ในรัชกาลที่ 4 (สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, พระนคร : ธนะการพิมพ์, 2505) เพื่อ

แสดงความเป็นผู้อยู่เหนือประเทศกัมพูชา การแสดงออกของไทยในเรื่องนี้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องจินตภาพจักรพรรดินิยม (Alexandra Denes, 25006)² โดยคิดว่าเขมรเป็นส่วนหนึ่งของไทย

บางชุมชนในอำเภอท่งเข็ญ คือ ชุมชนบ้านด่าน ซึ่งเป็นชุมชนชายแดนที่อยู่ติดพรมแดนมากที่สุดของจังหวัดสุรินทร์ ผู้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กับชุมชนที่อยู่ตรงข้ามกับปากเซ เขา ผู้คนสามารถเดินทางไปมาหาสู่กันฉันทัดพื้นท้อง ซึ่งก็ล้วนเป็นญาติพี่น้องกันตั้งแต่กำเนิด ภาษาและวัฒนธรรมที่ใช้สื่อสารกันก็เป็นภาษาเดียวกัน ไม่มีคำใดที่ไม่สามารถสื่อสารกันได้ การร่วมทำกิจกรรมวัฒนธรรมก็มีอย่างต่อเนื่อง การช่วยเหลือเกื้อกูลกันก็ การข้ามช่องจบก(จรมมอก) ถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาในวิถีชีวิต อย่างที่นางลาบ วงชาติ อายุ 65 ปี เล่าว่า

“สมัยก่อนเราก็ไปมาหาสู่กันอย่างปกติสุข มีการแลกเปลี่ยนอาหาร เครื่องนุ่งห่มกันเป็นประจำ ส่วนใหญ่พวกเขาไม่ค่อยได้ทำนา ก็จะเอาของป่า หวาย และเนื้อสัตว์ปามาแลกข้าวสารไปหุงกิน แม่ก็เคยข้ามไปบ่อยครั้งเหมือนกัน ไปหาญาติที่นั่น ช่วยงานศพ และก็ไปเก็บเห็ด ตัดหวาย”

การข้ามเนินสันเขาไปอีกฟากหนึ่ง ผู้คนทั้งสองฟากฝั่งก็ยังไม่ถือว่าเป็นการข้ามช่อง ยังให้ความหมายพื้นที่ช่องผ่านแดนเป็นแค่ช่องทางเดินธรรมดา บางทีก็มาช่วยกันดำนาที่บ้านด่าน หุงหาอาหารเลี้ยงดูกันปกติ

ความทรงจำเรื่องราวในอดีตของชุมชนในพื้นที่ชายแดนคงเหลืออยู่เฉพาะในชุมชนบ้านด่านเท่านั้น ส่วนชุมชนโอรเสม็ดไม่มีความทรงจำเหลืออยู่เลย เพราะผู้คนที่เคยอาศัยถูกโยกย้ายให้ไปอยู่ถิ่นอื่น จากคำบอกเล่าจะเป็นได้ว่า ในช่วงก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่สองถึง ปี พ.ศ. 2500 คนในชุมชนบ้านด่านและโอรเสม็ดก็ยังอยู่กันอย่างมักคั่นกันบนพื้นฐานความสัมพันธ์ในลักษณะต่าง ๆ เช่น การเป็นเครือญาติทางสายเลือด การแต่งงาน การทำมาหากิน การสืบทอดมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษได้ถากถางไร่นาไว้ เพราะทั้งคนที่เลือกอยู่ในพื้นที่เซียงเข้าง 2 ฝ่ายมีการเชื่อมโยงกันด้วยพื้นฐานวัฒนธรรมที่เอกภาพนามดงรัก ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการส่งต่อวิถีชีวิตและแนวคิดที่เป็นลักษณะร่วมทางสังคมและวัฒนธรรม ความรู้สึกของผู้คนในชุมชนทั้ง 2 ชุมชน ไม่มีการแบ่งแยกกันว่าเป็นใคร ทุกคนต่างสำนึกร่วมทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์

เมื่อเส้นพรมแดนบนเทือกเขาพนมดงขัฒมากขึ้นด้วยสาเหตุที่รัฐไทยและฝรั่งเศสได้เข้ามาควบคุมในยุคสงคราม การที่ไทยประกาศสงครามกับประเทศฝรั่งเศสในช่วงปี พ.ศ. 2483-2484 พื้นที่ช่องจอมก็ยิ่งมีความเลือนไหล ผู้คนก็ยังไปมาหาสู่กัน ถึงแม้จะมีเจ้าหน้าที่รัฐทั้ง 2 ฝ่ายเข้ามาควบคุมการข้ามแดนก็ตาม และสงครามจบลงด้วยฝรั่งเศสยอมยกดินแดนครั้งที่ไทยคืนให้ฝรั่งเศสเมื่อปี พ.ศ. 2486 ให้ฝ่ายไทยคืน โดยมีการลงนามในสนธิสัญญาโตเกียว สถานการณ์ช่วงนั้น ผู้คนในชุมชนทั้ง 2 ฝ่ายต่างก็มีความสะดวกมากในการเดินทางไปมาหาสู่กันมากขึ้น ครูในโรงเรียนก็ลงไปสอนในโรงเรียนต่าง ๆ ในจังหวัดพิบูลย์สงคราม ผู้คนบ้านด่านบางคนก็เดินทางไปเรียนหนังสือที่อำเภอเกรียงศักดิ์ (ปัจจุบันเป็นจังหวัดอุดรธานี)

² คำนี้ได้จากวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของ Alexandra Denes เรื่อง Recovering Khmer Ethnic

ในระยะเวลา 5 ปีกว่าที่ไทยได้ดินแดนจากฝรั่งเศส หลังสงครามโลกปิดฉากลง ไทยก็ต้องคืนดินแดนที่ได้มาให้กับฝรั่งเศสในปลายปี พ.ศ. 2489 ผู้คนที่เดินทางไปอยู่อีกฟากหนึ่งของเขาพนมดงรักก็ถูกเกณฑ์กลับคืน แต่ก็มีบางคนไม่กลับ เพราะแต่งงานและสร้างครอบครัวที่นั่นแล้ว ผู้คนในชุมชนทั้ง 2 ฝ่าย เริ่มไม่สามารถติดต่อกันอย่างเป็นทางการได้ คุณตาเนย วงชาติ เล่าสถานการณ์ในช่วงนั้นให้ฟังว่า

“แม้ดินแดนจะตกเป็นของฝรั่งเศสแล้วก็ตาม การไปมาหาสู่กันก็ยังมีย่ำในคราวจำเป็น เช่น การเดินทางไปทำบุญงานศพ และงานแต่งงาน เป็นมัยย้ายไปอยู่กับพ่อแม่ที่บ้านสำโรง ตอนอายุ 20 ปีพอดี ก็เลยบวชอยู่ที่นั่นได้ 5 พรรษา หลังจากนั้นก็สึก จึงรู้จักญาติโยมที่นั่น เมื่อคราวเจ็บไข้ได้ป่วย หรือมีงานศพ ก็เดินทางไปช่วยบุญเขา โดยขออนุญาตเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยและกัมพูชา แต่บางครั้งก็เดินทางลัดป่าไปก็มี”

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ฝรั่งเศสอยู่ในฝ่ายอักษะเป็นฝ่ายชนะสงคราม การกลับเข้ามาเพื่อทวงคืนความเป็นอาณานิคมก็เกิดขึ้น การต่อสู้ระหว่างดินแดนอาณานิคมจีนของฝรั่งเศสทั้งหมดก็คือ เวียดนาม ลาว และกัมพูชา ก็เริ่มต้นขึ้น ซึ่งเรียกว่า “สงครามอินโดจีน” ในช่วงเวลาเกิดสงครามอินโดจีนสิ้นระยะเวลา 8 ปี และสงครามสงบลงเมื่อปี 2497 โดยมีข้อตกลงในสนธิสัญญาเจนีวา (The Geneva Accords of The Geneva Agreement of 1954) มีข้อตกลงยอมรับความเป็นเอกราชของ เวียดนาม ลาว และกัมพูชา (สุวิทย์ ธีรศาศวัต, 2543)

ผลกระทบในช่วงสงครามอินโดจีนต่อชุมชนพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาดูเหมือนจะมีไม่มากนัก เพราะการต่อสู้เพื่อเอกราชเกิดขึ้นระหว่างเจ้าอาณานิคมเดิมกับประเทศอาณานิคม ผู้คนก็ถูกเกณฑ์ไปเป็นทหารล้มตายหายจากพื้นที่ไป ทำให้ชุมชนสำโรงซึ่งเป็นชุมชนตรงกันข้ามกันบ้านด่าน เหลือผู้น้อย

“คนเขมรบางคนก็ถูกเกณฑ์เป็นทหาร ไทยก็ไปช่วยรบเช่นเดียวกัน แต่ก็กลับมาแทบทุกคน แต่ทหารเขมร ไม่รู้ว่าเป็นอย่างไรในสมัยนั้น การติดต่อกับผู้คนในพื้นที่บ้านสำโรง(ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดอุดรธานี กัมพูชา) และหมู่บ้านอื่น ๆ ก็ยากขึ้น เพราะเมื่อสงครามสงบลง ก็อยู่ในช่วงที่ไทยพิพาทเรื่องประสาทเขาพระวิหาร และเริ่มย้ายหมู่บ้านด่านมาตั้งที่แห่งใหม่ ทำให้ยังห่างกันมากขึ้น” (นายสปี ดิงาม.สัมภาษณ์. 13 ธันวาคม 2554)

หลังจากสงครามอินโดจีนสงบลง การขยับตัวของสงครามเย็นก็เกิดขึ้น เป็นเวทีแห่งการต่อสู้ระหว่างกลุ่มที่ยึดหลักการปกครองสองฝ่าย คือ กลุ่มชาตินิยมคอมมิวนิสต์ มีรัสเซียเป็นผู้นำ กับกลุ่มชาติประชาธิปไตยโดยมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำ สาเหตุที่เรียกสงครามเย็นเพราะเป็นสงครามจิตวิทยาหรือการต่อสู้ที่เลี่ยงการปะทะกัน เป็นการต่อสู้กันทางด้านความคิดและการเมือง

ในขณะที่เกิดการช่วงชิงทางด้านหลักการปกครองเกิดขึ้นในภูมิภาคนี้ นโยบายความเป็นกลางไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด โดยการนำของสมเด็จพระนโรดม สีหนุ แตกต่างจากนโยบายฝ่ายไทยที่ฝักใฝ่ในลัทธิประชาธิปไตยตามสหรัฐอเมริกา แต่กัมพูชาในขณะนั้นตามการมองของอีกฝ่ายดูเหมือนจะโอนเอียงไปทางคอมมิวนิสต์ สหรัฐฯ เวียดนามใต้ และไทย จึงสนับสนุนกลุ่มเขมรเสรี (ศูนย์อินโดจีนศึกษา, มปป. : 13)

ในเวลาเดียวกันนั้นสถานการณ์ชายแดนไทย-กัมพูชาขณะนั้นเริ่มมีปัญหาขึ้น คือ หลังจากที่กัมพูชาได้อิสรภาพแล้ว ในปี พ.ศ. 2502 สมเด็จพระนโรดม สีหนุ ได้ยื่นฟ้องคดีเรื่องเขาพระวิหาร ทำให้ผู้คนในพื้นที่ชายแดนเริ่มมีการถอยร่นถิ่นที่อยู่อาศัยกัน การปราบปรามและป้องกันคอมมิวนิสต์ของรัฐบาลไทยก็ทวีมากขึ้น จึงมีการย้ายรวมหมู่บ้าน ดังเช่น หมู่บ้านด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ก็ถูกรวมเป็นหมู่บ้านเดียวจากหลายหมู่บ้าน เพื่อประโยชน์ในการควบคุมและการป้องกันภัย ในปี พ.ศ. 2504

การช่วงชิงและความพยายามยึดพื้นที่ชายแดนระหว่างรัฐไทยกับกัมพูชา ยิ่งทำให้เกิดปัญหาในชายแดนมากยิ่งขึ้นตามลำดับโดยเฉพาะพื้นที่ในจังหวัดสุรินทร์ซึ่งเป็นจังหวัดชายแดน จนกระทั่งนโยบายเกี่ยวกับเปลี่ยนนามรบเป็นนามการค้า เหตุการณ์ด้านการเมืองระหว่างประเทศเริ่มสงบมากยิ่งขึ้น ผู้คนทั้ง 2 ฝั่งไทยและกัมพูชาเริ่มไปมาหาหากันสะดวกขึ้น

ความสำนึกในความชาติพันธุ์เดียวกันของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรทำให้มีการเกื้อกูลกันด้านการประกอบอาชีพ การค้าขาย และการจ้างแรงงานในภาคการเกษตรและกลุ่มประกอบการธุรกิจ

3. สภาพการจ้างงานแรงงานเขมรข้ามชาติในจังหวัดสุรินทร์

แรงงานข้ามชาติหรือแรงงานต่างด้าวที่เดินทางเข้ามาทำงานจังหวัดสุรินทร์ ทั้งที่ถูกตามกฎหมายบัญญัติไว้และลักลอบมาทำงานในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์มีจำนวนที่มากพอสมควร โดยเลือกประกอบอาชีพรับจ้างต่าง ๆ ที่กฎหมายได้กำหนดไว้ เช่น พี่ไร่ ทำสวน เหมืองแร่ เหมืองหิน ก่อสร้าง ไร่สี เลี้ยงสัตว์ เคลื่อนย้ายสินค้าโกดัง ผู้รับใช้ในบ้าน เป็นต้น การเข้ามาทำงานของแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสุรินทร์ ส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่เกี่ยวข้องกับห้างร้านและงานบริการ หากพิจารณาเนื่องจากที่แรงงานข้ามชาติหรือแรงงานต่างด้าวที่พระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2551 อนุญาตให้ทำงานได้ตามมาตรา 12 และ 14 แล้ว จะเห็นได้ว่า แรงงานเขมรในจังหวัดสุรินทร์ทำงานได้หลากหลายมากกว่าที่กำหนดไว้ในกฎหมาย

จากสถิติที่กรมจัดหางานได้สำรวจและแสดงผลการพิจารณาการทำงานของคนต่างด้าว ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 ถึง 2555 (<http://wp.doe.go.th>) พบว่า มีปรากฏทั้งผู้ที่เข้าเมืองถูกกฎหมายและเข้าเมืองผิดกฎหมาย ดังมีรายละเอียดดังนี้

ปี พ.ศ. 2551

จำนวนโดยรวม (ทั้งถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย) ปี พ.ศ. 2551

รวมทั้งสิ้น	ชาย	หญิง	รวมตำแหน่ง
839	184	189	843

1. จำนวนแรงงานต่างด้าวเข้าเมืองถูกกฎหมาย ปี พ.ศ. 2551

รวม		มาตรา 9		ถูกตามมาตรา 9, 12		มาตรา 9		มาตรา12	
		ตลอดชีพ				ทั่วไป		ส่งเสริมการลงทุน	
คน	ตำแหน่ง	คน	ตำแหน่ง	คน	ตำแหน่ง	คน	ตำแหน่ง	คน	ตำแหน่ง
524	528	488	488	58	82	51	55	7	7

2. จำนวนแรงงานต่างด้าวเข้าเมืองผิดกฎหมาย ปี พ.ศ. 2551

รวม		มาตรา 13			
		ชนกลุ่มน้อย		3 สัญชาติ (พม่า ลาว และกัมพูชา)	
คน	ตำแหน่ง	คน	ตำแหน่ง	คน	ตำแหน่ง
315	315	-	-	315	315

ปี พ.ศ. 2552

มีจำนวนแรงงานต่างด้าว จำนวน 1729 คน แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. เข้าเมืองถูกกฎหมาย

รวมเข้าเมือง ถูกกฎหมาย (คน)	มาตรา 9			มาตรา 11	มาตรา 12
	ตลอดชีพ	ทั่วไป	พิสูจน์สัญชาติ	MOU	ส่งเสริมการลงทุน
774	446	61	235	8	4

2. เข้าเมืองผิดกฎหมาย

รวม		มาตรา 13			
		ชนกลุ่มน้อย		3 สัญชาติ (พม่า ลาว และกัมพูชา)	
955		-		955	

ปี พ.ศ. 2553

มีจำนวนแรงงานต่างด้าว จำนวน 1547 คน แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. เข้าเมืองถูกกฎหมาย

รวมเข้าเมือง ถูกกฎหมาย (คน)	มาตรา 9			มาตรา 11	มาตรา 12
	ตลอดชีพ	ทั่วไป	พิสูจน์สัญชาติ	MOU	ส่งเสริมการลงทุน
866	446	61	288	10	10

2. เข้าเมืองผิดกฎหมาย

รวม		มาตรา 13			
		ชนกลุ่มน้อย		3 สัญชาติ (พม่า ลาว และกัมพูชา)	
681		1		680	

ปี พ.ศ. 2554 (เฉพาะเดือนธันวาคม)

มีจำนวนแรงงานต่างด้าว จำนวน 1805 คน แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. เข้าเมืองถูกกฎหมาย

รวมเข้าเมือง ถูกกฎหมาย (คน)	มาตรา 9			มาตรา 11	มาตรา 12
	ตลอดชีพ	ทั่วไป	พิสูจน์สัญชาติ	MOU	ส่งเสริมการลงทุน
454		121	304	23	6

2. เข้าเมืองผิดกฎหมาย

รวม	มาตรา 13	
	ชนกลุ่มน้อย	3 สัญชาติ (พม่า ลาว และกัมพูชา)
1351	4	1347

ปี พ.ศ. 2555 (เฉพาะเดือนมกราคม)

มีจำนวนแรงงานต่างด้าว จำนวน 1768 คน แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. เข้าเมืองถูกกฎหมาย

รวมเข้าเมือง ถูกกฎหมาย (คน)	มาตรา 9			มาตรา 11	มาตรา 12
	ตลอดชีพ	ทั่วไป	พิสูจน์สัญชาติ	MOU	ส่งเสริมการลงทุน
418		141	248	23	6

2. เข้าเมืองผิดกฎหมาย

รวม	มาตรา 13	
	ชนกลุ่มน้อย	3 สัญชาติ (พม่า ลาว และกัมพูชา)
1350	3	1347

ข้อมูลสถิติแรงงานข้ามชาติดังกล่าวยกมานี้แสดงให้เห็นถึงรัฐยอมรับการเข้ามาของแรงงานที่เข้ามาทำงานในจังหวัดสุรินทร์ทั้งเข้าเมืองถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย ในส่วนที่เข้าเมืองผิดกฎหมาย หรือผู้ลักลอบหรือหลบหนีเข้าเมือง ได้รับการผ่อนผันตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 เป็นต้นมา โดยมีมติคณะรัฐมนตรีให้คนต่างชาติดำรงพำนักอยู่ในประเทศชั่วคราว ดังเช่นเนื้อหาบางตอนในประกาศกระทรวงมหาดไทยตามมติคณะรัฐมนตรี เรื่อง การอนุญาตให้คนต่างด้าวบางจำพวกเข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรเป็นกรณีพิเศษ

ข้อมูลภาคสนามที่ผู้วิจัยได้สำรวจเบื้องต้นและเข้าไปสังเกตและสัมภาษณ์บางแห่งแล้ว ได้แก่ อำเภอเมืองสุรินทร์ เช่น โรงน้ำแข็งวรรณเทพ โรงสีเจริญผล สุรินทร์เทพศิลา โรงสีสินสมบูรณ์

อำเภอปราสาท เช่น ร้านปิ้ง ร้านสหกิจรวมวัสดุ ร้านอาหารพรนิภา

อำเภอกาบเชิง เช่น ร้านอาหาร(สงวนนาม) ร้านอาหารสวยกกล้วย และร้านวัสดุก่อสร้าง

สถานประกอบการดังกล่าวได้จ้างแรงงานข้ามชาติเขมรมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานไม่น้อยกว่า 5 ปี แสดงให้เห็นว่า แรงงานข้ามชาติเขมรเป็นที่ต้องการของสถานประกอบการมากพอสมควร แรงจูงใจอันหนึ่งที่นายจ้างเลือกใช้แรงงานข้ามชาติเขมรก็คือ ไม่สามารถหาแรงงานคนไทยได้และ/หรือค่าตอบแทนค่าจ้างน้อยกว่าคนไทย จึงทำให้นายจ้างเหล่านี้เลือกใช้ ยังมีปัจจัยที่เป็นแรงจูงใจอีกหลายประการที่นายจ้างเลือกใช้เช่นเรื่องการไม่เกี่ยงงาน การไม่เกี่ยงจรรยาบรรณ พหุวัฒนธรรมหนักๆเอาเบาๆ สู้หรือสู้งานหนัก นอกจากนี้ยังมีปัจจัยในเรื่องการรับผิดชอบในเรื่องสวัสดิการบางส่วนที่นายจ้างสามารถค่าใช้จ่ายได้

ส่วนลักษณะงานที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรและงานตามฤดูกาล ผู้วิจัยได้สังเกตและสัมภาษณ์ผู้ขานาและชาวไร่ที่บ้านด่านกาบเชิง บ้านสกล บ้านปราสาทเบง และบ้านบักจรง อำเภอกาบเชิง แรงงานข้ามชาติเขมรบางคนเดินทางมาอาศัยอยู่เป็นเดือนเพื่อรับจ้างและพักอยู่กับนายจ้างจนกว่าจะเสร็จงาน

การเข้ามาทำงานของแรงงานข้ามชาติเขมรในจังหวัดสุรินทร์ข้ามแดนมาโดยใช้เอกสารจำนวน 3 ประเภท คือ พาสปอร์ต บอร์เดอร์พาส และบัตรข้ามแดนชั่วคราว เอกสารแต่ละอย่างมีสิทธิในการอยู่ในประเทศไทยแตกต่างกัน บัตรที่อยู่ได้น้อยวันที่สุดก็คือ บัตรข้ามแดนชั่วคราว ราคา 10 บาท เข้ามาได้เฉพาะในตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าชายแดนช่องจอม ซึ่งอยู่ห่างจากจุดผ่านแดนประมาณ 5 กิโลเมตร หากเลยพื้นที่ตลาดเข้ามาจะต้องถูกจับและผลักดันเข้าไปคืน (ด.ต.ปิยะ เพชรรักษ, สัมภาษณ์. 23 พฤศจิกายน 2554)

ลักษณะงานที่แรงงานข้ามชาติเข้าไปทำงานในจังหวัดสุรินทร์ จากการลงภาคสนาม พบว่า แรงงานต่างชาติดำเนินงานมากที่สุดก็คือ การทำงานในช่วงฤดูกาล ส่วนการทำงานในสถานประกอบการ กิจการค้า สถานบริการ และร้านอาหาร มีจำนวนน้อยลง ซึ่งตำรวจที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ให้สัมภาษณ์ว่า ในแต่ละวันช่วงฤดูกาลทำนาคือ ปลุกข้าว และเก็บเกี่ยว จะมีชาวเขมรเดินทางเข้ามารับจ้างบางวันเป็น 1,000 คน (ด.ต.ปิยะ เพชรรักษ, สัมภาษณ์. 23 พฤศจิกายน 2554) รายละเอียดที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามในแต่ละพื้นที่ โดยที่ได้เข้าไปสัมภาษณ์ในสถานประกอบการและร้านอาหารที่อยู่ในอำเภอกาบเชิง จำนวน 10 แห่ง พบว่า แต่ละแห่งจ้างแรงงานเขมร บางแห่งมีแรงงานข้ามชาติเขมรจำนวน 5 คน ร้านอาหารอาหารจำนวน 2 ร้าน มีแรงงานข้ามชาติเขมรอยู่จำนวนร้านละ 6 คน จากการสัมภาษณ์ได้ความว่า “มาทำงานเพื่อหาเงินส่งให้พ่อแม่ ค่าจ้างได้เงินเดือน เดือนละ 4,000 บาท แต่ถูกหักค่าเช่าบ้าน เดือนละ 500 บาท” (แนน, สัมภาษณ์. 25 ธันวาคม 2554)

ร้านอาหารสวนกกล้วย อำเภอกาบเชิง มีแรงงานข้ามชาติเขมรจำนวน 4 คน เจ้าของร้านเล่าว่า ร้านได้จ้างแรงงานเขมร 5 คน แต่ตามระเบียบจ้างได้เพียง 1 คน ทำอาหารอย่างเดียว ห้ามออกมาเสรี และห้ามออกมานอกร้าน ทำงานอยู่แต่ในครัวเพียงอย่างเดียว ซึ่งทางร้านดำเนินการแบบถูกกฎหมาย โดยการดำเนินการตามขั้นตอนทุกอย่าง แต่อีก 4 คน ก็คุยกับเจ้าหน้าที่เขาก็อนุญาตให้ส่งสารเด็กที่มาทำงาน รวมค่าใช้จ่ายเดือนละ 3,800 บาทต่อคน (นายสุทธัย ทันทา, สัมภาษณ์. 23 พฤศจิกายน 2554) ในเรื่องการทำตามระเบียบให้ถูกต้องนั้น ร้านค้าที่จะรับเอาแรงงานเขมรเข้ามาทำงานต้องมีใบอนุญาตจากวัฒนธรรมอำเภอ เมื่อก่อนการทำประวัติร้านค้าของคนที่อยู่ในพื้นที่จะ

เป็นหน้าที่ของตำรวจ แต่ปัจจุบันจะเป็นวัฒนธรรมอำเภอ (จ.ส.ต.สุทัย นิมินรัมย์, สัมภาษณ์. 13 ตุลาคม 2554)

แรงงานข้ามชาติเขมรที่ผู้วิจัยได้สังเกตการทำงาน และสัมภาษณ์ข้อมูลต่าง ๆ มีความหลากหลายด้านอาชีพและลักษณะงานที่ทำ ตัวอย่างส่วนหนึ่งผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด ได้แก่

1. นางสาว ยส

ภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่จังหวัดอุดรธานี ประเทศไทย กัมพูชา เข้ามารับจ้างภาคการเกษตรตามฤดูกาล เดินทางมาทุกปี ในปีนี้มารับจ้างเกี่ยวข้าวที่บ้านจันเอน ตำบลเชื้อเพลิง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ได้รับค่าจ้างวันละ 150 บาท ข้ามแดนมาโดยการทำบัตรที่ด่านผ่านแดนถาวรช่องจอมสุรินทร์ ไม่มีใครรู้จัก สอบถามเขามาเรื่อย ๆ จนคนไทยสงสารจึงให้พักอยู่ด้วยและให้ทำงานด้วย

2. นางสาว โข เปียน

ภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่จังหวัดอุดรธานี ประเทศไทย กัมพูชา เข้ามารับจ้างทำงานที่ร้านอาหารคือร้าน ก่วยเตี่ยวแฉมปีในอำเภอปราสาท ติดต่อกฎาติที่เข้ามาทำงานอยู่ก่อนแล้ว ลักษณะงานคือเสิร์ฟอาหาร ล้างจาน เช็ดโต๊ะ และทำงานสะอาดบ้าน ค่าแรงวันละ 120 บาทต่อวัน ข้ามแดนโดยทำบัตรที่ด่านตรวจคนเข้าเมืองทั้งในกัมพูชาและไทยโดยจ่ายเงินค่าทำหนังสือผ่านแดนทั้งสองฝั่ง

3. นาย เยน สอรอง

ภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่จังหวัดอุดรธานี ประเทศไทย กัมพูชา เข้ามารับจ้างภาคการเกษตรคือเกี่ยวข้าว โดยมีผู้นำและไปรับจากชายแดน ได้ค่าแรงวันละ 170 บาทต่อวัน

4. นาย ไผ

ภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่จังหวัดอุดรธานี ประเทศไทย เข้ามาทำงานในภาคธุรกิจขายวัสดุก่อสร้างคือร้าน ปราสาทเจริญกิจ โดยการแนะนำของญาติพี่น้องที่มาทำงานในจังหวัดสุรินทร์อยู่ก่อนแล้ว ได้รับค่าจ้างวันละ 120 บาทต่อวัน

5. นาย กัก เปียม

ภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่จังหวัดอุดรธานี ประเทศไทย เข้ามาทำงานในภาคธุรกิจขายผลิตภัณฑ์การเกษตร คือร้านปราสาทเกษตรพันธุ์ ได้รับค่าแรงวันละ 120 บาทต่อวัน

6. นาย พัน ดารา

ภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่จังหวัดกำแพงเพชร ประเทศไทย กัมพูชา เข้ามาทำงานที่โรงเรียนปราสาทวิทยาคาร โดยเป็นอาจารย์ผู้สอนภาษาเขมร เข้ามาโดยได้รู้จักกับครูในโรงเรียน ได้รับค่าตอบแทนเดือนละ 7940 บาทต่อเดือน ได้แต่งงานกับคนไทยซึ่งทำงานอยู่โรงงานเกี่ยวกับเสื้อผ้าที่บ้านเชื้อเพลิง ตำบลเชื้อเพลิง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

7. นางสาว เซรีย สำอาด

ภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศไทย กัมพูชา เดินทางเข้ามาทำงานที่ร้านอาหารสวนกล้วย อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ได้รับค่าตอบแทนเดือนละ 4,000 บาท เข้ามาโดยรู้จักเจ้าเจ้าของร้านโดยติดต่อนายหน้าที่มาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านโอรส์เสม็ดติดกับด่านช่องจอมฝั่งประเทศไทย กัมพูชา เข้ามาทำงานเป็นเวลา 3 ปีแล้ว

8. นางสาวมา อิตา

ภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา เดินทางเข้ามาทำงานที่ร้านอาหารสวนกล้วย อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ได้รับค่าตอบแทนเดือนละ 4000 บาท เข้ามาโดยการแนะนำจากนางสาวสำอาด เข้ามาทำงานเป็นเวลา 3 เดือนแล้ว

10. นางสาวแนน

ภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา เดินทางมาทำงานที่ร้านอาหารพรณา อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ได้รับค่าจ้างเดือนละ 4000 บาท มาทำงานในประเทศไทยประมาณ 2 ปีแล้ว รู้จักร้านจากญาติพี่น้องที่มาทำงานในจังหวัดสุรินทร์

11. นางสาวเนียง

ภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา เดินทางมาทำงานที่ร้านอาหารพรณา อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ได้รับค่าจ้างเดือนละ 4000 บาท มาทำงานในประเทศไทยประมาณ 6 เดือนแล้ว รู้จักร้านจากญาติพี่น้องที่มาทำงานในจังหวัดสุรินทร์

12. นายซ็อก ชานาง

ภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่จังหวัดกันดาล ประเทศกัมพูชา เดินทางมาทำงานในร้านปิ้ง ร้านขายสินค้าปลีกและส่งในเทศบาลก้งแอน ได้รับค่าจ้างวันละ 120 บาท มาทำงานโดยรู้จักกับเพื่อนและญาติพี่น้องแนะนำมา จึงมาสมัครทำงาน

13. ยายผล

เป็นคนอุดรมีชัย เข้ามาอยู่สุรินทร์เกือบสิบปีแล้ว เป็นแม่หม้ายแล้วมาใหม่เป็นคนไทย แบบไม่ถูกกฎหมาย แต่ก่อนเข้ามาทำงานทำอยู่แถวช่องจอม แล้วเกิดรักชอบกับผู้ชายคนใหม่จึงได้มาอยู่กินกันทุกวันนี้ เช่าห้องแถวอยู่แถวตลาดยี่ตาศิพขายผลไม้ ได้กำไรวันละสามร้อยกว่าบาท -ตอนมาใหม่ยังไม่รู้จักใครก็กลัวตำรวจเหมือนกัน แต่ผู้ชายไทยได้พาทำงานเป็นแม่ค้าขายผลไม้ในตลาดไนท์บาร์ซ่า นานไปก็ไม่กลัวอะไรแล้ว ทุกวันนี้ผู้ชายทำงานไม่ได้อายุมากแล้ว ตนเองจึงให้ลูกที่อุดรมีชัยขึ้นมาช่วยขายของ โดยให้ขึ้นมาจากช่องจอมและตนขึ้นรถโดยสารไปรับที่ตลาดช่องจอม มาอยู่ได้สองปีมันก็เอาผู้ชายไทยได้ลูกอายุแปดเดือนหนึ่งคน ทุกวันนี้ฉันให้มันกลับไปบ้านได้ไม่กี่เดือนมันก็เอาผู้หญิงที่บ้าน เพราะว่าตอนอยู่บ้านที่เขมรหน้าตาไม่ได้สวยเหมือนมาอยู่สุรินทร์พอกลับไปมีคนพอมีฐานะที่หมู่บ้านเขาสนใจ มาสู่ขอฉันเลยให้มันเอาผู้หญิงเขมนั้นแหละไม่ต้องกลับมาสุรินทร์อีก -ทุกวันฉันขายผลไม้คนเดียว ให้ผู้หญิงเป็นคนไปติดต่อผลไม้ในตลาดมาลงให้แล้วจัดเตรียมไว้ขายตอนเย็น ส่วนตอนกลางวันฉันไม่ค่อยออกไปไหนอยู่แต่บ้าน มีบางครั้งไปซื้อยา หรือกับข้าวที่ตลาด รู้สึกสบายดี แม้จะอยู่แบบไม่เป็นคนไทยก็ตามคนแถวห้องเช่าที่อยู่นาน ๆ พอรู้จักกันเขาก็เป็นมิตรกันดี

14. นายพริก พง

อายุ 29 ปี พ่อแม่เสียชีวิตหมดแล้วในครอบครัวมีพี่น้องร่วมท้องเดียวกัน 4 คน เป็นหญิง 3 ชาย 1 ตนเองเป็นบุตรคนที่ 3 บ้านเกิดอยู่ บ้านปูล อำเภอดุสิต จังหวัดอุดรมีชัย ปัจจุบันพี่น้องเดียวกันมีครอบครัวหมดแล้ว ทำงานที่โรงสีข้าว เจ้าแก้มให้ทำหน้าที่เป็น รปภ. ให้ค่าแรงเป็นรายเดือน เดือนละ 5,500 บาท มีที่พัก มีอาหาร น้ำ ไฟฟ้าใช้ฟรี

15. นายเอ

อายุสามสิบเอ็ดปี มีเมียอายุยี่สิบแปดปี แต่งงานกันมาแปดปี มีลูกชายสามคน อายุสี่ปี อายุสามปี และสองปี เป็นคนบ้านไชยริยะ อำเภออุดรมิชัย จังหวัดอุดรมิชัย มีอาชีพทำนาเคยมีนามากถึงสิบแปดไร่ ถึงฤดูทำนาก็พอได้ทำแต่ทำเลไม่ค่อยดีได้ข้าวไม่มาก ส่วนมากขายหมดเก็บไว้กินนิดหน่อย ปัจจุบันที่นาได้ขายหมดแล้ว เพราะครอบครัวเจ็บไข้ได้ป่วยไม่มีเงินก็เลยต้องขายที่

เคยไปทำงานก่อสร้างอยู่แถวอุดรมิชัยกับนายจ้างเวียดนามให้ค่าแรงวันละร้อยหกสิบบาท คิดว่าไม่ค่อยคุ้มค่า จึงหางานใหม่ และเข้ามาหางานทำเองแถวอำเภอปราสาท ซึ่งคนแถวบ้านเคยมาทำอยู่ก่อนจำนวนมาก และพี่สาวได้มาทำงานอยู่ที่นี่ด้วยเป็นคนขายผลไม้แถวบ.ข.ส.อำเภอปราสาท ทำงานตั้งแต่เวลา สองทุ่มถึงสองโมงเช้า ให้ค่าแรงวันละสองร้อยห้าสิบบาท ส่วนมากในร้านค้าแถวอำเภอปราสาทจะมีคนเขมรมาทำงานมาก ถ้าเอยซื้อตนแล้ว (เทียะคนยาว) คนเขมรที่นี่ (อำเภอปราสาท) จะรู้จักหมดทุกคน

เคยไปทำงานอยู่แถวสมุทรปราการ แต่ไม่ได้เงิน ถูกเขาโกงบ้าง ไม่สามารถเรียกร้องอะไรได้ จึงต้องกลับมาแถวสุรินทร์ แล้วเลือกเป็นกรรมกรก่อสร้างมาอยู่ที่นี่หลายปีแล้ว สามารถพูดไทยได้ดี เป็นหัวหน้าคนงานด้วยกันและทำหน้าที่เป็นช่างปะปาได้ค่าแรงวันละสองร้อยสามสิบบาท ตอนนั้นพาเมียและลูกมาอยู่ที่นี่ด้วย เมียไม่ได้ทำงานอะไรอยู่เฝ้าแคมเฉย ทำอยู่ที่นี่ก็สุขสบายดีพอได้มีเงินใช้ เพราะถ้ากลับไปบ้านก็ไม่มืงานทำ นาก็ไม่มีคองอดตายแต่เพราะมีลูกตั้งสามคนต้องรับผิดชอบ ที่นี่ถ้าแก้มงานให้ทำตลอด เพราะที่ผ่านมายังไม่เคยว่างงานเลย อยู่ที่นี่ต้องซื้อกินทุกอย่าง มีเพียงแค่มัปักให้ น้ำไฟต้องจ่ายเอง ถ้าเจ็บไข้ได้ป่วยก็ได้เพียงมาซื้อยาที่ร้านสะดวกซื้อแถวปากซอย ที่ผ่านมายังไม่เคยได้เข้าโรงพยาบาลเลย เพียงกินยาร้านสะดวกซื้อก็พอหายได้ทำงาน

16. นายบี

เป็นคนอำเภออุดรมิชัย ญาติพี่น้องรู้จักกันกับนายเอ (เทียะ) เล่าให้ฟังว่ามีงานทำอยู่แถวสุรินทร์ พอได้ค่าแรงไม่มากเท่าแถวกรุงเทพฯ แต่ได้ทุกงวดไม่เคยโดนโกง จึงสมัครใจเดินทางเข้ามาสอบถามและโทรหานายเอ เพื่อเดินทางเข้ามาทำงานที่นี่

แต่ก่อนเคยไปทำงานอยู่แถวกรุงเทพฯ มีค่าแรงวันละสองร้อยห้าสิบบาทแต่ไม่ค่อยได้ตามงวดหรือบางงวดก็โดนโกงบ้าน ไม่คุ้มค่า ไม่ปลอดภัยต่อการทำงาน บางงวดนายจ้างไม่จ่ายก็ข่มขู่ให้กลัว ก็ต้องทำงานโดยไม่มีค่าแรงก็มี จึงตัดสินใจกลับบ้าน

เขาดีใจที่ได้เข้ามาทำงานอยู่จังหวัดสุรินทร์ อาจเป็นเพราะพูดภาษาเขมรแล้วเข้าใจกันง่ายจึงทำให้รู้สึกเหมือนบ้านตัวเอง ตอนนั้นพาลูกและเมียมาด้วย ตั้งใจจะทำงานที่นี่พอได้เงินส่งกลับบ้านให้พ่อแม่และลูกคนเล็กที่บ้านได้ประทังชีวิต คุยกับนายจ้างเขาให้ค่าแรงวันละสองร้อยสามสิบบาท แค่นี้ก็เพียงพอแล้ว เพราะทำงานที่อุดรมิชัยหนักกว่านี้ค่าแรงร้อยกว่าบาท เดินทางมาพร้อมกับนายซี โดยโทรศัพท์มาบอกนายเอ แล้วนายเอได้บอกนายจ้างให้ปรับที่ตลาดช่องจอม

17. นายซี

เป็นคนอำเภออุดรมิชัย รู้จักกับนายบี เคยไปทำงานด้วยกันกับนายบีที่กรุงเทพฯ มาหลายครั้ง ประสบชะตากรรมแบบเดียวกันมาแล้ว อายุสี่สิบสองปี มีลูกทั้งหมดห้าคน ลูกมีครอบครัวหมดแล้ว เคยมีนาสามสิบไร่ ขายไปเหลืออยู่แปดไร่ ทำนาพอได้กินบ้างแต่ขายหมด มาทำงานครั้งนี้พาลูกมา

ด้วยสี่คน มาทำงาน โดยหวังว่าพอได้เงินไปตั้งหลักให้ลูกได้สร้างครอบครัว เพราะลูกโตๆ กันหมดแล้ว ควรมีครอบครัว

เขาเล่าว่า “ทำงานที่นี้รู้สึกว่าจะไม่ต้องกังวลว่าจะถูกโกง จึงรู้สึกสบายใจกว่าอยู่กรุงเทพฯ และ คนเขมรที่เข้ามาส่วนใหญ่เข้าใจกันดีไม่เคยมีปัญหากัน ทุกวันนี้รู้จักกันหมดแล้ว บางคนก็มาจากเสียเปรียบก็มี พนมเปญก็มี ส่วนใหญ่พาครอบครัวมาด้วย จึงทำให้มาก บางคนทำงานทั้งฟัวและเมีย บางคนอยู่เลี้ยงลูกน้อยอยู่บ้านเหมือนเมียนายเอ”

18. สุย สังหะ

อายุ 27 ปี อยู่บ้านวารินห่างจากเสียมราชประมาณ 50 กิโลเมตร ไปทางช่องจอม อาชีพตอนแรกรับจ้างขายปลาทุ ร้านก็ให้กะละ 30 บาท วันหนึ่งได้ 90 บาท ประมาณ 5 ปีแล้ว แล้วมาทำงานขายรองเท้าได้ประมาณ 3 เดือน ได้ค่าแรงวันละ 200 บาท ทำงานตั้งแต่ 06.00-16.00 น. มีเขมร 2 คน คนไทย 2 คน

19. นางเดือน

อายุ 34 ปี จังหวัดพระตะบอง ประเทศกัมพูชา เข้ามาทำงานในประเทศไทยเมื่ออายุ 28 ปี เดินทางเข้ามาประเทศไทยพร้อมเพื่อนคนอื่น เมื่อ พ.ศ. 2549 เข้ามาหางานทำโดยนั่งรถโดยสารจากบ้านเกิดมาลงที่อำเภอศรีโสภณ และต่อรถที่อำเภอศรีโสภณมาลงที่ด่านตรวจคนเข้าเมืองชายแดนช่องจอมและต่อรถตู้โดยสารจากตลาดช่องจอมลงปลายทางที่บริษัทขนส่งจังหวัดสุรินทร์ (บ.ข.ส.) เสียค่าโดยสารรถตู้ราคา 70 บาท รวมค่าใช้จ่ายในการเดินทางจากบ้านเกิดถึงจังหวัดสุรินทร์ประมาณ 500 บาท เข้ามาทำงานกับนายจ้างครั้งแรกที่ประเทศไทย ชื่อร้านประกอบการ “ร้านอาหารปักษ์ใต้” ตั้งอยู่ซอยเทศบาล 4 อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ได้ค่าจ้าง 3,500 บาท พออายุงานได้ 4 ปี ค่าแรงขึ้นเป็น 4,500 บาท ปัจจุบันอายุงานครบ 6 ปี นายจ้างขึ้นค่าแรงให้เป็น 6,500 บาท เริ่มงานเวลา 04.00 – 16.00 นาฬิกา มีบัตรต่างตัวถูกต้องตามกฎหมาย ค่าทำบัตร 3,500 บาท ต่อปี ค่ารักษาพยาบาลใช้บัตร 30 บาท อยู่ที่ร้านอาหารมีหน้าที่เตรียมของและขายข้าวราดแกง นายจ้างจะเป็นผู้ประกอบอาหาร นายจ้างพื้นเพเป็นคนภาคใต้ ส่วนนายจ้างผู้หญิงเป็นคนสุรินทร์ ทั้งร้านมีชาวกัมพูชา 3 คน อีก 2 คน เป็นเด็กเข้ามาทำงานใหม่ มาจากจังหวัดพระตะบอง ประเทศกัมพูชา ได้ค่าจ้างเดือนละ 4,500 บาท ทุกคนกินพักอยู่กับนายจ้างทุกคน หากวันใดผู้ใดหยุดงานก็จะโดนหักค่าแรงคำนวณเป็นรายวัน ก่อนที่จะเข้ามาทำงานที่เมืองไทยเคยทำงานอยู่โรงแรมที่พระตะบอง งานจะเยาะช่วงมีเทศกาลต่างๆ ได้ค่าจ้างเดือนละ 4,000 บาทรวมทิป เริ่มงาน 07.00-17.00 นาฬิกา กินที่พักเช่าอยู่เอง แต่ไม่ค่อยมีเงินเหลือเพราะของราคาแพงมากเลยตัดสินใจมาหางานทำที่เมืองไทย ตอนนี้นั่งลองงานแล้วก็อยู่ได้เงินก็มีเหลือมากกว่ากัน ภาษาก็ไม่มีปัญหาเพราะพูดได้เก่งขึ้นมากกว่าตอนที่มาครั้งแรก

20. นายเชือน วิน

อายุ 25 ปี ปัจจุบันโสด อยู่จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา มีเพื่อนบ้านไปหาที่บ้าน บอกว่ามีนายจ้างคนไทยต้องการพนักงานขายสินค้าเกี่ยวกับของที่ระลึกและอาหารแห้ง เช่น กุนเชียง อาหารกระป๋อง เป็นต้น ประจำร้านหลายคน จึงตัดสินใจปรึกษาคุณพ่อคุณแม่แล้วเช่ารถเดินทางเข้ามาครั้งแรกเข้าทางช่องจอม ซื้อบัตรผ่านแดน 10 บาท พร้อมเพื่อนอีกประมาณ 8 คน หลังจากมาถึงบริเวณตลาดฝั่งไทยแล้วแกล้งเดินดูของเพื่อฆ่าเวลา จนกระทั่งรถของนายจ้างคนไทยมารับจึงรีบ

พากันขึ้นรถกลับเข้าตัวเมืองสุรินทร์ เดินทางโดยเส้นทางใดไม่รู้จักเพราะเข้ามาประเทศไทยครั้งแรก พักกับนายจ้าง ที่พักฟรี น้ำไฟฟรี ส่วนอาหารการกินซื้อเองบ้าง ได้ค่าแรงได้วันละ 250 บาท มีค่าคอมมิชชั่นให้แล้วแต่ใครสามารถเชียร์ลูกค้าได้มาก เวลาเริ่มงานตั้งแต่ 08.00-22.30 นาฬิกา มีวันหยุดให้เดือนละ 2 วัน สลับกันกับเพื่อนร่วมงาน อยู่ประเทศไทยนายจ้างเตือนให้อยู่ด้วยความระมัดระวังตัวเพราะว่าคนงานทุกคนอยู่ในความดูแลของนายจ้าง ปัจจุบันนายจ้างทำบัตรต่างตัวให้เรียบร้อยแล้ว โดยนายจ้างจะหักจากเงินเดือนของแต่ละคน

21. นางสาวลี

เดิมจังหวัดอุดรธานี เดินทางเข้ามาทำงานพร้อมเพื่อนในหมู่บ้านผ่านเส้นทางด่านตรวจคนเข้าเมือง โดยซื้อบัตรราคา 10 บาท ตลาดช่องจอม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ขึ้นรถตู้โดยสารจากช่องจอมลงที่ตลาดอำเภوبرาสาท จังหวัดสุรินทร์ ในราคา 40 บาท พากันสมัครงานที่ร้านก๋วยเตี๋ยวและอาหารตามสั่ง ตั้งอยู่ข้างร้านปราสาทบล็อก อำเภوبرาสาท ใกล้กับธนาคารออมสิน มีนายจ้างชื่อเล่น “ปาย” มีหน้าที่ทำทุกอย่างแล้วแต่นายจ้างจะใช้ให้ทำทั้งร้านมี 6 คน คือ นายจ้าง น้องสาวนายจ้าง และลูกจ้างข้ามชาติเขมรกัมพูชาอีก 4 คน แบ่งการปฏิบัติงาน ดังนี้ คือ นายจ้าง บริหารงานแต่ไม่ค่อยอยู่ร้าน น้องสาวมีหน้าที่เก็บเงินและช่วยขายของ ส่วนลูกน้องชาวกัมพูชาแบ่งอยู่กะละ 2 คน คือกะเช้า เริ่มจ่ายตลาดจนถึงเวลาบ่าย ได้ค่าแรง 150 บาทต่อวัน ส่วนกะบ่ายเริ่มงานก่อนเที่ยงเลิกประมาณ 3-4 ทุ่ม ได้ค่าแรง 170 บาท ต่อวัน

22. นายเชิง บอล

อายุ 19 ปี อาชีพรับจ้างทั่วไป สถานภาพโสด

บ้านเกิดอยู่ห่างจากด่านตรวจคนเข้าเมืองชายแดนช่องจอม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ โดยใช้เวลาเดินทางประมาณ 12 ชั่วโมง ออกจากบ้านมาโดยมีคุณอาผู้ชายเป็นผู้มาส่งและติดต่องานที่เมืองไทยให้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเงินค่าเดินทางคุณอาเป็นคนออกเงินให้ทั้งหมด ขณะที่มาถึงบริเวณชายแดนช่องจอมมีรถยนต์กระบะมารับ ทำงานที่ร้านวัสดุก่อสร้าง (ตลาดคลองถมกิโลเมตร 3 เส้นทางปักซี-สังขะ) ค่าแรงเดือนละ 3,000 บาท กินอยู่กับนายจ้าง อยู่ที่ร้านมีหน้าที่ยกของและส่งของให้ลูกค้าที่ ในร้านมีคนกัมพูชาด้วยกัน 3 คน ที่เหลืออีก 2 คน เป็นผู้หญิง เวลาเริ่มงาน 07.30-21.00 นาฬิกา เจ็บป่วยไข้ก็จะหาซื้อยากินเองเพราะกลัวถูกตำรวจจับดำเนินคดี

23. นางวอน นาง

อายุ 31 ปี ปัจจุบันสมรสแล้วสามีเป็นคนไทย มีบุตร 2 คน คนแรก 5 ขวบ, คนที่ 2 อายุ 3 ขวบ ตอนอยู่ประเทศกัมพูชาได้เรียนภาษาไทยได้ 2 ปี บ้านเลขที่ไม่มี บ้านไตรญะ ตาบลไตรญะ อำเภอบัว จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

เดินทางเข้ามาครั้งแรกเข้าทางช่องจอม โดยไม่มีบัตรอนุญาตเข้ามาพร้อมเพื่อนชาวกัมพูชา โดยมีคนของนายจ้างของคนไทยเป็นคนไปรับจากชายแดนช่องจอม-อำเภอเมืองสุรินทร์ โดยคนของนายจ้างจะคิดค่าไปรับคนละ 2,000 บาท เป็นเงินไทย ครั้งแรกที่ออกจากบ้านจ้างรถรับจ้าง 200 บาท จากบ้านไปชายแดนระยะทางไกลมาก ทุกวันนี้คนที่มาพร้อมกันกลับบ้านหมดแล้ว ก่อนที่จะเข้ามาในเมืองไทยได้ทำบัตรอนุญาตคนเข้าเมืองในราคา 10 บาท ก่อน เข้ามาได้ถึงแค่บริเวณตลาดช่องจอม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ หลังจากที่ได้เข้าถึงตลาดช่องจอมก็โทรศัพท์ติดต่อให้คนไทยไปรับ มาทำงานครั้งแรกได้ค่าจ้างวันละ 180 บาทต่อวัน ทำอยู่โรงสี ถ้าหยุดงานไม่มีค่าแรงให้ กรณีกลับบ้านก็

लगानล่งหน้านายจ้างก็จะเบิกค่าแรงให้ทั้งหมดที่เหลือให้ ไม่เคยถูกโกงค่าแรงแต่อย่างใด ส่วนค่ารักษาพยาบาลนายจ้างจะหักทุกเดือน บ้านพักมีให้เป็นบ้านไม้ 2 ชั้น ส่วนค่าน้ำค่าไฟออกเอง ค่าน้ำค่าไฟเดือนหนึ่งๆประมาณ 300 บาท ปัจจุบันมีบัตรที่สามารถเข้ากรุงเทพได้แต่ไม่ทราบว่าเป็นอย่างไร เสียค่าใช้จ่ายในการทำ 10,000 บาท เงินไทย นายจ้างเป็นผู้ทำให้แล้วนายจ้างจะหักจากค่าแรงที่เหลือ คนละ 5,000 บาท ส่วนที่เหลือนายจ้างออกให้

24. นางนาริน สันติ

อายุ 22 ปี อาชีพรับจ้าง อยู่บ้านโอรเสม็ด ตำบลศรีมงคล อำเภอสำโรง จังหวัดอุดรธานี ประเทศไทยเข้ามาอยู่ประเทศไทยตอนอายุ 16 ปี พี่สาวเป็นคนรับเข้ามาทำงานที่เมืองไทย ออกเดินทางจากบ้านครั้งแรกได้จ้างรถจักรยานยนต์รับจ้างมาที่ชายแดน แล้วลักลอบออกจากประเทศกัมพูชาเข้ามาประเทศไทย โดยนั่งรถตู้มาทางอ้อมเส้นทางชายแดนอำเภอคาบเชิง-เสียบห้วยเสนง เพื่อเลี่ยงตำรวจตรวจจับ เสียค่าโดยสารคนละ 2,200 บาท และสามารถมาได้อีกหนึ่งเส้นหนึ่งคือเส้นทางปราสาท-ช่องจอม ซึ่งใช้เวลาเดินทางน้อยกว่าแต่จะมีด่านตรวจหลายจุด เข้ามาโดยซื้อบัตร 10 บาท ก่อนเพื่อให้ได้เข้ามาถึงบริเวณรถตู้หลังจากนั้นก็หาจังหวะและโอกาสสะดวกขึ้นรถตู้เข้าตัวเมืองสุรินทร์ นายจ้างให้เริ่มงานทันทีโดยไม่มีการตกลงค่าจ้างใดๆในตอนแรก เดือนแรกได้ค่าจ้างเดือนละ 3,000 บาท เช่าห้องพักอยู่กับพี่สาวเดือนละ 1,200 บาท เช่าอยู่เอง มีอาหารให้กิน 3 มื้อ ไม่มีวันหยุดให้หยุดได้แต่โดนหักค่าจ้าง เพราะขณะนั้นยังไม่เป็นบริษัทจำกัดปัจจุบันเป็นแล้ว เวลาเริ่มงาน 07.50-17.30 นาฬิกา ทำงานกันเป็นกะ ซึ่งแบ่งเป็น 2 กะ (เช้า-บ่าย) ส่วนกะบ่ายเวลา 11.00-20.00 นาฬิกา การที่ได้ร่วมงานกับคนไทยเหมือนพี่เหมือนน้องกันการบริหารงานต่างกันตรงที่คนไทยมีวันหยุดให้แต่คนกัมพูชาไม่มีวันหยุดให้ เห็นนายจ้างบอกว่าเศรษฐกิจไม่ดีขอเวลานายจ้างสักระยะหนึ่งก่อนให้ช่วยกันไปก่อน เหตุที่เปลี่ยนเพราะรัฐบาลไทยประกาศขึ้นค่าแรง ปัจจุบันทำงานเชียร์สินค้า ยามป่วยใช้ชื่อยากินเองตามร้านขายยาทั่วไปบ้าง ส่วนการเข้าออกประเทศไม่ต้องกลัวเหมือนเมื่อก่อนแล้วมีบัตรต่างตัวเข้าเมืองถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ถ้าเป็นไปได้เก็บเงินได้ก้อนหนึ่งอยากกลับไปอยู่ประเทศกัมพูชา

25. นายแวง แยม

อายุ 39 ปี ปัจจุบัน บ้านเลขที่ไม่มี บ้านชอลพะเนียม ตำบลตะเปียงปรี อำเภออัลลองเวง จังหวัดอุดรธานี ประเทศไทยเดินทางออกจากบ้านโดยนั่งรถโดยสารเล็กกับเพื่อนชาวกัมพูชาอีกคนชื่อนายนาง ซึ่งอยู่หมู่บ้านเดียวกันพากันเดินลัดป่าห้วยทับทัน - ห้วยสำราญ ติดกับบ้านจรัส ตำบลจรัส อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์ มุ่งหน้าเข้าประเทศไทย เพื่อมาหางานทำโดยพักอาศัยอยู่ที่วัดเป็นการชั่วคราว หลังจากนั้น 1 อาทิตย์ หางานไม่ได้พากันกับเพื่อนตัดสินใจนั่งรถโดยสารเล็กของไทยเข้าตัวเมืองสุรินทร์ ทำยสุดแล้วหลังจากกับเพื่อนเดินทางประมาณ 2 วัน ก็ได้งานที่ร้านอาหารแห่งหนึ่งในเมืองสุรินทร์ เจ้าของร้านใจดีให้อาหารพร้อมที่พัก ส่วนค่าแรงได้วันละ 280 บาท มีวันหยุดให้อาทิตย์ละ 1 วัน ซึ่งทำในตำแหน่งเด็กบริการอาหาร เวลาเริ่มงาน 06.00-24.00 นาฬิกา เวลาป่วยก็จะฝากเพื่อนไปซื้อยาที่ร้านขายยาทั่วไป ไม่เคยเข้าโรงพยาบาลเพราะกลัวถูกตำรวจจับ ข้อหาหลบหนีเข้าเมือง ส่วนใหญ่ก็ไม่ออกไปไหน ที่ต้องมาทำงานเมืองไทยเพราะว่าที่ประเทศกัมพูชาไม่มีงานทำ ถึงจะมีงานทำค่าตอบแทนก็น้อย มาเมืองไทยดีกว่า ถ้าวันใดถูกตำรวจจับก็ต้องทำใจหากวันใดเกิดเหตุการณ์ไม่คาดคิดอาจจะไปอาศัยวัดอยู่เป็นการชั่วคราวก่อนค่อยว่ากันอีกที

26. นายเต็ม เสาะ

อายุ 22 ปี บ้านคลาคะมูม ตำบลปรีแยแกรง อำเภอเสียมเรียบ จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา เข้ามาทำงานในประเทศไทยครั้งแรกเมื่ออายุ 19 ปี เดินทางเข้ามาโดยมีคุณตาและคุณอาผู้ชาย ทำงานอยู่ที่ประเทศไทยมาก่อนอยู่แล้ว พาเข้ามาทำงานในประเทศไทย เดินทางเข้ามาในไทยโดยนั่งรถโดยสารเล็ก ค่าโดยสารคิดเป็นเงินไทย 500 บาท มาลงปลายทางที่บริเวณโอรเสม็ด และต่อรถยนต์กระบะ โดยมีคุณอาผู้ชายเป็นผู้ไปรับ เดินทางมาถึงปลายทางอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยมีนายจ้างแนะนำที่พักให้ เช่าอยู่เองบ้านหลังละเดือนละ 3,500 บาท โดยพักอยู่รวมกันกับคุณอาตอนนี้ทำงานในเมืองไทยได้ประมาณ 3 ปี ค่าแรงครั้งแรกได้รับเดือนละ 4,500 บาท หลังจากทำงานครบ 2 เดือน นายจ้างได้ขึ้นค่าแรงเพิ่มให้เป็นเดือนละ 4,900 บาท ต่อมาอีก 1 เดือนนายจ้างให้ทำโอที ปัจจุบันนี้ได้เงินเดือน ๆ ละ 6,500 บาท เวลาเริ่มงาน 08.00 – 19.30 นาฬิกา มีวันหยุดเดือนละ 4 วัน โดยแบ่งสัปดาห์ละ 1 วัน มีบัตรพาสปอร์ตถูกต้องตามกฎหมายแล้ว นายจ้างเป็นคนทำให้ หักค่าทำคนละ 2,800 บาท ยามเวลาเจ็บป่วยไม่ต้องกังวลเพราะนายจ้างได้ทำประกันสังคมให้เรียบร้อยแล้ว

27. นางสาวสีเทา สันติ

อายุ 35 ปี บ้านเกรียมบองโกล ตำบลสำโรง อำเภอสำโรง จังหวัดพระตะบอง ประเทศกัมพูชา เดินทางเข้ามาประเทศไทย ผ่านทางจุดผ่านแดนโอรเสม็ด มีคนรู้จักชาวกัมพูชาที่ทำงานอยู่ในประเทศไทยแนะนำอีกที เข้ามาด้วยการทำบัตรผ่านชายแดนชั่วคราว (บอเดอร์พาส) ซึ่งมีอายุ 7 วัน หลังจากนั้นได้นั่งรถยนต์โดยสารรถตู้ ราคา 60 บาท จากชายแดนช่องจอม- สุรินทร์ ขณะที่นั่งรถโดยสารรถตู้รู้สึกกลัวมากกลัวตำรวจ แต่ก็พยายามนั่งเข้าไป พอมาถึงก็มาพบกับคนรู้จักมีชาวกัมพูชาหลายคนด้วยกันที่โรงน้ำแข็ง โดยอาศัยเขาอยู่ หลังจากอยู่มาจนถึง 4 เดือน จึงได้งานทำ ครั้งแรกที่เข้าสมัครงานนายจ้างถามว่าจบอะไรมา ตอบไปว่าจบชั้น ป.6 ที่ประเทศกัมพูชา ครั้งแรกที่นายจ้างรับเข้าทำงานได้ค่าจ้าง เดือนละ 3,000 บาท มีวันหยุดให้กินอยู่กับนายจ้างพร้อม หลังจากนั้นมาได้ลาออกจากที่ทำงานแรกได้งานใหม่นายจ้างให้เป็นรายวัน วันละ 226 บาท ต่อวัน ไม่มีวันหยุดให้แต่ถ้าเป็นคนไทยจะมีวันหยุดให้ ถ้าหยุดก็จะโดนหัก 226 บาทต่อวัน เริ่มงาน 08.00-17.00 นาฬิกา รายได้รวมเดือนละ 6,780 บาท หลังเลิกงานไปรับจ้างขายน้ำปั่น เริ่มตั้งแต่เวลา 17.00-22.00 นาฬิกา ได้ค่าจ้าง 150 บาทต่อวัน จากที่บ้านไปที่ทำงานใช้เวลาเดินทาง 20 นาที ปัจจุบันมีความสุขที่ได้ทำงานในประเทศไทย อยากเป็นคนไทย เรื่องป่วยไข้ก็ไม่ต้องห่วงเพราะอยู่ใกล้โรงพยาบาล

28. นางดาลัย โอม

อยู่บ้านเกรียมบองโกล ตำบลสำโรง อำเภอสำโรง จังหวัดพระตะบอง ประเทศกัมพูชา เดินทางเข้ามาประเทศไทย โดยผ่านทางพรมแดนโอรเสม็ด มีคนรู้จักชาวกัมพูชาที่ทำงานอยู่ในประเทศไทยแนะนำอีกที โดยเข้าไปทำบัตรผ่านชายแดนชั่วคราวในราคา 10 บาท หลังจากนั้นได้นั่งรถยนต์โดยสารรถตู้ ราคา 60 บาท จากชายแดนช่องจอม- สุรินทร์ ขณะที่นั่งรถโดยสารรถตู้รู้สึกกลัวมากกลัวตำรวจจับตัว แต่ก็โชคดีที่นั่งเบาะในสุดทำให้ตำรวจจอดไปไม่ถึง ทำให้รอดพ้นจากการจับกุมครั้งนี้เพราะบัตรที่ทำได้รับอนุญาต

แค่บริเวณชายแดนเท่านั้น พอมาถึงก็มาพบกับคนรู้จักมีชาวกัมพูชาหลายคนด้วยกัน โดยเช่าที่พัก 5,000 บาท ต่อเดือน หลังจากที่มาถึงตัวเมืองสุรินทร์สามารถหางานทำได้ทันที ครั้งแรกที่เข้า

ทำงานได้ค่าจ้างเดือนละ 4,900 บาท และได้โอทีเดือนละ 1,500 บาท แต่ปัจจุบันนี้ได้เงินค่าตอบแทนเป็นรายวัน สามารถพูดภาษาไทยได้ เพราะตอนอยู่ในประเทศกัมพูชาเคยเรียนภาษาไทยเข้ามาใหม่ ๆ เห็นตำรวจรู้สึกกลัวเพราะยังไม่มีบัตรอนุญาตเข้าออกประเทศที่ถูกต้อง บัตรที่ทำตอนแรกอยู่ได้แค่วันเดียว

29. นางสาวพอล สุกแสง

อายุ 23 ปี บ้านคลองคระมูม ตำบลปรีญแกรง อำเภอสยามเรียบ จังหวัดสยามเรียบ ประเทศกัมพูชา เข้ามาทำงานในประเทศไทยตอนอายุ 20 ปี ที่เข้ามาตอนแรกมีอาชายที่ทำงานอยู่ในไทยมาก่อนแล้วแนะนำข้าพเจ้าอีกทีหนึ่ง โดยนั่งรถโดยสารเล็กออกจากบ้านมาลงที่บ้านโสมัดถึงชายแดนไทย-ช่องจอม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ได้ต่อรถยนต์กระบะมาอีกต่อหนึ่ง โดยมีอาที่ทำงานอยู่ประเทศไทยไปรับ ขณะเดินทางมาถึงตัวเมืองจังหวัดสุรินทร์ นายจ้างที่ญาติรู้จักได้แนะนำที่พักให้ที่พักเช่าเองเดือนละ 3,500 บาท โดยพักอยู่รวมกันหลายคนต่อบ้าน 1 หลัง เข้าทำงานครั้งแรกมีนายจ้างสอนงานให้และฝึกให้พูดภาษาไทยพร้อมกับเริ่มงานทันที ปัจจุบันได้ค่าจ้างเดือนละ 6,500 บาท เริ่มงานเวลา 08.00 นาฬิกา ถึง เวลา 19.30 นาฬิกา เดือนหนึ่งจะมีวันหยุดให้ 4 วัน เข้ามาทำงานในประเทศไทยโดยถูกต้องตามกฎหมาย โดยมีบัตรต่างด้าวที่นายจ้างพาไปจดทะเบียนให้ หักค่าทำบัตรคนต่างด้าวคนละ 2,800 บาท (ค่าทำบัตรข้าพเจ้าออกเอง) ยามเจ็บไข้ได้ป่วย ก็ไปที่โรงพยาบาลของรัฐได้ทันทีเพราะนายจ้างได้ทำบัตรประกันสังคมสำหรับคนต่างด้าวเรียบร้อยแล้ว โดยทางโรงพยาบาลจะคิดการรักษา คนละ 30 บาท ปัจจุบันข้าพเจ้าทำงานในตำแหน่งบรรจุสินค้า

30. นายปี ปัญญารัตน์

อายุ 24 ปี อาชีพรับจ้าง บ้านเดิมเจรีย ตำบลเดิมเจรีย อำเภอโสมัด จังหวัดอุดรธานี ประเทศกัมพูชา ออกจากบ้านโดยนั่งรถจักรยานยนต์ ของญาติ โดยให้ญาติมาส่ง ที่แนวชายแดนแล้วนัดพบเพื่อนที่จุดนัดพบ บริเวณป่าห่างจากจุดตรวจคนเข้าเมืองตลาดช่องจอม ป่าดังกล่าวตั้งอยู่ทิศตะวันตกของจุดผ่านแดนประมาณ 1 กิโลเมตร เดินทางทางเท้าเล็ก ๆ ลัดเลาะป่าไม่ทราบชื่อมายังประเทศไทย บริเวณอำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ทราบแต่เพียงว่าเดินทะเลปากก็จะเป็นค่ายทหารของไทย ทหารไทยบางนายก็มองเห็นแต่เขาไม่สนใจเดินทางเข้ามาประเทศไทยครั้งนี้เพื่อหางานทำเนื่องจากประเทศกัมพูชามีงานน้อยแต่คนว่างงานมีปริมาณมาก ค่าแรงตอบแทนน้อย งานหนักค่าแรงถูกทราบว่าประเทศไทยค่าตอบแทนสูงงานเบา เพราะมีเพื่อนชาวกัมพูชาที่เคยมาทำเล้าให้ฟัง หลังจากลัดป่ามาแล้วก็มาขึ้นรถตู้ที่ด่านกาบเชิง อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ มุ่งหน้าสู่เมืองสุรินทร์ โดยค่าโดยสารรถตู้จากตลาดกาบเชิงถึงเมืองสุรินทร์ ค่าโดยสารคนละ 50 บาท เป็นรถตู้โดยสารของคนไทยตอนแรกก็กลัวตำรวจแต่ต้องเสี่ยง เพื่อให้ได้งานทำมีเงินเลี้ยงครอบครัว ต่อมาหลังจากที่มาถึงปลายทางที่เมืองสุรินทร์แล้วพากันไปสมัครงานที่โรงงานน้ำแข็งแห่งหนึ่ง โดยนายจ้างมีที่พักให้ ส่วนอาหารการกินซื้อกินเอง ที่โรงงานน้ำแข็งมีคนงานชาวกัมพูชาทั้งหมด 22 คน บางคนก็พูดภาษาไทยได้บ้าง เข้าทำงานเดือนแรกได้รับค่าจ้างตอบแทนเป็นรายวัน วันละ 180 บาท ตื่นนอนตอนเช้าประมาณตี 5 เพื่อเตรียมน้ำแข็งไปส่งตามร้านค้าต่าง ๆ ในเมือง ยามเจ็บไข้ได้ป่วยก็ซื้อยาตามคลินิก บางครั้งก็วานเพื่อนที่อยู่เมืองไทยมาซื้อยาให้ ไม่มีบัตรคนต่างด้าวเพื่อที่จะไปรักษาตามโรงพยาบาลของรัฐบาลเหมือนเพื่อนคนอื่น ๆ ส่วนในเรื่องของอาหารการกินหาซื้อง่ายแต่โดยรวมค่าครองชีพสูงขึ้น

บางเดือนก็พอใช้บางเดือนก็ติดลบแล้วแต่ใช้มากใช้น้อย บางครั้งก็กลัวตำรวจอยู่ข้างเพราะข้าพเจ้าเข้าเมืองมาผิดกฎหมาย แต่ก็ต้องเสี่ยงและระวังตัวตลอด

31. นายเสง อุน (นามสมมติ)

อายุ 18 ปี ปัจจุบันโสด อยู่จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา เดินทางเข้ามาครั้งแรกเข้าทางช่องจอม ซื้อบัตรผ่านแดน 10 บาท มาอยู่ในไทยถูกตำรวจไทยจับข้อหาเข้ามาแล้วขับ ใช้รถของเพื่อนขับเข้าเมือง โนตำรวจขัง 1 วัน กับอีกครั้งวัน มีญาติที่เป็นชาวกัมพูชากับหัวหน้างานซึ่งเป็นคนไทยไปเจรจาและจ่ายเงินค่าปรับที่ขึ้นตำรวจ ครั้งแรกทำงานได้ค่าแรง 140 ต่อวัน ปัจจุบันได้ 180 บาทต่อวัน มีชาวกัมพูชาทำงานที่โรงสีเจริญผลประมาณ 10 คน ตอนออกจากบ้านมาช่องจอมเสียค่าแท็กซี่ คนละ 300 บาท รถ 1 คัน นั่งได้ 6-7 คน พอมาถึงชายแดนโทรศัพท์หานายจ้างเพื่อที่ให้เข้าเอารถไปรับที่ตลาดช่องจอมโดยมีการนัดสถานที่และเวลาดังกล่าวกันล่วงหน้ากันเรียบร้อยแล้วค่อยไปที่จุดนัดพบเพื่อให้รอดพ้นจากการจับกุมของตำรวจไทย หลังจากที่มาถึงตัวเมืองสุรินทร์ นายจ้างก็ทำบัตรต่างตัวให้เรียบร้อย การรักษาพยาบาลยังไม่เคยเข้าเพราะยังไม่เคยป่วยเข้าโรงพยาบาล นายจ้างมีที่พักให้ส่วนกับข้าวซื้อกินเองโดยซื้อข้าวสารจากโรงสีแล้วซื้อกับข้าวที่ตลาดในหมู่บ้าน ราคาค่อนข้างแพงแต่ก็ต้องใช้จ่ายอย่างประหยัดและระมัดระวังไม่อย่างนั้นจะไม่มีเงินเหลือกลับประเทศ บางครั้งก็ทำกับข้าวทานเอง

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลโดยวิธีการสังเกตและสัมภาษณ์แรงงานที่ทำงานในร้านสหกิจรวมวัสดุเป็นร้านขายวัสดุก่อสร้าง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งมีแรงงานข้ามชาติเขมรเข้ามาทำงานอีกจำนวน 30 คน ส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดอุดรธานีและบ้านทรายมูล ซึ่งมีชายแดนติดกับจังหวัดสุรินทร์ ได้รับค่าจ้างวันละ 120 บาท เดินทางเข้ามาทำงานด้วยการแนะนำจากญาติพี่น้องและเพื่อนร่วมหมู่บ้าน แรงงานต่าง ๆ ที่ทำงานอยู่ในร้านนี้ ได้แก่ นายโสม วิบุตร นายเชื่อน จันท์ นายเปรม เปรีย นายเลือก เอ็น นางสาวจันท์ ยืน นายไร ปริก นายชวน ณี นางจันทร์ ไทวี นางอิม ฮอน เป็นต้น (ชื่อต่าง ๆ เป็นชื่อที่ผู้วิจัยได้สอบถามจากผู้ให้ข้อมูลจากปาก อาจไม่ตรงกับบัตรประจำตัวประชาชนของผู้ให้ข้อมูล หรืออาจเป็นนามสมมติที่ผู้ให้ข้อมูลบอกเอง)

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาที่ถูกดำเนินคดี จำนวน 3 คน ได้แก่

1. นางมอม เหีย

อายุ 26 ปี มีบุตร 2 คน (ชาย 1 หญิง 1) บ้านเลขที่ไม่มี บ้านจ้อมตาเจก ตำบลจ้อมตาเจก อำเภอโอรเสม็ด จังหวัดอุดรธานี ประเทศกัมพูชา อาชีพรับจ้างทั่วไป

เดินทางจากบ้านจ้อมตาเจก โดยรถมอเตอร์ไซด์รับจ้าง ในราคา 20 บาท มาถึงชายแดนจุดตรวจผ่านแดนไทยกัมพูชา เพื่อซื้อบัตรผ่านแดนในราคา 10 บาท เข้า 07.00 นาฬิกา กลับประเทศกัมพูชา 17.00 นาฬิกา เพื่อมารับจ้างเข็นครกไม้

จำหน่ายบริเวณตลาด อบจ. กาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ โดยมีคนไทยเป็นนายจ้าง ตกลงค่าจ้างวันละ 150 บาทต่อวัน โดยลากรถเข็นบรรทุก ครกจำนวน 23 ใบ ครกขนาดเล็กจำหน่ายในราคา 80 บาท ส่วนครกใหญ่จำหน่ายในราคา 90 บาท วันหนึ่งจำหน่ายครกได้ประมาณ 300-500 บาท ต่อวันด้วยความที่มีความรู้ไม่ได้อ่านหนังสือ เนื่องจากทางบ้านยากจน ไม่มีงานทำ จึงได้มาหางานทำที่

ประเทศไทย แบบไปเช้า เย็นกลับ ทำมาหาเลี้ยงชีพและครอบครัวเรื่อยมาจนกระทั่งถูกตำรวจไทยจับข้อหา พรบ.ป่าไม้ (มีไม้แปรรูปไว้ในครอบครอง) นางมอม เหี้ย ได้เจรจากับตำรวจไทยโดยขอโอกาสเป็นตักเตือนแทนก่อนได้ไหม แต่ตำรวจไทยไม่ฟัง หลังจากนั้นตำรวจไทยในเครื่องแบบ 2 นายก็พานางมอม เหี้ย ขึ้นรถมาแจ้งข้อกล่าวหาที่สถานีตำรวจภูธรอำเภอกาบเชิง แล้วส่งตัวมาขึ้นศาลดำเนินคดี นางมอม เหี้ย ได้กล่าวความในใจว่า “ถ้าทราบหรือมีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายไทยว่าอาชีพอะไรที่ทำแล้วผิดกฎหมายก็จะไม่ทำ เพราะขณะนี้ติดต่อกุลและครอบครัวไม่ได้เลย อยู่ในเรือนจำด้วยความเครียดและกังวลใจ รวมทั้งพูดภาษาไทยได้ไม่มากนัก ยิ่งแต่ทำให้ทุกขใจเพิ่มขึ้นอีก”

2. นางคัน เสรีอน

อายุ 39 ปี สถานภาพสมรสแล้ว มีบุตร 3 คน (ชาย 2 คน หญิง 1 คน) อาชีพ รับจ้างทั่วไป อยู่บ้านโอเสม็ด อำเภออุดรธานี จังหวัดอุดรธานี ประเทศกัมพูชา เข้ามาไทยผ่านจุดตรวจผ่านแดนช่องจอม ชำระเงินทำบัตร คนละ 10 บาท ออกจากกัมพูชาช่วงเช้าเวลา 9.00 นาฬิกา กลับเข้าประเทศอีกทีเวลา 15 นาฬิกา และเข้ามาถึงตลาดการค้าช่องจอม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ทำหน้าที่รับผักดอกกระเจียว ผักหวาน และผักอินูน ซึ่งเป็นผักป่าที่ชาวบ้านนำมาจำหน่าย ระหว่างสองสามี-ภรรยา แยกทางกันจำหน่ายผักนั้น ผู้เป็นภรรยาพบแม่ค้าคนกัมพูชาที่คุ้นเคยกันนำกิ่งกามาจำหน่ายจำนวน 240 ตัว และนางคัน เสรีอน เองก็ไม่เคยขายกิ่งก่า ด้วยความไม่รู้กฎหมายไทยและไม่มีความรู้ ได้รับกิ่งก่าจากเพื่อนมาจำหน่าย โดยจำหน่ายกิ่งก่ากิโลกรัมละ 80 บาท จะได้ค่าจ้าง 20 บาท ต่อ 1 กิโลกรัม หลังจากรับกิ่งก่าแล้วยังไม่ได้จำหน่าย ถูกตำรวจจับกุมก่อน ทำให้นางคัน เสรีอน ถูกควบคุมตัวไป สภ.กาบเชิง ทันที หลังจากสอบปากคำแล้ว ต่อมาพนักงานสอบสวนสอบปากคำพยานปากอื่นยังไม่เสร็จ จึงนำตัวนางคัน เสรีอน มาขออนุญาตศาลฝากขังต่อ เนื่องจากพนักงานสอบสวนมีอำนาจควบคุมได้ไม่เกิน 48 ชั่วโมง ขณะนี้ นางคัน เสรีอน อยู่ระหว่างดำเนินคดี

3. นางฮอง คิม

อายุ 30 ปี อาชีพ รับจ้างทั่วไป สถานภาพ สมรสแล้ว ที่อยู่ บ้านเลขที่- บ้านสกาเจีย ตำบลโอเสม็ด อำเภอสำโรง จังหวัดอุดรธานี ประเทศกัมพูชา นางฮอง คิม ถูกจับเมื่อเดือน เมษายน พ.ศ. 2555 ได้เดินทางมาจากบ้านสกาเย โดยรถประจำทางรถโดยสารขนาดเล็ก ค่าโดยสารคนละ 40 บาท นั่งรถมาตามทางเรื่อย ๆ ก่อนถึงด่านตรวจคนเข้าเมือง ฝั่งประเทศกัมพูชาได้ลงจากรถ เพื่อเดินลัดเลาะตามป่าเลี้ยงด่านตรวจคนเข้าเมืองหรือเจ้าหน้าที่ ทางบ้านยากจนไม่มีเงินทำหนังสือเดินทาง เพราะการทำหนังสือเดินทางในแต่ละครั้งจะต้องเดินทางไปทำที่กรุงเทพมหานครและใช้เงินเป็นจำนวนมาก มีระยะทางไกลใช้เวลาในการเดินทางนานและตัวเองก็ไม่สะดวก ด้วยเหตุนี้จึงเลือกที่จะเสี่ยง เดินลัดเลาะป่าที่ไม่ทราบชื่อ เดินมาเรื่อย ๆ กับเพื่อนชาวกัมพูชา จนเดินทางมาถึงฝั่งประเทศไทย บริเวณตลาดการค้าชายแดนช่องจอม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ระหว่างที่เดินหาสมัครงานทำที่ตลาดช่องจอม ทันใดนั้นมีตำรวจนอกเครื่องแบบ 2 นาย ขอดตรวจดูบัตรประจำตัวประชาชน แต่นางฮอง คิม กับเพื่อนไม่มีให้ตรวจ ถูกจับกุมดำเนินคดีข้อหาเข้าเมืองผิดกฎหมาย ปัจจุบันข้าพเจ้าอยู่ระหว่างถูกดำเนินคดีที่ประเทศไทย

ตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลต่าง ๆ ที่นำมากล่าวไว้ในที่นี้ ก็เพื่อนำเสนอข้อมูลแรงงานข้ามชาติเขมรที่ในจังหวัดสุรินทร์ ทั้งหมดมีทั้งทำงานถูกกฎหมายและนอกกฎหมาย ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่วิจัย

ประเด็นเกี่ยวกับการจ้างงานและลักษณะการทำงานของแรงงานข้ามชาติเขมร ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจ้าของร้านอาหารสวนกล้วย อำเภอกาบเชิง ได้ข้อมูลในรายละเอียดต่าง ๆ ในการจ้างแรงงานข้ามชาติเขมร แต่ละประเด็น ตัวอย่างเช่น

ประเด็นเรื่องจำนวนแรงงานข้ามชาติ

- การจ้างแรงงานเขมร ในตอนแรกที่รับมามีอยู่ 2 คน กฎหมายให้แต่ละร้าน สามารถรับแรงงานเขมรเข้ามาทำงานได้เพียง 2 คน โดยห้ามออกมานอกร้าน ให้ทำงานอยู่แต่ในครัวเพียงอย่างเดียวทาง

- ถ้ามีคนมาแรงงานเขมรมาอยู่ก่อนแล้วกลับไปประเทศของเขาทางร้านก็หาแรงงานเขมรมาใหม่ เมื่อคนเดิมกลับมา ก็ไม่ได้ไล่คนที่มาใหม่ออก เพราะสงสารก็เลยให้อยู่ด้วยกัน เด็กทางร้านก็เลยมีเยอะ

ประเด็นในเรื่องการดำเนินการตามกฎหมายและเจ้าหน้าที่รัฐ

- ร้านดำเนินการแบบถูกกฎหมาย แต่ปัจจุบันก็มีการลักลอบในการรับแรงงานเขมรเข้ามาทำงาน เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจมาตรวจพบก็ไม่มีปัญหาอะไร เพราะเป็นเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ สามารถพูดกันได้

ประเด็นเรื่องสภาพแรงงานข้ามชาติเขมรที่ทำงานในร้าน

- แรงงานข้ามชาติเขมรบางคนมีผู้ปกครองมียศระดับนายพล เป็นข้าราชการเกษียณ แต่ก็ยังอุตส่าห์ปล่อยให้ลูกมาทำงานที่ประเทศไทยแทนที่จะส่งไปเรียนหนังสือ

ประเด็นเรื่องทัศนคติของคนไทยที่มีต่อแรงงานข้ามชาติเขมร

- แยกบางคนก็เข้ามาที่ร้าน เขาก็ถูกคนเขมร แบบพูดออกมาตรงๆ แยกบางคนก็เข้ามาถึงร้านตอนดึกๆ ที่ร้านไม่มีการออฟเด็คก็เลยมีพวกมีฐานะดี ๆ เข้ามา

ประเด็นเรื่องการเดินทางเข้ามาของแรงงานข้ามชาติเขมร

- การเข้ามาของแรงงานเขมรที่เข้ามาทำงานในร้าน ก็เข้ามาผ่านการติดต่อทางเพื่อนที่เคยมาทำงานก่อน

ประเด็นเรื่องการเป็นอยู่ของแรงงานข้ามชาติเขมร

- การอยู่อาศัยของแรงงานเขมรที่ทางร้านรับมาอยู่ด้วย ในตอนแรก ๆ ที่เข้ามาอยู่ก็ค่อนข้างลำบาก มีการตบตีกันบ้างระหว่างแรงงานเขมรด้วยกันเอง มีการลักเล็กขโมยน้อย มีการเห็นแก่ตัว เวลาไม่มีของกินก็จะแอบเอาไว้กินคนเดียว แต่แรงงานเขมรมีความขยันทุกคน เมื่ออยู่มานานแรงงานเขมรแต่ละคนก็มีการปรับตัวเข้าหากันได้ จากการสั่งสอนของเจ้าของร้านอาหาร

ประเด็นเรื่องการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติเขมร

- ถ้าเกิดเห็นแขกที่มาร้านดูกระชากเด็กในร้านก็จะมีคนตักเตือน และขอร้องว่าอย่างทำอย่างนี้ ถ้าเกิดว่าขอร้องแล้วแขกไม่เชื่อก็บอกให้แขกคนนั้นไปบอกตำรวจมาจับเลย

ข้อมูลการสัมภาษณ์เจ้าของร้านสวนกล้วย เป็นตัวอย่างในการสัมภาษณ์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาติที่ได้ให้ข้อมูลโดยตรงไปตรงมา และเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาการจ้างงานและการทำงานของแรงงานข้ามชาติเขมร

ลักษณะการทำงานแรงงานข้ามชาติเขมรในจังหวัดสุรินทร์ นอกจากจะเป็นผู้รับจ้างแล้ว ยังมีอาชีพรับจ้างอิสระ เช่น การรับส่งสินค้าขายแดนจากด่านข้ามแดนมายังตลาดการค้าขายแดนช่องจอม เพื่อเปลี่ยนถ่ายสินค้าไปในจังหวัดสุรินทร์และที่อื่น

ภาพที่ 4 แรงงานข้ามชาติเขมร ชื่อ นางสาวเมธา ธิตา (ร้านอาหารสวนกล้วย)

ภาพที่ 5 แรงงานข้ามชาติเขมร ชื่อ นางสาวนวน (ร้านอาหารพรนภา)

ภาพที่ 6 แรงงานข้ามชาติเขมรชาย

ภาพที่ 7 แรงงานข้ามชาติเขมรผู้รับจ้างส่งสิ่งคั้น

4. แรงงานข้ามชาติเขมรในฐานะเป็นพลเมืองกัมพูชา

แม้กลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ในประเทศไทยและกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในประเทศกัมพูชาจะมีความสำนึกความเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน แต่ในยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงโดยจินตนาการรัฐ ความสำนึกกลุ่มชาติพันธุ์ถูกรัฐชาติปรับเปลี่ยนและผลักดันสู่ความเป็นชายขอบและความเป็นอื่นให้กับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรทั้งที่อาศัยอยู่ในไทยและกัมพูชา ผู้คน (หมายถึง ทุกกลุ่มชาติพันธุ์) ในจังหวัดสุรินทร์อยู่ภายใต้การเข้าควบคุมของอำนาจรัฐไทย แต่กลุ่มชาติพันธุ์เขมรถูกโยกย้ายถิ่นฐานด้วยนโยบายการเปลี่ยนผู้คนของการเมืองสมัยเขมรแดง ผู้คนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านจัดตั้งใหม่ต่างย้ายถิ่นฐานมาโดยการควบคุมจากอำนาจรัฐกัมพูชา และมีอีกหลายคนโยกย้ายถิ่นฐานมาอยู่อาศัยร่วมด้วยเพื่อประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้างในคาสีโน ขับมอเตอร์ไซด์รับจ้าง และแม้ประกอบอาชีพที่ผิดกฎหมายอย่างการค้าบริการประเวณี หากถามว่า ความสำนึกทางชาติพันธุ์ระหว่างผู้คนในสุรินทร์กับคนเขมรในกัมพูชายังเหมือนเดิมหรือไม่ คำตอบที่ได้อาจมีความหลากหลายแล้วแต่บริบทที่อาศัยผลประโยชน์ที่มีความเคลื่อนไหวในความเป็นพื้นที่ชายแดน

พัฒนาการทางด้านสังคมและวัฒนธรรมทั้งสองฟากฝั่งไม่พร้อมกัน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสำเนียงภาษาและวัฒนธรรม อีกทั้งการถูกแบ่งแยกดินแดนโดยอำนาจรัฐด้วย ยิ่งให้มองเห็นความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เขมรทั้งสองฟากฝั่งได้ชัด แต่อย่างไรก็ตาม ความสำนึกในความเป็นชาติพันธุ์เขมรก็ไม่ได้แตกต่างกัน ถ้าหากเป็นคำตอบของคำถามในบริบทที่เป็นวัฒนธรรมที่ไม่ได้ถูกกดทับด้วยอำนาจรัฐ

หากศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรโดยใช้ภาษาที่พูดแล้ว ไม่สามารถยืนยันได้อย่างแน่นอน เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงภาษาและสำเนียง แม้ปรากฏมีคำพื้นฐานร่วมกันก็ตาม แต่สำเนียงและคำศัพท์ใหม่ ๆ ที่กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในทั้ง 2 ฟากฝั่งรับเอาคำภาษาอื่นมาใช้ หรือสร้างคำขึ้นมาใหม่ ทำให้ยากต่อการสื่อสารกัน สอดคล้องกับแนวคิดของของเอ็ดมันด์ ลีช ที่ให้ระมัดระวังในการศึกษาในเรื่องความเป็นอัตลักษณ์โดยการใช้ภาษาเป็นหลัก

“ฟังไม่ค่อยออก ได้เป็นบางคำ สำเนียงแปร่ง ๆ เหมือนพูดภาษาเขมรไม่ชัด”

คำพูดจากผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์เขมรต่างแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะเฉพาะทางภาษาที่ตนคุ้นชินในชีวิตประจำวัน ดูเหมือนจะสร้างความแตกต่างด้านความเป็นชาติพันธุ์ แต่ก็ยังเป็นเพียงสำเนียงและคำบางคำที่เกิดขึ้นใหม่ตามการยอมรับเอาวัฒนธรรมทางภาษาของบริบทชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่และการกำหนดควบคุมโดยอำนาจรัฐผ่านภาษาของผู้คนที่อาศัยอยู่ในขอบเขตดินแดนนั้น ๆ

การนิยามความหมายและอัตลักษณ์บางอย่างที่มีลักษณะเฉพาะถูกลบเลือน กลุ่มชาติพันธุ์เขมรกัมพูชาที่มาอาศัยอยู่ร่วมกันกับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในจังหวัดสุรินทร์ ต้องปรับเปลี่ยนภาษาพูดโดยใช้ภาษาไทยในการสื่อสารกัน แต่ก็พูดภาษาไทยไม่ชัด เนื่องจากพื้นฐานภาษาแม่คือภาษาเขมรเป็นภาษาที่ไม่มีวรรณยุกต์ (ภาษาเขมร เป็นภาษาที่อยู่ในตระกูลมอญ-เขมรไม่มีเสียงวรรณยุกต์ และนักภาษาศาสตร์จัดอยู่ในตระกูลใหญ่ คือ ออสโตรเอเชียติก) แรงงานข้ามชาติเขมรที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสุรินทร์นอกจากจะต้องประสบกับการไม่เข้าใจและการครอบงำความเป็นชาติพันธุ์เขมรที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสุรินทร์โดยรัฐชาติไทยแล้ว ยังพบความเป็นชาติพันธุ์ที่ถูกครอบงำโดยรัฐกัมพูชามาพร้อมกันด้วย

เจ้าของร้านปิ้ง อำเภอปราสาท ได้กล่าวถึงการสื่อสารกับแรงงานข้ามชาติเขมรที่ทำงานในร้านว่า “พูดกันไม่ค่อยเข้าใจกัน บางคำเขาพูดไม่เหมือนเรา ให้ไปทำอีกอย่างหนึ่งก็ทำอีกอย่างหนึ่ง มีปัญหาในการสื่อสารกันเหมือนกัน ต้องค่อย ๆ พูดไทยคำเขมรคำ เพื่อให้เขาคู่กับภาษาเขมรสุรินทร์” (เจ้าของร้านปิ้ง, สัมภาษณ์. 13 ตุลาคม 2554)

บทที่ 3

พัฒนาการแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบในจังหวัดสุรินทร์

ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอประวัติศาสตร์และพัฒนาการแรงงานในประเทศไทยซึ่งรวมทั้งแรงงานไทยและแรงงานต่างด้าวในอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยยึดโยงประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการแรงงานข้ามชาติในระบบไปสู่ความเป็นแรงงานนอกระบบในจังหวัดสุรินทร์ ทั้งนี้ข้อมูลที่น่าเสนอได้ศึกษาทั้งงานด้านเอกสารและงานภาคสนาม แบ่งประเด็นในการนำเสนอ ดังนี้

1. พัฒนาการแรงงานในประเทศไทย
2. พัฒนาการการจ้างงานแรงงานข้ามชาติเขมรและชาติอื่นในประเทศไทย
3. ปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการแรงงานข้ามชาติเขมรในสุรินทร์
4. พัฒนาการแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบในจังหวัดสุรินทร์

ลักษณะข้ามชาติเป็นแนวคิดพื้นฐานที่นำมาพิจารณาในการจัดระบบพัฒนาการของแรงงานข้ามชาตินอกระบบ ความสัมพันธ์ของผู้คนกับผู้คนมีลักษณะที่ซับซ้อนและเลื่อนไหลมากยิ่งขึ้น แม้จินตนาการแห่งรัฐชาติพยายามคิดค้นแนวทางและเทคนิควิทยาในสังกัดกัน ควบคุม และตรวจสอบ สิ่งที่เกิดขึ้นในหลายศตวรรษที่ผ่านมา แต่ก็ไม่สามารถหยุดยั้งความเลื่อนไหลของผู้คนผ่านเส้นเขตแดนที่กำหนดได้ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนถูกยกระดับด้วยการขยายตัวของความเป็นเมืองและส่งผลให้การเลื่อนไหลของระบบทุน สินค้า และผู้คน มากยิ่งขึ้น

แรงงานข้ามชาติมีการหมุนเวียนเคลื่อนย้ายในระดับสูงขึ้นโดยลำดับ สิ่งที่รัฐแต่ละยุคทำได้คือการสร้างกฎหมายที่รัฐมุ่งหวังจะให้ป็นเครื่องมือควบคุมแรงงานข้ามชาติหรือเรียกว่า “แรงงานต่างด้าว” นั้นย่อมมีความลื่นไหลและไม่สามารถบังคับได้อย่างเต็มที่ในเมืองที่อยู่ในอาณาบริเวณชายแดน สืบเนื่องมาจากผู้คนในเมืองอาณาบริเวณชายแดนมีความหลากหลาย เลื่อนไหล และปรับเปลี่ยนไปมา ซึ่งไม่ได้คำนึงถึงความเป็นแต่ชายแดนซึ่งเป็นพื้นที่หรืออาณาเขตตามความหมายของรัฐชาติที่มีความแน่นอนตายตัว และอำนาจอธิปไตยอันมีอาจละเมิดได้

การปะทะปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่ถูกจ้างและหรือบังคับให้ทำงานกับผู้คนในระดับเป็นเจ้านายหรือนายจ้างท่ามกลางความเป็นสังคมเมืองและความเป็นรัฐชาติทำให้มีปรากฏหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของแรงงานมาโดยลำดับ ในบทนี้จึงนำเสนอพัฒนาการแรงงานในประเทศไทยซึ่งจะเป็นข้อมูลในการศึกษาพัฒนาการแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบและนำเสนอในข้อนโยบายแห่งรัฐ ดังมีรายละเอียดต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. พัฒนาการแรงงานในประเทศไทย

พัฒนาการแรงงานแรงงานในโลกนี้หากจะหาจุดเริ่มต้นของแรงงานอาจกล่าวถึงยุคต่าง ๆ ซึ่งอาศัยระบบวิถีชีวิตการดำรงชีวิตของคนซึ่งนับแต่ระบบดึกดำบรรพ์ที่มนุษย์จะอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มที่ไม่ใหญ่นัก โดยมีสายสัมพันธ์ใกล้ชิดในลักษณะเครือญาติ ตลอดจนดำรงชีวิตด้วยการล่าสัตว์และเกษตรกรรมพื้นฐาน ให้เพียงพอต่อการบริโภค โดยที่ยังไม่มีรูปแบบการทำงานหรือการผลิตที่เป็นระบบ หลังจากนั้นผู้คนมีอยู่กันอย่างเป็นระบบมากยิ่งขึ้นและอยู่ด้วยผู้ที่กำลังอำนาจาสนาดีจะเป็นผู้กุมอำนาจ แรงงานในสมัยนี้อยู่ในระบบทาสและถือว่าทาสเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความเป็นคนน้อย ทาส

ถือเป็นทรัพย์สินของผู้เป็นนาย โดยที่นายทาสสามารถซื้อ ขาย แลกเปลี่ยนทางได้เช่นเดียวกับสินค้าอื่น ทาสคือปัจจัยในการผลิตของผู้เป็นนาย โดยทาสต้องคอยรับใช้ปฏิบัติตามที่นายสั่งอย่างเคร่งครัด มิเช่นนั้นจะถูกลงโทษอย่างรุนแรง

ในขณะเดียวกันนั้น วิธีแห่งการผลิตเพิ่มมากยิ่งขึ้น แรงงานที่เป็นระบบทาสถูกยกระดับความสำคัญให้เป็นระบบข้าของแผ่นดิน ระบบสังคมในลักษณะนี้จะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างระบบการปกครองและการผลิตของสังคมที่เกิดขึ้นในอดีต จะพบเห็นในประวัติศาสตร์ยุโรป สมัยกลางที่กษัตริย์ทรงพระราชทานบรรดาศักดิ์แก่เจ้าที่ดิน (Feudal Lords) ตลอดจนให้อำนาจในการปกครองอาณาเขตของตนสืบต่อกัน เมื่อผ่านระบบแรงงานเป็นของแผ่นดินแล้ว ระบบการผลิตในครัวเรือนมีมากยิ่งขึ้น ผู้ที่มีผลผลิตมากก็จะมีแรงงานที่ทั้งถือว่าเป็นทาสเรียกว่า แรงงานระบบครัวเรือน เป็นระบบที่เกิดขึ้นเมื่อเศรษฐกิจขยายตัวจนมีกลุ่มพ่อค้าซื้อวัตถุดิบและเครื่องมือในการผลิตเพื่อนำไปจ้างให้ช่างฝีมือผลิตเป็นสินค้าสำเร็จรูปออกขายเพื่อทำกำไร โดยช่างฝีมือก็จะปฏิบัติงานและได้ค่าจ้างตามผลงาน

ความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับแรงงานที่ทำงานอยู่ในครัวเรือนเริ่มเปลี่ยนหลังจากที่โลกมีโรงงานและมีการปฏิวัติระบบเป็นระบบอุตสาหกรรม เริ่มขึ้นที่ยุโรป ส่งผลให้เกิดการผลิตสินค้าในปริมาณมาก โดยโรงงานได้นำเครื่องจักรขนาดใหญ่มาใช้งานและจ้างคนงานจำนวนมากมาทำงานในโรงงาน เพื่อควบคุมเครื่องจักรให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง

เกิดขึ้นหลังจากเกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมขึ้นในยุโรป ส่งผลให้เกิดการผลิตสินค้าในปริมาณมาก โดยโรงงานได้นำเครื่องจักรขนาดใหญ่มาใช้งานและจ้างคนงานจำนวนมากมาทำงานในโรงงาน เพื่อควบคุมเครื่องจักรให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง

แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการของแรงงานตามที่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาการของแรงงานที่เกี่ยวข้องกับการผลิตของสังคม และจำแนกวิวัฒนาการของการผลิตออกเป็น 7 ยุค ได้แก่ ระบบศักดินา บรรพ ระบบทาส ระบบข้าแผ่นดิน ระบบช่างฝีมือ ระบบการจ้างงานและกิจการในครัวเรือน ระบบโรงงาน ระบบอุตสาหกรรมสมัยใหม่ (นิคม จันทรวิทุร, 2526)

พัฒนาการแรงงานในประเทศไทย หากยึดตามยุคสมัยประวัติศาสตร์ไทยเริ่มตั้งแต่สมัยสุโขทัยมาตามลำดับ ซึ่งปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงในคำว่า “ไพร่ฟ้าหน้าใส” แต่ไพร่ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงดูเหมือนจะมีความเป็นอิสระในการประกอบอาชีพและมีความสุขในการทำงาน และมีระบบแตกต่างในสมัยอยุธยา เนื่องจากในสมัยอยุธยา มีความหลากหลายของผู้คนที่มาร่วมสร้างบ้านแปงเมือง มีการจัดระเบียบระบบไพร่ซึ่งมีขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งได้ตราไว้เป็นกฎหมายใน พ.ศ. 2001 กำหนดให้ราษฎรสามัญชายทุกคนที่มีอายุตั้งแต่ 18-70 ปี มีหน้าที่ถูกเกณฑ์เป็นแรงงานฝึกหัดและรับใช้งานราชการทั้งยามสงบและยามมีศึกสงคราม ภายใต้การบังคับบัญชาของมูลนายและพระมหากษัตริย์ ราษฎรที่ได้ขึ้นทะเบียนมีสังกัดเป็นหมวดหมู่เรียกเป็นสามัญว่าไพร่ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ชนิด คือ ไพร่สม ไพร่หลวง และไพร่ส่วนหรือไพร่เลขหัวเมือง¹

¹ ไพร่สม คือ ไพร่ที่สังกัดกับมูลนาย ต้องอยู่รับใช้มูลนายจนแก่ชรา ในแต่ละปีมูลนายจะต้องนำไพร่สมของตนรับใช้งานหลวงเป็นเวลา 1 เดือน ไพร่หลวง คือ ไพร่ที่เป็นของราชการหรือพระมหากษัตริย์ มีภารกิจหนักกว่าไพร่สม เพราะต้องทำงานปีละ 6 เดือน เรียกว่า เข้าเดือน ออกเดือน ส่วนไพร่ส่วนหรือไพร่เลขหัวเมือง คือ ราษฎรที่อยู่ไกลพระนครมาก ไม่สะดวกในการเดินทางเข้ามารับราชการ ต้องส่งสิ่งของให้ทางการ

แรงงานประเภทไพร่อยู่ยามีแรงงานข้ามชาติด้วยโดยเข้ามาในฐานะเป็นเชลยศึก เช่น เขมร มอญ ลาว และญวน เป็นต้น ในสมัยรัตนโกสินทร์ แรงงานในระบบไพร่แบบอยู่ยาก็ยังมีรูปแบบเดิมอยู่โดยเฉพาะสมัยรัชกาลที่ 1 จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัวมีการยกเลิกระบบทาส กล่าวคือ ยกเลิกการเกณฑ์แรงงานมาเป็นการจ้างงานโดยสมัครใจ จนสมัยรัชกาลที่ 6 มีการตรา กฎข้อบังคับเกี่ยวกับการควบคุมแรงงานและสภาพการทำงานขึ้นใน พ.ศ. 2454 ให้นายจ้างชาวต่างชาติจดทะเบียนลูกจ้าง และได้ตรากฎหมายเกี่ยวกับกรรมกรลากรถ ในปี พ.ศ. 2459 ส่วนใหญ่เป็นชาวจีน และสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้ตรากฎหมายเกี่ยวกับแรงงานขึ้น 2 ฉบับ คือ ในปี พ.ศ. 2470 เป็นกฎหมายอุตสาหกรรมและกรรมกร และในปี พ.ศ. 2472 เป็นประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยการจ้างงาน จนถึงสมัยการปกครองระบบประชาธิปไตย การปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานของแรงงานก็เป็นไปในทางที่ดี มีอิสระมากยิ่งขึ้น แต่กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับแรงงานไม่มีมากนัก จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2508 มีการจัดตั้งกรมแรงงานขึ้นซึ่งแยกออกจากกรมประชาสงเคราะห์ สังกัดกระทรวงมหาดไทย หลังจากนั้นเริ่มมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับแรงงานมากขึ้น เช่น พระราชบัญญัติกำหนดระบับข้อพิพาทแรงงาน พ.ศ. 2508 พระราชบัญญัติจัดหางาน และคุ้มครองคนหางาน พ.ศ. 2511 และประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับ 103 เรื่อง การคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2515 เป็นต้น

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 ได้มีแรงงานไทยเดินทางไปทำงานต่างประเทศ เริ่มจากโดยกลุ่มแพทย์และพยาบาลไทย หลังจากนั้นก็มีแรงงานอื่น ๆ ไปทำงานต่างประเทศมากยิ่งขึ้น เริ่มจากประเทศซาอุดีอาระเบีย ซึ่งเป็นประเทศแรก ๆ ที่แรงงานฝีมือ (skilled labor) เดินทางไปทำและได้สร้างชื่อเสียงกับประเทศไทย หลังจากนั้นก็มีแรงงานไทยไปทำงานที่ อิรัก ลิเบีย บาห์เรน คูเวต การ์ตา สหรั้อาหรับ และเยเมน

ในปัจจุบันแรงงานคนไทยบางส่วนไม่ยอมทำงานในประเทศไทยเพราะค่าแรงน้อย ได้ขยับขายไปทำงานต่างประเทศ จนทำให้แรงงานไทยมีปัญหา จึงมีการจ้างแรงงานข้ามชาติเข้ามาทดแทนเป็นจำนวนมาก

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้เป็นข้อมูลที่ได้สรุปจากเอกสารต่าง ๆ เช่น วิวัฒนาการแรงงานในรอบปี 200 ปีแห่งรัตนโกสินทร์ ของ กมลลักษณ์ โตสกุล (2528) หนังสือ แรงงานไทย : การเดินทางที่ยาวนาน ของ นิคม จันทรวิฑูร (2524) และหนังสือ ฐานันดรไพร่ ของ ขจร สุขพานิช (2525) เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นอันมาก ข้อมูลเกี่ยวกับแรงงานในประเทศไทยนี้ทำให้ผู้วิจัยใช้เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์พัฒนาการของแรงงานข้ามชาติที่ก้าวเข้ามาทำงานในประเทศไทย โดยเฉพาะแรงงานข้ามชาติเขมรที่เข้ามาเป็นแรงงานในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2. พัฒนาการการจ้างงานแรงงานข้ามชาติเขมรและอื่น ๆ ในประเทศไทย

แรงงานข้ามชาติที่ทำงานอยู่ในผืนแผ่นดินที่ยังไม่ได้ถูกเรียกว่า ประเทศไทย เริ่มตามยุคสมัยตั้งแต่สมัยสุโขทัยมาจนถึงปัจจุบัน

แรงงานข้ามชาติในประเทศไทยปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นมา ในสมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยาเป็นแรงงานข้ามชาติเป็นแรงงานประเภทที่เป็นทาสเชลย

หมายถึงเป็นราษฎรของประเทศผู้แพ้สงครามที่ถูกกวาดต้อน เพื่อเข้ามาเป็นกำลังแรงงานในยามสงบ และยามมีศึก ซึ่งสมัยโบราณพลเมืองไทย ยังมีเป็นจำนวนน้อยแรงงานทาสเชลย ได้แก่ เขมร มอญ ลาว และญวน เป็นต้น ในสมัยรัตนโกสินทร์ ก็ยังมีแรงงานข้ามชาติและมีฐานะเหมือนสมัยอยุธยา ดังในสมัยรัชกาลที่ 1 มีปรากฏในพระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ 1 ว่า “พ.ศ. 2326 ได้โปรดให้เกณฑ์ไพร่พลชาวเขมร จำนวน 10,000 คน เข้ามาขุดคูพระนคร ด้านทิศตะวันออก โดยขุดแยกจากแม่น้ำเจ้าพระยา ที่ตำบลบางลำพู จนออกแม่น้ำเจ้าพระยาที่ข้างวัดสามปลื้มด้านใต้ และให้ขุดคลองมหา

นาค” แรงงานข้ามชาติเขมรถือว่าเป็นแรงงานกลุ่มแรก ๆ ที่เข้ามาทำงานในประเทศไทย ต่อมาในรัชกาลที่ 2 จึงมีแรงงานข้ามชาติจีนเข้ามาโดยเป็นแรงงานข้ามชาติประเภทอาสารับจ้างทำงานโยธาต่าง ๆ และรับจ้างแบกหาม และมีจำนวนมาก เนื่องจากชาวจีนสมัยนั้นต้องหลบหนีภัยธรรมชาติ และความอึดอัดขาดแคลนจากประเทศของตน ชาวจีนส่วนใหญ่รับจ้างเป็นกุลี, รับจ้างทำเหมืองทางภาคใต้, ทำไร่ไถในภาคตะวันออก

แรงงานข้ามชาติจีนยังมีจำนวนมากสืบเนื่องมาจนถึงรัชกาลที่ 3 ชาวจีนยังทำงานเป็นกุลีแบกหาม ขนส่งสินค้า และทำงานในเรือเดินทะเล กลุ่มแรงงานข้ามชาติจีนบางคนเริ่มเปลี่ยนอาชีพเป็นผู้ค้าขายทั้งภายในและภายนอกประเทศ รวมทั้งค้าขายผูกขาดน้ำตาล แต่ก็ยังมีจีนจำนวนมากรับจ้างทำงาน ขุดคลอง สร้างและซ่อมแซมวัด รัฐบาลได้ว่าจ้างคนจีนขุดคลองท่าแสนแสบถึงบางขุนทดไปออกแม่น้ำเมืองฉะเชิงเทรา และคลองบางขุนเทียน

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ไทยทำการค้ากับชาติตะวันตกหลายชาติมากยิ่งขึ้น แรงงานจีนรับจ้างแบกหามกระสอบข้าว และเป็นกรรมกรในโรงเลื่อยไม้และโรงหีบอ้อย จนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 6 ในปี พ.ศ. 2454 โปรดให้ตรากฎข้อบังคับเกี่ยวกับการควบคุมแรงงานและสภาพการทำงาน และในปี พ.ศ. 2459 โปรดให้ตรากฎหมายกำหนดให้กรรมกรลากรลด ต้องจดทะเบียนใบอนุญาตทำงาน อัตราฉบับละ 3 สตางค์ โดยมีระเบียบปฏิบัติว่า ผู้ประกอบอาชีพนี้ จะต้องมียารักษาแข็งแรง มีอายุระหว่าง 18-40 ปี และพูดภาษาไทยได้

ในสมัยที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยแล้ว พ.ศ. 2483 ได้มีการออกกฎหมายและพระราชกฤษฎีกาเกี่ยวกับการสงวนอาชีพสำหรับคนไทย และในปี พ.ศ. 2490 ได้ออกกฎหมายเกี่ยวกับการบังคับให้โรงสีและกิจการก่อสร้างที่รับงานของรัฐต้องมีกรรมกรไทยอย่างน้อยครึ่งหนึ่งของกรรมกรทั้งหมด มาตรการดังกล่าวทำให้คนจีนไม่พอใจและก่อการนัดหยุดงานขึ้น ไทยได้ใช้มาตรการในการเนรเทศกลับประเทศ และควบคุมการเข้าประเทศไทยของชาวจีนโดยใช้ระบบโควตามาใช้ในประเทศไทยครั้งแรก

ในปี พ.ศ. 2499 รัฐบาลได้พิจารณาออกพระราชบัญญัติสงเคราะห์อาชีพแก่คนไทย พ.ศ. 2499 โดยมีบทบัญญัติให้เจ้าของกิจการในกิจการประเภทที่มีคนงานตั้งแต่ 10 คน ขึ้นไป จะต้องจ้างบุคคลสัญชาติไทยทำงานไม่น้อยกว่าร้อยละ 50

พ.ศ. 2502 รัฐบาลสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เห็นว่ากฎหมายที่ยังใช้บังคับเกี่ยวกับคนต่างด้าวไม่เหมาะสมกับภาวะเศรษฐกิจ ของประเทศ จึงได้มอบหมายให้กองแรงงาน ซึ่งสังกัดกรมประชาสัมพันธ์พิจารณาปรับปรุง โดยได้มีการพิจารณาร่างกฎหมายใหม่ แต่ปรากฏว่ามีอุปสรรคขัดข้อง จึงทำให้การพิจารณาร่างกฎหมายฉบับนั้นล่าช้า จนกระทั่งถึงปี 2515 จึงได้มีการประกาศใช้

กฎหมายควบคุมการทำงานของคนต่างด้าว ในรูปของประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 322 ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2515 และให้ยกเลิก พ.ร.บ. ช่วยอาชีพ และวิชาชีพ พ.ศ. 2484 ในการประกาศคณะปฏิวัติ นี้รัฐบาลมีเจตนารมณ์ในการกำหนดขอบเขตการทำงานของคนต่างด้าว เพื่อคุ้มครองให้คนไทยได้มีงานทำ โดยเน้น

1. การสงวนอาชีพที่คนไทยทำได้ไว้ให้แก่คนไทย ซึ่งได้ตราพระราชกฤษฎีกา พ.ศ. 2516 กำหนดอาชีพ และวิชาชีพที่ห้ามคนต่างด้าวทำ 39 อาชีพ

2. เปิดโอกาสให้คนต่างด้าวเข้ามาทำงานเฉพาะกรณีที่เห็นว่าคนต่างด้าวมีความรู้ความสามารถเหมาะสมกับความต้องการของประเทศ และงานนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อคนไทย ที่จะได้เพิ่มความรู้ ความสามารถในวิทยาการและประสบการณ์ใหม่ อีกทั้งจะเป็นประโยชน์ในการยกระดับฝีมือในการทำงาน และเนื่องจากได้มีคนต่างด้าวเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานานแล้ว จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงหลักศีลธรรมและมนุษยธรรม ประกอบกับหลักผลประโยชน์โดยรวมของประเทศ ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 322 จึงได้กำหนดวิธีปฏิบัติแก่คนต่างด้าวที่ประสงค์จะทำงานในประเทศไทยดังต่อไปนี้

2.1 คนต่างด้าวที่มีถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักรและทำงานอยู่ก่อนวันประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 322 ใช้บังคับ (ก่อนวันที่ 14 มีนาคม 2516) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนสัญชาติจีนและอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานาน เพื่อเป็นการคำนึงถึงหลักศีลธรรม และมนุษยธรรม จึงได้ออกใบอนุญาตทำงานตลอดชีพให้ โดยหากมีการเปลี่ยนแปลงงาน หรือเปลี่ยนอาชีพในภายหลัง สิทธิพิเศษที่ได้รับจะหมดไป

2.2 คนต่างด้าวที่เข้ามาทำงานในราชอาณาจักร ตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการลงทุน หรือกฎหมายอื่นที่มีลักษณะเดียวกัน

2.3 คนต่างด้าวที่เดินทางเข้ามาหลังวันประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 322 จะต้องยื่นขอรับใบอนุญาตทำงาน ภายใต้หลักเกณฑ์ว่า จะต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถอย่างแท้จริง และเป็นอาชีพที่คนไทยยังทำไม่ได้ดีพอ หรือมีจำนวนจำกัด ไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาดแรงงาน โดยกำหนดให้ยื่นขอรับใบอนุญาตทำงาน ณ กองงานคนต่างด้าว กรมแรงงาน ซอยโรงปู้ย ถนนดินแดง เขตพญาไท กรุงเทพฯ

กรมแรงงาน ได้เสนอร่างปรับปรุง ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 322 ให้เหมาะสมกับสถานะที่เปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคม โดยประกาศใช้พระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2521 แทน

การดำเนินนโยบายด้านแรงงานของประเทศไทย เริ่มต้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รัฐบาลสมัยนั้น ได้เล็งเห็นความสำคัญของปัญหาแรงงานที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ประกอบกับในระบอบนั้นเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ประชาชนจึงเกิดภาวะการว่างงานจำนวนมาก หน่วยงานของรัฐบาลที่ปฏิบัติงานบริหารแรงงาน ได้รับการจัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรก โดยคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้กำหนดนโยบายประการหนึ่งระบุว่า "จะต้องบำรุงความสุขของราษฎร ในทางเศรษฐกิจและหาหนทางให้ราษฎรทุกคนทำ" จึงได้ตราพระราชบัญญัติว่าด้วยสำนักจัดหางาน พ.ศ. 2475 ขึ้นบังคับใช้เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2475 ให้สิทธิแก่เอกชนที่จะจัดตั้งสำนักงานรับจัดหางานให้แก่ประชาชนได้ โดยเรียกค่าบริการจากประชาชน ผู้มาใช้บริการภายในขอบเขตที่กฎหมาย

กำหนด และในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2475 ก็ได้ตรา พระราชบัญญัติสำนักงานจัดหางานประจำท้องถิ่น พ.ศ. 2475 ขึ้นบังคับใช้ พระราชบัญญัติ ฉบับนี้กำหนดให้จัดตั้งสำนักงานกลางจัดหางาน ขึ้นในจังหวัดพระนคร และธนบุรี ทำหน้าที่จัดหางานให้แก่ประชาชนโดยไม่คิดค่าบริการ ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นของภารกิจด้านแรงงานของรัฐบาลไทย

ต่อมาจึงได้มีการจัดตั้งกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ขึ้นในปี พ.ศ. 2536 โดยการโอนภารกิจบางส่วนจากกรมแรงงาน กระทรวงมหาดไทยมีพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เป็นรัฐมนตรีว่าการคนแรก และได้มีการเปลี่ยนแปลงชื่อกระทรวงอีกครั้ง ในปี พ.ศ. 2545 โดยใช้ชื่อใหม่ว่า กระทรวงแรงงาน

พัฒนาการแรงงานข้ามชาติเขมรมีจำนวนมากเฉพาะในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น และเป็นแรงงานประเภทเชลยศึก หลังจากนั้นเป็นแรงงานข้ามชาติจีนและแรงงานข้ามชาติอื่น ๆ ผ่านระยะเวลาหลายทศวรรษ การสถาปนาการทูตไทยกับกัมพูชาทำให้เกิดมีการจ้างงานแรงงานข้ามชาติขึ้น แต่ก็ต้องหยุดชะงักเป็นระยะ เนื่องด้วยการเมืองระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในสมัยที่ฝรั่งเศสปกครองกัมพูชาและยุคสมัยเขมรแดง ผู้นำประเทศกัมพูชามีแนวคิดทางการเมืองแตกต่างกับผู้นำไทย จึงทำให้การนำเข้าแรงงานกัมพูชามีจำนวนน้อยหรือแทบไม่มีเลย

จนกระทั่งในสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรี เปลี่ยนแนวคิดจากสนามรบเป็นสนามการค้า การใช้แรงงานเขมรเริ่มเข้ามาทำงานในประเทศไทยและมีจำนวนมากขึ้นโดยลำดับ แม้จะมีปัญหาเกี่ยวกับการเมืองเป็นระยะ ๆ ก็ตาม เช่น ในกรณีเผาสถานทูตไทย ในกรณีการปะทะกันของทหารในชายแดน และกรณีพิพาทในเรื่องปราสาทเขาพระวิหาร แรงงานข้ามชาติเขมรถูกระงับการให้เข้ามาทำงานในประเทศไทย

ผู้นำไม่สนับสนุนให้แรงงานเขมรในกัมพูชาเดินทางมาทำงานในประเทศไทย ปรากฏจากการปราศรัยของนายกรัฐมนตรีชวน หลีกภัย เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2544 ว่า “ไม่จำเป็นต้องไปหางานทำในประเทศไทยอีกแล้ว ขณะที่ในกัมพูชาเองมีงานแบบเดียวกันให้ทำมากมาย ปลอดภัยกว่า ไม่ต้องเสี่ยงถูกเจ้าหน้าที่ทางการไทยจับกุม” (สำนักข่าวเอเคพี, 2544) หลังจากเหตุการณ์การเมืองระหว่างประเทศสงบลง แรงงานข้ามชาติเขมรมีจำนวนมากรองจากแรงงานข้ามชาติพม่าที่เดินทางเข้ามาทำงานในประเทศไทย

3. ปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการแรงงานข้ามชาติเขมรในสุรินทร์

การเคลื่อนย้ายของแรงงานข้ามชาติเขมร ได้เดินทางผ่านช่องทางด้วยการข้ามแดนชั่วคราวติดต่อกับนายจ้างด้วยวิธีการผ่านนายหน้าหรือผู้ที่เคยทำงานอยู่ในประเทศไทยทั้งในอำเภอกาบเชิง อำเภอปราสาท และอำเภอเมืองสุรินทร์ ปรากฏการณ์การเคลื่อนย้ายของแรงงานข้ามชาติเขมรเข้ามาทำงานในจังหวัดสุรินทร์มีพัฒนาการมาตามลำดับภายใต้การเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองและการกำหนดเขตเส้นขีดแดนแบ่งเขตการปกครองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

พัฒนาการแรงงานข้ามชาติเขมรอาจมีความแตกต่างแรงงานข้ามชาติของกลุ่มอื่นที่เข้ามาในประเทศไทย ได้แก่ พม่า ลาว และจีน เนื่องจากพื้นที่ทางรัฐศาสตร์ในพื้นที่ระหว่างจังหวัดสุรินทร์กับ

ประเทศกัมพูชาที่มีปรับเปลี่ยนหลายยุคหลายสมัย ปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการการเคลื่อนย้ายของแรงงานข้ามชาติเขมรได้แก่

3.1 ปัจจัยด้านการแบ่งเขตแดนของรัฐไทยและกัมพูชา

3.2 ปัจจัยด้านความเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน

3.3 ปัจจัยด้านการพัฒนาเมืองในพื้นที่ชายแดน

ปัจจัยดังกล่าวมีอิทธิพลต่อพัฒนาการการใช้แรงงานของผู้จ้างและผู้รับจ้างในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ในที่นี้จะนำรายละเอียดเป็นลำดับ ดังนี้

3.1 ปัจจัยด้านการแบ่งเขตแดนของรัฐไทยและกัมพูชา

ก็คือ การเปิดปิดจุดผ่านแดนในอาณาบริเวณจังหวัดสุรินทร์ จุดผ่านแดนที่มีการเปิดปิดเพื่อการดำเนินทางไปมาหาสู่กันและการเคลื่อนย้ายของแรงงานเข้ามาในจังหวัดสุรินทร์ ก็คือ จุดผ่านแดนช่องจอมหรือโอรเสม็ด

ปัจจุบันจุดผ่านแดนช่องจอม เป็นจุดผ่านแดนจุดหนึ่งที่เชื่อมต่อระหว่างพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทย และจังหวัดอุดรธานี (เขมรเรียกว่า อุดอร์เมียนจีย) จังหวัดสุรินทร์กับจังหวัดอุดรธานีมีชายแดนติดต่อกันประมาณ 90 กิโลเมตร โดยมีเขาพนมดงรักเป็นเขตกันพรมแดนทางธรรมชาติ และมีช่องผ่านแดนธรรมชาติและช่องผ่านแดนทางวัฒนธรรมตัดผ่านเทือกเขาในบริเวณจังหวัดสุรินทร์กับอุดรธานี จำนวน 36 ช่อง แต่จุดที่มีการติดต่อกันตั้งแต่อดีต และถูกยกระดับจุดผ่านแดนถาวรมีเพียงจุดเดียว คือ ช่องจอม ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ห่างจากตัวเมืองสุรินทร์ประมาณ 69 กิโลเมตร

พัฒนาการของจุดผ่านแดนช่องจอมนี้มีรายละเอียดโดยสังเขป ดังนี้

เดิมไม่ได้มีชื่อเรียกว่า “ช่องจอม” ชาวบ้านแถบนั้นเรียกกันว่า “จรงอกจ่มก” ภาษาไทยเรียกว่า **ช่องจบก** ห่างจากช่องจอมลงไปทางประเทศกัมพูชาประมาณ 1 กิโลเมตร มีหิน ต้นจบก และลำห้วยโอรจ่มกหรือโอรจบก ไหลผ่านบริเวณช่องจ่มกนั้น พื้นที่แห่งนี้เคยเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยในชื่อว่า **จังหวัดพิบูลย์สงคราม** จังหวัดอุดรธานีในขณะนั้นมีฐานะเป็นอำเภอเกรียงศักดิ์พิชิต การข้ามพรมแดนจากหมู่บ้านด่านไปยังหมู่บ้านโอรจ่มก และหมู่บ้านอื่น ๆ ในพื้นที่นั้นจะต้องผ่านช่องจ่มกนี้ไป ต่อมาเมื่อมีการปักหลักเขตแดนใหม่ และจังหวัดพิบูลย์สงคราม เป็นจังหวัดเสียมเรียบ อยู่ในเขตปกครองของประเทศกัมพูชาดังเดิม อำเภอเกรียงศักดิ์ ก็ถูกยกฐานะเป็นจังหวัดอุดรธานี ช่องที่เคยใช้ผ่านก็ถูกขยับเข้าอยู่ในติดกับโอรเสม็ด และใช้สันปันน้ำเป็นตัวแบ่งเขตแดนตามสันติสัญญา และเรียกชื่อว่า “ช่องจอม” ตามชื่อของหนองน้ำที่อยู่ติดกับหมู่บ้านด่านเก่า ซึ่งเป็นหนองน้ำธรรมชาติอยู่ทิศตะวันออกของหมู่บ้าน และชาวบ้านด่านและผู้สัญจรไปมาใช้น้ำนี้บริโภคอุปโภคเสมอมา (นายสปี ติงาม, สัมภาษณ์. 20 พฤศจิกายน 2554) เมื่อแรกตั้งจังหวัดนั้น ได้แบ่งการปกครองออกเป็น 6 อำเภอ ตามประกาศเรื่องตั้งอำเภอ ลงวันที่ 23 กรกฎาคม พุทธศักราช 2484 ดังนี้

อำเภอไพร่ยะเยอเดช (ตามเขตอำเภอบ้านพวกเดิม)

อำเภอกันทบุรี (ตามเขตอำเภอกันทบุรีเดิม)

อำเภอพรหมขันธุ์ (ตามเขตอำเภอพรหมขันธุ์เดิม)

อำเภอเกรียงศักดิ์พิชิต (ตามเขตอำเภอสำโรงเดิม)

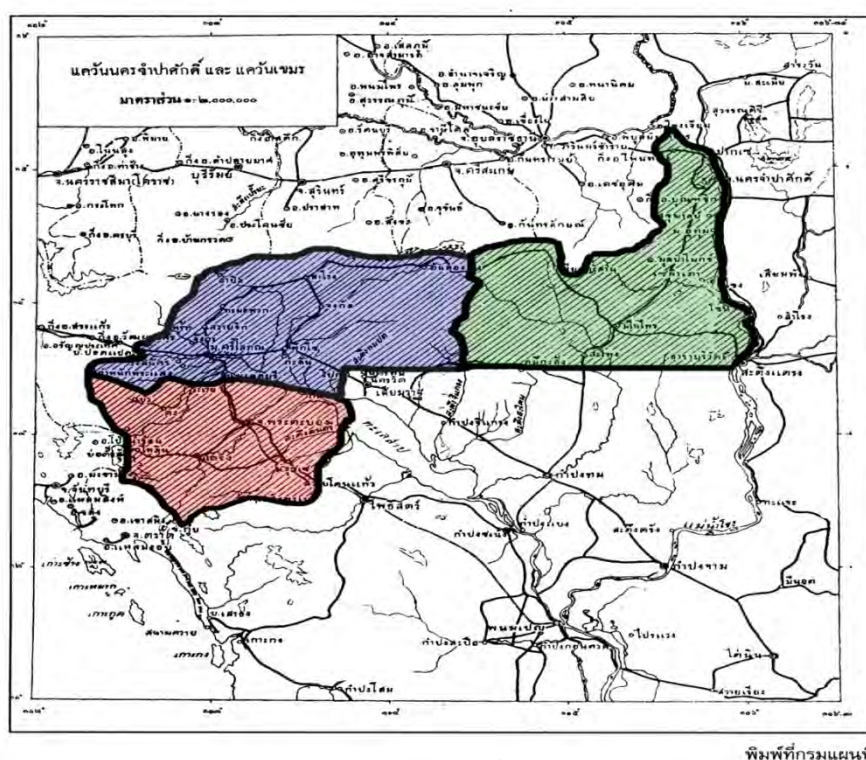
อำเภอวารีแสน (ตามเขตอำเภอวารีแสนเดิม)

อำเภอจอมกระสานต์ (ตามเขตอำเภอจอมกระสานต์เดิม) (<http://th.wikipedia.org/wiki>)

หลังจากเปลี่ยนช่องข้ามแดนแล้วเป็นช่องจอมแล้ว พื้นที่บริเวณช่องจอมในฝั่งประเทศไทยอยู่ในเขตอำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์มีการแบ่งเขตพื้นที่เป็นกิ่งอำเภอkabเชิงเมื่อ พ.ศ. 2518 และยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอkabเชิงเมื่อปี 2522 เป็นจุดสิ้นสุดทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 214 ตอนสุรินทร์-ช่องจอม เชื่อมกับทางหลวงของประเทศกัมพูชา แต่ยังไม่มีการจัดเก็บภาษีข้ามแดน และไม่มีด่านศุลกากร

ประชาชนตามแนวชายแดนจึงอาศัยทางขึ้นลงดังกล่าวติดต่อค้าขาย แลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกัน เมื่อมีสินค้ามากขึ้น การลักลอบนำเข้าและส่งออกสินค้าก็มีจำนวนมากขึ้นโดยลำดับ

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2504 ประเทศไทยและกัมพูชาจึงทำข้อตกลงเปิดช่องจอมเป็นจุดผ่านแดนถาวร ในป็นั้นยังอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ มีการออกกฎกระทรวงการคลัง ฉบับที่ 37 และ 38 ลงวันที่ 27 กันยายน 2504 ได้มีการประกาศตั้งด่านพรมแดน และด่านศุลกากรช่องจอม เพื่อให้ราษฎรใช้เป็นเส้นทางนำสินค้าเข้าและออกได้โดยถูกกฎหมาย และอำนวยความสะดวกในการชำระอากรตั้งแต่นั้นมา ต่อมาในปี พ.ศ. 2520 ได้มีการประกาศปิดพรมแดนไทย-กัมพูชาทุกด้าน เนื่องจากสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในประเทศกัมพูชา มีเหตุการณ์สู้รบตามแนวชายแดน การค้าขายบริเวณชายแดนจึงไม่สามารถกระทำได้

ภาพที่ 8 แผนที่ภาพรวมบริเวณพื้นที่ช่องจอม เมื่อ ปี พ.ศ. 2484

ที่มา : <http://th.wikipedia.org/wiki>

เหตุการณ์ความไม่สงบในกัมพูชาดำเนินต่อเนื่องมา ชาวเขมรในกัมพูชาต่างประสบความอดอยาก ดำเนินชีวิตด้วยความลำบาก มีความต้องการสินค้าอุปโภคบริโภคดำรงชีพจำนวนมาก จึงเกิดปัญหาปล้นจี้ราษฎรไทยตามแนวชายแดนอยู่เสมอ ต่อมารัฐบาลกัมพูชาได้เปิดประเทศ เชิญชวนนักลงทุนชาวไทยไปลงทุนทำไม้ในประเทศ รัฐบาลไทยจึงตัดสินใจทำความตกลงเปิดจุดผ่านแดนไทย-กัมพูชาที่ด่านช่องจอมอีกครั้งในปี พ.ศ. 2535 แต่เปิดเฉพาะวันเสาร์และวันอาทิตย์เท่านั้น

ภาพที่ 9 ป้ายแสดงต้อนรับของประเทศกัมพูชา ณ จุดผ่านแดนช่องจอม

สาเหตุที่ทำให้รัฐบาลไทย โดยกระทรวงมหาดไทยได้ประกาศเปิดจุดผ่านแดนชั่วคราว บริเวณด่านช่องจอมขึ้นอีกครั้งในปี พ.ศ. 2535 นั้น เพื่อให้บริษัทที่ติดต่อไปซื้อไม้จากประเทศกัมพูชาได้นำไม้เข้ามาในประเทศไทยได้ ซึ่งภายหลังส่งผลให้มีการนำผลิตภัณฑ์จากไม้มาแปรรูป และสินค้าอื่น ๆ มาจำหน่ายบริเวณช่องจอมเพิ่มมากขึ้น

ปี พ.ศ. 2536 ธุรกิจการนำเข้าไม้ซุงและไม้แปรรูปจากประเทศกัมพูชา มีมูลค่ากว่า 62.6 ล้านบาท ต่อจากนั้นภาคเอกชน บริษัท บ้านด่านพัฒนา จำกัด ได้รับอนุมัติให้ใช้เขตป่าสงวนจำนวน 174 ไร่ ห่างจากด่านช่องจอม 2 กิโลเมตร สร้างตลาดเพื่อเป็นแหล่งซื้อขายสินค้าระหว่างไทย-กัมพูชา เรียกว่า “ตลาดใหม่” โดยย้ายจากสถานที่มาจากจุดผ่านแดนเดิม และมีประชาชนนำสินค้าไปวางจำหน่าย เช่น ผลไม้สด สินค้าเบ็ดเตล็ด สินค้าอุปโภคบริโภค รวมถึงสินค้าอาหารสำเร็จรูป ประมาณ 180 ราย (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์. 2540 : 5)

ตามเอกสารบันทึกข้อตกลงเปิดจุดผ่อนปรนชายแดนไทย-กัมพูชา เรื่อง การค้าชายแดนไทย-กัมพูชา บริเวณช่องจอม ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ กับช่องโอรส์เสม็ด อำเภอสำโรง จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 3 เดือนมีนาคม 2536 ณ ศาลากลางจังหวัดสุรินทร์ โดยมีผู้แทนฝ่ายไทยและกัมพูชาเข้าร่วมประชุมเพื่อตกลงเปิดจุดผ่อนปรนเพื่อการค้าชายแดน และมีมติร่วมกันว่า ให้มีการเปิดจุดผ่อนปรนเพื่อการค้าชายแดนบริเวณช่องจอมและโอรส์เสม็ด โดยกำหนดพื้นที่ให้เป็นตลาดตามบริเวณแนวชายแดน มีระยะห่างจากแนวชายแดนไม่เกิน 500 เมตร เปิดตลาดเดือนละ 2 ครั้ง 2 วัน ในสัปดาห์ที่ 1 และ 3 ของเดือน เฉพาะวันเสาร์และวันอาทิตย์ ให้เปิดมีการค้าขายพร้อมกันทั้งสองฝ่าย ระหว่างเวลา 08.00-17.00 น. เริ่มเปิดครั้งแรกในวันที่ 13-14 มีนาคม 2536 ไม่มีการเก็บค่าผ่านแดนของประชาชนทั้งสองฝ่าย ประเภหสินค้าให้เป็นสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ไม่ให้จำหน่ายสินค้ายุทธปัจจัย ราคาให้เป็นราคาตามท้องตลาด ห้ามยานพาหนะข้ามเขตแดนทั้งสองฝ่าย การรักษาความปลอดภัยให้ทั้งสองฝ่ายจัดเจ้าหน้าที่ควบคุมรักษาความปลอดภัยแก่ประชาชนในบริเวณพื้นที่เปิดจุดผ่อนปรน ในขณะเดียวกัน ทางฝ่ายกัมพูชาได้เสนอเปิดจุดผ่อนปรนเพื่อการค้าที่บริเวณช่องกร่าง ตำบลบักได อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ และช่องทมอโดน เขตกัมพูชา เพิ่มอีก แต่ฝ่ายไทยรับไปเสนอหน่วยงานเหนือพิจารณา(บันทึกข้อตกลงการเปิดจุดผ่อนปรนชายแดนไทย-กัมพูชา. 2536) หลังจากมีมติที่ประชุมเห็นร่วมกันระหว่างฝ่ายผู้แทนไทยและกัมพูชาแล้ว ทางจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดอุดรธานีก็ได้ออกประกาศตามมติที่ประชุมและอาศัยกฎระเบียบของแต่ละประเทศเพิ่มเติมเข้าไป

ตามประกาศของจังหวัดสุรินทร์ เรื่อง การเปิดจุดผ่อนปรนการค้าและการสัญจรไปมาของประชาชนบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชาที่ช่องจอม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ มีการประชุมลงมติเห็นชอบระหว่างผู้แทนฝ่ายไทยและกัมพูชา ให้เปิดจุดผ่อนปรนการค้าและการสัญจรไปมาของประชาชน เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และความสัมพันธ์อันดีระหว่างประชาชนทั้งสองประเทศ ซึ่งประกาศของจังหวัดสุรินทร์ก็ได้เพิ่มระเบียบเกี่ยวกับการเข้าออกเมืองเพิ่มทั้งกรณีชาวกัมพูชาและชาวไทย ดังความในประกาศ ดังนี้

การปฏิบัติเกี่ยวกับการเดินทางเข้าออกของบุคคล ดังนี้

- กรณีชาวกัมพูชาเดินทางเข้ามาในประเทศไทย ให้ปฏิบัติดังนี้

1) ให้นายอำเภอสำโรง จังหวัดอุดรธานี หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายออกหนังสือรับรองอนุญาตให้เดินทางข้าม

2) พิจารณาอนุญาตให้ชาวกัมพูชาที่เดินทางเข้ามาเพื่อวัตถุประสงค์ในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าที่จำเป็นต่อการอุปโภคบริโภค อยู่ได้ในเขตที่กำหนดเปิดจุดผ่อนปรนการค้าช่องจอม ระหว่างเวลา 08.00-17.00 น. ของวันเดียวกัน โดยเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองจะออกหนังสือรับรองการอนุญาตให้ถือไว้เป็นหลักฐานและออกบัตรอนุญาตชั่วคราว เพื่อให้ชาวกัมพูชาติดที่อกเสื้อให้ชัดเจนตลอดเวลาที่อยู่ในประเทศไทย

- กรณีคนกัมพูชาจะเดินทางกลับออกไป

1) แจ้งการเดินทางกลับต่อเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง

2) คืนหนังสือรับรองการอนุญาตและบัตรอนุญาตชั่วคราวที่ฝ่ายไทยออกให้และรับหนังสือรับรองที่ฝ่ายกัมพูชาออกให้คืนจากเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง และให้กลับทางช่องทางเดิมที่เข้ามา

- กรณีคนไทยเดินทางออกไปกัมพูชา เพื่อวัตถุประสงค์ในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าที่จำเป็นต่อการอุปโภคบริโภค

1) ผู้ที่จะเดินทางออกไปกัมพูชา ให้ไปรายงานตัวต่อเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจากผู้ว่าราชการจังหวัด โดยแสดงบัตรประจำตัวหรือหลักฐานอื่นใดของทางราชการซึ่งรับรองว่าบุคคลนั้นเป็นคนไทย

2) เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง จะพิจารณาอนุญาตให้อยู่ในกัมพูชาตั้งแต่เวลา 08.00-17.00 น. ของวันเดียวกัน และจะออกหนังสือรับรองการเดินทางให้ผู้เดินทางถือไว้เป็นหลักฐาน แสดงต่อเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองกัมพูชา

3) ในการเดินทางกลับ จะต้องกลับเข้ามาทางช่องทางเดิมที่ใช้เดินทางออกไป และขอรับหลักฐานประจำตัวคืนจากเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง

ส่วนในเรื่องสินค้า ก็อนุญาตให้นำสินค้าเข้าออกตามระเบียบ กฎหมายที่กำหนด และให้มีการชำระอากรและค่าธรรมเนียมตามปกติ โดยให้เจ้าหน้าที่ศุลกากรเป็นผู้พิจารณา

หลังจากเปิดจุดผ่อนปรนที่ช่องจอม-ออร์เสม็ดประสบความสำเร็จแล้ว ในเดือนกันยายน ทั้งฝ่ายไทยและกัมพูชาก็ได้ประชุมร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง เพื่อขยายระยะเวลาการเปิดจุดผ่อนปรนจากเดือนละ 2 ครั้ง เป็นเปิดทุกวันเสาร์และอาทิตย์ และเปิดให้มีการค้าขายพร้อมกันทั้งสองฝ่าย ระหว่างเวลา 08.00-17.00 น. เริ่มตั้งแต่วันที่ 4 กันยายน 2536 เป็นต้นมา หลังจากมีมติที่ประชุมร่วมกันแล้ว แต่ฝ่ายกัมพูชาก็ออกประกาศอย่างเป็นทางการ โดยจังหวัดสุรินทร์ได้ประกาศในวันที่ 3 กันยายน 2536 (ประกาศจังหวัดสุรินทร์.2536)

ในปีถัดมา คือ ตามประกาศจังหวัดสุรินทร์ ลงวันที่ 26 พฤษภาคม 2537 ทั้งฝ่ายไทยและกัมพูชาได้ประชุมร่วมและประกาศขยายระยะทางบริเวณจุดผ่อนปรนจากชายแดน เปลี่ยนจากเดิมไม่เกิน 500 เมตร เพิ่มเป็น 1,000 เมตร โดยข้อตกลงยังคงเดิม (ประกาศจังหวัดสุรินทร์. 2537) นอกจากนี้ยังมีการประชุมการดำเนินการค้าชายแดนบริเวณช่องจอม-ออร์เสม็ด เพื่อพัฒนาพื้นที่ระหว่างจังหวัดสุรินทร์และอุดรธานี เช่น การประชุมเพื่อตกลงในระดับท้องถิ่น ตามบันทึกข้อตกลงระหว่างผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ผู้แทนฝ่ายไทยและผู้ว่าราชการจังหวัดเสียมราฐ ผู้แทนกัมพูชา เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2537 โดยให้ประชาชนทั้งสองประเทศซื้อขายสินค้าโดยอนุโลมในวงเงินไม่เกิน 10,000 บาท ยกเว้นยุทธปัจจัย ถ้าต้องการซื้อของเกินจำนวนกำหนดก็ให้ขออนุญาตเป็นคราว ๆ ไป การเดินทางผ่านเข้าออกประเทศ สามารถใช้เส้นทางที่กำหนดไว้และห่างจากชายแดนไม่เกิน 1,000 เมตร ให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาชายแดนไทย-กัมพูชา เพื่อกำกับดูแลความเป็นระเบียบตามแนวชายแดนและการค้าชายแดนบริเวณจุดผ่อนปรนการค้า (บันทึกข้อตกลง. 2537)

ต่อมาเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2538 รัฐบาลไทยและกัมพูชาได้มีการเสนอลงนามข้อตกลงเปิดจุดผ่านแดนถาวร จำนวน 3 จุด คือ

1. จุดผ่านแดนปอยเปต-คลองลึก อยู่ในพื้นที่อำเภออรัญประเทศ พื้นที่จังหวัดสระแก้ว ประเทศไทย และจังหวัดพระตะบอง ประเทศกัมพูชา

2. จุดผ่านแดนจามเยียม-หาดเล็ก อยู่ในพื้นที่อำเภอคลองใหญ่ พื้นที่จังหวัดตราด และกรุงไพลิน ประเทศกัมพูชา

3. จุดผ่านแดนโอร์เสม็ด-ช่องจอม อยู่ในพื้นที่อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทย และจังหวัดอุดรธานี ประเทศไทย

แต่การขอเปิดจุดผ่านแดนถาวรครั้งนั้นไม่ประสบผลสำเร็จ ไม่สามารถเปิดจุดผ่านแดนถาวรได้ทั้ง 3 จุดดังกล่าว เพียงแต่ให้จัดหัตถ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องวางแผนการพัฒนาตลาดช่องจอม รวมทั้งสถานที่อำนวยความสะดวก สถานที่ราชการ จนกว่าข้อตกลงดังกล่าวจะบรรลุผล ด้านช่องจอมจึงเปิดทำการค้าขายเฉพาะวันเสาร์และวันอาทิตย์ ตั้งแต่เวลา 08.00-17.00 น. ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา การพัฒนาบริบทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา มีการพัฒนาเส้นทางทางการคมนาคม และที่อยู่อาศัยของประชาชนทั้งสองฝ่าย เช่นมติคณะรัฐมนตรีในวันจันทร์ที่ 12 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2544 คณะรัฐมนตรีมีมติรับทราบรายงานเบื้องต้นการสำรวจเส้นทางเชื่อมต่อประเทศไทยในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และสระแก้ว รวม 4 เส้นทาง ได้แก่ บุรีรัมย์ (บ้านกรวด)-ศรีโสภณ-เสียมเรียบ ช่องจอม-กระหลาน-เสียมเรียบ ช่องสง่างา-อันลองเวง-เสียมเรียบ และปอยเปต-ศรีโสภณ-เสียมเรียบ ตามที่กระทรวงคมนาคมเสนอ และมอบให้รองนายกรัฐมนตรี (พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ) และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศรับเรื่องนี้ไปพิจารณาเกี่ยวกับเส้นทางที่เหมาะสมที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศกัมพูชา โดยควรเป็นเส้นทางที่รัฐบาลกัมพูชาพึงพอใจ และเป็นประโยชน์ร่วมกันของทั้งสองประเทศ และให้ดำเนินการต่อไปได้ แล้วรายงานคณะรัฐมนตรีทราบด้วย สำหรับค่าก่อสร้างเพื่อการนี้ รัฐบาลไทยให้ความช่วยเหลือแบบให้เปล่า จำนวนครึ่งหนึ่งของวงเงินค่าใช้จ่ายทั้งหมด ส่วนอีกครึ่งหนึ่งให้เป็นลักษณะเงินกู้จากรัฐบาลไทย (Thai Loan)

จนกระทั่งทั้งฝ่ายไทยและกัมพูชาพร้อมก็มีการเสนอพิจารณาเปิดจุดผ่อนปรนช่องจอม-โอร์เสม็ดเป็นจุดผ่านแดนถาวร ตามมติรัฐมนตรี วันที่ วันจันทร์ที่ 25 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2545 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบในหลักการการยกระดับจุดผ่อนปรนการค้าช่องจอม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ เป็นจุดผ่านแดนถาวร ตามที่สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและโดยที่การเปิดจุดผ่านแดนในแต่ละแห่งมักมีปัญหาต่าง ๆ เช่น การเปิดบ่อนคาสิโน ปัญหาอาชญากรรมข้ามชาติ ดังนั้น ในช่วงระยะเวลาที่ยกระดับจุดผ่อนปรนการค้าช่องจอม ให้กระทรวงการต่างประเทศถือโอกาสนี้แก้ปัญหาทั้งหมดไปเจรจากับผู้แทนประเทศกัมพูชาในภาพกว้าง ๆ โดยถือหลักถ้อยทีถ้อยปฏิบัติและคำนึงถึงความมีน้ำใจซึ่งกันและกันในการร่วมมือแก้ไขปัญหา โดยให้ผู้แทนกระทรวงกลาโหมและกระทรวงมหาดไทยร่วมเจรจาด้วย และให้รายงานรองนายกรัฐมนตรี (พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ) แล้วรายงานให้คณะรัฐมนตรีทราบเมื่อสิ้นสุดภารกิจทั้งหมด ทั้งนี้ ให้ดำเนินการให้แล้วเสร็จภายใน 60 วัน

หลังจากนั้นทางฝ่ายไทยและกัมพูชาก็ได้ตั้งคณะกรรมการร่วมเพื่อพัฒนาพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา บริเวณช่องจอม-โอร์เสม็ด และประกาศความพร้อมที่จะเปิดเป็นจุดผ่านแดนถาวร โดยนายเกษมศักดิ์ แสนโกชน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์อาทิตย์วิเคราะห์ วันที่ 17 กรกฎาคม 2545 ว่า “บริเวณช่องจอม มีด่านศุลกากรด่านตรวจคนเข้าเมือง (ตม.) มีด่านกักกันสัตว์ มีป่าไม้อยู่ในพื้นที่ครบแล้ว ถือว่า จังหวัดสุรินทร์มีความพร้อมตลอดเวลา” (อาทิตย์วิเคราะห์. 17 กรกฎาคม 2545 : 23) ช่องจอมได้ถูกยกระดับเป็นจุดผ่านแดนถาวรตั้งแต่ปี 2545 โดยมีพิธีเปิดเป็นจุดผ่านแดนถาวรอย่างเป็นทางการในวันที่ 18 เดือนสิงหาคม 2545

สรุปลำดับเหตุการณ์การเปิดจุดผ่านแดนช่องจอม ตั้งแต่ต้นได้ดังนี้

1. ก่อนปี พ.ศ. 2504 มีการติดต่อค้าขายกันในสภาพจุดผ่านแดนลำลอง ตามสภาพภูมิประเทศ ประชาชนทั้งสองประเทศติดต่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันเอง โดยอาศัยความคุ้นเคยกันในฐานะเป็นเพื่อนบ้านใกล้ชิดแบบไม่เป็นทางการ

2. ปี พ.ศ. 2504-2520 รัฐบาลทั้งสองประเทศ ได้ตกลงเปิดจุดด่านถาวร ณ บริเวณด่านช่องจอม อำเภอสงขลา (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอกาบเชิง) โดยมีการนำสินค้าผ่านแดนโดยของด้วยกฎหมาย และมีการชำระอากรกฎหมายในสมัยนั้นด้วย

3. ปี พ.ศ. 2520 มีการประกาศปิดพรมแดนไทย-กัมพูชา เนื่องจากภาวะสงครามในประเทศกัมพูชา ยึดเยื้ออยู่เป็นเวลานานนับ 10 ปี

4. ปี พ.ศ. 2534 มีการเปิดจุดผ่านแดนชั่วคราวบริเวณช่องกร่าง ช่องปลดต่าง และช่องจอม ตามประกาศกระทรวงมหาดไทยลงวันที่ 8 สิงหาคม 2534 เรื่อง การผ่อนผันเปิดจุดผ่านแดนเพื่อให้มีการนำไม้เข้าสู่ราชอาณาจักรไทยได้ และให้ประชาชนนำสินค้าจำหน่ายเข้า-ออกบริเวณพรมแดนไทย-กัมพูชาได้

5. คณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2535 ให้เปิดจุดผ่านแดนชั่วคราวบริเวณช่องจอม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ เพื่อให้ผู้นำเข้าไม้จากกัมพูชาและสินค้าอื่นที่มีข้อจำกัดในประกาศกล่าวคือ บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการนำไม้เข้าตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ไม่สามารถเข้าออกตามจุดผ่านแดนนี้ได้

6. ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ได้ร่วมประชุมตกลงกับผู้ว่าราชการจังหวัดอุดรธานี เพื่อหาแนวทางเปิดจุดผ่านแดนถาวรบริเวณช่องจอม อำเภอกาบเชิง และโอรส์เสม็ด อำเภอสำโรง จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2536 โดยกำหนดพื้นที่จัดให้เป็นตลาดตามบริเวณแนวชายแดน และมีแนวห่างจากชายแดนไม่เกิน 500 เมตร โดยทำการเปิดตลาดเดือนละ 2 ครั้ง และมีมติที่ประชุมขยายเวลาให้เปิดทุกเสาร์-อาทิตย์

7. วันที่ 25 พฤษภาคม 2537 ได้มีการตกลงให้ขยายจุดผ่านแดนออกไปจากไม่เกิน 500 เมตร เป็นไม่เกิน 1,000 เมตร เนื่องจากเขตสถานที่เดิมคับแคบ ไม่สามารถรองรับประชาชนที่เข้ามาจับจ่ายซื้อหาสินค้าได้

8. วันที่ 11 กรกฎาคม 2538 มีการตกลงกำหนดจำนวนเงินซื้อ-ขายสินค้า ไม่เกิน 10,000 บาท และเป็นสินค้าที่ถูกต้องตามกฎหมายของทั้งสองประเทศ ยกเว้นสินค้ายุทธปัจจัย หากมีความจำเป็นต้องซื้อ-ขายจำนวนมาก เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของทางราชการ ให้ขออนุญาตอีกฝ่ายหนึ่งเพื่อพิจารณาอนุญาตเป็นคราว ๆ ไป

9. วันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2538 รัฐบาลไทยและกัมพูชาได้มีการเสนอลงนามข้อตกลงเปิดจุดผ่านแดนถาวร แต่การขอเปิดจุดผ่านแดนถาวรครั้งนั้นไม่ประสบผลสำเร็จ

10. วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2544 คณะรัฐมนตรีมีมติรับทราบรายงานเบื้องต้นการสำรวจเส้นทางเชื่อมต่อประเทศกัมพูชาในพื้นที่ระหว่างช่องจอม-กระลาน-เสียมเรียบ

11. วันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2545 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบในหลักการการยกระดับจุดผ่อนปรนการค้าช่องจอม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ เป็นจุดผ่านแดนถาวร ตามที่สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติเสนอ

12. วันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2545 พิธีเปิดเป็นจุดผ่านแดนถาวรอย่างเป็นทางการ

หากย้อนดูพัฒนาการของพื้นที่อาณาบริเวณจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดอุดรมีชัยแล้ว จะเห็นได้ว่า พื้นที่แห่งนี้มีพัฒนาการที่ซับซ้อนและหลายครั้งโดยผลัดเปลี่ยนการปกครองระหว่างรัฐไทยและรัฐกัมพูชาจนสุดท้ายก็มีเขตแดนที่แน่นอนและร่วมกันเปิดเป็นจุดผ่านแดนถาวรได้สำเร็จ

3.2 ปัจจัยด้านความเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน

กลุ่มชาติพันธุ์เขมรเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ กล่าวคืออยู่บริเวณจังหวัดสุรินทร์และในพื้นที่ประเทศกัมพูชาตั้งแต่อดีต การศึกษาเกี่ยวประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์เขมรอาจอาศัยข้อมูลที่เป็นเอกสารทั้งที่เป็นพงศาวดาร ศิลาจารึก และหลักฐานทางโบราณคดีที่เป็นหลักฐานแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในอดีต

ความสำนึกทางด้านชาติพันธุ์ผ่านโดยการทรงจำร่วม ประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ผ่านตำนานโดยเฉพาะตำนานพุทธทำนายดังความตอนหนึ่งในหนังสือ “ราชพงษาวดารกรุงกัมพูชา” ว่า

“...ดูกรอานนท์เอ๋ย จำเดิมตั้งแต่นั้นต่อไปภายหน้า เกาะโคกหมันนี้ แผ่นดินจะงอกขึ้นใหญ่กว้าง และจะเกิดเป็นนครหนึ่ง...แล้วขนานนามพระนครว่า กรุงกัมพูชาธิบดี ส่วนนานาประเทศจะเรียกว่า เขมรภาษา...”

(พันตรีหลงเรื่องเดชนันต์(ทองดี ธนรัชต์), 2552 : 7-8)

การย้อนศึกษาประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์เขมรนอกจากอาศัยพงศาวดารแล้วยังอาศัยเอกสารจดหมายเหตุจีน เอกสารโบราณ และจารึก ซึ่งปรากฏเป็นหลักฐานชีวิตคนเขมรในอดีต การรวมตัวกันเป็นรัฐในอดีตมีปรากฏชื่อ 3 แห่งคือ พุณัน เจนละ และเมืองพระนคร ยุคสมัยที่เจริญรุ่งเรืองที่สุดก็คือสมัยเมืองเมืองพระนคร วิถีชีวิตคนเขมรในอดีตปรากฏชัดในจดหมายเหตุเรื่องอาณาจักรเจนละบันทึกโดยสมณทูตจีนชื่อ จิว ตัก ก่วง การศึกษาประวัติศาสตร์ในยุคสมัยต่าง ๆ เหล่านี้ส่วนใหญ่ได้ข้อมูลและหลักฐานจากศิลาจารึกและเอกสารโบราณ ในปลายยุคสมัยเมืองพระนคร ปรากฏหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่อยู่ในเขตประเทศไทยปัจจุบัน ได้แก่ สมัยพระบาทชัยวรมันที่ 7 ในจารึกปราสาทพระขรรค์สรุปความได้ว่า “พระเจ้าชัยวรมันได้พระราชทานพระพุทธรูปนามนาถให้เมืองต่าง ๆ ที่อยู่ภายในพระราชอาณาจักร เมืองต่าง ๆ ดังกล่าวน่าจะเป็นเมือง โลวทยปุระ (ลพบุรี) สวรรณปุระ (สุพรรณบุรี) ขยราชบุรี (ราชบุรี) ศรีชัยสิงห์บุรี (เมืองในจังหวัดกาญจนบุรี) ศรีชัยวัชรบุรี (เพชรบุรี) ชื่อเมืองสันนิษฐานจากคณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี ในหนังสือประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4 (2513 : 209) ในจารึกวัดศรีชุมได้กล่าวถึงกษัตริย์เมืองพระนครว่า “...ผีฟ้าเจ้าเมืองศรีโสธรปุระ ยกพระราชธิดาชื่อสุชมหาเทวีให้เป็นมเหสีของพ่อขุนผาเมือง...” (กรมศิลปากร, 2527 : 14) ในสมัยอยุธยาปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาและจุลยุทธการวงศ์ว่า “...ปี พ.ศ. 1893 พระเจ้ารามธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ได้สถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นและโปรดฯ ให้พระราเมศวรและสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) ไปตีกรุงกัมพูชา (กรมศิลปากร, 2535 : 1)

จากข้อมูลต่าง ๆ ที่ยกมากล่าวในที่นี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นชาติพันธุ์เดียวกันของผู้คนในจังหวัดสุรินทร์และเขมรในประเทศกัมพูชา ในยุคสมัยที่เกิดการแบ่งดินแดนและรัฐทั้งไทยและกัมพูชาถูกแบ่งเขตแดนชัดเจนมากที่สุดก็คือ สมัยกัมพูชาตกอยู่ภายใต้อาณานิคมฝรั่งเศส ในปี พ.ศ. 2406 การติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เขมรทั้งสองฝ่ายก็เป็นได้ยากขึ้นเรื่อย ๆ รัชชาติของ

ทั้ง 2 ฝ่ายก็พยายามสร้างความเป็นชนชาติของรัฐและสร้างความเป็นชาติพันธุ์ใหม่ให้กับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนมากยิ่งขึ้น แต่กลุ่มชาติพันธุ์เขมรก็ยังมีอำนาจทางชาติพันธุ์ ถึงแม้จะถูกแบ่งแยกเขตการปกครองผ่านยุคสมัยต่าง ๆ ก็ตาม สิ่งที่ปรากฏเป็นอัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์นี้ก็คือ ภาษาและวัฒนธรรมเขมร นอกจากนี้ยังทั้งร่องรอยแห่งอารยธรรมที่เป็นผลงานของบรรพบุรุษคือ ปราสาท ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวธำรงไว้ซึ่งอำนาจทางชาติพันธุ์ได้เป็นอย่างดี

แนวคิดการสร้างความเป็นชาติใหม่ น่าจะเกิดขึ้นครั้งแรกใน พ.ศ. 2442 เมื่อครั้งมีการปฏิรูปการปกครองในมณฑลลาวท้าว มีบันทึกไว้ตอนหนึ่งที่กล่าวถึง พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงสรพลธิประสงค์ ได้รับสั่งเจ้าหน้าที่ในมณฑลว่า

“แต่นี้สืบไปให้เจ้าหน้าที่แต่ละแผนกทุกหัวเมืองใหญ่น้อยในมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อจะมีการสำรวจสำมะโนครัวหรือหากมีราษฎรมาติดต่อที่จะใช้แบบพิมพ์ทางราชการ ให้ปฏิบัติใหม่โดยกรอกในช่องสัญชาติว่า “ชาติไทยในบังคับสยาม” ทั้งสิ้น ห้ามมิให้ลงหรือเขียนในช่องสัญชาติว่า ชาติลาว ชาติเขมร ส่วย ผู้ไท ฯลฯ ดังที่เคยปฏิบัติมาแต่ก่อนเป็นอันขาด...” (เดิม สิงหะฐิต มปป. : 120 อ้างใน สมคิด 2551)

การที่มีรับสั่งดังนั้นก็เพื่อเป็นการเสริมสร้างความสำนึกใหม่ในความเป็นไทยกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในมณฑลลาวท้าวซึ่งถูกเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ(อีสาน) ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์เขมรบางส่วนในพื้นที่อีสานตอนใต้เกิดความสำนึกตามไปด้วย

แนวคิดในการสร้างความเป็นชาติใหม่ของรัฐไทยเกี่ยวกับเขมรในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ โดยวิธีการเรียกชื่อแตกต่างกันออกไป ได้แก่ วากรรมในเรื่อง “ขอม”

ผลงานในอดีตแม้เขมรจะยอมรับว่าเป็นของบรรพบุรุษได้สร้างไว้ แต่คนไทยบางกลุ่มก็ยังมีความคิดเห็นว่า ไม่ใช่พวกเดียวกัน ที่เห็นอย่างนี้เพราะความเป็นชาตินิยมที่รัฐชาติได้กำหนดเพื่อแยกกลุ่มคนที่อยู่นอกรัฐว่าเป็นคนละพวก มุมมองแตกต่างกันในเรื่องการใช้คำเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ก็เป็นเครื่องมืออันหนึ่งในการสร้างความเป็นชาติในรัฐชาติ

ความสับสนในอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่ซับซ้อนของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาก็เกิดขึ้น เมื่อมีการแบ่งผลงานของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นในอดีตเป็นอีกพวกหนึ่ง ผู้วิจัยพยายามถามว่า “มีคนเขมรกี่คน” คนเขมรในบ้านด่านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ไทยก็ลังเลที่จะตอบว่ามีหรือไม่มี เพราะความสับสนใจอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ตนเอง ต้องถามใหม่ว่า “คนที่พูดภาษาเขมรมีเยอะหรือเปล่า” จึงได้คำตอบ

การสร้างความเป็นชาติโดยนักวิชาการที่สังกัดรัฐชาติไทยยังมีเพิ่มเติมมาเรื่อย ๆ จากคำว่า ขอม ไม่ใช่คนเขมร ก็เกิดคำใหม่ว่า “เขมรถิ่นไทย” “ไทยเขมร” ความไม่ยอมรับว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรเดียวกันกับผู้คนในกัมพูชาก็ยิ่งทวีมากขึ้น คำเรียกของคนเขมรที่บ้านด่านเรียกคนเขมรกัมพูชาว่า “พวกเขา” แต่คนเขมรในบ้านด่านเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ลาวและกวยถึงแม้จะเป็นคนละกลุ่มชาติพันธุ์แต่ในบ้านด่านว่า “พวกเรา” การสร้างความเป็นอื่นให้กับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในกัมพูชาหรือผู้ที่อพยพมาข้ามแดนมาเพื่อค้าขายและตั้งบ้านเรือนอยู่ในหมู่บ้านโอรเสม็ด กัมพูชา เป็นการนิยามอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในเชิงลบ ในขณะเดียวกัน เมื่อต้องการผลประโยชน์ในด้านการค้า และการติดต่อประสานงานในพื้นที่ก็บอกกับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในกัมพูชาว่า “ตนเองเป็นคนเขมร” ซึ่งสร้างความเป็นยอมรับเป็นญาติสนิท

การนิยามคำเรียกกลุ่มชาติพันธุ์เขมรให้แตกต่างจากคำว่า ขอม และคนเขมรนิยามตนเองว่าคนไทย ก็เพื่อเหตุผลในการสร้างคุณค่าบางอย่าง และให้ความหมายในทางลบกับอีกบางสิ่ง ธงชัย วินิจกุล ได้เรียกว่า การนิยามอัตลักษณ์ในเชิงลบ (negative identification) (Thongchai, 2001 : 5)

การปรับเปลี่ยนชื่อเรียกกลุ่มคนเขมรเป็นคนไทยอีสานได้ทำให้กลายเป็นอื่นที่แตกต่างไปจากความเป็นเขมรตามชาติกำเนิด ก็เพื่อกลืนกลายชาติพันธุ์ ห้ามติดต่อกับคนเขมรอีกฟากหนึ่ง โดยให้มีเจ้าหน้าที่รัฐได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ตำรวจ เป็นผู้คอยสอดส่อง นางเยื่อ (นามสมมติ) (สัมภาษณ์ 10 มกราคม 2554) ได้กล่าวว่า

“ตอนที่อายุวัยเด็ก สงสารพ่อมาก ต้องขายวัวเดือนละหลายตัวเพื่อเอาเงินให้ตำรวจ กำนันจะเป็นคนมาบอกทุกเดือนว่า ตำรวจเขารู้ว่า พ่อติดต่อกับฝ่ายกัมพูชา รักษาคนไข้ แบบผิดกฎหมาย ยาสมุนไพรอะไรนั่นมันผิดกฎหมาย รักษาไม่ได้ และรักษาคนเขมรก็ถูกฆ่าด้วยแล้วยังผิดมาก ตำรวจจะมาจับแล้วนะ ผมมาเตือนก่อน.. พ่อก็เลยต้องจ่ายเงินให้เขา บางครั้งพ่อไม่มีเงิน ต้องหนีระหกระเหินไปอยู่กับคนเขมรที่เป็นญาติอยู่อำเภอสำโรง จังหวัดอุดรธานี อีกฟากโน้น หลายเดือนจนเรื่องเงียบ ก็กลับมา ฉันจำได้ตลอดกับคน ๆ นี้ ...”

บทบาทนโยบายชาตินิยมเข้ากลืนกลายความเป็นชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนเป็นไทยมากจนกระทั่งคำว่า “คนอีสานใต้” ก็ถูกนำมาใช้กับคนเขมรในพื้นที่จังหวัดอีสานชายแดนติดประเทศกัมพูชา คำว่า “คนเขมร” คนในพื้นที่ไม่กล้าเอ่ยคำตอบคำถามว่า “เป็นใคร มาจากไหน” กลับตอบทดแทนด้วยคำว่า “ผมและฉันเป็นคนอีสานใต้”

อย่างไรก็ตาม ความสำนึกชาติพันธุ์ยังฝังรากอยู่ในใจสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ดังจะเห็นประเพณีบางอย่างที่หน่วยงานของไทยและกัมพูชาได้ร่วมกันจัดขึ้น จะได้รับความนิยมนิยมชมชอบและการเข้าร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 2 ฟากฝั่งเป็นอย่างดี เช่น ประเพณีสงกรานต์ที่จัดขึ้นบริเวณกลุ่มปราสาทตาเมือนจัดขึ้นให้กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยกับกัมพูชาพบปะสังสรรค์กันตั้งแต่ปี 2544 เป็นต้นมา ระยะเวลา 10 ปี ในปี พ.ศ. 2554 ก็ยังจัดประเพณีสงกรานต์ร่วมกันอยู่ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลตาเมียงร่วมกับอำเภอพนมดงรัก ได้จัดกิจกรรมต่าง ๆ ในงานนี้ เช่น การประกวดธิดาสงกรานต์ การแข่งขันวิ่งมินิมาราธอน และจัดแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นต้น เพื่อให้ชาวกัมพูชาและชาวไทยได้รับชม พร้อมทั้งมีการจำหน่ายสินค้าอุปโภคและบริโภคให้แก่ชาวกัมพูชาที่เดินทางมาท่องเที่ยว แต่ละปีมีชาวกัมพูชาเดินทางมาเที่ยวชมงาน “เยี่ยมเยือนตาเมือนธมเดือนเมษา” มากกว่า 10,000 คน บรรยายภาศในแต่ละปีมีชาวไทยและชาวกัมพูชาต่างก็พากันเดินเบียดเสียดเพื่อที่จะเข้าชมปราสาทตาเมือนธม และมีประชาชนชาวกัมพูชาอีกเป็นจำนวนมากต่างก็เข้าแถวเพื่อซื้ออาหาร ทั้งไก่ย่าง ลูกชิ้น น้ำหวาน กวยเตี๋ยว นำกลับไปรับประทานที่บ้าน

การจัดงานวันนี้ ทหารภูมิภาคที่ 4 ประเทศกัมพูชา โดยนายทหารฝ่ายยุทธการกองทัพบกประเทศกัมพูชา ได้มีการประสานงานกับผู้บังคับการ กรมทหารพรานเฉพาะกิจที่ 26 และ กองร้อยทหารพรานจู่โจม ที่ 960 กองกำลังสุรนารี กองทัพภาคที่ 1 เปิดประตูผ่านแดนชั่วคราว บริเวณทางขึ้นปราสาทตาเมือนธม ด้านฝั่งประเทศกัมพูชาให้ชาวกัมพูชา ได้เดินทางข้ามชายแดนมาเที่ยวชมปราสาทตาเมือนธม ได้อย่างสะดวก ขณะที่ฝั่งไทยชาวไทยก็สามารถเดินทางเข้าชมปราสาทตาเมือนธมได้อย่างสะดวกเช่นกันโดยมีเจ้าหน้าที่ทหารทั้งไทยและกัมพูชาดูแลความสะดวกและดูแลความปลอดภัยให้ประชาชนทั้งชาวไทยและชาวกัมพูชาอย่างเต็มที่

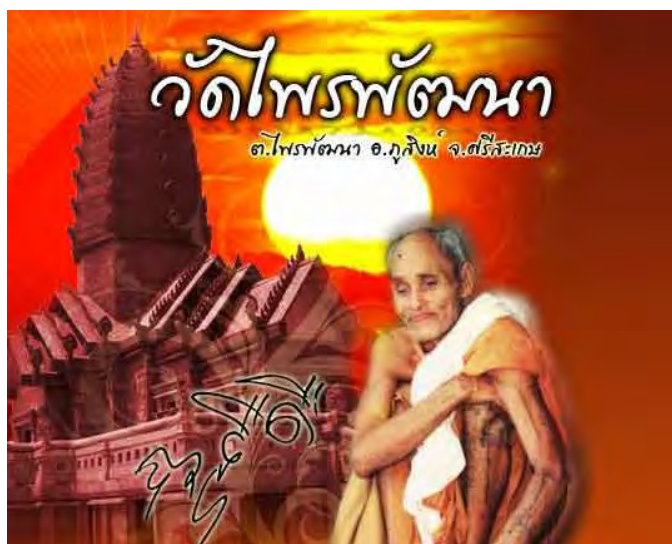
ภาพที่ 9 ภาพประกวดธิดาสงกรานต์ที่ปราสาทตามือนรม

ในขณะเดียวกันนั้นหากพิจารณาคำกล่าวของ นางทอน ไพรบึง ได้แล้วว่า “การข้ามแดนไปตลาดช่องสง่าในประเทศกัมพูชาทำได้ง่าย ก็ข้ามไปปกติ บอกเจ้าหน้าที่และเขียนใบข้ามแดนก็ข้ามไปเพื่อซื้อสินค้าแล้วกลับ การซื้อขายสินค้าในชายแดนช่องสง่า ส่วนใหญ่ชาวกัมพูชามาซื้อสินค้าไทยเยอะมาก เพราะว่าจะต้องนำไปกระจายขายให้กับร้านค้าต่าง ๆ จนกระทั่งไปถึงเมืองเสียมเรียบเส้นทางการเดินทางสะดวก มีถนนลาดยางตลอดเส้นทาง ในการทำบุญต่าง ๆ ในวัดไพรพัฒนาก็มีชาวเขมรมาร่วมด้วยหลายครั้ง เพราะหลวงปู่สรวงเป็นคนเขมรและคนเขมรนับถือมาก จึงเดินทางมาทำบุญที่นั่นทั้งวันเข้าพรรษา วันเพ็ญเทศน์มหาชาติ และวันแชนโดนตา ในแต่ละปีมีชาวกัมพูชาเข้าร่วมทำบุญไม่ต่ำกว่า 1,000 คน ชาวกัมพูชาส่วนใหญ่ก็พูดสำเนียงเหมือนเขมรที่บ้านไพรพัฒนา เราสามารถสื่อสารกันได้ (สัมภาษณ์. 4 ตุลาคม 2554)

“ออยเตียนสรูล บายติกเจีย” เป็นคำที่ปรากฏให้เห็นในหมู่ศิษยานุศิษย์ทุกกลุ่มชาติพันธุ์ที่เดินทางไปวัดไพรพัฒนาเพื่อร่วมทำบุญกับหลวงปู่สรวง ซึ่งเชื่อกันว่า เป็นเทพเจ้าแห่งเทือกพนมดงรัก วัดไพรพัฒนาจึงเป็นศูนย์รวมใจของเหล่าทุกกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งที่เป็นชาวไทยและกัมพูชาต่างก็มาร่วมทำบุญกับที่วัดไพรพัฒนา

พื้นที่ในจินตนาการของคนตัวเล็กตัวน้อยในชุมชนซึ่งไม่มีโอกาสเข้าไปมีบทบาทในการจัดการพื้นที่ที่รัฐยึดครองและครอบงำโดยเทคนิควิทยาการเลิศล้ำว่า “ชุมชนจะอยู่อย่างเรียบง่าย ปกติสุข มีความสะดวก ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และเจริญก้าวหน้า” ก็เป็นเพียงความฝัน เพราะปัญหาต่าง ๆ ที่รุมเร้าได้แก่ ผู้คนพลุกพล่านในชุมชนมากขึ้น ปัญหาการค้ายาเสพติด และการเข้ามาย่างย้อมของเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ในชุมชนเพิ่มมากขึ้น เป็นต้น ผู้คนในชุมชนต่างพูดกันว่า “พวกเขาเป็นคนจัดการ” การดิ้นรนเพื่อการปรับตัวให้อยู่รอดในชุมชนและวิถีชีวิตในพื้นที่แห่งนี้ต่อไปอย่างไม่ลดละ คนเฒ่าคนแก่มักจะเล่าถึงอดีตของตนเองก่อนมีตลาดและการเปิดจุดผ่านแดนถาวรว่า

“แต่ก่อนหากินง่าย ของป่าก็หาได้ การหุงหาอาหารก็ล้วนแต่ไม่มีพิษภัยต่อร่างกาย ปัจจุบันแทบจะหา
กินไม่ได้เลย ซ้ำอย่างเดียว อาหารก็ถูกปรับเปลี่ยนเป็นอาหารถุง อาหารมัน ๆ แต่ก็ต้องกินเพราะหา
ไม่ได้แล้ว”

ภาพที่ 10 ภาพโฆษณาวัดและหลวงปู่สรวง

ปัจจัยในเรื่องความสำคัญชาติพันธุ์เขมรของกลุ่มแรงงานข้ามชาติเขมรกับพวกับเขมรใน
จังหวัดสุรินทร์ก็เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างเครือข่ายในการเลือกพื้นที่ในการทำงานและการจ้างงานของ
นายจ้างผู้ประกอบการในจังหวัดสุรินทร์

3.3 ปัจจัยด้านการพัฒนาเมืองในพื้นที่ชายแดน

ภูมิรัฐศาสตร์ของไทยที่มีพื้นที่ติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านโดยรอบ และความพร้อมของ
ภาคเอกชนในการดำเนินการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยว โดยในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา ปริมาณ
การค้าชายแดนในพื้นที่เมืองชายแดนเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง นับเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยกระตุ้น
เศรษฐกิจและบรรเทาปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น โดยเมืองชายแดนดังกล่าวทำหน้าที่เป็นประตู
สำคัญเพื่อส่งออกสินค้า และสนับสนุนต่อยุทธศาสตร์พัฒนาภูมิภาคและกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค
ให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2542 เห็นชอบกรอบแผนงานพัฒนาเศรษฐกิจ
เมืองชายแดนตามที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้
ทำการศึกษาไว้ จำนวน 271 โครงการ วงเงิน 22,936.5 ล้านบาท ใน 20 เมือง 13 จังหวัด
ครอบคลุมระยะเวลา 10 ปี (2542-2551) และมติคณะรัฐมนตรีเพิ่มเติม เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2545
ได้เห็นชอบกรอบแผนปฏิบัติการพัฒนาเมืองชายแดนหลัก 13 เมือง และให้ดำเนินโครงการนำร่องใน
3 เมือง คือ เชียงแสน แม่สาย จังหวัดเชียงราย และสะเดา จังหวัดสงขลา

แนวความคิดการพัฒนาตามกรอบแผนงานพัฒนาเศรษฐกิจเมืองชายแดนดังกล่าว ได้ตอบสนองใน
เรื่องการลงทุนและการค้าชายแดนที่อยู่ติดกับช่องทางแดนรอบประเทศไทย การค้าชายแดนได้ดำเนิน

มาโดยตลอดและอย่างต่อเนื่อง เริ่มต้นจากการค้าด้วยวิธีแลกเปลี่ยนผลผลิตที่จำเป็นต่อการดำรงชีพต่อกันซึ่งมีปริมาณเพียงเล็กน้อย ต่อเมื่อมีผลผลิตมากขึ้นและเกินความต้องการในการดำรงชีพของตนเอง ก็เริ่มพัฒนาสู่การแลกเปลี่ยนผลผลิต (สินค้า) เพื่อหวังผลกำไร แต่ก็ยังคงจำกัดอยู่ในเฉพาะพื้นที่บริเวณตามแนวชายแดนที่เคยเป็นชุมชนดั้งเดิม ด้วยการขนส่งข้ามแดนผ่านเส้นทางที่เคยใช้อยู่แต่เดิมเมื่อครั้งยังไม่ได้แบ่งเขตแดน หรืออาณาเขต ที่เรียกกันว่า “ช่องทางการค้าตามธรรมชาติ” หรือ ที่เรียกกันว่า จุดผ่อนปรนทางการค้า” ในปัจจุบัน จนกระทั่งเส้นทางการคมนาคมขนส่งสะดวกมากขึ้น จึงขยายพื้นที่กว้างออกไป แต่ก็ยังครอบคลุมเฉพาะพื้นที่ตามบริเวณแนวชายแดนของประเทศคู่ค้าที่มีเขตแดนติดกันเท่านั้น การค้าเช่นนี้เรียกว่า “การค้าชายแดน”

การค้าชายแดนในดินแดนที่มีเส้นเขตแดนติดต่อกัน และมีประชาชนที่มีความเหมือนกันในเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ภาษา เป็นผลทำให้เกิดความสัมพันธ์กันไม่ว่าจะเป็นขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเป็นอยู่ส่งผลให้มีมูลค่าการค้าสูงและจะสูงขึ้นเรื่อย ๆ

การค้าชายแดนบริเวณด่านช่องจอม อำเภอกาบเชิง เป็นการค้าระดับท้องถิ่น เป็นการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าตามสภาพความจำเป็น ตามข้อจำกัดของทั้งสองประเทศตกลงไว้ในวงเงินไม่เกิน 10,000 บาท ผู้ค้าทั้งสองประเทศใช้เงินสกุลบาทเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางเป็นคนไทย ทางราชการได้กำหนดสินค้าบางประเภทที่ต้องชำระภาษี ได้แก่ ไม้และผลิตภัณฑ์แปรรูปจากไม้ เช่น เฟอร์นิเจอร์ไม้ ต้องเสียภาษีร้อยละ 50 ของราคาซื้อขาย (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์. 2539 : 11)

ในปัจจุบันการตลาดการค้าชายแดนบริเวณช่องจอม บริหารงานโดยองค์การบริหารส่วนจังหวัด ได้จัดให้ชาวกัมพูชาเดินทางมาค้าขายในบริเวณตลาดที่ทางการจัดให้ และการข้ามแดนไปซื้อสินค้าจากกัมพูชาไม่มีมากนัก เนื่องจากสินค้าต่าง ๆ พ่อค้าแม่ค้าชาวกัมพูชาได้นำมาขายแล้ว ส่วนใหญ่ผู้ที่ข้ามพรมแดนไปประเทศกัมพูชา เป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปเล่นการพนันในคาสิโน และผู้เดินทางไปเที่ยวในหมู่บ้านโอรีเสม็ด ซึ่งมีตลาดเดิมที่ยังขายสินค้าเหมือนเดิมอยู่ แต่ไม่ค่อยมีคนไทยไปจับจ่ายซื้อสินค้านัก ส่วนใหญ่ขายให้ชาวกัมพูชาเอง เพราะการเดินทางข้ามพรมแดนมาซื้อตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าใหม่ในประเทศไทยต้องใช้ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง เนื่องจากอยู่ห่างจากพรมแดน

ตลาดอีกแห่งหนึ่งที่ตั้งอยู่ติดกับตลาด อบจ. คือ ตลาดดริมทาว์น ซึ่งเป็นตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าเอกชนเช่นเดียวกัน ชาวบ้านรู้จักกันในนามตลาด สจ.สิงโต เปิดตลาดบริการให้ชาวไทยและชาวกัมพูชามาค้าขายแต่ไม่ค่อยได้รับความนิยมมากนัก อดีตกำนันตำบลบ้านด่านให้ความเห็นว่า “โหวงเฮ้งไม่ค่อยดี แม้จะเปิดให้บริการในราคาถูก ตอนแรก ๆ ก็เปิดให้บริการฟรี ไม่เก็บค่าเช่าที่ ก็ไม่ค่อยมีใครไปขาย เพราะไม่ค่อยมีคนซื้อ” (นายสปี ดิงาม, สัมภาษณ์. 20 พฤศจิกายน 2554) ปัจจุบันบริหารงานโดยภรรยาของเจ้าของเดิม เนื่องจากเจ้าของเดิมเสียชีวิต

การเดินทางไปสู่ตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าไทย-กัมพูชา และจุดผ่านแดนช่องจอม สามารถเดินทางโดยรถโดยสารสายสุรินทร์-กาบเชิง และต่อรถโดยสารจากกาบเชิง-ช่องจอม หรือมีรถตู้โดยสารสายสุรินทร์-ช่องจอม ซึ่งไม่ต้องต่อรถหลายต่อ

ความสัมพันธ์ไทย - กัมพูชาในด้านการพัฒนาเมืองชายแดนมีพัฒนาการที่ก้าวหน้าและดำเนินไปบนพื้นฐานของความเข้าใจกัน โดยมีกรอบความร่วมมือต่าง ๆ เป็นพลังขับเคลื่อนความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน ได้แก่ ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจจิรวดี - เจ้าพระยา - แม่น้ำ

โขง (Ayeyawady - Chao Phraya - Mekong Economic Cooperation Strategy - ACMECS) กรอบความร่วมมืออนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Greater Mekong Sub-region - GMS) กรอบความร่วมมือสามเหลี่ยมมรกต มติที่ประชุมคณะรัฐมนตรีร่วมไทย - กัมพูชา (ระหว่างวันที่ 31 พฤษภาคม - 1 มิถุนายน พ.ศ. 2546) ที่เมืองเสียมเรียบและจังหวัดอุบลราชธานี (ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์ของการฟื้นคืนความสัมพันธ์ไทย - กัมพูชาให้กลับคืนสู่ภาวะปกติอย่างสมบูรณ์แบบภายหลังการเกิดเหตุการณ์ไม่สงบในกรุงเทพมหานครเมื่อวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2546) และมติที่ประชุมคณะกรรมการร่วมว่าด้วยความร่วมมือทวิภาคีไทย - กัมพูชา ครั้งที่ 5 ที่กรุงเทพมหานคร (ระหว่างวันที่ 7 - 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549) นอกจากนี้ ยังมีกลไกความร่วมมืออีกมากทั้งในระดับรัฐบาลและระดับท้องถิ่นซึ่งมีส่วนช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น ความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทยกับกัมพูชาที่สำคัญในปัจจุบันและถือเป็นสัญลักษณ์ของความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างสองประเทศได้แก่ การจัดกิจกรรมฉลองครบรอบ 55 ปี ของการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตไทย - กัมพูชา (ระหว่างวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2548 - 19 ธันวาคม พ.ศ. 2549) โดยมีกิจกรรมที่ทั้งสองฝ่ายฉลองร่วมกันกว่า 40 โครงการ

สุรินทร์เป็นเมืองหนึ่งที่อยู่ติดกับชายแดนที่มีเส้นทางเชื่อมต่อกับประเทศกัมพูชา คือ ถนนเส้นทางหมายเลข 214 ซึ่งเป็นถนนเริ่มตั้งแต่เขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยผ่าน อำเภอกมลาไสย ผ่าน อำเภोजังหาร จังหวัดร้อยเอ็ด แล้วไปสิ้นสุดที่บ้านปวงตึก อำเภอสหัส จังหวัดสุรินทร์ และชายแดนราชอาณาจักรกัมพูชา

การพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ในฐานะเป็นเมืองชายแดนติดกับกัมพูชา โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดนที่มีความยาวถึง 130 กิโลเมตร ในอดีตก่อนปี พ.ศ. 2500 ตามแนวชายแดนเป็นเขตพื้นที่ราบเชิงเขาที่มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นเขตอยู่อาศัยของประชาชนที่มีทั้งความหนาแน่นและกระจัดกระจาย พื้นที่ชายแดนจังหวัดสุรินทร์เป็นเขตต้นน้ำลำธารสาขาหลักกลุ่มน้ำมูลที่สำคัญหลายสาย คือ ลุ่มน้ำชีน้อย ลุ่มน้ำห้วยทับทัน และลุ่มน้ำห้วยสำราญ ซึ่งลุ่มน้ำสาขาเหล่านี้ได้หล่อเลี้ยงพื้นที่เพาะปลูกให้กับราษฎรฝั่งขวาของลำน้ำมูลในเขตจังหวัดสุรินทร์ทั้งหมดรวมทั้งได้หล่อเลี้ยง พื้นที่บางส่วนของจังหวัดศรีสะเกษด้วย

การอยู่อาศัยกระจัดกระจายของประชาชนบริเวณชายแดนที่ค่อนข้างห่างไกลเหล่านี้ เป็นเหตุให้มีการหักร้างถางป่าเพื่อยึดพื้นที่ไว้ทำกิน ป่าไม้บริเวณชายแดนจังหวัดสุรินทร์ซึ่งเคยมีความอุดมสมบูรณ์มาก่อนเกิดความเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว จึงส่งผลกระทบถึงความเสื่อมโทรมต่อที่ทำการเกษตรกรรม การขาดแคลนน้ำ ประกอบกับการขาดความรู้ในการประกอบอาชีพของราษฎร จึงเป็นต้นเหตุของความยากจน ประกอบอาชีพไม่พอกิน มีคุณภาพชีวิตต่ำ

ในห้วงที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศกัมพูชาตั้งแต่ปี 2518 เป็นต้นมา พื้นที่ชายแดนจังหวัดสุรินทร์เป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ค่อนข้างรุนแรง กองกำลังต่างชาตร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้เข้ามารบกวนทำร้ายจับกุม กวาดต้อน เผาทำลายทรัพย์สินของหมู่บ้านบริเวณชายแดนจังหวัดสุรินทร์หลายหมู่บ้าน เช่น บ้านโทะลัน บ้านตระเวง บ้านท่านบ บ้านชะยอง บ้านคณา บ้านกะเลงเวก บ้านตาแก้ว บ้าน โนนทอง รวมทั้งหมู่บ้านที่กระจัดกระจายห่างไกลกลุ่มเล็กๆ อีกหลายกลุ่ม เป็นเหตุให้บ้านเรือนราษฎรทุกหมู่บ้าน โรงเรียน สถานที่ราชการถูกเผาทำลายทั้งหมด ราษฎรจึงอพยพหลบหนีภัยกลายเป็นคนไทย

ทั้งนี้ต้องไปอาศัยอยู่กับราษฎรหมู่บ้านอื่นๆ ไม่มีพื้นที่ทำกินเป็นสาเหตุทำให้มีความอดอยากและทุกข์ยากอย่างแสนสาหัสในหัวนั้น

การเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ในกัมพูชาครั้งต่อมาเมื่อต้นปี 2522 พื้นที่ชายแดนจังหวัดสุรินทร์ต้องกลายเป็นที่รองรับผู้อพยพพลบนีภัยสงครามจากนอกประเทศอีกครั้งหนึ่ง มีผู้อพยพชาว กัมพูชาเข้ามาอาศัยกว่า 100,000 คน ประกอบกับการสู้รบบริเวณชายแดนด้านจังหวัดสุรินทร์ ได้มีระดับความรุนแรงมากขึ้นๆ จนถึงหัวระหว่างปี 2527 - 2530 ได้มีการล่องล้าอธิปไตยจากกำลัง ภายนอกประเทศ เกิดการสู้รบบริเวณชายแดนประชาชนได้รับผลกระทบจากการสู้รบพื้นที่ชายแดนมี ความไม่ปลอดภัย ประชาชนไม่สามารถออกไปประกอบอาชีพทางไกลหมู่บ้าน จึงทำให้ประชาชน บริเวณชายแดนจังหวัดสุรินทร์มีความอดอยากเพิ่มขึ้น เป็นภัยซ้ำเติมที่ส่งผลกระทบต่อเนื่องมาจนถึง ปัจจุบัน

ผลกระทบจากการกระทำของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์และกองกำลังภายนอกประเทศตาม หัวเวลาดังกล่าว กองทัพภาคที่ 2 จึงได้ร่วมกับส่วนราชการต่างๆ ของฝ่ายพลเรือนได้ดำเนินการ ช่วยเหลือราษฎรโดยต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี 2522 โดยได้ดำเนินงานพัฒนาตามโครงการหมู่บ้าน ป้องกัน ตนเองชายแดนบริเวณพื้นที่ด้านอำเภอกาบเชิง อำเภอสงขลา และอำเภอบัวเขต การดำเนินงาน โครงการดังกล่าวเป็นการช่วยเหลือราษฎรที่ประสบภัยในขั้นต้น โดยต่อมากองทัพภาคที่ 2 ได้ขยาย วิธีการพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จผสมผสานสมบูรณ์แบบ ตามแนวทางพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัว เข้ามาดำเนินงานให้ครอบคลุมพื้นที่ชายแดนด้านจังหวัดสุรินทร์ให้ประชาชนได้รับประโยชน์ กว้างขวางขึ้น ตั้งแต่ปี 2529 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

การดำเนินงานโครงการพัฒนาตามพระราชดำรินในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ได้เริ่มขึ้นเป็นโครงการ แรกเมื่อปี 2527 ในขณะที่สถานการณ์การคุกคามจากภายนอกประเทศเริ่มมีแนวโน้มจะรุนแรงขึ้น บริเวณช่องจอม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ พันเอก สนั่น มะเร็งสิทธิ์ (ยศในขณะนั้น) ได้นำความ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวทรงแนะนำวิธีการพัฒนาเข้ามาแก้ปัญหาช่วยเหลือประชาชน ทรงแนะนำให้ทำการ ก่อสร้าง อ่างเก็บน้ำห้วยด่าน ห้วยสิงห์ และห้วยจำเริญ ในเขตตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง เพื่อจัดหาน้ำให้ราษฎร ใช้สอยช่วยการเพาะปลูก กับทั้งยังจะช่วยในด้านการรักษาความมั่นคงได้ด้วย

กรมชลประทานได้สนองแนวทางพระราชดำริทำการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำทั้ง 3 แห่ง ดังกล่าว แล้วเสร็จในปี 2529 ทำการก่อสร้างและจัดระบบส่งน้ำช่วยเหลือราษฎรในเวลาต่อมา

การดำเนินงานโครงการหมู่บ้านป้องกันตนเอง การขยายงานโครงการพัฒนาตามแนวทาง พระราชดำริเป็นโครงการพัฒนาผสมผสานสมบูรณ์แบบจนครอบคลุมพื้นที่ชายแดนจังหวัดสุรินทร์ ดังกล่าว ได้ทำการก่อสร้างแหล่งน้ำช่วยเหลือราษฎร เช่นก่อสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดกลาง 7 โครงการ ทำการก่อสร้างและปรับปรุงสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ เพื่อช่วยเหลือให้ราษฎรมีสิ่งอำนวยความสะดวก ใช้สอยทั้งทางด้านการคมนาคม สถานศึกษา สถานบริการสาธารณสุข อย่างพอเพียงทุก หมู่บ้านนอกเหนือจากนั้น ได้ทำการรวบรวมราษฎรที่อยู่อาศัยกระจัดกระจายบริเวณชายแดนให้ เข้า มาอยู่อาศัยรวมกันเป็นกลุ่มก้อน นำราษฎรที่เคยอพยพหนีภัยกลับเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณที่เคยอยู่ อาศัยเดิม ทำการจัดตั้งหมู่บ้านขึ้นใหม่ 13 หมู่บ้าน จำนวน 2,173 ครอบครัว จัดที่ดินทำกินให้แก่ ราษฎรครอบครัวละ 15 ไร่ จำนวน 5,307 ครอบครัว ก่อสร้างบ้านเรือนให้ราษฎรที่เคยประสบภัย

943 หลัง ทำการพัฒนาร่างกายจิตใจ พัฒนาคุณภาพชีวิต การจัดระบบรักษาความปลอดภัยปรับปรุง แก้ไขปัญหาต่างๆ ทั้งในด้านการเกษตร การศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม การแพทย์อนามัย รวมทั้งการจัดระบบรักษาความปลอดภัยในหมู่บ้าน

การสร้างความร่วมมือ ACMS ในโครงการเมืองคู่แฝดนั้น จังหวัดสุรินทร์เป็นเมืองคู่แฝดกับ จังหวัดอุดรธานี ก็เป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยเสริมการพัฒนาเมืองชายแดนอย่างจังหวัดสุรินทร์ให้พร้อม ในการก้าวไปสู่เป็นเมืองหน้าด่านและเมืองที่ให้ความร่วมมือกันกับเมืองที่ให้ความร่วมมือกันใน โครงการเมืองคู่แฝดกัน

การพัฒนาสุรินทร์ในฐานะเป็นเมืองชายแดนก็เป็นส่วนหนึ่งรองรับการไหลเข้าทำงานของ แรงงานข้ามชาติเขมรมาทำงานในจังหวัดสุรินทร์ ทำให้แรงงานข้ามชาติเขมรในจังหวัดสุรินทร์มีความ มั่นใจและรู้สึกปลอดภัยในชายแดน

4. พัฒนาการแรงงานข้ามชาติเขมรในระบบในจังหวัดสุรินทร์

ข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้กล่าวไว้ในปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการของแรงงานข้ามชาติเขมรที่เดินทางมา ทำงานในจังหวัดสุรินทร์แสดงให้เห็นถึงความไม่ต่อเนื่องและซับซ้อน เนื่องจากประวัติศาสตร์การตั้ง ถิ่นฐาน ประวัติศาสตร์ของภูมิรัฐศาสตร์ การเมืองระหว่างประเทศ และการโยกย้ายการตั้งถิ่นฐานของ ผู้คน ทำให้การใช้คำว่า “แรงงานข้ามชาติ” อาจใช้ไม่ได้ในบางยุคสมัยของข้อมูลที่ได้กล่าวไว้ใน เบื้องต้น

ในยุคก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยาและสมัยอยุธยาตอนต้น แรงงานข้ามชาติเขมรในจังหวัดสุรินทร์ ยังไม่ปรากฏชัดเจนและไม่สามารถกำหนดได้ว่า แรงงานข้ามชาติเขมรเป็นใครเนื่องจากเขตแดน จังหวัดสุรินทร์ไม่มีกำหนดแน่นอน แต่ชาวสุรินทร์ก็เรียกชาวเขมรที่อยู่ในกัมพูชาว่า “เขมรต่ำ” และ เรียกตนเองว่า “เขมรสูง” โดยเรียกตามลักษณะภูมิประเทศ การไปมาหาสู่กันก็เหมือนเป็นบ้านเมือง เดียวกัน มีการโยกย้ายถิ่นฐานเป็นเรื่องปกติตามวิสัยในการทำมาหากินแบบดั้งเดิมที่อาศัย ทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก

ในสมัยอยุธยาได้แพร่ขยายอิทธิพลทางการเมืองทำให้กัมพูชาก่ออยู่ในฐานะประเทศราช และในระหว่างปีพุทธศักราช 2103 อาณาจักรลาวมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่นครเวียงจันทน์ พระ เจ้าไชยเชษฐาธิราช (พุทธศักราช 2091-2111) กษัตริย์ของลาวได้สร้างนครเวียงจันทน์เป็นเมืองหลวง ของล้านช้าง

ในปีพุทธศักราช 2257 ลาวแตกออกเป็น 3 รัฐอิสระ คือหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปา ศักดิ์ ชาวลาวกลุ่มหนึ่งซึ่งนำโดยเจ้าราชครูหลวงแห่งวัดป่าโพนสะเม็ดพร้อมด้วยนักศึกษาวัด ทั้งที่ กำลังศึกษา เป็นพระภิกษุสามเณรอยู่และที่จบการศึกษาแล้วเป็นอ้ายเชียง อ้ายทิด (บัณฑิต) อ้ายจารย์ (อาจารย์) กับพวกข้าทางใต้ไปบูรณะพระธาตุพนม และไปจนถึงเขมร แล้วกลับมาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่ เมืองจำปาศักดิ์

เมืองจำปาศักดิ์นั้นเป็นเมืองพี่เมืองน้องกับเมืองอัตตะปือแสนแปง (แสนแปง) ซึ่งต่างเป็นเมือง ของพวกลาว ข่า (หรือชนเผ่าพันธุ์ที่เราเรียกว่าส่วยในปัจจุบัน) ขณะนั้นเมืองจำปาศักดิ์ปกครองโดย นางแพง เจ้าหญิงข่า-ลาว ธิดาของนางเพากับเจ้าคำช้าง หรือบ้างคำ ด้วยคุณงามความดีของเจ้า ราชครูหลวงแห่งวัดป่าโพนสะเม็ด นางแพงจึงมอบอำนาจการปกครองเมืองจำปาศักดิ์ให้ เจ้าราชครู

หลวงจึงได้อัญเชิญเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรจากนครเวียงจันทน์ไปปกครองนครจำปาศักดิ์นับตั้งแต่พุทธศักราช 2261 - 2281 เป็นต้นมา เมื่อเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรได้ปกครองจำปาศักดิ์แล้ว เจ้าราชครูแห่งวัดป่าโพนสะเม็กจึงขยายอำนาจ โดยตั้งขาลาวที่มีความรู้ ความสามารถ ออกไปปกครองเมืองของลัวะ ข่าต่างๆ ภายในเขตเมืองจำปาศักดิ์ เช่น ส่งจารย์หวดเป็นเจ้าเมืองโขงสีพันดอน ให้ท้าวมันไปตั้งบ้านโพนขึ้นเป็นเมืองสาระวันแต่ชาวบ้านชอบเรียกเมืองมันตามชื่อท้าวมันและเรียกควบกับเมืองคำทองใหญ่ว่าเมืองมันคำทอง ให้จารย์แก่ไปตั้งบ้านถ่ง (ท่ง) เป็นเมืองสุวรรณภูมิ (ในจังหวัดร้อยเอ็ดในปัจจุบัน) ให้จารย์เชียงมาตั้งบ้านโนนสามขาเป็นเมืองศรีนครเขต (ศรีสะเกษในปัจจุบัน) ตั้งได้ไม่นานเมืองศรีนครเขตก็ถูกทิ้งให้เป็นเมืองร้าง

การแยกเป็นรัฐอิสระของอาณาจักรลาว ทำให้ทั้ง 3 รัฐ เกิดการแข่งต่อเมืองกันและต่างสะสมแสนยานุภาพไว้ต่อสู้ ป้องกันการรุกราน เมืองจำปาศักดิ์จึงบังคับให้อัตตป้อม แสนปางส่งข้างป้อนกองทัพให้แก่จำปาศักดิ์ตามที่ต้องการ ทำให้ส่วยอัตตป้อม แสนปางทนต่อสภาพถูกบีบบังคับไม่ได้ จึงหนีข้ามลำน้ำโขงเข้ามาอาศัยกับพวกส่วยดั้งเดิมบริเวณป่าดงดิบแถบอีสานล่าง ได้แก่ อุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ บางส่วนของนครราชสีมาและมหาสารคาม

เมื่อถึงยุคสมัยอยุธยาตอนปลายความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในสุรินทร์กับอยุธยาเริ่มปรากฏชัดมากขึ้น ซึ่งอยู่ในสมัยสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ (เจ้าฟ้าเอกทัศ กรมขุนอนุรักษ์มนตรี) แห่งกรุงศรีอยุธยา ด้วยเหตุว่า ช้างเผือกเขตกรุงหนีออกมาจากกรุงศรีอยุธยาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือเข้าสู่เขตพินาย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้ขุนนางสองพี่น้อง (น่าจะเป็นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท) กับไพร่พล 30 คน ออกติดตามช้างเผือกมาทางแขวงเมืองพินาย ได้มาสืบถามร่องรอยช้างจากชาวเมืองพินายซึ่งเป็นผู้ชำนาญภูมิประเทศในแถบนั้น ก็ได้รับคำแนะนำให้ไปสืบถามพวกส่วย มอญ แยก โพน ช้างอยู่ริมเขาแดงใหญ่เชิงเขาพนมดงรัก การออกติดตามช้างตามคำแนะนำของชาวเมืองพินายจึงได้พบกับ พบเชียงสีหรือตากะอาม หัวหน้าบ้านกุดหวาย เชียงสีได้พาไปพบกับเชียงปุม และชักชวนพวกพวกช่วยจับช้างสำเร็จและได้แต่งตั้งฐานันดรศักดิ์ทุกคน

ในสมัยรัชกรธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระยามหากษัตริย์ศึกได้ยกทัพไปตีเมืองเขมร โดยเกณฑ์ชาวเมืองขุขันธ์ สังขะบุรี และกองทัพคูประทายสมันต์ไปช่วย ในการศึกครั้งนี้มีชาวเขมรอพยพมาจากเมืองเสียมเรียบ กำปงสวาย และบันทายเพชรมาอยู่ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ซึ่งเป็นเมืองคูประทายสมันต์ และสังขะบุรี จำนวนมาก ผู้นำที่มาในครั้งนั้นได้แก่ ออกญานินทร์เสนหา จางวาง ออกไกรแป้น ออกญาตุม และนางตาม บุตรีเจ้าเมืองประทายเพชร รวมทั้งพี่น้องบ่าวไพร่เมืองเสียมเรียบต่อมานางตามได้แต่งงานกับสุ่นหลานชายของพระยาสุรินทร์ภักดีศรีณรงค์จางวาง (เชียงปุม) ภายหลังชาวเขมรทราบว่า นางตามซึ่งเป็นนายของตนมาเป็นสะใภ้เจ้าเมือง จึงพากันอพยพมาอยู่ที่เมืองคูประทายสมันต์มากขึ้น

แรงงานข้ามชาติเขมรในสมัยนั้นมีลักษณะเหมือนไพร่ในอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ และใช้กฎหมายแรงงานเดียวกับกับส่วนกลาง

ส่วนการไปมาถึงกันกับพวกเขมรต่ำในการปกครองฝรั่งเศสนั้น ข้อมูลที่สัมภาษณ์นายสปี ดีงาม อายุ 73 ปี อดีตกำนันตำบลด่าน (สัมภาษณ์. 20 พฤศจิกายน 2554) ได้ความว่า “พ่อเล่าให้ฟังว่าแต่ก่อนคนเขมรในกัมพูชาในยุคการปกครองของฝรั่งเศส ส่วนใหญ่อพยพมาอยู่ที่ประเทศไทย

โดยเฉพาะจังหวัดสุรินทร์ อาศัยอยู่กับญาติ และคนรู้จักมักคุ้นกัน ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ถึงฤดูกาลปลูกข้าวก็รับจ้างไถนา ถอนข้าวกล้า และดำนา เหตุผลที่อพยพมาอยู่ก็เนื่องจากในยุคนั้นต้องเสียภาษีให้ฝรั่งเยอะมาก การมาอยู่ในประเทศไทยขณะนั้นไม่ค่อยเคร่งครัดเรื่องเขตแดนนัก แต่ก็ต้องหลบซ่อนเหมือนกัน หากเจ้าหน้าที่บ้านเมืองรู้จักต้องถูกจับ”

แรงงานที่ทำงานในจังหวัดสุรินทร์ยุคก่อนก็เป็นการทำงานแบบรับจ้างทั่วไป ไม่มีการทำสัญญาจ้างเป็นทางการ เป็นแค่สัญญาว่าจะให้ค่าจ้างเท่านั้นเอง บางครั้งก็ไม่ได้กำหนดว่าเท่าใด หรือก็แลกกับข้าวสาร อาหารแห้ง และเครื่องอุปโภค เช่น ผ้าห่ม เสื้อผ้า เป็นต้น

พระราชบัญญัติแรงงาน พ.ศ. 2499 ซึ่งใช้บังคับเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2500 ปี พ.ศ. 2500 นับเป็น กฎหมายแรงงานฉบับแรกของประเทศไทย สาระสำคัญของกฎหมายฉบับนี้ก็คือ การประสานความเข้าใจอันดีซึ่งกันและกันระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง และคำนึงถึงการที่ประเทศไทยเข้าร่วมเป็นสมาชิกขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ แต่แรกตั้ง (พ.ศ. 2462) เป็นการแสดงความสนใจของประเทศไทยต่อการใช้แรงงานส่งเสริมความเป็นธรรมแห่งสังคมตามระบอบประชาธิปไตย กฎหมายฉบับนี้ได้คุ้มครองแรงงานและเรื่องการแรงงานสัมพันธ์ ให้มีการเจรจาระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง การระงับข้อพิพาทแรงงาน การจัดตั้งสหภาพแรงงาน ตลอดจนเรื่องการกระทำอันไม่เป็นธรรม แต่เกิดการปฏิบัติโดย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2501 คณะปฏิวัติ ฉบับที่ 19 ยกเลิกพระราชบัญญัติแรงงาน พ.ศ. 2499 บรรดาสหภาพแรงงานที่ได้จัดตั้งขึ้นต้องยุบเลิกไป

ตั้งแต่สมัย พ.ศ. 2500 จนถึง พ.ศ. 2530 แรงงานในจังหวัดสุรินทร์ก็ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการจ้างแรงงานเขมรเป็นขึ้นเป็นอันมากนัก เนื่องจากระบบเศรษฐกิจในสมัยก่อนนั้นยังไม่ได้มีการจ้างงานแรงงานข้ามชาติ ผนวกกับพระราชบัญญัติแรงงานปี พ.ศ. 2499 พระราชบัญญัติสงเคราะห์อาชีพแก่คนไทย พ.ศ. 2499² และประกาศคณะปฏิวัติสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำให้การจ้างแรงงานข้ามชาติเขมรมีจำนวนน้อย โดยหันกลับมาจ้างแรงงานไทย (แม้จะเป็นคนไทย แต่ก็ในกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์) และปัญหาเรื่องชายแดนไทยกัมพูชาที่ร้อนระอุขึ้นตามลำดับด้วย เนื่องจากสมเด็จพระนโรดมสีหนุได้ยื่นฟ้องคดีปราสาทเขาพระวิหารในปี พ.ศ. 2504 ด้วย ชายแดนไทยกัมพูชาจึงถูกปิดลงโดยปริยาย

เหตุการณ์ชายแดนไทยกัมพูชายังไม่หยุดอยู่เฉพาะเท่านั้น เมื่อเกิดมีการขยับตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์และสงครามกลางเมืองของกัมพูชา กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในกัมพูชาต่างอพยพหนีความเดือดร้อนมาพึ่งอาศัยอยู่บริเวณชายแดนประเทศไทย

โดยในปี พ.ศ. 2518 เกิดมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศกัมพูชา พื้นที่จังหวัดสุรินทร์ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ดังกล่าวค่อนข้างรุนแรง มีกองกำลังต่างชาตร่วมกับพรรค

² พระราชกฤษฎีกาซึ่งออกตามพระราชบัญญัตินี้มี 2 ฉบับ คือ 1. พระราชกฤษฎีกาให้ใช้พระราชบัญญัติสงเคราะห์อาชีพแก่คนไทย พ.ศ. 2499 บังคับในท้องที่จังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี พ.ศ. 2499 ใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 7 พฤศจิกายน 2499 เป็นต้นไป 2. พระราชกฤษฎีกากำหนดกิจการอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม หรือธุรกิจ ซึ่งจะต้องจัดให้มีคนงานที่มีสัญชาติไทยเป็นจำนวน ไม่น้อยกว่าที่กำหนด พ.ศ. 2537 ใช้บังคับวันที่ 2 เมษายน 2537 เป็นต้นไป (ปัจจุบันใช้บังคับในท้องที่ กรุงเทพมหานคร) พระราชกฤษฎีกาฉบับนี้ กำหนดให้เจ้าของกิจการซึ่งใช้คนงานตั้งแต่ 10 คน ขึ้นไป จะต้องจัดให้มีคนงานที่มีสัญชาติไทยเป็นจำนวน ไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 ของจำนวนคนงานทั้งหมด

คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเข้าไปรบกวณ ทำร้าย จับกุม กวาดต้อน เผาทำลายทรัพย์สินของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ตามแนวชายแดนหลายหมู่บ้าน เป็นเหตุให้ราษฎรชาวไทยอพยพทั้งถิ่นที่อาศัยไปอยู่กับราษฎรหมู่บ้านอื่นๆ ทำให้ไม่ที่ทำงาน มีความอดอยากยากจนทุกข์ยากอย่างแสนสาหัส

ต่อมาเมื่อต้นปี พ.ศ. 2522 จากสถานการณ์ความวุ่นวายทางการเมืองในประเทศกัมพูชา ทำให้มีชาวกัมพูชาอพยพหนีภัยเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก พื้นที่ชายแดนจังหวัดสุรินทร์ต้องกลายเป็นพื้นที่รองรับผู้อพยพหนีภัยสงครามชาวกัมพูชาซึ่งหลบหนีออกนอกประเทศจำนวนกว่า 100,000 คน โดยมีศูนย์อพยพ-บี (Site B) ตั้งอยู่ที่ตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ จนกระทั่งเมื่อสถานการณ์สู้รบในกัมพูชาสิ้นสุดลง จึงได้มีการส่งผู้อพยพชาวกัมพูชากลับประเทศตั้งแต่วันที่ 29 มีนาคม พ.ศ.2535 แล้วเสร็จเมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2535

แรงงานข้ามชาติเขมรตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 ยังเป็นแรงงานข้ามที่อยู่นอกระบบ คือ รับจ้างทั่วไปและตกลงค่าแรงกับนายจ้างโดยไม่ผ่านการจดทะเบียนอย่างเป็นทางการและการเสียภาษีตามที่รัฐควรได้รับตามกฎหมายแรงงานต่างด้าว

จนกระทั่งรัฐไทยตัดสินใจผ่อนผันให้มีการจ้างแรงงานข้ามชาติที่หลบหนีเข้าเมืองมาทำงานตั้งแต่ พ.ศ. 2535 โดยให้เหตุผลว่าคนต่างด้าวลักลอบเข้าเมืองมาทำงานจำนวนมาก จนกลายเป็นปัญหากระทบต่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองระหว่างประเทศ ประกอบกับสถานะเศรษฐกิจของไทยในช่วง พ.ศ. 2531 – 2535 นั้น เป็นยุคเริ่มต้นของเศรษฐกิจฟองสบู่ ทำให้เกิดความต้องการแรงงานระดับล่างจำนวนมาก ภาคธุรกิจเอกชนจึงทั้งเจรจาเรียกร้องและกดดันรัฐบาลให้อนุญาตให้มีการจ้างแรงงานต่างชาติได้ การเรียกร้องนี้ทำอย่างต่อเนื่องโดยการรวมตัวกันของสภาหอการค้าแห่งประเทศไทย สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และสมาคมธนาคารไทย (กฤษฎา อาชนิจกุล. 2546)

รัฐบาลใช้นโยบายแบบยืดหยุ่น ตามมาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 เปิดนโยบาย ‘ผ่อนผัน’ ให้บุคคลที่มีสถานะเป็นผู้หลบหนีเข้าเมืองผิดกฎหมายสามารถทำงานได้ ในลักษณะชั่วคราวในเงื่อนไขที่รัฐกำหนด ทั้งนี้ใช้วิธีออกเป็นมติคณะรัฐมนตรีประกาศการผ่อนผันเป็นครั้ง ๆ ไป และวางแนวทางปฏิบัติในการอนุญาตจดทะเบียนแรงงานข้ามชาติผิดกฎหมายเป็นรายปีสรุป คือ ตั้งแต่ปี 2539 ถึงปี 2549 มีมติ ครม. ที่เกี่ยวข้องโดยตรงต่อนโยบายการผ่อนผันนี้รวม 11 ครั้ง ทั้งหมดล้วนตั้งอยู่บนฐานคิดของการผ่อนผันให้ทำได้เฉพาะงานระดับล่างและควบคุมจำนวนแรงงานที่ได้รับอนุญาต (ปรับจาก กฤษฎา อาชนิจกุล. 2547) ดังนี้

ปี พ.ศ. 2539 มีมติผ่อนผันให้จดทะเบียนได้ 2 ปี จนถึงปี พ.ศ. 2540 มีแรงงานต่างด้าวมาต่ออายุรวม 88,644 คน ซึ่งถ้านำตัวเลขนี้มารวมกับจำนวนที่มาจดทะเบียนในปี พ.ศ. 2541 ทำให้จำนวนแรงงานต่างชาติที่ได้รับการผ่อนผันในปี 2541 มีรวม 179,555 คน

มติคณะรัฐมนตรี ปี 2539 – 2543 เน้นการจดทะเบียนเฉพาะตัวแรงงานเท่านั้น โดยอนุญาตให้ทำงานเฉพาะในบางจังหวัด และบางภาคการจ้างงาน แรงงานต้องมีนายจ้างมาจดทะเบียน และเริ่มบังคับให้ซื้อบัตรประกันสุขภาพในปี 2542

มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 6 พฤษภาคม 2541 เรื่องผ่อนผันให้คนต่างด้าวอยู่ในราชอาณาจักรไทยชั่วคราว และให้ทำงานในอาชีพที่กำหนดแบบเข้ามา-เย็นกลับได้

มติคณะรัฐมนตรี ปี พ.ศ. 2544 – 2546 เน้นการจดทะเบียนเฉพาะแรงงานเท่านั้น อนุญาตให้ทำงานได้ในทุกจังหวัดและบางภาคการจ้างงานเท่านั้น และเน้นการจัดระบบการจ้างงานแรงงานข้ามชาติจาก 3 ประเทศเพื่อนบ้าน โดยการขึ้นทะเบียนเฉพาะตัวแรงงานเท่านั้น ทำให้ไม่สามารถสะท้อนจำนวนประชากรกลุ่มนี้ได้อย่างใกล้เคียงความจริงเนื่องจากไม่ได้นับจดผู้ติดตามแรงงานด้วย ซึ่งการนับจากผู้ติดตามแรงงานหรือคู่สมรสและบุตรของแรงงานนั้น เป็นข้อเสนอแนะในรายงานวิจัยหลายฉบับ และจากนักวิชาการหลายสำนัก รวมถึงเจ้าของสถานประกอบการ นายจ้างผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องทั้งในภาครัฐและเอกชน

มติครม. ปี 2547 – 2549 ให้แรงงานและผู้ติดตามจดทะเบียนรับรหัสเลขประจำตัว 13 หลัก ขึ้นต้นด้วยทำให้หลักดันเรื่องนี้ประสบผลสำเร็จในรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ยุคที่ 2 ที่ถือเป็นมติคณะรัฐมนตรี เดือนเมษายน 2547 เปลี่ยนการจัดระบบใหม่ คือเป็นการนับจดทั้งตัวแรงงานผู้ติดตาม ซึ่งส่วนใหญ่คือคู่สมรสและบุตร และจดทะเบียนนายจ้างด้วย

ต่อมาในปี 2548 รัฐบาลผ่อนผันให้แรงงานข้ามชาติที่มีบัตรทำงานต่ออายุอีก 1 ปี แต่ปรากฏว่าในบางจังหวัดมรสภาพขาดแคลนแรงงาน จำนวนแรงงานที่มาต่ออายุมีน้อยกว่าแรงงานที่ต้องการจ้าง จึงมีการเรียกร้องให้มีการอนุญาตให้จดทะเบียนแรงงานกลุ่มใหม่เพิ่มเติม รัฐบาลจึงได้มีมติครม. เมื่อเดือนธันวาคม 2548 ยินยอมให้เพิ่มได้ แต่ให้มีการประกันตนตามมาตรา 54 ของกฎหมายคนเข้าเมือง คือ กลุ่มที่มีชื่ออยู่ใน ท.ร. 38/1 แล้วต้องจ่ายค่าประกันตน 10,000 บาท และผู้ยังไม่มีชื่อใน ท.ร. 38/1 ต้องมารายงานตัวรับเลข 13 หลักแต่จ่ายค่าประกันตน 50,000 บาท ส่งผลให้เกิดการประท้วงของนายจ้างในหลายจังหวัด ดังตัวอย่างการประท้วงในจังหวัดภูเก็ต และร้องเรียนจากสมาคมผู้ประกอบการหลายภาคการจ้างงาน และสภาอุตสาหกรรมต่างๆ ทั่วประเทศ จนสามารถกดดันให้รัฐบาลยกเลิกมาตรการนี้ได้สำเร็จ

องค์กรด้านสิทธิมนุษยชน ว่า การใช้มาตรา 54 นี้ถือว่า ขัดกับหลักสิทธิมนุษยชน เนื่องจากมาตรา 54 ทำให้แรงงานไม่มีสิทธิอาศัย มีครอบครัวไม่ได้ และต้องมีประวัติที่ตรวจคนเข้าเมืองด้วยการเปลี่ยนนายจ้างทำไม่ได้ เดินทางไปไหนมาไหนไม่ได้ เป็นการสร้างเงื่อนไขให้เกิดการใช้แรงงานบังคับ แรงงานสภาพเป็นนักโทษ จึงเรียกร้องให้กลับไปใช้การผ่อนผันตามมาตรา 17 เหมือนเดิมคือไม่ต้องจ่ายค่าประกันตัว

มติรัฐมนตรีเกี่ยวกับยกเลิกข้อห้ามมิให้คนต่างด้าวเข้ามาในราชอาณาจักรไทย โดยมีมติเห็นชอบตามประกาศกระทรวงมหาดไทย รวม 3 ฉบับ (ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง การยกเว้นข้อห้ามมิให้คนต่างด้าวเข้ามาในราชอาณาจักรเป็นการเฉพาะสำหรับคนต่างด้าวสัญชาติลาว ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง การยกเว้นข้อห้ามมิให้คนต่างด้าวเข้ามาในราชอาณาจักรเป็นการเฉพาะสำหรับคนต่างด้าวสัญชาติกัมพูชา ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง การอนุญาตให้คนต่างด้าวบางจำพวกเข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรเป็นกรณีพิเศษ)

ต่อมารัฐบาลมีมติ ครม. เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2549 ยกเลิกมติ ครม. เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2548 (ในรายงานนี้จะเรียกว่ามติครม. 2548/2) ผ่อนปรนให้ไม่ต้องเสียค่าประกันตนแต่อย่างใด คือเสียค่าใช้จ่าย 3,800 บาท เช่นเดิม นั้นรัฐบาลเปิดให้มีการรายงานตัวขึ้นทะเบียนของแรงงานและผู้ติดตามกลุ่มใหม่ขึ้นระหว่างวันที่ 1 – 31 มีนาคม 2549 มียอดจำนวนแรงงานและผู้ติดตามใน ท.ร. 38/1 รวมประมาณ 3 แสนคน ทำให้ยอดของประชากรแรงงานข้ามชาติและ

ผู้ติดตามนี้พุ่งสูงขึ้นเป็น 1.52 ล้านคน เป็นชายร้อยละ 55 และหญิงร้อยละ 45 กระจายอยู่ในทุกจังหวัดทั่วประเทศ โดยจังหวัดที่มีประชากรกลุ่มนี้มากที่สุด 5 ลำดับแรกคือ กรุงเทพฯ สมุทรสาคร ตาก เชียงใหม่ และชลบุรี หากพิจารณาองค์ประกอบอายุและเพศในพีรามิดประชากรเห็นได้ว่า ส่วนใหญ่เป็นวัยแรงงาน โดยมีประชากรวัยเด็กและวัยสูงอายุ

มติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับแรงงานต่างด้าวหรือแรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่เป็นการจัดระบบแรงงานข้ามชาติให้เป็นไปตามกลไกของรัฐ แต่ปรากฏว่ามีมติคณะรัฐมนตรีที่ยอมรับให้มีการจัดการแรงงานข้ามชาตินอกระบบขึ้นในปี พ.ศ. 2552 เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2552 มีมติเห็นชอบแนวทางการดำเนินการจดทะเบียนแรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองสัญชาติพม่า ลาว และกัมพูชา ที่อยู่นอกระบบผ่อนผัน ตามมติคณะกรรมการบริหารแรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมือง (กบร.) ครั้งที่ 2/2552 วันที่ 27 เมษายน 2552 ตามที่กระทรวงแรงงานเสนอ โดยในส่วนของ "กิจการอื่น ๆ ที่จังหวัดเสนอตามที่จำเป็น" นั้น ให้จังหวัดเร่งรัดจัดประชุมพิจารณาให้แล้วเสร็จโดยเร็วว่าเป็นงานใดบ้างแล้วเสนอให้ กบร. พิจารณาให้ความเห็นชอบก่อนดำเนินการต่อไปได้

การจดทะเบียนแรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเปิดโอกาสให้แรงงานต่างด้าวที่อยู่นอกระบบผ่อนผัน ได้ให้กระทรวงแรงงานได้พิจารณาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ดำเนินการ แก้ปัญหาเกี่ยวกับแรงงานที่ไม่ได้จดทะเบียน ด้วยให้เหตุผลว่า แรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองเพิ่มมากขึ้นแล้วมาสวมสิทธิ์ในการขอจดทะเบียน รวมทั้งการจดทะเบียนยังไม่ครอบคลุมถึงบุตร และผู้ติดตามของแรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองด้วย ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาเชื่อมโยงอื่น ๆ ตามมาด้วย เช่น ปัญหาสังคม และภาระในการจัดการศึกษาและบริการสาธารณสุข เป็นต้น จึงขอให้กระทรวงแรงงานรับไปพิจารณาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อเตรียมความพร้อมและดำเนินการด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้รอบคอบ รัดกุมด้วย มติรัฐมนตรีดังกล่าวนี้ได้มีมติขยายเวลาอีกจนถึงวันที่ 30 กันยายน 2552 โดยไม่รวมบุตรและผู้ติดตาม อยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราว เพื่อรอการส่งกลับสิ้นสุดไม่เกินวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2553 และขยายเวลาตามลำดับจนถึงปี 14 ธันวาคม 2555

แรงงานข้ามชาติเขมรในจังหวัดสุรินทร์ ได้เดินทางเข้ามาทำงานทั้งอยู่ในระบบ กล่าวคือ การเข้ามาตามกฎหมายแรงงานและมติของคณะรัฐมนตรีตามลำดับ แต่ก็มีจำนวนแรงงานข้ามชาติเขมรบางกลุ่มที่เข้ามาทำงานผิดกฎหมาย ทั้งลักษณะการเข้ามาทำงานและลักษณะการจ้างงาน ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ภาคสนามพบว่า การนำแรงงานข้ามชาติเขมรมาทำงานในจังหวัดสุรินทร์มีจำนวนที่ถูกระเบียบการใช้แรงงานข้ามชาติมีจำนวนไม่ถึงร้อยละ 50 นอกนั้นเป็นการจ้างงานโดยวิธีการที่ผิดกฎหมาย (หากเอากฎหมายมาพิจารณา) แต่เมื่อสัมภาษณ์นายจ้างเช่น ร้านอาหารสวดยกล้วย ได้ให้ข้อมูลว่า “มีการลักลอบในการรับแรงงานเขมรเข้ามาทำงาน เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจมาตรวจพบก็ไม่มีปัญหาอะไร เพราะเป็นเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ สามารถพูดกันได้” และเจ้าหน้าที่ตำรวจ ได้ให้ความเห็นว่า “การควบคุมแรงงานเขมรที่เล็ดลอดเข้ามาในประเทศไทยยากมาก เพราะบางคนก็ไม่ได้เดินทางผ่านเส้นทางการตรวจของเจ้าหน้าที่อาจเดินทางผ่านทางลัดเข้าหมู่บ้านไปและเดินทางไปทำงานกับคนไทยที่สนิทมักคุ้นกัน และขยิบขยายเข้าไปทำงานในเมืองต่อ”

ปัจจัยที่ทำให้เกิดมีการจ้างแรงงานข้ามชาตินอกระบบเกิดขึ้นในจังหวัดสุรินทร์ ที่สำคัญก็คือ การต้องการลดค่าใช้จ่ายในการจ้างงานแรงงานของนายจ้าง และการต้องการขายแรงงานของแรงงาน

ข้ามชาติเขมร ซึ่งนายจ้างและแรงงานข้ามชาติไม่ได้สนใจคำว่า “ลักลอบ” ที่รัฐกำหนดไว้ เนื่องจากการเดินทางเข้ามาทำงานและการปฏิบัติตามกฎหมายของเจ้าหน้าที่ไม่สามารถทำได้อย่างทั่วถึง ตัวอย่างเช่น ร้านขายสินค้าในตลาดกัมพูชา อำเภอบรรพตพิสัย เป็นร้านค้าขายระบบครัวเรือน การจ้างงานแรงงานข้ามชาติเขมรส่วนใหญ่ให้อยู่ในตำแหน่งเป็นผู้รับใช้ในบ้าน

“หากทำตามกฎหมายจริง ๆ ต้องมีประกันสังคม เราต้องนำเงินเข้าระบบประกันสังคมด้วย มีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นอีก แม้แต่แรงงานคนไทยเราไม่ได้ทำอย่างนั้นเลย” นางปิง (นามสมมติ) เจ้าของร้านขายสินค้าส่งและปลีกในตัวเทศบาลกัมพูชาพบกับผู้วิจัยอย่างมั่นใจตนเองนอกจากนี้ยังแสดงความคิดเห็นว่า “นาน ๆ เราจะมีกรกวาดล้างแรงงานเขมรสักทีหนึ่ง ก่อนทำเขาก็จะมีคนมาบอกให้รู้ล่วงหน้า เราก็จะให้แรงงานพักงานหรือหยุดงาน หรือไม่ก็ให้กลับประเทศก่อนแล้วค่อยมาทำงานในเดือนถัดไป”

แรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบเริ่มมีการเดินทางเข้ามา-เย็นกลับมาเรื่อยๆ เนื่องจากการเดินทางจากชายแดนสู่เมืองสุรินทร์สะดวกยิ่งขึ้น และใช้เวลาเดินทางไม่นาน และระเบียบการเข้าเมืองมีความยืดหยุ่นมากยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ได้ 7 วัน แต่ละอาทิตย์แรงงานกลุ่มนี้จะเดินทางข้ามเข้ากัมพูชาและกลับเข้ามาคืนในวันเดียวกันซึ่งมีจำนวนมาก

“จริง ๆ แล้วนายจ้างจะต้องไปจดทะเบียนแรงงานเขมรที่อำเภอ โดยเฉพาะที่อำเภอกาบเชิง สำนักงานวัฒนธรรมอำเภอเป็นผู้รับผิดชอบทำหน้าที่รับจดทะเบียน ร้านค้าที่จะรับเอาแรงงานเขมรเข้ามาทำงานต้องมีใบอนุญาตจากวัฒนธรรมอำเภอ เมื่อก่อนการทำประวัติร้านค้าของคนที่อยู่ในพื้นที่จะเป็นหน้าที่ของตำรวจ แต่ปัจจุบันจะเป็นวัฒนธรรมอำเภอ” (จ.ส.ต.สุทัย นิธิมรัมย์, สัมภาษณ์. 14 ธันวาคม 2554)

หากมีการจับกุมแรงงานข้ามชาติเขมร ก็จะผลักดันกลับประเทศเลย ซึ่งการดำเนินคดีแต่ก่อนก็มี แต่ตอนนี้จะผลักดันกลับเลย ข้อมูลการสัมภาษณ์ ด.ต.ปิยะ เพชรรักษ์ (สัมภาษณ์. 15 ธันวาคม 2554) ได้กล่าวว่า “ถ้าพบก็มีการจับกุมก่อน แล้วทำการผลักดันกลับประเทศ เมื่อก่อนมีการจับกุมแล้วก็มีมีการดำเนินคดีปรับและฝากขัง แต่ปัจจุบันกระทรวงมหาดไทยปรับใหม่ให้จับกุมได้แต่ไม่ต้องดำเนินคดีให้ส่งกลับประเทศทันที”

การทำงานของแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบในปัจจุบันที่เดินทางมารับจ้างในจังหวัดสุรินทร์มีทั้งประกอบอาชีพที่สุจริตและไม่สุจริต การเดินทางข้ามเข้ามาฝั่งไทย บางครั้งไม่ได้ผ่านด่านตรวจคนเข้าเมืองมา “เจ้าหน้าที่บางหน่วยงานก็เห็นคนเขมร แต่ก็ไม่ว่าอะไร แต่เมื่อเห็นไปตัดไม้ก็จับส่วนใหญ่ชาวเขมรมารับจ้างตัดไม้ให้คนไทย คนไทยเป็นผู้ว่าจ้างให้ตัด ที่เข้าสู่เรือนจำสุรินทร์ตามที่ได้พบ ก็พบคนที่เขามารับจ้างตัดไม้ เมื่อดำเนินคดีก็จะถูกจับกุมและคุมขังไว้ที่เรือนจำ หรือบางคนเมื่อดำเนินคดีเสร็จแล้วมีความผิดในเรื่องการเข้าเมืองผิดกฎหมายเพียงอย่างเดียวก็จะมอบให้เจ้าหน้าที่ตำรวจไปส่งที่ตรวจคนเข้าเมืองช่องจอม ผลักดันกลับประเทศ” (จรรยา เครือวัลย์(เจ้าหน้าที่เรือนจำสุรินทร์, สัมภาษณ์. 10 มกราคม 2555)

การเข้ามาทำงานตามฤดูกาล จังหวัดสุรินทร์ได้ตกลงกับจังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นจังหวัดคู่สัญญาและเมืองคู่แฝด ได้ผ่อนผันให้แรงงานข้ามชาติเขมรเดินทางมาทำงานชั่วคราวในจังหวัดสุรินทร์ การใช้แรงงานข้ามชาติเขมรที่เข้ามาทำงานนี้ มีอยู่ในระบบการจ้างงานที่ลงทะเบียนกับทางกรม แต่ก็มีกรณีลักลอบมาทำงานบ้าง ซึ่งการเดินทางเข้ามาจับจ้างดำเนินา เกี่ยวข้อง และตัด

อ้อย บางครั้งก็ผ่านแดนมาทางช่องจอมสุรินทร์ บางครั้งเดินทางเข้าผ่านจุดผ่อนปรนและทางธรรมชาติ เมื่อพบกับนายจ้างก็ตกลงจ้างงานโดยคิดเป็นรายวัน “แรงงานเขมนิยมมารับจ้างเกี่ยวข้าว พบมากในช่วงเดือนพฤศจิกายน ประมาณ 1,000 คน เฉพาะที่ผ่านด่านตรวจของตำรวจที่บ้านด่าน ส่วนใหญ่เข้ามาเย็นกลับ ไม่ได้ค้างอยู่กับนายจ้าง แต่ก็มีบางคนไม่กลับเลย จนกว่าจะเกี่ยวข้าวเสร็จ โดยเฉพาะในฤดูกาลที่เกี่ยวข้อง และตัดอ้อย นายจ้างจะให้พักที่บ้านหรือที่ไร่ ทำเพิงพักให้ ก็ไม่เดินทางกลับในวันเดียวเหมือนกัน เราก็ไม่รู้จะตามหากันอย่างไร มีจำนวนมากเช่นเดียวกัน” (ด.ต.ปิยะ เพชรรัช, สัมภาษณ์. 15 ธันวาคม 2554)

แรงงานข้ามชาติเขมรในจังหวัดสุรินทร์เริ่มมีการจ้างงานนอกระบบมากยิ่งขึ้นตามลำดับ นายจ้างหลายคนได้ให้ความเห็นว่า “การจ้างงานแรงงานเขมร ไม่ต้องรับผิดชอบมากนัก และค่าแรงก็ถูกกว่าคนไทย”

จากการสัมภาษณ์แรงงานข้ามชาติเขมรที่ทำงานในจังหวัดสุรินทร์ เฉพาะผู้ที่เข้ามาไม่ถูกต้องตามกฎหมายและทำงานไม่ถูกต้อง ได้ให้ข้อมูลว่า “ก็ทำงานไป เจ้าของร้านเป็นผู้คุยกับตำรวจ หากตกลงกันไม่ได้ เราก็ถูกจับ และถูกส่งกลับ ตอนที่อยู่ทำงานก็ต้องทำตามทีนายจ้างบอกและทำให้นายจ้างพอใจ หากนายจ้างไม่พอใจขึ้นมาเราก็ถูกจับเหมือนกัน” (เมธา ธิตา, สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2554) แสดงว่า การทำงานของแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบมีความความเสี่ยงสูงเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม การดำเนินการของนายจ้างในจังหวัดสุรินทร์ส่วนใหญ่จะไม่เอารัดเอาเปรียบแรงงานข้ามชาติเขมร เนื่องจากมีความคิดว่า แรงงานข้ามชาติเขมรดังกล่าวเป็นเขมร ความสำนึกทางชาติพันธุ์ก็เกิดขึ้น และการหาแรงงานข้ามชาติเขมรก็มีการแข่งขันกันสูง เจ้าของร้านจึงให้สัมภาษณ์ว่า “เราก็ให้กินอยู่ในเวลาที่ทำงาน แต่ไม่ได้พักที่ร้าน เขาไปพักกับเพื่อนเขาที่บ้านเช่า น่าจะอยู่หลังโรงเรียนบ้านปราสาท ความคิดเกี่ยวกับลูกจ้างเขมนี่ ก็คิดเหมือนกับญาติ ๆ เรา เพราะเราก็เป็นเขมรเหมือนกัน แตกต่างเฉพาะประเทศเท่านั้นเอง ต้องช่วยเหลือกัน ตอนที่ไทยกับเขมรยิงกัน เขา(แรงงานข้ามชาติเขมร) ก็กลัวเหมือนกัน เราก็บอกว่า ไม่ต้องกลัวไม่มีอะไรหรอก ปกติแล้วแต่ละเดือนเขาจะไปช่องจอมเพื่อส่งเงินให้พ่อแม่ แต่เมื่อด่านปิด ไปไม่ได้ เราก็หาแนวทางส่งทางธนาคารให้” (สัมภาษณ์. 10 มกราคม 2555)

ข้อมูลภาคสนามที่ผู้วิจัยได้นำเสนอนี้ เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมมาแล้วสังเคราะห์เนื้อหาเฉพาะในบทที่ว่าด้วยพัฒนาการแรงงานที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ส่วนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเคลื่อนย้ายและกลไก เครือข่าย และและระบบความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานนอกระบบข้ามชาติกับนายจ้างและผู้ร่วมงานชาวไทยในจังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอในบทถัดไปและรายงานความก้าวหน้าในโอกาสต่อไป ข้อมูลที่ผู้วิจัยนำเสนอมานี้ บางส่วนอาจสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะการข้ามชาติแรงงานเขมรที่ทำงานในจังหวัดสุรินทร์ซึ่งประกอบด้วยลักษณะงานที่หลากหลายทั้งอยู่ในส่วนการผลิต การบริการ และการเกษตร ซึ่งถือว่าเป็นแรงงานนอกระบบ เพราะไม่มีสัญญาการจ้างงานที่เป็นทางการ หรือไม่มีนายจ้างตามความหมายของกฎหมายแรงงาน ไม่มีค่าจ้างหรือค่าตอบแทนที่แน่นอน มีทั้งผู้ประกอบการอาชีพอิสระและผู้ที่ทำงานชั่วคราว ดังนั้นกลุ่มแรงงานข้ามชาติกลุ่มนี้ถึงแม้ว่าจะจัดอยู่ในกรอบกฎหมายแรงงานต่างด้าว มาตรา 14 ซึ่งกำหนดให้แต่ละท้องถิ่นได้บริหารจัดการได้ แต่ก็ไม่ได้มีความชัดเจนในเรื่องการจ้างงานมากนัก และแม้จะมีมติรัฐมนตรีเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนแรงงานต่างด้าวผิดกฎหมายเป็นถูกกฎหมายก็ตามมติรัฐมนตรี เรื่องการจัดระบบ

แรงงานต่างด้าวหลบเข้าเมืองสัญชาติพม่า ลาว และกัมพูชา ปี 2549 2550 และ 2551 ตามลำดับ
แนวทางและวิธีการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแรงงานข้ามชาติเขมรในจังหวัดสุรินทร์
ผู้วิจัยจะได้นำเสนอแนวทางและวิธีการทั้งในระดับนโยบายและการปฏิบัติงานในบทถัดไป

บทที่ 4

กลไก เครือข่าย และความสัมพันธ์ของแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบ

แรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบในจังหวัดสุรินทร์เป็นแรงงานที่เดินทางเข้ามาทำงานตามข้อกำหนดของประเทศไทยและกัมพูชาตกลงกัน และเป็นไปตามกฎหมายที่แต่ละรัฐได้กำหนดให้เป็นกลไกหนึ่งที่ทำให้แรงงานเขมรการเดินทางข้ามแดนมาทำงานในจังหวัดสุรินทร์ แรงงานข้ามชาติเขมรทุกคนที่เดินทางข้ามแดนมาทำงานมีกระบวนการสร้างเครือข่ายและระบบการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานข้ามชาติเขมรกับผู้ติดต่อประสานงานและนายจ้าง ในบทนี้ผู้วิจัยจึงนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับกลไก เครือข่าย และระบบการสร้างความสัมพันธ์ของแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบ โดยการนำข้อมูลภาคสนามซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่มาอธิบายควบคู่กับจินตนาการแห่งรัฐที่พยายามคิดค้นวิธีการและกระบวนการที่เป็นกลไกในการจัดการแรงงานข้ามชาติเขมร โดยแบ่งเป็นประเด็นในการศึกษา ดังนี้

1. แรงงานต่างด้าวเถื่อน : กลไกการจัดการแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบ
2. การสร้างเครือข่ายแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบ
3. ระบบการสร้างความสัมพันธ์แรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบในจังหวัดสุรินทร์
4. แรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบกับประชาคมอาเซียน
5. แรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบกับปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน

1. แรงงานต่างด้าวเถื่อน : กลไกการจัดการแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบ

คำว่า **แรงงานต่างด้าวเถื่อน** เป็นคำที่หน่วยงานภาครัฐเรียกชื่อแรงงานข้ามชาติที่ไม่มีเอกสาร (Undocumented Migrant Worker) อย่างไม่เป็นทางการ แต่หากเรียกตามแบบที่ศัพท์ของหน่วยงานรัฐเป็นทางการก็คือ “แรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย” คำว่าแรงงานเถื่อนปรากฏในการพาดหัวเอกสารเผยแพร่ของกรมการจัดหางานซึ่งหน่วยงานของรัฐขาดอบมติคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2555 โดยจัดทำเอกสารเผยแพร่ของกรมการจัดหางานพาดหัวด้วยวลีว่า “**ใกล้ปิดตำนานแรงงานต่างด้าวเถื่อนในประเทศไทย**” (อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ <http://wp.doe.go.th/sites/default/files/news/228.pdf>) การที่กรมการจัดหางานได้กล่าวดัง ๆ อย่างนี้ก็เพื่อต้องการแสดงถึงกลไกที่คาดหวังว่าจะเป็นจริงตามจินตนาการของหน่วยงานรัฐหรือตามแบบของรัฐชาติด้านการจัดการแรงงานข้ามชาติ กลไกที่รัฐได้นำเสนอแนวคิดผ่านมติคณะรัฐมนตรีถึงแม้จะมีพระราชบัญญัติรองรับแล้วก็ตาม แสดงให้เห็นว่า รัฐยังเห็นว่าแรงงานข้ามชาติยังมีปัญหาที่จะต้องจัดการอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การตรากฎหมายในทุกระดับของรัฐถือว่าเป็นกลไกอย่างหนึ่งที่พยายามแก้ไขปัญหามาที่รัฐค้นพบปัญหา เริ่มต้นจากการตามกฎหมายเป็นพระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าว กฎกระทรวง และมติคณะรัฐมนตรี เป็นช่วง ๆ โดยที่กระทรวงแรงงานเป็นผู้รับผิดชอบหลัก อย่างไรก็ตาม กลไกที่เกี่ยวข้องกับแรงงานนอกระบบที่อยู่ในอาณาบริเวณชายแดนโดยเฉพาะแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบในจังหวัดสุรินทร์มีส่วนได้ส่วนเสียกับกลไกของรัฐเช่นเดียวกัน

กรณีพระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2551 ความตอนวรรคท้ายในมาตรา 14 ว่า “ความในมาตรานี้จะใช้บังคับกับท้องที่ใด สำหรับคนต่างด้าวสัญชาติใด เพื่อทำงานประเภทหรือลักษณะใด ในช่วงระยะเวลาหรือฤดูกาลใด โดยมีเงื่อนไขอย่างไร ให้เป็นไปตามที่คณะรัฐมนตรีกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา” และพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 มาตรา 37 คนต่างด้าวซึ่งได้รับอนุญาตให้อยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราว หากจะทำงานต้องปฏิบัติตามใน “(1) ไม่ประกอบอาชีพหรือรับจ้างทำงาน เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากอธิบดีหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งอธิบดีมอบหมาย ถ้ากรณีใดมีกฎหมายว่าด้วยการทำงานของคนต่างด้าวบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่นต้องได้รับอนุญาตตามกฎหมายนั้น” ทำให้การปฏิบัติงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาติแต่ละจังหวัดที่มีพื้นที่ตั้งอยู่ในบริเวณชายแดนและมีอาณาเขตติดกับประเทศเพื่อนบ้านเกิดขึ้นโดยท้องถิ่น โดยมอบให้จังหวัดเป็นผู้จัดการในการอนุญาตให้แรงงานข้ามชาติทำงานตามฤดูกาลและทำงานแบบเข้าไปเย็นกลับ

นอกจากนี้รัฐไทยกับกัมพูชายังได้ทำความร่วมมือลงนามความตกลงว่าด้วยการสัญจรข้ามแดนระหว่างไทยกับกัมพูชา โดยมีระเบียบในการปฏิบัติการตามข้อตกลงการข้ามแดนด้วยการใช้บัตรผ่านแดน (Border Pass) ลักษณะการใช้บัตรผ่านแดนนี้ มีข้อกำหนดพอสรุปได้ว่า “บัตรผ่านแดนมีประเภทเดียวใช้กับบุคคลที่ได้รับอนุญาตให้อยู่อย่างถาวร ณ พื้นที่ชายแดน มีอายุ 2 ปี สำหรับบุคคลที่อยู่นอกพื้นที่ชายแดนให้ใช้หนังสือเดินทางสำหรับจุดผ่านแดนระหว่างประเทศ (Passport) และสามารถอยู่พำนักได้เป็นระยะเวลา 7 วัน ต่อครั้ง แต่ไม่เกิน 15 วันค่าใช้จ่ายในการขอให้ออกบัตรผ่านแดนไทย – กัมพูชา ของฝ่ายไทย ฉบับละ 200 บาท ต่อคน ส่วนการขอต่ออายุหนังสือผ่านแดน ครั้งละ 200 บาท (ต่ออายุได้ไม่เกิน 2 ครั้ง) ซึ่งเป็นไปตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 1 ตุลาคม 2541”

แรงงานเขมรข้ามชาตินอกระบบที่เดินทางมาขายแรงงานเกี่ยวกับการเกษตรตามฤดูกาล เพาะปลูกและการเก็บเกี่ยวมีจำนวนมาก และมีปรากฏการณ์การทำงานที่ต้อง ดังที่ได้ลงพื้นที่ได้พบเห็นการเดินทางข้ามประเทศมาตามที่กลไกของรัฐกำหนด โดยที่เจ้าของนาข้าวหรือนายจ้างไทยในอำเภอกาบเชิง นำรถยนต์บรรทุกมารับแรงงานข้ามชาติเขมรกล่าวถึงประตูด่านผ่านแดนถาวรช่องจอม-โอรส์เมียด เพื่อนำไปส่งยังแปลงนาที่มีการว่าจ้างเกี่ยวข้าว ในอัตราค่าแรงวันละ 130 บาท และจะนำแรงงานเหล่านี้กลับมาส่งที่บริเวณด่านช่องจอมในช่วงเย็นของทุกวัน

การเดินทางเข้ามารับจ้างนี้สืบเนื่องมาจากจังหวัดสุรินทร์ได้มีข้อตกลงร่วมกันกับจังหวัดอุดรธานีในการผ่อนผันอนุญาตให้แรงงานเขมรอำเภอสำโรง จังหวัดอุดรธานี ซึ่งมีอาณาเขตติดแนวชายแดนไทยสามารถใช้หนังสือผ่านแดนชั่วคราวเดินทางเข้ามารับจ้างเกี่ยวข้าวในเขตพื้นที่ อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ในช่วงฤดูเก็บเกี่ยวได้เป็นเวลา 1 เดือน แบบเข้ามา-เย็น กลับ

นายสุระ สามสี(นามสมมติ) อายุ 54 ปี นายจ้างชาวบ้านเกษตรถาวร ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการจ้างงานลักษณะนี้ว่า “ขณะนี้ในช่วงที่เกษตรกรไทยกำลังเร่งเก็บเกี่ยวข้าวในนา จึงได้มีการจ้างแรงงานชาวกัมพูชาเข้ามาเก็บเกี่ยวข้าวเป็นจำนวนมาก โดยได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งของไทยและกัมพูชา ซึ่งนายจ้างฝ่ายไทยได้ตกลงค่าจ้างกันว่าจ้างแรงงานกัมพูชาในอัตราวันละ 130 บาท เท่ากันหมด พร้อม เลี้ยงข้าว 2 มื้อ คือ

เช้า, กลางวัน และส่งให้เดินทางกลับเข้าประเทศกัมพูชาในเวลา 16.30 น.ของทุกวัน” (สัมภาษณ์. 25 ธันวาคม 2554)

กลไกที่จัดการเรื่องแรงงานข้ามชาติทั้งระบบ โดยเลือกเฉพาะกลุ่มพม่า ลาว และกัมพูชา ของรัฐบาลได้ดำเนินการผ่านมติคณะรัฐมนตรีเพื่อจะผ่อนผันให้มีการจัดการแรงงานข้ามชาติทั้ง 3 กลุ่มมาโดยลำดับ กลไกที่รัฐได้ทำก็คือ ให้มีการจัดทะเบียนแรงงานต่างด้าว และการพิสูจน์สัญชาติ เช่น มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2555 โดยให้เร่งรัดดำเนินการพิสูจน์สัญชาติแรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองสัญชาติพม่า ลาว และกัมพูชา ที่ได้รับการผ่อนผันตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 19 มกราคม 2553 ที่ได้เข้าสู่กระบวนการพิสูจน์สัญชาติแล้วให้แล้วเสร็จภายในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2555 ทั้งนี้ ไม่เกินวันที่ 14 มิถุนายน 2555 และขยายเวลาเพิ่มเติมตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2555 มีมติให้ขยายเวลาออกไปอีกจนถึงวันที่ 14 ธันวาคม 2555 การสร้างกลไกเพื่อการจัดการแรงงานของรัฐซึ่งเน้นในเรื่องการควบคุมแรงงานข้ามชาติให้อยู่ในกรอบจิตนาการของรัฐ เพื่อจะได้จัดการในเรื่องพื้นที่และผู้คนที่อยู่ในขอบเขตขสมก กลไกดังกล่าวไม่ใช่เป็นเพียงกลไกแห่งการควบคุม แต่ยังเป็นกลไกที่ทดแทนการควบคุมด้วยการสวัสดิการและสวัสดิภาพของแรงงานข้ามชาติ ดังที่อยู่ในมติรัฐมนตรีให้สำนักงานประกันสังคม ดำเนินการให้แรงงานต่างด้าวที่ผ่านการพิสูจน์สัญชาติได้เข้าสู่ระบบประกันสังคม การนำประกันสังคมมาใช้กับแรงงานข้ามชาติก็เป็นกลไกหนึ่งที่จะทำให้แรงงานข้ามชาติมีกำลังใจและสวัสดิภาพในการทำงาน อย่างไรก็ตามกลไกดังกล่าวต้องผ่านการพิสูจน์สัญชาติก่อน แม้แรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบหลายคนมีความประสงค์อยากจะทำประกันสังคม แต่กลไกที่รัฐกำหนดไว้ทำให้แรงงานข้ามชาตินอกระบบเหล่านั้นไม่สามารถที่จะเข้าถึงได้

แม้จะมีมติคณะรัฐมนตรีให้ขยายเวลาเพื่อการพิสูจน์สัญชาติของแรงงานต่างด้าวผิดกฎหมายถึง 14 มิถุนายน 2555 ก็ตาม แต่พบว่า การพิสูจน์สัญชาติยังไม่สามารถทำได้ครบถ้วน ดังเช่น นายปี ปัญญารัตน์ (สัมภาษณ์. 20 มิถุนายน 2555) ทำงานในโรงงานน้ำแข็งแห่งหนึ่งในอำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์ ให้ข้อมูลแก่คณะผู้วิจัยว่า

“ตนเองไม่มีบัตรต่างด้าว และยังไม่มีการพิสูจน์สัญชาติใด ๆ เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยต้องซื้อยากินเอง”

จะเห็นได้ว่า การที่รัฐได้วางกลไกในการจัดการแรงงานข้ามชาติที่ผิดกฎหมายให้เข้าสู่กระบวนการทางกฎหมาย ยังไม่สามารถจูงใจให้นายจ้างและลูกจ้างสนใจที่ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ถึงแม้จะมีกระบวนการตรวจจับและสกัดกั้นก็ตาม

การเดินทางเข้ามาทำงานและในขณะที่ทำงานอยู่ในสถานประกอบการไทย แรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบเหล่านั้นต้องเสี่ยงกับการตรวจจับตลอดเวลา คำกล่าวของ นางดาลัย โอม (สัมภาษณ์. 23 พฤษภาคม 2555) ว่า

“ฉันทำบัตรผ่านชายแดนชั่วคราวในราคา 10 บาท เดินทางมาไทยแล้วนั่งรถยนต์โดยสารลดราคา 60 บาท จากชายแดนช่องจอม- สุรินทร์ ขณะที่นั่งรถโดยสารลดราคานี้รู้สึกกลัวมากกลัวตำรวจจับตัว แต่ก็โชคดีที่ฉันนั่งเบาะในสุดทำให้ตำรวจไม่ไปไม่ถึง ทำให้ข้าพเจ้ารอดพ้นจากการจับกุมครั้งนี้ เพราะบัตรที่ทำได้รับอนุญาตแค่บริเวณชายแดนเท่านั้น”

“แต่ปัจจุบันนี้ได้เงินค่าตอบแทนเป็นรายวัน ฉันสามารถพูดภาษาไทยได้ เพราะตอนอยู่ในประเทศกัมพูชาข้าพเจ้าเคยเรียนภาษาไทย เข้ามาใหม่ ๆ ฉันเห็นตำรวจข้าพเจ้ารู้สึกกลัว เพราะข้าพเจ้ายังไม่มียบัตรอนุญาตเข้าออกประเทศที่ถูกต้อง บัตรที่ฉันทำตอนแรกอยู่ได้แค่วันเดียว”

แต่นายจ้างบางรายได้ปฏิบัติตามและให้ความสำคัญกับแรงงานข้ามชาติเขมรที่ทำงานในสถานประกอบการของตน จึงพาแรงงานข้ามชาติไปพิสูจน์สัญชาติและจดทะเบียน ดังเช่น นางสาวพอล สุกแอ่ง พนักงานบรรจุภัณฑ์ในร้านค้าแห่งหนึ่ง กล่าวว่า

“ฉันเข้ามาทำงานในประเทศไทยโดยถูกต้องตามกฎหมาย โดยมีบัตรต่างด้าวที่นายจ้างพาไปจดทะเบียนให้ หักค่าทำบัตรคนต่างด้าวคนละ 2,800 บาท (ค่าทำบัตรฉันออกเอง) ยามเจ็บไข้ได้ป่วยก็ไปที่โรงพยาบาลของรัฐได้ทันทีเพราะนายจ้างได้ทำบัตรประกันสังคมสำหรับคนต่างด้าวเรียบร้อยแล้ว โดยทางโรงพยาบาลจะคิดค่ารักษา คนละ 30 บาท ปัจจุบันฉันทำงานในตำแหน่งบรรจุสินค้า”

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ไม่เกิดการพิสูจน์สัญชาติและจดทะเบียนแรงงานข้ามชาติให้เป็นไปตามกฎหมายแรงงานและกฎหมายการเข้าเมือง คือ ค่าใช้จ่าย ซึ่งจะต้องจ่ายทั้งนายจ้างและลูกจ้าง ประกอบกับการเข้าหาเจ้าหน้าที่ของรัฐที่รับผิดชอบเป็นไปด้วยความยากลำบาก จึงต้องจ้างงานแรงงานนอกระบบ ซึ่งอาจจะเสี่ยงการถูกดำเนินคดีทั้งนายจ้างและแรงงานข้ามชาติเขมร ถึงแม้มติคณะรัฐมนตรีมีมติให้ขยายเวลาออกไปอีกจนถึงวันที่ 14 ธันวาคม 2555 ก็ตาม

แรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบบางครั้งไม่ใช่ถูกจับเพราะการผิดกฎหมายการทำงานและการเข้าเมือง แต่ถูกจับด้วยกฎหมายอื่น ดังเช่น นางมอม เขีย ถูกจับด้วยข้อหาไม่แปรรูปในครอบครัว นางมอม เขีย เล่าว่า

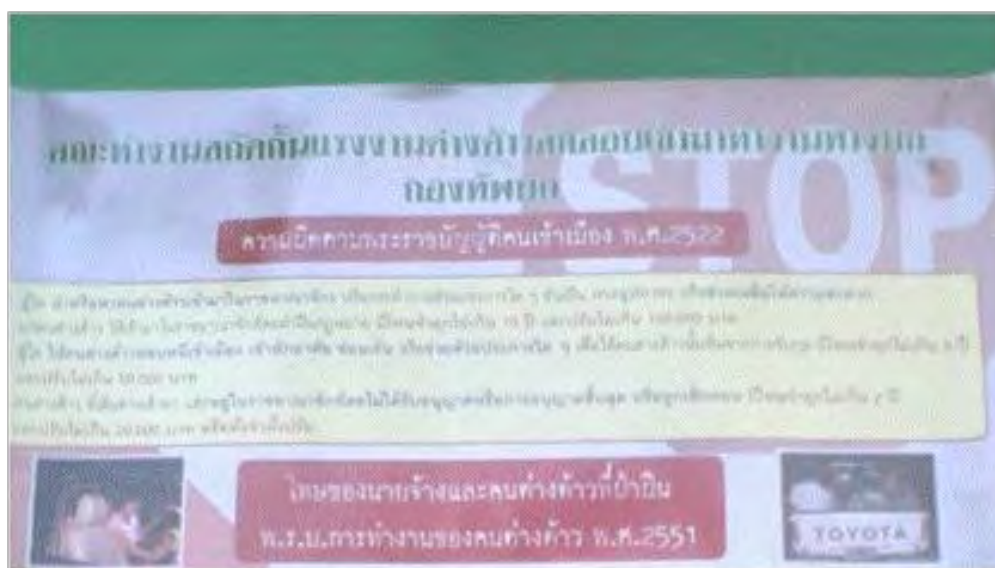
“ฉันเดินทางจากบ้านจ้อมตาเจก โดยรถมอเตอร์ไซด์รับจ้าง ในราคา 20 บาท มาถึงชายแดนจุดตรวจผ่านแดนไทยกัมพูชา เพื่อซื้อบัตรผ่านแดนในราคา 10 บาท เข้า 07.00 นาฬิกา กลับประเทศกัมพูชา 17.00 นาฬิกา เพื่อมารับจ้างเข็นครกไม้ จำหน่ายบริเวณตลาด อบจ. กาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ โดยมีคนไทยเป็นนายจ้าง ตกลงค่าจ้างวันละ 150 บาทต่อวัน โดยลากรถเข็นบรรทุก ครกจำนวน 23 ใบ ครกขนาดเล็กจำหน่ายในราคา 80 บาท ส่วนครกใหญ่จำหน่ายในราคา 90 บาท วันหนึ่งจำหน่ายครกได้ประมาณ 300-500 บาท ต่อวัน ด้วยความที่มีความรู้ไม่ได้อ่านหนังสือ เนื่องจากทางบ้านยากจน ไม่มีงานทำ จึงได้มาหางานทำที่ประเทศไทย แบบไปเช้าเย็นกลับ ทำมาหาเลี้ยงชีพและครอบครัวเรื่อยมาจนกระทั่งถูกตำรวจไทยจับข้อหา พรบ.ป่าไม้ (มีไม้แปรรูปไว้ในครอบครอง)”

กลไกการแก้ปัญหาการจัดการแรงงานข้ามชาติของรัฐที่แก้ปัญหาด้วยการอนุญาตให้แรงงานที่ผิดกฎหมายสามารถอยู่ในราชอาณาจักรได้ชั่วคราวและกลไกการพิสูจน์สัญชาติ ซึ่งมีปัญหาต่าง ๆ ตามมาก็คือ กลไกดังกล่าวไม่ครอบคลุมถึงแรงงานนอกระบบคือแรงงานที่ไปเช้าเย็นกลับ และแรงงานที่รับงานไปทำที่บ้านแล้วนางานมาส่งให้กับนายจ้างโดยการข้ามแดนมา ซึ่งรัฐยังไม่มีกลไกในการแก้ปัญหาอย่างชัดเจน ไม่เพียงเท่านี้ รัฐยังมีมาตรการในการนำเข้าแรงงานข้ามชาติด้วยวิธีการลงตามข้อตกลงหรือ MOU ที่รัฐได้ทำข้อตกลงในการจ้างงานแรงงานกับประเทศเพื่อนบ้าน ในกรณีแรงงานข้ามชาติเขมร โดยเฉพาะในจังหวัดสุรินทร์ สถิติในการนำเข้าแรงงานเข้าด้วยกลไก MOU ของรัฐมีจำนวนน้อยมาก เมื่อเทียบกับการจ้างงานด้วยวิธีการอื่น ได้แก่ การจ้างงานเกี่ยวกับการเกษตรตามฤดูกาล การจ้างงานที่ผิดกฎหมายแล้วสามารถพิสูจน์สัญชาติและจดทะเบียนตามกฎหมาย ดังปรากฏสถิติในบทที่ 2 ในปี พ.ศ. 2553 การจ้างงานแรงงานต่างด้าวเขมรในจังหวัดสุรินทร์มีจำนวน 1547 คน

ซึ่งแบ่งตามแรงงานที่เข้าเมืองถูกกฎหมาย (หมายถึงมีบัตรผ่านแดนหรือเอกสารข้ามแดนอย่างอื่น) ที่พิสูจน์สัญชาติแล้ว จำนวน 288 คน ส่วนแรงงานข้ามชาติเขมรที่เข้ามาทำงานตาม MOU มีเพียงจำนวน 10 คนเท่านั้น แสดงให้เห็นว่า กลไกที่รัฐแก้ปัญหาแรงงานข้ามชาติเขมรด้วยวิธีการ MOU อาจยังไม่สามารถใช้ได้หรือตอบสนองความต้องการของแรงงานและนายจ้างในจังหวัดสุรินทร์ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่ติดกับเส้นขีดแดนไทยกัมพูชานัก นอกจากนี้สถิติยังสะท้อนให้เห็นว่า การเข้าเมืองผิดกฎหมายของผู้ใช้แรงงานข้ามชาติเขมรยังมีปัญหาเกิดขึ้นประจำ

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากที่รัฐนำกลไกการพิสูจน์สัญชาติ และนำเข้าแรงงานโดย MOU ซึ่งสามารถมีสิทธิเข้ารับการประกันตนตามพระราชบัญญัติประกันสังคม แต่การประกันตนของแรงงานข้ามชาติดังกล่าวไม่ครอบคลุมถึงบุตรภรรยา จะป่วยกล่าวไปไปถึงแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบที่ไม่มีสิทธิทุกเรื่อง จะต้องรับผิดชอบเองทุกอย่างเกี่ยวกับบุตรและภรรยา ดังที่นายพริก พง แรงงานในโรงสีแห่งหนึ่งในจังหวัดสุรินทร์ได้กล่าวว่า

“ผมเคยป่วยแล้วถ้าหากไปหาหมอหมดเงินมากเหมือนกัน ต้องจ่ายเอง และเมื่อหลายปีที่แล้วผมมาทำงานที่สุรินทร์เห็นสาวบ้านเดียวกันไปทำงานอยู่โรงสีแห่งหนึ่งในจังหวัดสุรินทร์ ก็เลยขอแต่งงานตอนนี้แต่งงานมาได้ 6 ปี แล้วมีลูก 2 คน คนโตอายุ 4 ขวบ คนเล็กอายุ 2 เดือน ก่อนได้ลูกคนที่ 2 เมียได้พากลับมาทำงานที่เดิมก่อนไปบ้าน คือ โรงสีข้าวแห่งนี้ ได้มาทำงานจนท้องลูกคนที่ 2 ใกล้คลอดจึงพากลับบ้านไปคลอดลูกที่บ้าน ได้ลาถ้าแกไปอยู่บ้าน 1 เดือน ถ้าแกไปส่งถึงที่ตลาดช่องจอมและให้ข้ามกลับไปบ้านเอง”

ภาพที่ 10 ตัวอย่างประกาศการปฏิบัติการผลักดันแรงงานผิดกฎหมาย
(ป้ายประกาศที่ด่านตรวจของเจ้าหน้าที่ทหาร)

กลไกอันหนึ่งที่รัฐพยายามจัดการเรื่องแรงงานข้ามชาติเขมรก็คือการสกัดกั้นแรงงานต่างด้าวของรัฐที่เดินทางเข้ามาทำงานทางบกโดยกองทัพบก โดยใช้พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2551 เป็นข้อสนับสนุนกลไกการสกัดกั้นแรงงานข้ามชาติ หลังจากทีนโยบายของรัฐบาลที่จะขึ้นค่าแรงหรือรายได้การใช้แรงงานขั้นต่ำ 300 บาทในประเทศไทย นโยบายดังกล่าวทำให้จินตนาการของแรงงานข้ามชาติเขมรที่ต้องการเดินทางเข้ามา

ทำงานในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้นเพื่อจะได้ค่าแรงหรือรายได้ขั้นต่ำตามที่รัฐประกาศเป็นนโยบาย และจินตนาการของรัฐก็มีการเกรงกลัวต่อการแย่งงานคนไทยทำและคาดเดาว่าต้องมีแรงงานเข้าเมืองผิดกฎหมายและมีการจ้างงานที่ผิดกฎหมายมากยิ่งขึ้น ตามความเป็นจริงจินตนาการของแรงงานข้ามชาติและรัฐส่วนหนึ่งถูกต้อง ปรากฏการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นตามจินตนาการนั้น รัฐจึงจัดการด้วยการให้ทหารในกองทัพออกไปสกัดกั้น และร่วมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจผลักดันกลับประเทศ

กลไกแห่งรัฐชาติที่เกิดปัญหาขึ้นจนกระทั่งต้องแก้ไขโดยมติคณะรัฐมนตรีมาหลายปียังไม่มีวันสิ้นสุดซึ่งล่าสุดมีมติให้เลื่อนพิธีลงนามสัญญาไปจนถึงวันที่ 14 ธันวาคม 2555 ซึ่งยังระบุไม่ได้ว่า จะเป็นมติครั้งสุดท้าย อาจสรุปได้ ดังนี้

1) ช่องว่างทางกฎหมาย

กลุ่มแรงงานที่มีภูมิลำเนาและเป็นคนสัญชาติที่มีชายแดนติดกับประเทศไทย ได้รับการเอื้ออำนวยให้เกิดการล่องละเมิดและหลีกเร้นได้ง่าย ตามมาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าวที่อนุญาตให้คนต่างด้าวซึ่งมีภูมิลำเนาและเป็นคนสัญชาติของประเทศที่มีชายแดนติดกับ ประเทศไทย ถ้าได้เข้ามาในราชอาณาจักรโดยมีเอกสารใช้แทนหนังสือเดินทางตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง และอนุญาตให้ทำงานบางประเภทหรือลักษณะงานในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราวในช่วงระยะเวลาหรือตามฤดูกาลที่กำหนดได้ ทั้งนี้ เฉพาะการทำงานภายในท้องที่ที่อยู่ติดกับชายแดนหรือท้องที่ต่อเนื่องกับท้องที่ดังกล่าว

ปัญหาของมาตรา 14 ก็คือ ยังมีมีกฎกระทรวงและมติคณะรัฐมนตรีที่รองรับนี้มากกฎหมายมาตรานี้เลย การอนุญาตให้ข้ามแดนของกลุ่มแรงงานข้ามชาติในจังหวัดชายแดนโดยเฉพาะจังหวัดสุรินทร์ มีการเข้าเมืองปะปนกันกับคนที่ข้ามแดนเพื่อเที่ยวชมตลาด ซื้อสิ่งของ และพบปะญาติมิตรในพื้นที่ที่กำหนด ปัญหาอีกอันหนึ่งก็คือ การมอบอำนาจให้ท้องถิ่นจัดการโดยตกลงกับจังหวัดใกล้เคียงเพื่อกำหนดกติกาในการเข้าเมืองก็ทำให้เกิดปัญหาเช่นเดียวกัน เพราะไม่สามารถควบคุมได้ รัฐต้องเผชิญปัญหาการลักลอบเข้าเมือง ซึ่งทำให้ต้องเลื่อนการพิธีลงนามสัญญาไปเรื่อย ๆ ไม่มีที่สิ้นสุด

2. การปฏิบัติงานเจ้าหน้าที่รัฐและหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบ

เจ้าหน้าที่รัฐที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ทุกภาคส่วนยังมีจำนวนน้อย และไม่มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานอย่างทั่วถึง เนื่องจากชายแดนไทยกับพม่ามีระยะยาวมาก โดยเฉพาะชายแดนจังหวัดสุรินทร์มีช่องทางการเข้าออกตามธรรมชาติหรือเรียกว่า ช่องทางธรรมชาติ

3. การจัดสวัสดิการและสิทธิแรงงานข้ามชาติไม่เท่าเทียม

รัฐยังมีปัญหาในการจัดสวัสดิการให้แรงงานข้ามชาติ และสิทธิในทุกด้านที่พึงมีพึงได้ มีการนำเสนอไม่ให้สวัสดิการและสิทธิแรงงานข้ามชาติเท่ากับคนไทย เช่น สรุปมติคณะรัฐมนตรีตอนหนึ่งว่า “แรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองที่ได้รับการผ่อนผันตามมติคณะรัฐมนตรียังไม่สามารถเข้าสู่ระบบกองทุนเงินทดแทนและประกันสังคมได้ โดยจะต้องเข้าสู่ระบบประกันสุขภาพของกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งจะได้รับการรักษาพยาบาลในกรณีเจ็บป่วยทั่วไป แต่ในกรณีประสบอันตรายเนื่องจากการทำงานจะไม่ได้รับการคุ้มครองจากระบบประกันสุขภาพ ซึ่งในทางปฏิบัติเมื่อลูกจ้างประสบอันตรายจากการทำงาน สำนักงานประกันสังคมจะวินิจฉัยและออกคำสั่งให้นายจ้างของคนต่างด้าวเป็นผู้จ่ายเงินทดแทนโดยตรง

ให้กับคนต่างด้าว และแม้ว่าจะมีคำสั่งให้นายจ้างจ่าย นายจ้างก็มักจะหลบเลี่ยงไม่ดำเนินการตามคำสั่งหรืออาจหนีหายไปเพราะส่วนมากจะเป็นนายจ้างกิจการขนาดเล็ก ทำให้เกิดปัญหาข้อร้องเรียนเนื่องจากลูกจ้างไม่ได้รับสิทธิตามที่กฎหมายกำหนด จึงเป็นสาเหตุให้องค์กรสิทธิมนุษยชนใช้เป็นข้อกล่าวหาว่าแรงงานดังกล่าวไม่ได้รับการคุ้มครอง และการที่แรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองที่ได้รับการผ่อนผันให้อยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราวเพื่อรอการส่งกลับยังไม่สามารถเข้าสู่ระบบกองทุนเงินทดแทนได้ ทำให้เมื่อประสบอันตรายจากการทำงานจึงไม่ได้รับการคุ้มครอง ทำให้เป็นภาระต่อสังคม และภาครัฐต้องรับภาระโดยนำภาษีของคนไทยมาช่วยเหลือซึ่งไม่เป็นธรรมกับคนไทย นอกจากนี้การนำแรงงานต่างด้าวเข้าสู่ระบบกองทุนเงินทดแทนโดยจ่ายเงินสมทบเท่าอัตราคนไทย น่าจะเป็นความเสี่ยงต่อเสถียรภาพของกองทุนเงินทดแทน แต่เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของนายจ้างและให้แรงงานต่างด้าวได้รับสิทธิตามพระราชบัญญัติเงินทดแทน พ.ศ. 2537 ครบถ้วน จึงเห็นควรจัดระบบการดูแลให้แรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองที่ได้รับการผ่อนผันให้อยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราวและได้รับอนุญาตทำงาน ได้รับสิทธิประโยชน์ทดแทนโดยใช้ระบบประกันภัยแต่สิทธิประโยชน์ที่จะได้รับต้องเทียบเท่าที่กองทุนเงินทดแทนคุ้มครองอยู่”

(สรุปมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 14 มิถุนายน 2554 ข้อที่ 5)

ในขณะที่กลไกของรัฐทำงานอย่างเข้มข้น กลไกการหลีกเร้นกลไกของรัฐก็มีขึ้นตามด้วย จะเห็นว่า ข้อมูลที่เก็บรวบรวมภาคสนาม แรงงานข้ามชาติเขมรที่ทำงานในจังหวัดสุรินทร์มีก็ไม่ได้เป็นไปตามนั้นเสมอไป บางแห่งมีแรงงานข้ามชาติเขมรที่ถูกต้องตามกฎหมายทุกอย่างจำนวนหนึ่งแต่อีกจำนวนหนึ่งไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ข้อมูลของ นางสาวแนน (นามสมมติ) ทำงานที่ร้านอาหารแห่งหนึ่งในอำเภอกาบเชิงบอกว่า

“แรงงานที่ถูกต้องที่ร้านได้โควตาจำนวน 2 คนเท่านั้น แต่แรงงานเขมรอีกจำนวนหนึ่งก็ไม่ได้ไปจดทะเบียนที่อำเภอ เจ้าของร้านบอกว่า ทำงานไปก่อน เดี่ยวจะจัดการให้ บางคนก็ทำงานห้าเดือนหกเดือนก็ไม่ได้ทำอะไร เราก็ทำงานเอาเงินไปเรื่อย ๆ หากป่วยก็หายากินหรือกลับไปรักษาตัวที่ประเทศกัมพูชา เพราะไม่กล้าซื้อยากินเองและไม่กล้าไปโรงพยาบาล” (สัมภาษณ์. 15 ตุลาคม 2554)

2. เม-ชัยอล (นายหน้าเขมร) กับการสร้างเครือข่ายแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบ

เม-ชัยอล เป็นภาษาเขมรที่ใช้เรียกผู้ติดต่อประสานงานอย่างไม่เป็นทางการเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติเขมรที่ต้องการเดินทางเข้ามาทำงานในประเทศไทย นางโส พิดา (นามสมมติ) เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการพาแรงงานข้ามชาติเขมรเข้ามาทำงานในประเทศไทย เธอเล่าว่า

“ก่อนอื่นต้องข้ามมาอยู่ฝั่งบ้านด่านก่อน แล้วติดต่อกับกลุ่มนายจ้างที่ต้องการคนเขมรเข้ามาทำงาน เรามีเครือข่ายกันหลายคน ทั้งที่ทำงานอยู่ในตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าชายแดน เจ้าหน้าที่ตำรวจคนขับรถ แม้กระทั่งลูกน้องของนักการเมือง”

สิ่งที่เกิดขึ้นกับกระบวนการสร้างเครือข่ายของเม-ชัยอลนี่ก็คือ ผลประโยชน์ทั้งสี่ฝ่าย ได้แก่ เม-ชัยอล แรงงานข้ามชาติ เจ้าหน้าที่ และนายจ้าง เงินคือผลประโยชน์ตอบแทนการทำงานทุกครั้ง ผู้ที่รับผลประโยชน์มากที่สุดก็คือ เม-ชัยอล แต่ผู้ที่ต้องจ่ายเงินก็คือ แรงงานข้ามชาติเขมร และนายจ้างที่ต้องการแรงงาน

วิธีการสร้างเครือข่ายของเม-ชัยอล ประการแรก คือ การเชื่อมความสัมพันธ์ผลประโยชน์ระหว่างตน(เม-ชัยอล) กับเจ้าหน้าที่(บางคน)ที่สามารถให้ตนพาคนเข้าออกประเทศโดยง่ายและตกลงผลประโยชน์ร่วมกัน การเชื่อมความสัมพันธ์โดยอาศัยผลประโยชน์นี้ต้องใช้เวลานานพอสมควร นางโส พิธา (นามสมมติ) เล่าว่า

“กว่าที่จะให้ความใช้เนื้อเชื่อใจระหว่างเจ้าหน้าที่ ต้องใช้เวลาเกือบแรมปี โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่เขมรที่รับผิดชอบในการข้ามแดน เบื้องต้นก่อนจะสร้างความมั่นใจระหว่างเจ้าหน้าที่เขมรต้องอ้างบุคคลที่มีศทางทหารและตำรวจที่อยู่ในระดับที่สามารถอนุญาตได้ แล้วให้เจ้าหน้าที่สั่งการเอง เจ้าหน้าที่ในระดับล่างอาจไม่ต้องติดต่อเลยก็มี หรืออาจติดต่อเจ้าหน้าที่ระดับล่างเลยก็ได้ หากมีความคุ้นเคยกันเป็นเวลานาน ส่วนการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ฝั่งไทยต้องอาศัยเจ้าหน้าที่เขมรเป็นผู้ดำเนินการให้ เพราะเจ้าหน้าที่ฝั่งไทยมีการสับเปลี่ยนบ่อยครั้ง ไม่แน่นอน จึงต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ฝั่งเขมร”

หลังจากที่สามารถพาแรงงานเขมรมาทำงานได้บ้างแล้ว เริ่มติดต่อนายหน้าที่เป็นคนไทยหรือนายจ้างไทยที่ต้องการแรงงานเขมรมาทำงาน เช่น นางดาว (นามสมมติ) เจ้าของร้านขายของชำและเจ้าของรีสอร์ทแห่งหนึ่งติดกับตรังข้ามกับตลาดการค้าชายแดนไทยกัมพูชาเป็นผู้ที่มีซึ่งเป็นคนบ้านด่าน มีความสนิทสนมกับเจ้าหน้าที่รัฐและมีความกว้างขวางเป็นที่รู้จักกับคนทั่วไปทุกระดับชั้น ผู้คนเรียกนางดาวว่า เจ็ดดาว ผู้วิจัยได้สังเกตพบว่า คนที่ข้ามแดนโดยไม่ต้องใช้ใบผ่านแดนเพื่อเข้าไปตลาดโอร์เสม็ดและคาสโน สามารถให้เจ็ดดาวเป็นผู้ติดต่อขอให้กลุ่มนักท่องเที่ยวบางกลุ่มเข้าไปได้โดยไม่ต้องเขียนเอกสารสำคัญเลย ซึ่งในผู้วิจัยก็ได้อาศัยกรณีนี้ด้วย เพื่อทำความรู้จักกับเม-ชัยอล ซึ่งเป็นนายหน้าเขมรในฝั่งประเทศกัมพูชา

เม-ชัยอล ที่เจ็ดดาวรู้จักและสนิทสนมกันมีทั้งเป็นผู้ชายและผู้หญิง ส่วนใหญ่เจ็ดดาวจะติดต่อกับโส พิธา (นามสมมติ) เพื่อติดต่อแรงงาน และติดต่อการรับส่งสินค้าด้วย เธอเล่าว่า

“เมื่อสามปีที่แล้ว เปิดร้านอาหารธรรมดา ก็ไม่สามารถทำอะไรได้มากนัก ต่อมาแม่ซึ่งมีความคุ้นเคยกับกัมพูชา แม่เคยไปอยู่ที่ประเทศกัมพูชา และเป็นลูกบุญธรรมของนายทหารท่านหนึ่งนานแล้ว ต่อมาสามารถติดต่อได้ แม่ก็เลยแนะนำให้รู้จัก และมีคนติดต่อมาให้หางานให้คนเขมรทำฉันก็เลยสงเคราะห์เขาและให้เขาได้งานทำ สงสารเขาอะ คนเขมรเขาขยัน แต่ก็ยากจน งานที่บ้านเขาก็ไม่มีทำ ส่วนใหญ่งานที่หาให้ก็เป็นงานเกี่ยวกับการเกษตรตามฤดูกาล เป็นผู้ติดต่อกับโส พิธา และให้โส พิธา หาแรงงานเขมรให้ แล้วก็พามาส่งที่ชายแดน แล้วให้นายจ้างไปรับชายแดน หรือให้เขาเดินทางมาเอง แล้วมาเจอกันที่ร้าน ฉันก็จะพาไปหานายจ้าง”

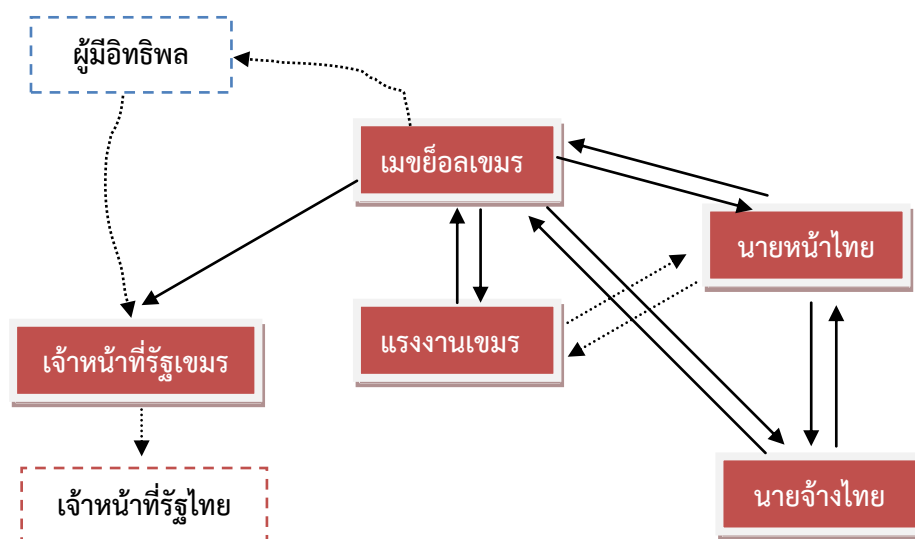
เม-ชัยอล เป็นผู้มีความสำคัญที่จะทำให้คนเขมรจะได้เดินทางมาทำงานที่ประเทศไทย โฟแมน ส. (นามสมมติ) ภูมิลำเนาอยู่ตำบลเมืองที่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เคยมีประสบการณ์ไปรับเหมาก่อสร้างติดตั้งถังไซโลที่โรงเบียร์อยู่จังหวัดกำแพงเพชร และสีหนุวิลล์ ในตำแหน่งโพรแมนประมาณ 2 ปี มีหน้าที่ทำงานควบคุมคนงานให้ทำงานสำเร็จตามรายการที่บริษัททวนกิจกรุ๊ป จังหวัด

นนทบุรี การรับเหมาแต่ละครั้งไปทำงานโดยมีคนไทยจากบริษัทนวกิจกรุ๊ปไปร่วมงานกันสี่คน โรงงานเบียร์ที่ติดตั้งถังไซโลและเดินเครื่องผลิตเบียร์ได้เรียบร้อยจึงได้กลับมาใช้เวลาประมาณสองปี จึงทำสัญญาส่งมอบให้กับเจ้าของโรงเบียร์ ส่วนใหญ่เป็นโรงเบียร์ที่มีหุ้นส่วนของชาวมาเล อินเดีย และ เขมร ผลิตเบียร์ที่มีชื่อเสียงของประเทศ คือ ยี่ห้ออังกฤษ เขาได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับเม-ซียอลว่า

“ลูกจ้างเขมรที่มาทำอยู่ด้วยหลายคนเคยเข้ามาโดยผ่านนายหน้าส่งเข้ามาทำงานแถว กรุงเทพฯและปริมณฑล จะต้องเสียค่านายหน้า หรือที่เขมรเรียกว่า เม-ซียอล ซึ่งจะเรียกเก็บคนละ สามพันถึงห้าพันบาท แต่ที่ผ่านมาหลังจากทำงานแล้วโดยมากได้เพียงค่ารถไปกลับเท่านั้น เพราะต้อง จ่ายค่านายหน้าด้วย บางครั้งหากโชคร้ายเบิกค่าแรงไม่ได้ ก็ต้องทนทำงานเพื่อเก็บเงินได้พอค่ารถกลับ บ้าน ซึ่งเหลือจากที่จ่ายค่านายหน้าแล้ว”

อัตราค่าใช้จ่ายที่แรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบจะต้องจ่ายให้ค่าเม-ซียอลอยู่ที่ระยะทางใกล้ ไกล หากทำงานในจังหวัดสุรินทร์อยู่ราคาประมาณ 500 บาท ถึง 1,000 บาท โดยที่แรงงานที่จะ เดินทางมาจะต้องจ่ายก่อน เพื่อเม-ซียอลจะได้ดำเนินการจ่ายให้เจ้าหน้าที่และค่าเดินทางเบื้องต้นใน การข้ามแดน หลังจากนั้นแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบจะต้องจ่ายค่ารถที่พาเดินทางไปด้วย หาก ไม่มีนายจ้างมารอรับ แต่หากแรงงานที่มารับจ้างทำการเกษตรตามฤดูกาลส่วนใหญ่ นายจ้างจะเป็น ผู้รับผิดชอบเรื่องค่าใช้จ่ายในการเดินทางและค่าแรง แล้วแรงงานจะต้องมาจ่ายให้เม-ซียอลที่หลัง อัตราค่าใช้จ่ายการทำงานตามฤดูกาลส่วนใหญ่ค่าใช้จ่ายหัวละ 100 บาทต่อครั้ง จะเดินทางมากี่วันก็ ได้ซึ่งเป็นผู้ที่มีชื่อที่เม-ซียอลได้บันทึกไว้แล้ว หรือหากจะมาโดยไม่ได้กำหนดว่าจะมากี่ครั้ง จะจ่ายเป็น รายวันก็ได้ คือจ่ายให้เม-ซียอลเขมร 20 บาท เม-ซียอลไทย 20 บาท มาทำงานแต่ละครั้งเงินจะเหลือ ประมาณ 90 บาทต่อวัน

กระบวนการสร้างเครือข่ายของเม-ซียอล โดยสรุปอาจเป็นดังผังต่อไปนี้

ภาพที่ 12 แสดงเครือข่ายแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบ

ขั้นตอนการการสร้างเครือข่ายแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบ อาจสรุปได้ดังนี้

1. เม-ซียอล หาช่องทางการดำเนินการซึ่งหลังจากที่มีผู้ติดต่อมาคือแรงงานข้ามชาติ นายจ้าง และนายหน้าไทย โดยที่จะต้องเข้าไปหาเจรจาผู้มีอิทธิพลและเจ้าหน้าที่รัฐ
2. แรงงานเขมรกับเม-ซียอลเจรจาตกลงค่าใช้จ่าย และจ่ายเงิน หรือตกลงว่าจะจ่ายหลังจากมีงานทำ
3. เม-ซียอล ดำเนินการติดต่อนายหน้าคนไทยหรือนายจ้าง เพื่อประสานงานกำหนดวันเวลา และสถานที่การรับแรงงาน
4. เม-ซียอลประสานงานกับเจ้าหน้าที่รัฐเพื่อบอกวันเวลาข้ามแดน
5. หลังจากผลการข้ามแดนสำเร็จเม-ซียอลจ่ายเงินให้เจ้าหน้าที่รัฐและนายหน้าคนไทย

เครือข่ายของเม-ซียอลดังที่ได้ยกมากล่าวนี้ ไม่ใช่เครือข่ายที่มั่นคงถาวร และจะต้องเป็นไปตามนั้นเสมอไป อาจมีการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ และหากมีความผิดพลาดเกิดขึ้น ซึ่งไม่สามารถส่งมอบแรงงานข้ามชาติเขมรได้ ไม่มีใครแสดงตนรับผิดชอบ การทำงานในครั้งนั้นถือว่าจบหรือเสร็จสิ้นกระบวนการ หรือแม้เมื่อแรงงานข้ามชาตินอกระบบถูกจับกุม และถูกผลักดันกลับประเทศ ก็จะไม่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเครือข่ายนี้ ตัวอย่างเช่น นางมอม เทีย ทำงานแบบเข้าไปเย็นกลับ นายจ้างเป็นคนไทย ได้ค่าจ้างวันละ 150 บาทต่อวัน โดยลากรถเข็นบรรทุกผลไม้ เมื่อถูกจับไม่สามารถติดต่อใครได้เลย ทั้งนายจ้างคนไทยและเม-ซียอล ซึ่งเป็นผู้ติดต่องานให้

เครือข่ายอาจไม่ได้เกี่ยวข้องกับเม-ซียอลก็ได้หากนายจ้างหรือนายหน้ารู้จักกับแรงงานเขมรโดยตรง ตัวอย่างเช่น โฟร์แมน ส.(นามสมมติ) นำแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบมาทำงานในโรงงานไฟฟ้าฝ่ายผลิตเอกชนแห่งหนึ่งในจังหวัดสุรินทร์ โดยบริษัททวีกิจกรุ๊ปได้ว่าจ้างให้เปิดติดตั้งไซโลที่บริษัทผลิตไฟฟ้าขนาดใหญ่ ในจังหวัดสุรินทร์ จึงได้ติดต่อกับคนงานที่เคยร่วมงานกันที่สหวิสิลีให้ติดต่อคนงานเก่าที่เคยทำด้วยกันในกัมพูชามาช่วยทำงานที่ประเทศไทย ติดต่อทางโทรศัพท์แจ้งให้ขึ้นมาที่จังหวัดสุรินทร์ มีคนงานเขมรมาอยู่ช่วยทำงานทั้งหมด 12 คน โฟร์แมน ส. (นามสมมติ) เป็นผู้ดูแลและดำเนินงานติดตั้งร่วมกับวิศวกรของบริษัททวีกิจกรุ๊ป

การเข้ามาของแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบทั้งสิบห้าคน โฟร์แมน ส. (นามสมมติ) ได้ให้ข้อมูลว่า

“ตนเองเสียค่าด่านเข้ามาสุรินทร์คนละหนึ่งร้อยบาท โดยทำตัวเป็นพ่อค้าเข้ามาซื้อของบ้าง เป็นชาวบ้านขึ้นมาเที่ยวตลาดช่องจอมบ้าง พอถึงตลาดช่องจอมก็ทยอยขึ้นรถตู้หรือรถบัสเข้าสุรินทร์ โดยนัดกันที่สถานีรถไฟ แล้วซื้อตั๋วรถไฟมาลงที่บ้านโฟร์แมน ส. (นามสมมติ) หลายคนเคยมาทำงานที่เมืองไทยและสามารถพูดไทยได้ชัดเจนเป็นนำทางพาเข้ามาอย่างปลอดภัย โดยไม่ต้องกลัวตำรวจจับ และหลายคนเคยโดนจับส่งกลับประเทศ แต่ไม่สามารถสกัดไม่ให้ตนขึ้นมาอีกได้ เพราะสามารถมาได้ โดยไม่มีหมายติดประกาศเข้าข้ามแดน จึงง่ายต่อการเข้าออกที่ด่านช่องจอม”

แรงงานข้ามชาติเขมรเขมรได้ค่าแรงวันละ 200 บาท โฟร์แมน ส. ใช้รถส่วนตัวรับส่งคนงานจากที่โรงไฟฟ้ามาที่บ้านให้พักในหมู่บ้าน แม่บ้านของโฟร์แมน ส. เป็นผู้ทำอาหารให้กินก่อนไปทำงาน และไม่ต้องให้คนงานทั้งสิบห้าคนต้องใช้จ่ายอะไร ทำอยู่ที่โรงไฟฟ้าอยู่ประมาณสี่ถึงห้าเดือนจึงแล้วเสร็จ ในช่วงระหว่างนี้คนงานทั้งสิบห้าจะฝากเงินกลับบ้านเกือบทุกเดือนโดยโฟร์แมน ส. (นามสมมติ)

จะขับรถไปส่งพร้อมกับตัวแทนถือเงินไปส่งให้กับญาติพี่น้อง โดยการโทรศัพท์ไปนัดกับญาติให้มารอรับที่ด่านช่องจอม โดยทั่วไปแล้วทุกคนจะส่งเงินกลับไปประมาณเดือนละห้าถึงเจ็ดพันบาท

กรณีที่แรงงานข้ามชาตินอกระบบสร้างเครือข่ายกันเองโดยอาศัยคนที่รู้จักหรือญาติที่เดินทางมาทำงานอยู่ก่อนแล้วเป็นผู้ติดต่องานให้และบอกช่องทางการเดินทางเข้ามาทำงาน โดยไม่ผ่านเม-ชียอลและนายหน้า คนที่รู้จักหรือญาติที่มาทำงานก่อนติดต่อกันทางโทรศัพท์แล้วนัดแนะรับกันที่ด่านช่องจอมในประเทศไทย การเดินทางอาจเดินทางโดยรถโดยสารหรือรถรับจ้างที่จ้างเหมาส่วนตัวเข้ามาทำงาน โดยเสียค่าจ้างประมาณ 2,000 บาท เพื่อให้พาเข้ามาทำงานในเมืองสุรินทร์ กรณีดังกล่าวนี้แรงงานไม่ต้องเสียค่านายหน้า เสียเฉพาะค่าผ่านแดน 10 บาท แล้วเข้ามาอยู่บริเวณตลาดการค้าชายแดนช่องจอมแล้วเดินทางมาทำงานต่อ เช่น

ยายผล ซึ่งเป็นแม่หม้าย เดินทางเข้ามาโดยคนรู้จักกันพามาอยู่สุรินทร์จนได้แต่งงานกับคนไทย แต่ไม่ได้จดทะเบียนกัน มีอาชีพขายผลไม้

นายเชื่อน วิน เดินทางมาทำงานโดยอาศัยเพื่อนบ้านที่มาทำงานอยู่ก่อนแล้ว อาชีพขายสินค้าเกี่ยวกับของที่ระลึกและอาหารแห้ง เช่น กุนเชียง อาหารกระป๋อง เป็นต้น เดินทางเข้ามาทางช่องจอม ซื้อบัตรผ่านแดน 10 บาท พร้อมเพื่อนอีกประมาณ 8 คน หลังจากที่มาถึงบริเวณตลาดการค้าชายแดนไทยกัมพูชาแล้วแกล้งเดินชมสินค้าในตลาดเพื่อรอรถของนายจ้างคนไทยมารับ เมื่อ นายจ้างมารับตามกำหนดเวลาและสถานที่ที่พากันขึ้นรถกลับเข้าตัวเมืองสุรินทร์

นางสาวมา ธิดา เดินทางมาทำงานที่ร้านร้านอาหารสวนกล้วย อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ เข้ามาโดยการแนะนำจากนางสาวสำอาด เข้ามาทำงานเป็นเวลา 3 เดือนแล้ว

และนางสาวแนน เดินทางมาทำงานที่ร้านอาหารพรรณา อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ มาทำงานในประเทศไทยประมาณ 2 ปีแล้ว รู้จักร้านจากญาติพี่น้องที่มาทำงานในจังหวัดสุรินทร์

กรณีศึกษาผู้ที่ต้องการหาชีวิตที่ดีกว่าก็ปรากฏมีในแรงงานข้ามชาติเขมร ซึ่งไม่ผ่านเครือข่ายเม-ชียอลและนายหน้าคนไทยเลย คือ นายแวง แยม ซึ่งเดินทางมาจากบ้านเชลพะเนียม ตำบลตะเปียบปรี อำเภอลำดองเวง จังหวัดอุดรธานี เดินทางมากับเพื่อนชื่อ นาง เติณลัดดา ห้วยทับทัน-ห้วยสำราญ ผ่านบ้านจรัส ตำบลจรัส อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์ อาศัยอยู่ที่วัดเป็นการชั่วคราว 1 อาทิตย์ หางานที่บ้านจรัสไม่ได้จึงตัดสินใจนั่งรถโดยสารเล็กเข้าตัวเมืองสุรินทร์ หางานในตัวเมืองประมาณ 2 วัน จึงร้านอาหารแห่งหนึ่งในเมืองสุรินทร์

เครือข่าย เม-ชียอล ซึ่งเป็นเครือข่ายที่สามารถประสานงานกับเจ้าหน้าที่รัฐ นายหน้า นายจ้างคนไทยอย่างเป็นระบบ ก็ไม่ใช่ทุกคนที่จะเดินทางเข้ามาทำงานเป็นแรงงานข้ามชาติจะเข้าสู่เครือข่ายได้ง่าย ที่สำคัญก็คือ การใช้เงินเป็นตัวกำหนด แรงงานที่อยู่นอกเครือข่ายดังกล่าวเป็นผู้ที่ไม่มีเงินที่จะต้องจ่าย และไม่ได้เดินทางมาทำงานเพื่อไปเข้าเย็นกลับ ซึ่งมีกรณีตัวอย่างที่ได้ยกมาข้างต้นเพื่อเปรียบเทียบว่า เครือข่ายเม-ชียอล ถึงแม้จะมีความสำคัญสำหรับแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบที่ต้องการเดินทางเข้ามาอย่างมั่นใจว่ามียางานทำ แต่ก็ยังมีแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบหลายคนที่ไม่ได้ใช้บริการในเครือข่าย โดยเฉพาะเมื่อปัญหาเกิดขึ้นในการทำงาน เครือข่ายดังกล่าวไม่ได้รับผิดชอบใด ๆ เลย ผลลัพธ์เท่ากับเดินทางเข้ามาทำงานเองหรือญาติพี่น้องที่รู้จัก

ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่เกิดเครือข่ายเม-ชียอลกับกระบวนการเครือข่ายแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบนี้ ก็คือ กลไกรัฐในเรื่อง การนำเข้าแรงงานตามวิธีการ MOU ทั้งไทยและกัมพูชาที่ไม่

อำนวยความสะดวกที่ไม่มีเงินทำหนังสือเดินทาง บัตรข้ามแดน และค่าใช้จ่ายในการดำเนินการของบริษัทนายหน้าที่ยกเอาเงินก่อนเดินทางมาทำงาน เรียกเงินมากเกินที่แรงงานจะจ่ายได้ และใช้เวลานานในการดำเนินการ จึงทำให้แรงงานเลือกใช้เครือข่ายเม-ซียอล และในทำนองเดียวกัน เมื่อเครือข่ายเม-ซียอลต้องมีเงินในการดำเนินการ แรงงานต้องเปลี่ยนเครือข่ายเป็นญาติพี่น้อง คนรู้จัก และใช้วิธีการเสี่ยงดวงเพื่อชีวิตที่ดีกว่าเข้ามาทำงานในจังหวัดสุรินทร์

3. ระบบการสร้างความสัมพันธ์แรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบในจังหวัดสุรินทร์

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดหนึ่งที่ต้องการวิเคราะห์ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบ คือ แนวความคิดเครือข่ายทางสังคม โดยที่เน้นการดำรงอยู่ของสายใยความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relation Web) ระหว่างบุคคลที่ขยายครอบคลุมไปทั่วทั้งสังคม การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมในงานวิจัยเป็นแนวคิดเชิงสังคมวิทยาซึ่งกล่าวถึงความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลที่อยู่ในเครือข่ายสังคมว่าจะส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมซึ่งกันและกันอย่างไร ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยเรื่องรูปแบบและลักษณะของเครือข่ายสังคมมาอธิบายพฤติกรรมของบุคคลด้วย จึงนำแนวคิดของ Jeremy Boissevain ที่ได้เสนอถึงลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์เครือข่ายสังคมไว้ 4 ลักษณะด้วยกัน ดังนี้ (Boissevain, 1974 : 35-39)

1. ความสัมพันธ์อันหลากหลายของแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบ ซึ่งมีบทบาทที่มีในสังคม : ความสัมพันธ์เชิงซ้อน (Diversity of Linkage : Multiplexity) โดยลักษณะของความสัมพันธ์แบบนี้สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีบทบาท (Role Theory) ที่เนื่องจากในเครือข่ายทางสังคมนั้น จะประกอบไปด้วยบุคคลที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันตามบทบาทหรือหน้าที่ ที่แต่ละคนหรือคู่ความสัมพันธ์มีอยู่ โดยที่บุคคลแต่ละคนนั้นมิได้มีเพียงบทบาทเดียว หากแต่มีหลายบทบาทที่จะต้องสวมในชีวิตประจำวัน แรงงานเขมรต้องสวมบทบาทหลายอย่างในเวลาเดียวกัน มีทั้งบทบาทที่อยู่ในฐานะกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันกับคนเขมรสุรินทร์ บทบาทที่เกี่ยวข้องหน้าที่คือเป็นผู้ใช้แรงงาน บทบาทในฐานะเป็นผู้มีความทรงจำและวัฒนธรรมร่วมกัน บทบาทในฐานะเป็นสมาชิกคนประเทศเพื่อนบ้าน และบทบาทในฐานะเป็นคนชายแดนร่วมกับนายจ้างและคนสุรินทร์ ดังนั้น แรงงานข้ามชาติเขมรมีความสัมพันธ์กับคนไทยที่อาศัยอยู่ในสุรินทร์ทั้งที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น บุคคลสองคนอาจมีความสัมพันธ์กันได้ ทั้งในบทบาทเดียว (Single Role) หรือหลายบทบาทประกอบกัน (Multiple Roles) เรียกได้ว่าเป็นความสัมพันธ์เชิงเดี่ยว (Uniplex or Single-Relation) และความสัมพันธ์เชิงซ้อน (Multiplex or Multi-Relation) ตามลำดับ ซึ่งบทบาทแต่ละบทบาทจะมีปทัสถาน (Norms) และความคาดหวัง (Expectation) เป็นตัวชี้แนะแนวทางพฤติกรรมที่จะปฏิบัติต่อกันและกัน กรณีตัวอย่างเช่น

กรณี ยายผล ซึ่งเป็นแรงงานเขมรเป็นคนอุดรมีชัย แรงงานเขมรแม่หม้ายแล้วมีผัวเป็นคนไทยแบบไม่ถูกกฎหมาย แต่ก่อนเข้ามาหางานทำอยู่แถวช่องจอม หลังจากชอบพอกับผัวแล้วอยู่ด้วยกัน จึงย้ายมาอยู่ในเมืองสุรินทร์ เช่าห้องแถวทำอาชีพขายผลไม้ ในตลาดไนท์บาร์ชา เมื่อผัวทำงานไม่ได้เพราะอายุมากแล้ว ยายผลจึงให้ลูกที่อุดรมีชัยขึ้นมาช่วยขายของ โดยให้ขึ้นมาจากช่องจอม และตนขึ้นรถโดยสารไปรับที่ตลาดช่องจอม มาอยู่ได้สองปีลูกสาวมีผัวเป็นคนไทยมีลูกด้วยกัน

จะเห็นได้ว่ายายผลมีความสัมพันธ์กับผู้คนที่เป็นคนไทยสุรินทร์ด้วยความซับซ้อนมาก บทบาทที่ยายผลปฏิบัติก็คือในฐานะเป็นคนขายของ มีผิวเป็นคนไทย มีลูกหลานคนไทย ยายผลบอกว่า

“ผิวเป็นคนไปติดต่อผลไม้ในตลาดมาลงให้แล้วจัดเตรียมไว้ขายตอนเย็น ส่วนตอนกลางวันฉันไม่ค่อยออกไปไหนอยู่แต่บ้าน มีบางครั้งไปซื้อยา หรือกับข้าวที่ตลาด รู้สึกสบายดี แม้จะอยู่แบบไม่เป็นคนไทยก็ตามคนแถวห้องเช่าที่อยู่นาน ๆ พอรู้จักกันเขาก็เป็นมิตรกันดี”

กรณี นายซี ซึ่งเป็นคนอุดรธานี เคยไปทำงานด้วยกันกับนายบี(เพื่อนร่วมหมู่บ้าน) ที่กรุงเทพฯ มาหลายครั้งประสบชะตากรรมแบบเดียวกันมาแล้ว เขาเล่าว่า “ทำงานที่นี่(หมายถึงจังหวัดสุรินทร์) รู้สึกว่าไม่ต้องกังวลว่าจะถูกโกง จึงรู้สึกสบายใจว่าอยู่กรุงเทพฯ และคนเขมรที่เข้ามาส่วนใหญ่เข้าใจกันดีไม่เคยมีปัญหากัน ทุกวันนี้รู้จักกันหมดแล้ว บางคนก็มาจากเสียเปรียบก็มี พนมเปญก็มี ส่วนใหญ่พาครอบครัวมาด้วย จึงทำให้มาก บางคนทำงานทั้งผิวและเมีย บางคนอยู่เลี้ยงลูกน้อยอยู่บ้านเหมือนเมียนายเอ”

บทบาทของนายจ้างในฐานะเป็นเจ้าแก่ แรงงานเขมรที่จ้างในสถานประกอบการหรือร้านทำให้ นายจ้างมีความพอใจการทำงาน เช่น เจ้าแก่คนหนึ่งบอกว่า “คนงานเขมรเป็นคนขยันทำงานดีกว่าคนไทย งานหนักไม่เคยบ่น ทนกว่าคนไทย ทำงานได้มากกว่าคนไทย คุ่มค่ากับค่าจ้าง ไม่เลือกงาน อาจเป็นเพราะการเดินทางมาสุรินทร์มีความตั้งใจสูง จึงทำงานหนักได้ดีไม่เลือก มีความคาดหวังกับการทำงาน งานที่ทำส่วนมากเป็นงานที่คนไทยไม่ยอมทำแล้วในปัจจุบัน”

มุมมองของโพรแมน ส. (นามสมมติ) ที่เลือกใช้แรงงานเขมร บอกว่า “คนเขมรที่มาทำงานกับตนเป็นคนขยัน ทำงานได้ดีกว่าคนไทย ไม่ทิ้งงานรับผิดชอบสูง ตั้งใจทำงาน อาจเป็นเพราะเขาต้องเสี่ยงมาทำงานต่างประเทศและที่บ้านเกิดเขาไม่มีงานทำ โดยเฉพาะที่จังหวัดเสียมเรียบหรือแถวอุดรธานี ก็ทำนองเดียวกัน บางคนไม่มีนาทำกินเพราะขายหมด บางคนยากจนมาก จึงทำให้เขาต้องสู้งานอย่างไม่มีคำว่าถอย”

กรณีนายพริก พง ก็เช่นเดียวกัน ได้กล่าวถึงการสร้างความสัมพันธ์กับนายจ้างที่และเกิดความมั่นใจในการทำงาน แม้ไม่ถูกต้องตามกฎหมายก็ตามว่า “มีความรู้สึกที่ทำงานที่นี่สบายดี ไม่เคยโดนโกงค่าแรง อาจจะทำงานมากกว่าหน้าที่ประจำ แล้วแต่เจ้าแก่จะใช้ให้ทำ ทำได้ไม่รู้สึกว้าวนักเกินไป แต่ดีใจที่เจ้าแก่เขาเรียกใช้ ไม่ได้ทำบัตรให้ถูกต้องตามกฎหมาย เพราะเห็นว่า การเข้าออกสุรินทร์ง่ายมาก และเจ้าแก่เขาไปรับมาโดยไม่ต้องให้ตำรวจมาตรวจหรือตำรวจไม่กล้าตรวจหรือเปล่าไม่ทราบ แต่ทุกครั้งเจ้าแก่ไปรับมาเอง ไม่เคยให้คนอื่นไปรับมา อยากทำให้ถูกต้องตามกฎหมายเหมือนกันแต่เงินไม่มี ค่าใช้จ่ายมาก ก็เลยเข้ามาแบบนี้แหละ”

แสดงว่าแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบที่เดินทางเข้ามาทำงานในจังหวัดสุรินทร์ นอกจะจะแสดงออกในฐานะความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันแล้ว การแสดงออกในเรื่องการทำงานที่สุท้นไม่ถอยทำให้เกิดความสัมพันธ์กับคนไทยที่เป็นนายจ้างและเพื่อนร่วมงาน

ความคาดหวังก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้แรงงานข้ามชาตินอกระบบตั้งใจแสดงบทบาทในฐานะเป็นผู้ใช้แรงงาน เช่น ความคาดหวังที่จะได้จดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ความคาดหวังที่จะได้รับค่าการรักษาพยาบาลตามสิทธิผู้ใช้แรงงานในระเบียบของประกันสังคม และความคาดหวังที่จะได้รับค่าแรงที่สูงเท่าเทียมกัน

2. ความสัมพันธ์ทางสังคมบนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยน (Transactional Contact) ความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบกับบุคคลในเครือข่ายทางสังคม บางครั้งอาจเป็นไปตามทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) ที่กล่าวมาในช่วงต้นของบทความนี้ เนื่องจากบุคคลไม่เพียงแต่ทำตามบทบาทหน้าที่ที่คาดหวัง (Expect Role/Functions) ในสังคม หรือตามปทัสถา (Norms) ที่ได้รับการถ่ายทอดมาเท่านั้น แต่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลยังขึ้นอยู่กับพื้นฐานของการรับรู้และการตัดสินใจในการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันระหว่างคู่ความสัมพันธ์ ทั้งในด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ เช่น เงินทอง สิ่งของ หรือความช่วยเหลือที่ก่อให้เกิดบุญคุณที่ต้องมีการตอบแทนกันในภายภาคหน้า โดยที่ตัวบุคคลเป็นผู้ตัดสินใจเองในการที่จะเลือก หรือมีพฤติกรรมอย่างไร หรือแลกเปลี่ยนอะไรกับอีกบุคคลหนึ่ง อาจเป็นไปได้ทั้งในเรื่องของความรัก ความซื่อสัตย์ ความสนิทสนม การให้ของกำนัล การให้ยืมเงินทอง แต่ทั้งคู่ก็อาจเลือกที่จะแลกเปลี่ยนในเพียงบางสิ่งบางอย่างซึ่งกันและกันเท่านั้น ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมหรือความพอใจที่จะได้จากการแลกเปลี่ยนนั้นๆ ด้วย เช่น ความเป็นเพื่อนระหว่างแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบกับแรงงานไทยที่ทำงานอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ที่ช่วยเหลือกันในการข้ามแดนมาทำงาน และการหางานให้ เช่น กรณีนายหน้าคนไทย เจ็ดดาวที่หางานให้ด้วยได้รับค่านายหน้าเล็กน้อย ก็เป็นวิธีการหนึ่งที่เป็นการสร้างความสัมพันธ์ด้วยการแลกเปลี่ยน ตัวอย่างในกรณีนี้ เช่น

นายเชือน วิน ได้รับความสัมพันธ์จากเพื่อนที่เป็นคนบอกให้มาทำงานในเมืองไทย ได้รับอุปการะจากนายจ้างคนไทยมารับ ที่พักนายจ้างให้ที่พักร่วมน้ำไฟ

เจ้าของร้านอาหารสวนกล้วย กล่าวถึงการให้ความช่วยเหลือแรงงานเขมรว่า “ตอนแรกเรารับแรงงานเขมรจำนวน 2 คน แต่เมื่อเขาลากลับบ้าน จึงรับแรงงานเขมรใหม่เข้ามา 2 คน แต่เมื่อแรงงานเก่าที่ลากลับบ้านกลับคืนมาทำงาน เราก็รับไว้ เพราะสงสารก็เลยให้อยู่ด้วยกัน เด็กทางร้านก็เลยมีเยอะ” กรณีร้านอาหารตามระเบียบที่เจ้าของร้านอาหารสวนกล้วยได้บอกก็คือ แต่ละร้านสามารถรับแรงงานเขมรเข้าทำงานร้านละ 2 คน และให้อยู่เฉพาะในครัว แต่ที่จริงแล้วในร้านมีแรงงานเขมรหลายคน เจ้าของร้านยอมรับว่า แรงงานเขมรนอกจาก 2 คนแรกที่ถูกตามกฎหมายแล้ว นอกนั้นไม่ได้ทำอะไรตามกฎหมายเลย การยอมที่จะไม่ปฏิบัติตามกฎหมายเช่นนี้ถือว่าเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในเชิงการแลกเปลี่ยน เจ้าของร้านยอมผิดกฎหมายเพื่อจะได้แรงงานทำงานเพิ่มมากขึ้น เพราะหากแขกเข้าร้านเยอะการดูแลแล้วจะได้ทั่วถึงและประทับใจแขก

กรณีร้านปิ้งซึ่งเป็นร้านขายของชำที่อำเภอปราสาท ได้บอกว่า “ในช่วงที่ไทยกับกัมพูชามีปัญหา กัน บอกกับลูกจ้างว่า ไม่ต้องกลัวอยู่ที่นี้ไม่มีใครทำอะไร ส่วนเงินจะส่งไปให้แม่ที่ประเทศกัมพูชา จะเป็นคนจัดการให้เอง โดยโอนผ่านธนาคารให้” การสร้างความมั่นใจในการดำรงชีวิตอยู่ในประเทศไทยในขณะที่ประเทศไทยและกัมพูชามีปัญหาในเรื่องเส้นเขตแดน นายจ้างคนไทยยังให้กำลังใจและแก้ปัญหาชีวิตให้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการสร้างความสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยนเช่นเดียวกัน

3. ความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เท่าเทียมกันและไม่เท่าเทียมกัน (Directional Flow) ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างแรงงานนอกระบบกับบุคคลอื่นที่ร่วมงาน ซึ่งวางอยู่บนพื้นฐานการแลกเปลี่ยนนั้น สามารถก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในลักษณะร่วมมือกัน (Cooperative) หรือแข่งขันกัน

(Competitive) ซึ่งอาจก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนที่สมดุล (Balance Reciprocity) และไม่สมดุลกัน (Negative Reciprocity) ขึ้น ในที่นี้หมายถึงการได้รับผลประโยชน์จากกันและกัน ทั้งในลักษณะที่เท่าเทียมกันและไม่เท่าเทียมกัน โดยฝ่ายหนึ่งอาจได้รับมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นกับแรงงานข้ามชาติเขมรในจังหวัดสุรินทร์เป็นจำนวนมาก เนื่องจากมีแรงงานกลุ่มหนึ่งที่ถูกต้องตามกฎหมาย อีกกลุ่มหนึ่งซึ่งอาจมีจำนวนมากกว่าไม่ถูกต้องตามกฎหมาย การปฏิบัติตนระหว่างนายจ้างและแรงงานเขมร หรือระหว่างแรงงานเขมรที่ถูกกฎหมายและไม่ถูกกฎหมายย่อมแตกต่างกันในหลายด้าน เช่น ค่าแรง สวัสดิการ และการให้สิทธิในการทำงานในพื้นที่และนอกพื้นที่ กรณีนี้ แรงงานเขมรหลายคนที่ได้รับการพิสูจน์สัญชาติและได้รับการจดทะเบียนก็กล่าวว่าเป็นเสี่ยงเดียวกันดังที่ยกกล่าวไว้ในบทที่ 2 แรงงานดังกล่าวมีความมั่นใจและภูมิใจในสภาพของตนเองว่า “ไม่กลัวอะไร สามารถเข้าออกด่านได้ตลอดเวลา และมีสิทธิรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย” แต่เสี่ยงอีกหลายเสี่ยงที่ไม่สามารถจดทะเบียนให้ถูกต้องตามกฎหมาย ก็พูดในตรงกันข้ามว่า “กลัวตำรวจ กลัวเจ้าหน้าที่จะรู้ว่าเป็นคนเขมรทำงานไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ไม่กล้าเข้าโรงพยาบาล ซื้อยากินเอง หรือต้องกลับไปรักษาตัวที่ประเทศกัมพูชา”

ลักษณะดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันในการปฏิบัติตนในสังคม

4. ความถี่และระยะเวลาของความสัมพันธ์ (Frequency and Duration of Relationship) ความถี่ของความสัมพันธ์ (Frequency of Relationship) ถือเป็นปัจจัยที่นำไปสู่คุณภาพของความสัมพันธ์ในลักษณะการเกิดความสัมพันธ์เชิงซ้อน และในทำนองเดียวกันความถี่ของความสัมพันธ์ก็เป็นผลเนื่องมาจากความสัมพันธ์เชิงซ้อน ความผูกพันและความมีอิทธิพลต่อกันและกันในด้านพฤติกรรมนั้น จึงขึ้นอยู่กับความถี่และความบ่อยครั้งของการพบปะสัมพันธ์กัน ประกอบขึ้นอยู่ที่ช่วงระยะเวลาของความสัมพันธ์ด้วย ยิ่งบุคคลมีความสัมพันธ์กับอีกบุคคลหนึ่งบ่อยครั้งและมีระยะเวลาของการรู้จักกันนานเพียงใด ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองคน จะมีอิทธิพลกำหนดพฤติกรรมของกันและกันมากขึ้นเท่านั้น เนื่องจากมีความผูกพันมาก แต่ความถี่ของความสัมพันธ์อย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอที่จะทำนายอิทธิพลของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หรือพฤติกรรมของบุคคลได้ อาจกล่าวได้ว่าระยะเวลาของการมีความสัมพันธ์กัน อาจใช้เป็นตัวชี้วัด (Indicator) ในการทำนายอิทธิพลที่จะมีต่อพฤติกรรมของบุคคลมากกว่าความถี่ของการพบปะกัน เช่น ความถี่ในการพบกันระหว่างเม-ซียอลกับเครือชายอื่น ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลที่มีต่อการปฏิบัติงานด้วยกัน

4. แรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบกับประชาคมอาเซียน

หากจะกล่าวถึงความเป็นแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบกับฐานะความเป็นแรงงานกับภูมิภาคนิยม ปัจจุบันได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ในการรับมือกับการข้ามชาติอพยพย้ายถิ่นของผู้คนอย่างมาก หากจะกล่าวถึงแรงงานในฐานะเป็นพลเมืองของประชาคมอาเซียน จะเห็นได้ว่า รูปแบบพลเมืองอาเซียนนี้เป็นพลเมืองที่เกิดขึ้นหลังจากมีการสลายบางอย่างในความเป็นชาติตามแนวความคิดในอุดมคติ การกล่าวอ้างถึงเพื่อจะวิพากษ์วิจารณ์ด้านกฎหมายและวิชาการเกี่ยวกับแรงงานอาเซียนเริ่มมีมากยิ่งขึ้นทั้งในแง่ความเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ความเห็นว่าเป็นไปได้และ

เป็นไปได้ในการเปิดการค้าเสรีที่เปิดเสรีด้านแรงงาน อย่างไรก็ตามการเปิดเป็นเขตเศรษฐกิจการค้าเสรีอาเซียนขึ้นนั้น อาจไม่สามารถหลีกเลี่ยงการจำกัดและกำหนดเขตแห่งการข้ามแดนของผู้คนได้

ประเทศสมาชิกอาเซียนได้รวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ โดยมีเป้าหมายเพื่อจัดตั้งเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ที่มีเป้าหมายส่งเสริมอาเซียนให้เป็นตลาดเดียวและฐานการผลิตร่วมกัน ให้มีการเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ การลงทุน แรงงานฝีมือ และเงินทุนอย่างเสรี ภายใน ปี พ.ศ.2558 (ค.ศ. 2015) นี่คือนิยามของผู้นำกลุ่มประเทศอาเซียนได้คาดหวังไว้

ตามปฏิญญาว่าด้วยความร่วมมือในอาเซียน ฉบับที่ 2 (Bali Concord II) ซึ่งเป็นผลมาจากการประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ 9 เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2547 ณ เกาะบาหลี ประเทศอินโดนีเซีย ได้กำหนดให้จัดทำข้อตกลงยอมรับร่วมกัน (Mutual Recognition Arrangements : MRAs) ด้านคุณสมบัติในสาขาวิชาชีพหลัก เพื่ออำนวยความสะดวกในการเคลื่อนย้ายนักวิชาชีพ หรือแรงงานเชี่ยวชาญ หรือผู้มีความสามารถพิเศษของอาเซียนได้อย่างเสรี การเคลื่อนย้ายแรงงานเสรีดังกล่าวเป็นการเคลื่อนย้ายเฉพาะแรงงานฝีมือและต้องมีคุณสมบัติตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ในข้อตกลงยอมรับร่วมกัน (MRAs) ของอาเซียน การเคลื่อนย้ายแรงงานเสรีจะเริ่มในปี ค.ศ.2015 ปัจจุบันประเทศสมาชิกอาเซียนได้จัดทำข้อตกลงยอมรับร่วมกัน (MRAs) ใน 7 สาขาด้วยกันคือ วิศวกรรม พยาบาล สถาปัตยกรรม การสำรวจ แพทย์ ทันตแพทย์ และนักบัญชี ส่วนสาขาอื่น ๆ ยังอยู่ระหว่างพิจารณา ซึ่งส่งผลกระทบต่อตลาดแรงงานไทยคือ จำกัดอยู่ในกลุ่มแรงงานฝีมือ ฉะนั้น ตลาดแรงงานไทยจึงได้รับผลกระทบไม่มากนัก โดยด้านบวกคือ ตลาดแรงงานใหญ่ขึ้น ทำให้แรงงานไทยมีโอกาสได้งานทำมากขึ้น ส่วนด้านลบคือ มีการแข่งขันโดยแรงงานจากกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนมากขึ้น ทั้งนี้ผลกระทบดังกล่าวจะเป็นด้านบวก หรือด้านลบมากกว่านั้นขึ้นอยู่กับความพร้อมของแรงงานในแต่ละประเทศ และยังมีเวลาที่จะเตรียมความพร้อมของแรงงานไทยในการพัฒนาทักษะฝีมือเพื่อเข้าสู่ตลาดแรงงานในภูมิภาคอาเซียน

สาขาอาชีพที่อาเซียนเปิดให้เสรี 7 สาขานั้น ดูแล้วเหมือนจะไม่ครอบคลุมสาขาอาชีพที่แรงงานข้ามชาติกัมพูชา ลาว และพม่าที่เดินทางเข้ามาทำงานในประเทศไทยเนื่องจากแรงงานข้ามชาติในกลุ่มประเทศทั้ง 3 ประเทศนี้เป็นผู้ใช้แรงงานซึ่งไม่ใช่เป็นผู้มีฝีมือเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น การเปิดเป็นเสรีด้านแรงงาน อาจจะต้องแบ่งเป็นกลุ่ม 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้มีฝีมือด้านวิชาชีพ และกลุ่มผู้ไร้ฝีมือ

ความเห็นของนักวิชาการและนักบริหารคนไทยได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับเปิดเสรีประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในเรื่องผลกระทบต่อแรงงานข้ามชาตินั้นก็เป็นข้อมูลหนึ่งที่เป็นกระแสในการวิพากษ์วิจารณ์การเคลื่อนย้ายของแรงงานข้ามชาติ ดังเช่น นายทวีกิจ จตุรเจริญคุณ รองประธานสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (ส.อ.ท.) ให้สัมภาษณ์ในบทความออนไลน์ ใน www.thai-aec.com หัวข้อ “AEC ไม่กระทบแรงงานต่างด้าวกลับประเทศมากอย่างที่คิด?” เมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 2555 (อ่านต่อ: <http://www.thai-aec.com/113#ixzz22dqCJPPH>) ตอนหนึ่งว่า

“การเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (เออีซี) ในปี 2558 ... ส.อ.ท. ขอยืนยันว่าจะไม่เกิดผลกระทบต่อการจ้างแรงงานในประเทศกรณีที่แรงงานคนไทยจะย้ายออกไปทำงานในอาเซียนหรือทำให้แรงงานต่างชาติที่เข้ามาทำงานในประเทศไทย ย้ายกลับไปทำงานในประเทศของตนเอง จนเกิดการขาดแคลนแรงงานต่างชาติหรือแรงงานต่างชาติจะไหลทะลักเข้ามาทำงานจนเกิดการแย่งงานกับแรงงานคนไทยอย่างแน่นอน เนื่องจากในระยะแรกของเออีซี ได้เปิดเสรีให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงาน

ไปมาระหว่างอาเซียนเพียง 7 อาชีพเท่านั้นคือ แพทย์ พยาบาล ทันตแพทย์ นักบัญชี วิศวกร ช่างสำรวจ และนักวิชาชีพสถาปัตยกรรมหรือสถาปนิก ออกแบบตกแต่งภายใน ฯลฯ แต่ก็ต้องมีการกำหนดไว้เป็นเงื่อนไขของแต่ละประเทศด้วยว่า ทั้ง 7 อาชีพดังกล่าว ต้องมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน เช่น แพทย์ พยาบาล ทันตแพทย์ ก็ต้องผ่านการพิจารณาอนุมัติใบอนุญาตการทำงานของแพทย์สภา หรือต้องพูดภาษาไทยได้ในระดับหนึ่งเพื่อสะดวกในการสื่อสารกับคนไข้ หรือนักบัญชีต้องผ่านการรับรองของสภาวิชาชีพบัญชีที่เป็นหน่วยงานในการพิจารณาอนุญาตให้นักบัญชีขึ้นทะเบียนเป็นผู้สอบบัญชีรับอนุญาตให้มีสิทธิทำหน้าที่ตรวจสอบบัญชีของหน่วยงานองค์กร สถานประกอบการต่างๆ ซึ่งประเทศอื่นๆในอาเซียนก็คงกำหนดเงื่อนไขดังกล่าวเช่นกัน”

การคาดการณ์ไว้เช่นนี้อาจจะเป็นจริงหากใช้ข้อมูลและเหตุผลในการสนับสนุน เพราะจะเห็นได้ว่า แรงงานข้ามชาติเขมรในจังหวัดสุรินทร์ไม่มีกลุ่มอาชีพทั้ง 7 อาชีพเลย และส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่ไร้ฝีมือที่เข้ามาทำงานในจังหวัดสุรินทร์ อย่างไรก็ตามแรงงานข้ามชาตินอกระบบยังไม่มีกรกล่าวถึงแม้จะเอกสารเผยแพร่ในเรื่องแรงงานนอกระบบประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นการกล่าวถึงแรงงานไทยที่ทำงานนอกระบบหรือเศรษฐกิจนอกระบบของคนไทย ไม่ได้กล่าวถึงไปถึงแรงงานนอกระบบข้ามชาติหรือแรงงานต่างด้าวที่เดินทางเข้ามาทำงานแบบอาชีพนอกระบบเหมือนคนไทย และจำกัดความแรงงานนอกระบบยังไม่ครอบคลุมถึงแรงงานข้ามชาติ เมื่อมีการเปิดเสรีเศรษฐกิจอาเซียน ย่อมมีผลกระทบต่อการทำงานของกลุ่มแรงงานข้ามชาติที่ไร้ฝีมือในประเทศไทย หากพิจารณาถึงความเป็นพลเมืองภูมิภาคนิยม ประเทศกลุ่มสมาชิกพยายามผลักดันการนิยามคำว่า แรงงาน ในกลุ่มประเทศอาเซียนให้กว้างกว่าจะจำกัดให้อยู่ใน 7 อาชีพ แนวคิดการผลักดันให้แรงงานด้านการบริการโดยประเทศที่พัฒนาแล้ว และการแรงงานนอกระบบบริการโดยประเทศที่ด้อยพัฒนา ยังไม่สามารถตกลงร่วมกันได้

ปรากฏการณ์อาเซียนในเรื่องแรงงาน เริ่มตั้งแต่อาเซียนร่วมกันกำหนดปฏิญญาว่า ด้วยการคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิแรงงานข้ามชาติในภูมิภาค และได้จัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานตามปฏิญญาดังกล่าวเมื่อเดือนกรกฎาคม 2550 และมีการประชุมครั้งแรกในเดือนเมษายน 2552 เพื่อร่างกรอบตราสารอาเซียนในการคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิแรงงานข้ามชาติ

แต่ในปี พ.ศ. 2554 การประชุมของเจ้าหน้าที่อาวุโสของอาเซียนในเมืงย็อกยการ์ตาในการทำข้อตกลงเพื่อการคุ้มครองแรงงานข้ามชาติทุกคนในภูมิภาคไม่ประสบความสำเร็จ เพราะ 4 ประเทศ คือ มาเลเซีย สิงคโปร์ ไทย และบรูไน ปฏิเสธที่จะให้การคุ้มครองแรงงานทั้งที่มีเอกสารทางกฎหมายและไม่มีเอกสารทาง กฎหมาย ปฏิเสธการคุ้มครองที่ต้องรวมไปถึงครอบครัวของแรงงานย้ายถิ่น

สิงคโปร์เองปฏิเสธอย่างเปิดเผยต่อแนวคิดของการย้ายถิ่นโดยเสรีในภูมิภาค เนื่องจากเกรงว่า จะมีคนมากเกินไปที่จะเข้าไปในประเทศเล็ก ๆ ซึ่งหากยึดตามข้อตกลงการค้าบริการขององค์การการค้าโลก ได้ระบุให้มีการเปิดเสรีการเคลื่อนย้ายแรงงาน โดยถือเป็น 1 ใน 4 รูปแบบของการค้าบริการด้วย เพราะความไม่เห็นด้วยของกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วที่จะให้เพิ่มแรงงานและการเคลื่อนย้ายแรงงานอย่างเสรี ในขณะที่ประเทศที่กำลังพัฒนาและด้อยพัฒนามีแรงงานกลุ่มบริการและนอกระบบมากพอที่จะส่งออกได้ สาเหตุหนึ่งที่ประเทศไทยประสบก็คือ วิชาชีพที่อยู่ใน 7 อาชีพ คือ สาขาบริการท่องเที่ยว ประเทศไทยยังไม่ได้ให้สัตยาบัน เพราะต้องเร่งดำเนินการตามกฎหมายใน

มาตรา 190 ของรัฐธรรมนูญ 2550 และ พ.ร.บ.การทำงานของคนต่างด้าว เป็นต้น (อ่านต่อ: <http://www.thai-aec.com/415#ixzz22e78lcpv>) ข้อนี้แสดงให้เห็นถึงการยึดถือประโยชน์ของรัฐเป็นใหญ่ของกลุ่มประเทศพัฒนาทั้ง 4 ประเทศ ดังกล่าว ปัญหาที่จะเกิดขึ้นและกำลังเกิดขึ้นในอนาคตก็คือ การหลีกเลี่ยงการตรวจแรงงานข้ามชาติของแรงงานข้ามชาติประเทศด้อยพัฒนายิ่งทวีเพิ่มมากขึ้น ด้วยการถูกกีดกันในเรื่องการจ้างงาน ซึ่งหากไม่มีการเคลื่อนย้ายแรงงานอย่างเต็มรูปแบบในปี พ.ศ. 2558

กรณีตัวอย่างแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบในจังหวัดสุรินทร์ จะเห็นได้ว่า แม้มลไถของรัฐผ่อนผันให้มีการพิสูจน์สัญชาติและจดทะเบียนให้ถูกต้องตามกฎหมายไทยก็ตาม แต่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในจังหวัดสุรินทร์ยังมีแรงงานข้ามชาติที่ไม่ได้ทำตามกฎหมายที่กำหนดเป็นจำนวนมาก ถึงแม้ไทยจะกระทำในฐานะสมาชิก ASEAN ตามเหตุผลและวาระที่ ASEAN มีฉันทามติในการตั้งกลไกคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเรื่องคนไร้รัฐแล้ว ไทยจำเป็นต้องมีกลไกที่จะรับมือแรงงานข้ามชาตินอกระบบเมื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียนอย่างเต็มรูปแบบในปี พ.ศ. 2558 ซึ่งต้องอาศัยหลักสิทธิมนุษยชน แนวคิดความเป็นพลเมืองอาเซียน กฎบัตรอาเซียน และกฎหมายแรงงานอาเซียน ซึ่งรวมถึงปัญญา การลงสัตยาบันต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแรงงานในอาเซียนประกอบด้วย และสิ่งที่สำคัญที่สุดในปัจจุบันที่ไทยจำเป็นต้องเริ่มต้นทำก็คือ การพัฒนาด้านกฎหมาย กฎกระทรวง ระเบียบปฏิบัติ และเตรียมคณะทำงานเกี่ยวกับแรงงานต่างด้าวให้ทันกับการก้าวสู่ความเป็นประชาคมอาเซียน ซึ่งอาจจะเป็นการแก้ปัญหาในการจัดการแรงงานข้ามชาตินอกระบบได้ในระดับหนึ่ง

5. แรงงานเขมรข้ามชาตินอกระบบกับปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน

การเรียกแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบผ่านปฏิบัติการชีวิตประจำวันของผู้คนและแรงงานข้ามชาติเขมรเองมีหลากหลายทั้งที่เป็นวาทกรรมที่รัฐกำหนด สื่อสารมวลชน และคนไทยเรียก มีปรากฏอยู่ประมาณ 4 คำ คือ แรงงานต่างด้าวผิดกฎหมาย แรงงานลักลอบเข้าเมืองทำงานผิดกฎหมาย แรงงานข้ามชาติผิดกฎหมาย และแรงงานเถื่อน คำเรียกเหล่านี้เป็นการย่อนสะท้อนให้เห็นถึงความคิดเชิงอคติและการขบเบียดให้คนที่เข้ามาทำงานในเขตประเทศไทยเป็นคนอื่นมาก ๆ เพราะคำเหล่านี้แฝงไปด้วยความผิดตามความเข้าใจของคนเรียกวาทกรรมว่า เถื่อน นี้ สะท้อนให้เห็นถึงความผิดของแรงงานที่จะต้องปราบปรามให้หมดไป แรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบส่วนใหญ่เข้าข่ายคำว่า “เถื่อน” ซึ่งไม่ใช่เป็นภาษาปากเท่านั้น แต่คำนี้ปรากฏในเอกสารภาษาไทยทั้งในสื่อสารมวลชนและเอกสารทางราชการก็ปรากฏคำนี้ เช่น

“รีดไถแรงงานเถื่อน”

(ไทยรัฐออนไลน์ 29 พฤษภาคม 2555, 05:00 น.)

“ทหารหลายรังแรงงานเถื่อนกลางสวนยางพารา”

(เดลินิวส์ออนไลน์ 13 พฤษภาคม 2555 เวลา 12:01 น.)

“ใกล้ปิดตำนานแรงงานต่างด้าวเถื่อนในประเทศไทย”

(กรมการจัดหางาน อ้างแล้ว)

วันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2555 ปีที่ 22 ฉบับที่ 7903 ข่าวสดรายวัน

ปฏิบัติการจัดการตามความหมายของคำว่า เกื้อหนุน ของเจ้าหน้าที่ที่ปรากฏในการเขียนข่าว สื่อมวลชนฉบับหนึ่งว่า

“วันที่ 18 ก.ค. 55 ผบ. ร้อย ตชด. 217 อ.ปราสาท จ.สุรินทร์ พร้อมกำลังชุดปฏิบัติการแรงงานเถื่อนเข้าจู่โจมตลาดสดเทศบาลตำบลก้งแอน เพื่อค้นหาแรงงานต่างด้าวเถื่อนหลบหนีเข้าเมือง พบชาวกัมพูชาชาย-หญิงรับจ้างทำงานกับพ่อค้า-แม่ค้าในตลาดสดจำนวน 17 คน จึงควบคุมตัวสอบสวนที่กองร้อย ตชด. 217 ดำเนินคดีต่อไป”

กรณีที่เจ้าหน้าที่ตำรวจตรวจจับกลุ่มแรงงานข้ามชาติเขมรที่เข้ามาทำงานในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นประจำแต่ละทุกสามเดือน แม่ค้าร้านหนึ่งในตลาดก้งแอน อำเภอปราสาท เล่าให้ผู้วิจัยฟังหลายครั้งว่า “ก่อนที่เจ้าหน้าที่จะจับดำเนินคดี ก็มีสายมาบอกให้ระวังตัวก่อนแล้วเข้ามาตรวจ หรือไม่ก็ขออนุญาตจับเพื่อปรับจะได้ผลงานแล้วนำแรงงานเขมรที่เข้ามาผิดกฎหมายไปดำเนินคดีต่อ” (สัมภาษณ์. 10 ตุลาคม 2554) ปรากฏการณ์ข่าวที่ยกมากล่าวไว้ในนี้ เกิดขึ้นหลังจากสิ้นสุดระยะเวลาการพิสูจน์สัญชาติของแรงงานต่างด้าว แรงงานที่อยู่ในวาทกรรมว่าเถื่อนและผิดนี้ มีหลายคน ดังที่ได้นำเสนอในบทที่ 2 แล้ว ในที่นี่จะนำเสนอปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของเขาเหล่านั้น

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเกี่ยวกับศึกษาปฏิบัติการชีวิตประจำวันของ เดอ แซร์โต (1984) มาเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ปฏิบัติการชีวิตประจำวันของแรงงานเขมรข้ามชาตินอกระบบในจังหวัดสุรินทร์ เนื่องจากพิจารณาเห็นว่าปฏิบัติการของรัฐเน้นบริหารจัดการโดยอาศัยความเป็นรัฐชาติที่ต้องรักษาไว้ซึ่งอธิปไตยภาพ พัฒนาเมืองชายแดนให้เจริญรุ่งเรืองโดยเน้นวัตถุ สร้างแนวกันเขตแดนแห่งรัฐชาติโดยใช้ข้อมูลภูมิรัฐศาสตร์ และสร้างความสำนึกชาติพันธุ์ใหม่ให้แก่ผู้ที่อาศัยอยู่ในชายแดน ซึ่งแม้จะมีชาติพันธุ์เดียวกันก็ตาม โดยอ้างเหตุผลที่ทุกคนยอมรับคือ ฐานคิดในเรื่องความมั่นคงแห่งรัฐ ปฏิบัติการเหล่านี้รัฐได้ถักทออย่างเหนียวแน่น จนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ กลายเป็นอำนาจที่ไม่มีใครที่จะกล้ากล่าวเสนอนโยบายต่อรัฐให้ปรับเปลี่ยนแนวคิดให้หวนมองร่องรอยแห่งผู้ที่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณชายแดน

คนธรรมดา (the ordinary man) ตามแนวคิดที่ เดอ แซร์โต ได้นำเสนอผ่านปฏิบัติการชีวิตประจำวัน เป็นการนำเสนอในมุมมองที่ให้ความสำคัญในเรื่องกลไกที่ต้องการแยกกลไกหนึ่งที่รัฐเหมารวมว่าเป็นกระบวนการแห่งระบบเศรษฐกิจการผลิต (consumer production) จะเห็นได้ว่ารัฐได้เห็นว่า แรงงานข้ามชาติเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการกระตุ้นเศรษฐกิจในด้านการผลิต ในขณะที่เดียวกันนั้นรัฐยังมองเห็นเป็นผู้บริโภค (consumer) ไปพร้อม ๆ กับการเน้นมองในด้านความมั่นคงแห่งรัฐ ทำให้แรงงานข้ามชาตินอกระบบต้องอยู่ในการสอดส่องอย่างเคร่งครัดของรัฐอย่างเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากแรงงานข้ามชาตินอกระบบกลายเป็นผู้กระโดดออกจากกรอบที่รัฐกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการด้านการผลิตที่รัฐ รัฐมองแรงงานเขมรข้ามชาตินอกระบบนี้ว่าเป็นคนพิเศษที่ทำผิดกฎหมาย แต่รัฐก็ไม่อยากให้มีผลกระทบต่อการผลิตจึงใช้กลไกแห่งรัฐที่ต้องการยืดหยุ่น ซึ่งได้แก่ มติคณะรัฐมนตรีในเรื่องแรงงานข้ามชาติมาผ่อนผัน

ปฏิบัติการชีวิตประจำวันของแรงงานเขมรข้ามชาตินอกระบบจะสะท้อนให้เห็นเสียงของผู้คนที่ต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อแสวงหาเงินเลี้ยงครอบครัว โดยไม่ได้คำนึงและรับรู้ (แม้อาจจะรู้) กระบวนการ

ทางกฎหมาย เขตแดน และความมั่นคงที่รัฐแต่ละรัฐได้สร้างขึ้น ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็นว่า “อำนาจและการต่อต้าน” เป็นสิ่งที่ที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยจึงแบ่งหัวข้อนำเสนอเป็น 2 ประเด็น คือ การกระทำผิดโทษฐานไม่รู้ และความไม่ผิดในฐานที่รู้ ดังนี้

5.1 การกระทำความผิดโทษฐานไม่รู้

5.1.1 ผิดเพราะครกไม้ (นางมอม เหี้ย)

นางมอม เหี้ยถูกคดีมีไม้แปรรูปในการครอบครอง กระทำความผิดที่ตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าชายแดนไทยกัมพูชา

นางมอม เหี้ย เป็นคนบ้านโอรเสม็ด อำเภอดุตรมัย จังหวัดอุดรธานี อายุ 26 ปี มีลูก 2 คน ทุกเช้าเวลาประมาณ 07.00 น. นางนั่งรถมอเตอร์ไซด์รับจ้างจากบ้านพักที่บ้านโอรเสม็ดซื้อตัวหรือบัตรข้ามแดนที่จอมมรา 10 บาท แล้วนั่งมอเตอร์ไซด์ มารับจ้างที่ตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าชายแดนไทยกัมพูชา หรือตลาด อบจ. คนที่จ้างนางชื่อนางเสี่ย(นามสมมติ) ชอบพอกันตกลงจ้างนางเซ็นรถเซ็นขายครก สาก และผลิตภัณฑ์ที่ทำจากไม้หลายอย่างเร่ขายรอบตลาดฯ ครกมีหลายขนาดรวมประมาณ 20 ใบโดยเฉลี่ย ครกขนาดเล็กสุดราคาใบละ 80 บาท ครกขนาดใหญ่ใบละ 100 บาท ขายได้เงินโดยเฉลี่ยวันละ 300-500 บาท ทำอย่างนี้มาประมาณ 4 เดือน ได้รับค่าจ้างเป็นรายวัน ๆ ละ 150 บาท ซึ่งหากหักค่าใช้จ่ายแล้วจะเหลือเงินประมาณ 80-90 บาทต่อวัน รายได้เท่านี้ก็พอบรรเทาชีวิตและเป็นค่าใช้จ่ายเลี้ยงครอบครัวที่มีลูกชายเรียนหนังสือชั้น ป. 1 และลูกสาวที่ให้นิยามดูแลให้ที่บ้านโอรเสม็ดฝั่งกัมพูชา นางบ่นความน้อยใจขณะให้สัมภาษณ์ว่า ที่บ้านยากจนมาก หางานที่ที่โอรเสม็ดก็ไม่มีใครจ้าง เลยต้องข้ามแดนมารับจ้าง ไม่ได้เรียนหนังสือไทย และไม่มีความรู้เรื่องกฎหมายไทยเลย มาทำงานด้วยความบริสุทธิ์ใจ นึกว่า งานที่ทำเป็นงานที่บริสุทธิ์และไม่ผิดกฎหมาย พลบเย็นเวลาประมาณ 17.00 น. ก็นั่งรถมอเตอร์ไซด์ไปที่ด่านช่องจอมและข้ามแดนเข้าประเทศกัมพูชาไปยังบ้านพักทุกวัน

วันหนึ่งนางเซ็นรถเซ็นขายของในตลาดเหมือนทุกวัน เวลาประมาณ 10 โมงเช้า มีตำรวจ 2 นายเดินเข้าไปหาและบอกกับนางว่า ขายของอย่างนี้ไม่ได้หรอก ผิดกฎหมายของไทย นางบอกกับตำรวจว่า นางก็ทำอย่างนี้มาตลอด คนไทยก็ซื้อหลายคน และที่สำคัญนางไม่รู้ว่าผิด ขอให้ตำรวจละเว้นสักครั้งได้หรือไม่ ตำรวจตอบปฏิเสธบอกว่า ละเว้นไม่ได้หรอก เมื่อผิดก็ว่าไปตามผิดหลักฐานปรากฏต่อหน้า ข้อหาไม้แปรรูปในครอบครอง ต้องถูกจับดำเนินคดีตามกฎหมาย ตำรวจทั้ง 2 นายก็ควบคุมตัวนางขึ้นรถไปที่สถานตำรวจภูธรกาบเชิง เสร็จแล้วทำใบแจ้งข้อหาส่งศาลตัดสินคดี

ตอนที่นางให้สัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้เดินทางไปสัมภาษณ์ที่ศาลนางบอกความในใจอีกว่านางไม่รู้ว่ากฎหมายไทยห้ามในเรื่องการขายไม้แปรรูปเป็นครกแล้ว หากรู้ก็คงไม่ทำ จะไปรับจ้างทำอย่างอื่น ที่กฎหมายให้ทำ ถูกจับมาก็ไม่ได้ติดต่อใครเลย ไม่สามารถติดต่อใครได้ด้วย ลูกจะอยู่อย่างไรไม่เห็นแม่กลับจะเป็นอย่างไร พุดไทยก็ไม่ชัดเจนมากนัก ทุกข์ใจมากเลย

ผู้วิจัยสังเกตดูสีหน้าแววตาและท่าทางแล้ว นางมีอาการเครียดมาก ซึ่งเป็นความผิดที่เมื่อศาลพิพากษาแล้วต้องถูกผลักดันกลับประเทศและอาจไม่ได้กลับมาทำงาน (หากไม่เปลี่ยนชื่อนามสกุลใหม่ซึ่งเกิดขึ้นกับหลายคนที่ถูกจับแล้วต้องการกลับเข้ามาทำงานในเมืองไทย)

5.1.2 ผิดเพราะกึ่งกำ (นางคัน เสรีอน)

นางคัน เสรีอน มีความผิดฐานขายสัตว์ต้องห้ามสำหรับคนต่างด้าว เหตุเกิดที่ตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าชายแดนไทยกัมพูชา

นางคัน เสรีอน เป็นชาวบ้านโอรส์เสม็ด อำเภอดุตรมัยชัย จังหวัดอุตรมัยชัย อายุ 39 ปี มีบุตร 3 คน (ชาย 2 คน หญิง 1 คน) อาชีพ รับจ้างทั่วไป วิถีชีวิตประจำวันของนางคือตอนเช้าเวลา 07.00 น. ทานเช้าเสร็จแล้วออกจากบ้านพร้อมสามีมารอรถที่ปากทาง รถโดยสารที่ผ่านในหมู่บ้าน เป็นรถโดยสารขนาดเล็กรับส่งชาวบ้านไปทำงานที่ศาลาโนและตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าชายแดนไทยกัมพูชาแต่ไปส่งเฉพาะถึงด่านตรวจคนเข้าเมืองที่ช่องจอม เมื่อเดินทางถึงด่าน ค่าใช้จ่ายปกติก็คือการชำระเงินทำบัตรผ่านแดน 2 คนสามีภรรยา คนละ 10 บาท รวม 20 บาท แล้วเดินทางข้ามแดนออกจากกัมพูชาช่วงเช้าเวลา 09.00 นาฬิกา ซึ่งจะกลับอีกทีเวลาประมาณ 15.00 น. หลังผ่านแดนมาแล้วข้ามมอเตอร์ไซค์รับจ้างไปที่ตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าชายแดนไทยกัมพูชา ทั้งนางและสามีเดินหารับผัก ดอกกระเจียว ผักหวาน ผักอินุ่น ซึ่งเป็นผักป่าที่เพื่อนบ้าน (คนที่อยู่บ้านโอรส์เสม็ด) และชาวบ้านด่านที่คุ้นเคยกันนำมาจำหน่ายในยามตอนเช้าที่ตลาด ทุกครั้งนางกับสามีจะแยกเดินหาออกรับผักและสิ่งของคนละทางและขายของที่รับมาได้ก็ขายปลีกในที่นั้นและเดินขายคนละทางเช่นเดียวกัน โดยได้รับค่าจ้างเป็นค่าส่วนแบ่งกำไรที่ได้ บางครั้งขายผักได้กำไรก็โลละ 10 บาท นางหรือสามีก็จะได้ค่าจ้าง 5 บาท นางกับสามีทำอย่างนี้มาทุกวัน แต่วันหนึ่งนางพบแม่ค้าเขมรซึ่งเป็นคนกัมพูชาที่คุ้นเคยกันนำกิ่งกามาจำหน่ายจำนวน 240 ตัว นางคัน เสรีอน เองก็ไม่ยังเคยขายกิ่งก่าเลย จึงรับกิ่งก่าออกรับขายให้ในกิโลกรัมละ 80 บาท และหากขายได้จะได้ค่าจ้าง 20 บาท ต่อ 1 กิโลกรัม หลังจากรับกิ่งก่ามากำลังเดินออกรับขายในตลาด นางยังขายไม่ได้สักกิโลกรัมเลย ตำรวจในเครื่องแบบก็เรียกนางและจับกุมนางในฐานะขายสัตว์ที่สงวน นางถูกควบคุมตัวไปสถานีนำตำรวจภูธรกาบเชิงเพื่อสอบปากคำ กระบวนการสอบปากคำของนางเสร็จแล้ว แต่ยังสอบปากพยานบุคคลยังไม่เสร็จ พนักงานสอบสวนจึงนำตัวนางมาขออนุญาตศาลฝากขังต่อ เนื่องจากพนักงานสอบสวนมีอำนาจควบคุมได้ไม่เกิน 48 ชั่วโมง

ขณะผู้วิจัยเดินทางไปสัมภาษณ์นั้น นางคัน เสรีอน อยู่ระหว่างดำเนินคดี ขณะนั้นนางถูกคำพิพากษาให้เสียค่าปรับและถูกผลักดันออกนอกประเทศ

5.1.3 ผิดเพราะไม่ซื้อบัตร 10 บาท (นางฮอง คิม)

นางฮอง คิม อายุ 30 ปี อาชีพ รับจ้างทั่วไป อยู่บ้านสกาเจีย ตำบลโอรส์เสม็ด อำเภอสำโรง จังหวัดอุตรมัยชัย ประเทศกัมพูชา ถูกจับเมื่อเดือน เมษายน พ.ศ. 2555 คดีลักลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย

นางฮอง คิม ไม่เคยข้ามมาทำงานที่ประเทศไทย และวันหนึ่งนางคิดว่า ทางบ้านยากจน น่าจะหาเงินมาจนเจือจรรอบครัวได้ นางจึงชวนเพื่อนซึ่งไม่เคยเดินทางมาทำงานในประเทศไทยออกจากบ้านเพื่อมาทำงานที่ประเทศไทย นางและเพื่อนเดินทางโดยรถประจำทางรถโดยสารขนาดเล็ก ค่าโดยสารคนละ 40 บาท เมื่อนั่งรถมาถึงบ้านโอรส์เสม็ด ก่อนที่รถโดยสารจอดที่หน้าศาลาโนแต่นางกับเพื่อนไม่กล้าเดินทางตามคนอื่นเข้าไปทางด่านตรวจคนเข้าเมือง และได้ถามว่า การข้ามแดนไปประเทศไทยทำอย่างไร จึงลงเดินจากรถแล้วเดินลัดเดินลัดเลาะตามป่าเลี้ยงด่านตรวจคนเข้า

เมืองหรือเจ้าหน้าที่ นางและเพื่อนเข้าใจว่า การข้ามแดนทุกคนต้องมีหนังสือเดินทาง การทำหนังสือเดินทางทำยากมาก จะต้องเดินทางไปทำที่กรุงเทพมหานคร และมีค่าใช้จ่ายหลายร้อยบาท ทางบ้านยากจนไม่มีเงินทำหนังสือเดินทาง เพราะการทำหนังสือเดินทางในแต่ละครั้งจะต้องเดินทางไปทำที่กรุงเทพมหานคร และใช้เงินเป็นจำนวนมาก ด้วยความไม่รู้อย่างไรว่า การผ่านแดนไปที่ตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าชายแดนไทย ก็พยายามขอร้องพ่อเพียงซื้อบัตรผ่านแดนชั่วคราวในราคา 10 บาท ก็สามารถข้ามไปได้แล้ว นางจึงตัดสินใจเดินลัดป่าทางด้านติดตะวันตกของด่านตรวจคนเข้าเมือง และลัดเลาะไปเรื่อย ๆ จนถึงฝั่งไทย และลัดทุ่งนาฝั่งประเทศไทยมุ่งหน้าไปที่ตลาด

พอถึงตลาดนางและเพื่อนก็เดินขอสมัครขอเข้าทำงานในร้านค้า ผ่านไปหลายร้านก็ไม่มีที่ว่างว่าจะได้งานทำ นางไม่รู้อีกว่า การติดต่อทำงานในร้านที่ตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าชายแดนไทย ก็พยายามขอร้องพ่อเพียงซื้อบัตรผ่านแดนชั่วคราวในราคา 10 บาท ก็สามารถข้ามไปได้แล้ว นางจึงตัดสินใจเดินลัดป่าทางด้านติดตะวันตกของด่านตรวจคนเข้าเมือง และลัดเลาะไปเรื่อย ๆ จนถึงฝั่งไทย และลัดทุ่งนาฝั่งประเทศไทยมุ่งหน้าไปที่ตลาด

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า สาเหตุหนึ่งที่นางไม่กล้าเดินทางผ่านด่านตรวจคนเข้าเมืองก็เพราะว่า นางไม่มีบัตรประจำตัวประชาชนเพื่อซื้อบัตรผ่านแดน จึงทำให้นางต้องถูกดำเนินคดี ปัจจุบันคดีความสิ้นสุดแล้ว ถูกผลักดันกลับประเทศแล้ว

กรณีที่ยกมาในเรื่องการผิดกฎหมายของแรงงานข้ามชาติในกระบวนการนี้ที่เดินทางเข้ามาทำงานในประเทศไทยแล้วทำผิดกฎหมายไทย ดูเหมือนจะเป็นคดีพิพาท แต่จริง ๆ แล้วเมื่อถูกดำเนินคดีแต่ละครั้ง แรงงานเหล่านี้จะต้องถูกผลักดันออกนอกประเทศและห้ามกลับเข้ามาทำงานในประเทศไทยอีก ซึ่งเป็นการสูญเสียโอกาสที่เริ่มต้นจากการไม่รู้แล้วทำผิด กรณีลักษณะความผิดเช่นนี้ เจ้าหน้าที่ที่จับกุมก็ทำหน้าที่อย่างตรงไปตรงมา ซึ่งหากเปรียบเทียบกับการทำผิดหรือผู้กระทำความผิดอื่นในลักษณะเดียวกัน กลับไม่ได้ถูกจับ เพราะจังหวะและเวลาไม่ตรงกับที่เจ้าหน้าที่พบเห็น ดังที่ได้ยกตัวอย่าง การกวาดล้างแรงงานเถื่อนที่ตลาดก้างแอน อำเภอปราสาท วันที่ 18 ก.ค. 55 หรือกรณีที่นางคัน เือน ชายกิ่งก่า คนที่จ้างให้ขายกลับไม่ถูกดำเนินคดี เพราะการชักทอดไม่ถึงคนที่นำมาและจ้างให้นางขาย

5.2 ความไม่ผิดในฐานะที่รู้

5.2.1 ไม่ผิดเพราะนั่งเบาะใน (นางดาลัย โอม)

นางดาลัย โอม เป็นคนอยู่บ้านเกรียมบองโกล ตำบลลำโรง อำเภอลำโรง จังหวัดพระตะบอง ประเทศกัมพูชา นางเดินทางเข้ามาประเทศไทยผ่านด่านตรวจคนเข้าเมืองช่องจอม สาเหตุที่เดินทางมาทำงานที่จังหวัดสุรินทร์ เพราะมีคนเขมรที่อยู่มากและแนะนำ

นางเดินทางเข้ามาประเทศไทย โดยผ่านทางพรมแดนโสมมีต มีคนรู้จักชาวกัมพูชาที่ทำงานอยู่ในประเทศไทยแนะนำให้ โดยนางเข้าไปทำบัตรผ่านชายแดนชั่วคราวในราคา 10 บาท หลังจากนั้นข้าพเจ้าได้นั่งรถตู้โดยสาร ราคา 60 บาท จากชายแดนช่องจอม- สุรินทร์ นางเล่าว่าขณะที่นั่งรถตู้โดยสาร รู้สึกกลัวมากกลัวตำรวจจับตัว แต่ก็โชคดีที่ข้าพเจ้านั่งเบาะในสุด ทำให้ตำรวจ

มุดไปไม่ถึงและไม่สามารถตรวจรายละเอียดได้ ทำให้ข้าพเจ้ารอดพ้นจากการจับกุมครั้งนี้ อีกอย่างหนึ่งการที่ได้ซื้อบัตรเข้ามา 10 บาท ก็เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้รอดจากการตรวจ

หลังจากผ่านพื้นอำเภอกาบเชิงแล้ว นางรู้สึกว่สบายใจมาก โดยเฉพาะเมื่อถึงในตัวเมืองสุรินทร์ เพราะไม่มีด่านตรวจคนลักลอบเข้าเมือง และผู้คนเยอะพลุกพล่าน หากตรวจก็คงใช้เวลานาน เมื่อมาถึงบริษัทขนส่ง (บขส.) คนเขมรที่มาทำงานอยู่ก่อนก็เดินทางมารับ และพาไปที่พัก ยิ่งสบายใจมากขึ้น เพราะพบคนที่ตนเองรู้จักและคนที่อยู่บ้านเดียวกันมาทำงานที่หลายคน เข้าบ้านอยู่เป็นหลัง ๆ ละ 5,000 บาทต่อเดือน พักอยู่ด้วยกันประมาณ 6 คน

วันที่ 2 ของการเดินทางมาถึงตัวเมืองสุรินทร์ก็สามารถหางานทำได้ ครั้งแรกที่เข้าทำงานได้ค่าจ้างเดือนละ 4,900 บาท และมีค่าโอทีอีก 1,500 บาท พอทำงานสักระยะก็เปลี่ยนงานมาทำเป็นรับจ้างรายวัน สาเหตุที่หางานได้ง่าย เพราะสามารถพูดภาษาไทยได้ เนื่องจากเคยเรียนภาษาไทยที่เมืองพระตะบองมา

นางบอกความรู้สึกระหว่างตอนที่เข้ามาทำงานครั้งแรกว่า นางรู้สึกกลัวมากตอนที่เข้ามาใหม่ ๆ แม้ทำงานแล้วก็ยังมีความรู้สึกว่มีความผิด เพราะยังไม่มีใบอนุญาตให้ทำงาน จนกระทั่งผ่านมาหลายเดือนก็สามารถปรับตัวได้ และพูดไทยได้ชัดขึ้น อีกทั้งไม่มีเจ้าหน้าที่ตำรวจคอยตรวจตราตลอดเวลา ก็สามารถทำงานได้อย่างสบายใจ

กิจวัตรประจำวันของนางก็คือ ตื่นแต่เช้า รับประทานอาหารเช้า ไปทำงานเวลา 07.30 น. งานเลิกเวลา 17.00 น. กลางคืนพักผ่อน ไม่เคยออกไปเที่ยวกลางคืนเลย นอกจากมีงานวัดหรือมีเพื่อนกันหลายคน นางสงสัยว่ คนสุรินทร์ทุกคนทำไมไม่พูดภาษาเขมร ทั้ง ๆ ที่นางฟังวิทยุก็เห็นเพลงกันตรึมหลายสถานี นางชอบฟังเพลงกันตรึม และฟังเพลงไทยสากล เพราะเข้ากับอายุและวัยของตนเอง

จากเหตุการณ์ที่นางไม่ถูกตรวจจับนั้น นางมีความรู้สึกฝังใจมาก สาเหตุเพราะการนั่งอยู่ด้านในนั่นเอง แต่ที่จริงแล้วนางอาจจะมีความโชคดีที่เจ้าหน้าที่ไม่ได้กวัดขันอย่างเต็มที่ ถึงแม้มีบัตรข้ามแดนชั่วคราวราคา 10 บาท แต่ก็ต้องโดนจับเพราะว่า บัตรข้ามแดนชั่วคราวนั้นใช้ข้ามมาถึงเฉพาะตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าเท่านั้น

5.2.1 ไม่ผิดเพราะทหารไม่สนใจ (นายปี ปัญญารัตน์)

นายปี ปัญญารัตน์ อายุ 24 ปี อาชีพรับจ้าง อยู่บ้านเดิมเจรีย ตำบลเดิมเจรีย อำเภอโอเสม็ด จังหวัดอุดรธานี ประเทศไทย

เขาเล่าว่ เวลาเข้าออกจากบ้านโดยให้ญาติมาส่งที่จุดนัดพบซึ่งมีเพื่อนรอรับที่บริเวณริมเชิงเขาพนมดงรักติดเส้นขีดแดน ปาดังกล่าวอยู่ทางตะวันตกของช่องผ่านแดนช่องจอมสุรินทร์ประมาณ 1 กิโลเมตร

หลังจากนั้นเขาและเพื่อนก็เดินตามทางเท้าเล็ก ๆ ในป่า ลัดเลาะป่ามาเรื่อย ๆ จนถึงเส้นแบ่งแดน ซึ่งอยู่เขตอำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ หลังจากเดินทะลุป่ามาก็จะพบค่ายทหารพรานของไทย รู้สึกกลัวเหมือนกันเมื่อเห็นทหารไทย แต่เขาและเพื่อนทำเหมือนกับไม่มีพิธีอะไร และเดินไปช้า ๆ ไม่รีบเร่ง ทหารไทยบางนายมองเห็นเหมือนกัน แต่ก็ไม่สนใจซักถามและสกัดกั้น เขาคิด

ในใจเมื่อเห็นทหาร หากทหารไทยถามก็จะตอบตรง ๆ หวังว่าทหารไทยคงเข้าใจ เพราะทหารบางคนก็พูดเขมรได้ แต่ก็ไม่มีทหารนายไหนสนใจและซักถาม

ความตั้งใจของตนเองในการเดินทางแบบเสี่ยงเข้ามาประเทศไทยครั้งนี้เพื่อหางานทำ เนื่องจากประเทศกัมพูชามีงานน้อยแต่คนว่างงานมีปริมาณมาก ค่าแรงตอบแทนน้อย งานหนักค่าแรงถูก พอรู้ว่า ประเทศไทยค่าตอบแทนสูงงานเบา จากเพื่อนชาวเขมรที่เคยมาทำเล้าให้ฟัง ก็เลยตัดสินใจเดินทางมา

หลังจากลัดป่ามาแล้วถึงถนนลาดยาง ก็มาขึ้นรถตู้ที่บ้านด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ มุ่งหน้าสู่เมืองสุรินทร์โดยค่าโดยสารรถตู้จากตลาดกาบเชิงถึงเมืองสุรินทร์ ค่าโดยสารคนละ 50 บาท ความกลัวเริ่มเกิดขึ้นมาอีกครั้งก็คือ การตรวจของตำรวจ แต่ความโชคดียวันนั้นตำรวจไม่ได้ตั้งด่านตรวจ เขากลับตำรวจมากเหมือนกัน เพราะเข้าใจว่าหากตำรวจจับจะลำบากมากกว่าทหารตกหรือจับ แต่ต้องเสี่ยงเพื่อให้ได้งานทำมีเงินเลี้ยงครอบครัว

เมื่อถึงปลายทางที่หมายคือ บริษัทขนส่งหรือบขส.เมืองสุรินทร์ เขาและเพื่อนพากันไปสมัครงานที่โรงงานน้ำแข็งแห่งหนึ่ง ซึ่งทราบอยู่ก่อนแล้วว่า ที่โรงงานน้ำแข็งนี้มีคนเขมรทำงานอยู่มาก เมื่อไปถึง นายจ้างใจดีรับทำงานทันที มีที่พักให้ ส่วนอาหารการกินซื้อกินเอง พบคนเขมรที่ทำงานในโรงงานน้ำแข็งมีจำนวน 22 คน บางคนก็พูดภาษาไทยได้ชัด บางคนก็ไม่ค่อยชัดเท่าไร จากความเข้าใจของตนเองว่าเขาพูดไม่ชัด เมื่อเทียบกับเจ้านาย

เข้าทำงานวันแรกและเดือนแรก รับค่าจ้างรายวัน ๆ ละ 180 บาท ตื่นนอนตอนเช้าประมาณตี 5 เพื่อเตรียมน้ำแข็งไปส่งตามร้านค้าต่าง ๆ ในเมืองสุรินทร์ โดยมีการแบ่งงานกันทำ เขาเป็นเด็กส่งน้ำแข็ง ทะลอนไปตามร้านค้าทุกที่จนบ่ายจึงได้กลับมาที่ร้านและเตรียมนรถยนต์เพื่อขนน้ำแข็งในวันรุ่งขึ้น

เคยป่วยครั้งหนึ่งก็วานเพื่อนให้ซื้อให้ หรือให้คนขับรถที่เป็นคนไทยเป็นคนไปซื้อยามาให้ เพราะเขาไม่มีบัตรคนต่างด้าว เพื่อที่จะไปรักษาตามโรงพยาบาลของรัฐบาลเหมือนเพื่อนคนอื่น ๆ ซึ่งมีจำนวนเกือบ 10 คนที่มีบัตรต่างด้าว และมีค่ารักษาพยาบาลให้

ส่วนในเรื่องของอาหารการกินหาซื้อง่ายแต่โดยรวมค่าครองชีพสูงขึ้น บางเดือนก็พอใช้บางเดือนก็ติดลบแล้วแต่ใช้มากใช้น้อย ตั้งแต่เข้ามาอยู่ที่ประเทศไทยข้าพเจ้ามีความสุขดีถึงงานจะหนักก็ดีกว่าที่ไม่มีงานทำ อยู่ไทยมาประมาณ 6 เดือน เขาคิดว่าเก็บเงินได้สักก้อนจะกลับไม่เยี่ยมบ้านที่ประเทศกัมพูชา

ทุกคนที่อยู่ทำงานด้วยกันก็เป็นเหมือนพี่เหมือนน้องกันบางครั้งก็ทะเลาะกันบ้างเป็นเรื่องธรรมดา โดยรวมแล้วก็พอใจกับงานที่ทำและค่าจ้างตอบแทนที่ได้รับ บางครั้งก็มีความกลัวตำรวจอยู่บ้างเพราะเขาเข้าเมืองมาผิดกฎหมาย แต่ก็ต้องเสี่ยงและระวังตัวตลอด

5.2.3 ไม่ผิดเพราะวัด (นายแวง แยม)

นายแวง แยม อายุ 39 ปี อยู่บ้านซอลพะเนียม ตำบลตะเปียงปรี อำเภออัลลองเวง จังหวัดอุดรธานี ประเทศกัมพูชา การออกจากบ้านของนายแวง น่าสนใจมาก เพราะเป็นการออกจากบ้านที่หวังเสาะหาชีวิตที่ดีกว่า เขาเล่าว่า เขาและเพื่อนชื่อนายนางเดินทางออกจากบ้านพร้อมกับเพื่อนโดยรถโดยสารเล็ก แล้วมาต่อมอเตอร์ไซด์รับจ้างอีกทอดหนึ่ง เพื่อมุ่งหน้าสู่ชายแดนไทยกัมพูชา

เดินลัดเลาะตามป่ามาเรื่อย ๆ ผ่านป่าห้วยทับทัน-ห้วยสำราญ ทิศใต้บ้านจรัส ตำบลจรัส อำเภอ บัวเขต จังหวัดสุรินทร์ แล้วก็เดินเข้าไปยังหมู่บ้านจรัส เพื่อหางานทำ โดยอาศัยวัดนอน พระท่านใจดี ให้นอนพักที่วัดเพื่อหารับจ้างทำงานการเกษตร แต่งานของชาวบ้านจรัสไม่มีมากนักและไม่สนใจ จ้างแรงงานต่างด้าว เกรงว่า จะมีคนแกล้งแจ้งความตำรวจแล้วถูกจับดำเนินคดี พระจึงแนะนำว่า จะต้องออกไปหางานที่อื่นทำ และหากอยู่วัดนาน ๆ วัดก็จะถูกเพ่งเล็ง เข้าใจอยู่ว่าเราเป็นคนเขมร เหมือนกัน แต่หากถูกจับ พระก็เดือดร้อน โยมก็เดือดร้อน

เขาและเพื่อนอาศัยอยู่ที่วัด 1 อาทิตย์ ทุกเช้ากวาดลานวัด กวาดกุฏิ และถวาย ภัตตาหารพระสงฆ์ ทำตัวเหมือนเด็กวัด กลางวันก็ออกมาขายบ้านจรัสว่ามีกร้างงานทำหรือเปล่า แต่ก็ไม่มี จะต้องออกแสวงหางานต่อไป และเพื่อไม่ให้พระสงฆ์ในวัดลำบากด้วย จึงพาเพื่อนมุ่งหน้าหา งานในเมือง เดินทางออกจากบ้านจรัสโดยนั่งรถสองแถวเข้าเมืองสุรินทร์

เขาและเพื่อนเดินทางมาด้วยการเสี่ยงดวง 2 วัน ได้งานที่ร้านอาหารแห่งหนึ่ง เจ้าของร้านใจดีมาก ให้กินอาหารทุกมื้อ และให้พักอยู่ด้วย และได้ค่าแรงวันละ 280 บาท มีวันหยุดให้อาทิตย์ละ 1 วัน ตำแหน่งเด็กบริการอาหาร เวลาเริ่มงาน 06.00-24.00 นาฬิกา

กิจวัตรประจำวันของเขากับเพื่อน ตื่นเช้ามาต้องทำความสะอาดร้าน จัดโต๊ะ เตรียม ภาชนะอาหารเช่น เช็ดจาน ถ้วย ช้อน ทัพพี และภาชนะอื่น ๆ ให้สะอาด กลางวันบางทีก็ช่วยในการ จัดเตรียมผัก และหั่นเนื้อ ซึ่งนอกจากเวลาเสิร์ฟอาหาร หลังเลิกงานเวลา 25 นาฬิกา ก็เก็บกวาดล้าง จานถ้วยโถโอชามในร้านแล้วไปพักที่ห้อง

เวลาป่วยก็จะฝากเพื่อนไปซื้อยาที่ร้านขายยาทั่วไป ไม่เคยเข้าโรงพยาบาลเพราะกลัว ถูกตำรวจจับข้อหาหลบหนีเข้าเมือง ส่วนใหญ่ก็ไม่ออกไปไหน ที่ต้องมาทำงานเมืองไทยเพราะว่าที่ ประเทศกัมพูชาไม่มีงานทำ ถึงจะมีงานทำค่าตอบแทนก็น้อย มาเมืองไทยดีกว่า ถ้าวันใดถูกตำรวจจับ ก็ต้องทำใจ หากวันใดเกิดเหตุการณ์ไม่คาดคิดอาจจะไปอาศัยวัดอยู่เป็นการชั่วคราวก่อน อันนั้นค่อย ว่ากันอีกที

การที่กลุ่มแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบผ่านการตรวจจับของเจ้าหน้าที่รัฐ ก็ เพราะว่า มีความรู้ในสิ่งที่ต้องทำเมื่อจะต้องเข้าเมืองโดยการหลีกเลี่ยงจากกฎหมาย อย่างไรก็ตามสิ่งที่ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นไม่ใช่เป็นสิ่งที่บ่งถึงความแน่นอนเสมอไป การเล็ดรอดจากสายตามเจ้าหน้าที่รัฐ ที่เกิดขึ้นนี้เป็นเพียงความบังเอิญนี้ หากเจ้าหน้าที่รัฐเข้มงวดและตรวจจับตลอดเวลาก็สามารถจับได้ ทุกเมื่อ ปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงการปฏิบัติงานของรัฐที่ผนวกกับปฏิบัติการชีวิตประจำวันของ แรงงานข้ามชาตินอกระบบที่สอดคล้องกันหรือบังเอิญพร้อมกัน จึงทำให้ความผิดไม่ปรากฏ

แสดงให้เห็นว่า ความผิดที่ปรากฏชัดจะต้องเกิดขึ้นจากเจ้าหน้าที่รัฐเป็นผู้ดำเนินการ ซึ่งแย้งกับความคิดเห็นของผู้คนที่เป็นายจ้าง พระสงฆ์ ชาวบ้าน และคนไทยที่ประสบพบเจอ ปฏิบัติการเช่นนี้แสดงว่า ความสำนึกทางด้านชาติพันธุ์ เครือข่ายทางสังคม และระบบการสร้าง ความสัมพันธ์ของแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบ มีบทบาทสำคัญในปฏิบัติการชีวิตประจำวัน

5.3 ปรากฏการณ์แรงงานข้ามชาติในระบบกับความหมายชายแดนเปลี่ยนไป

5.3.1 แม่หม้ายขายผลไม้ (ยายผล)

ยายผลเป็นคนอุดรธานี ผัวเสียชีวิตในสมัยเขมรแดง มีลูกสาว 1 คน บ้านเดิมอยู่บ้านโอรส์เมียด อำเภออุดรธานี จังหวัดอุดรธานี มีอาชีพค้าขายผลไม้

ชีวิตประจำวันของยายผลตอนที่อยู่โอรส์เมียด ตื่นเช้าหลังจากทำภารกิจส่วนตัวเสร็จเวลา 07.00 น. เดินทางเข้าผ่านแดนมาที่ตลาดช่องจอม และเข้าไปที่ตลาดแลกเปลี่ยนสินค้า เลือกซื้อผลไม้จากไทย แล้วจ้างคนลากรถเข็นไปส่งที่โอรส์เมียด เพื่อขายให้คนเขมรที่บ้านโอรส์เมียด เข้าไปเวลา 09.00 น. บางครั้งยายผลก็ซื้อของป่าติดไม้ติดมือมาขายที่ตลาดฝั่งไทย แล้วก็ซื้อผลไม้ฝั่งไทยไปฝั่งเขมร

ยายผลทำอาชีพค้าขายมาตลอด เข้ามาอยู่สุรินทร์เกือบสิบปีแล้ว เป็นแม่หม้ายแล้วมามีผัวใหม่เป็นคนไทยแต่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส พบกันที่ตลาดการค้าชายแดนไทยกัมพูชา เนื่องจากผัวที่แต่งงานด้วยนั้นมาขายผลไม้ที่ตลาด จึงได้เจอกันแล้วเกิดรักชอบกับผัวคนใหม่จึงได้มาอยู่กินกันจนถึงทุกวันนี้ และเช่าห้องแถวอยู่แถวตลาดยึดอาชีพขายผลไม้ได้กำไรวันละสามร้อยกว่าบาท

ยายผลบอกว่า ตอนมาอยู่กับผัวใหม่ ๆ ยังไม่รู้จักใครก็กลัวตำรวจเหมือนกัน เพราะไม่ได้จดทะเบียนสมรส ผัวเป็นผู้ได้พาทำงานเป็นแม่ค้าขายผลไม้ในตลาดไนท์บาร์ชา ได้รู้จักมักคุ้นกับคนหลายคน นานไปก็ไม่กลัวอะไรแล้ว ทุกวันนี้ผัวทำงานไม่ได้อายุมากแล้ว ตนเองจึงให้ลูกที่อุดรธานีขึ้นมาช่วยขายของ โดยให้ขึ้นมาจากช่องจอมและตนขึ้นรถโดยสารไปรับที่ตลาดช่องจอม มาอยู่ได้สองปีมันก็เอาผัวคนไทยได้ลูกอายุแปดเดือนหนึ่งคน ทุกวันนี้ยายผลให้ลูกกลับบ้านที่กัมพูชาและไม่ให้กลับมาอีก แต่ลูกสาวกลับไปบ้านได้ไม่กี่เดือนมันก็เอาผัวใหม่ที่บ้าน เพราะว่าตอนอยู่บ้านที่เขมรหน้าตาไม่ได้สวยเหมือนมาอยู่สุรินทร์พอกลับไปมีคนพอมีฐานะที่หมู่บ้านเขาสนใจ มาสู่ขอฉันเลยให้มันเอาผัวอยู่เขมนั้นแหละไม่ต้องกลับมาสุรินทร์อีก

ทุกวันนี้ขายผลไม้คนเดียว ให้ผัวเป็นคนไปติดต่อผลไม้ในตลาดมาลงให้แล้วจัดเตรียมไว้ขายตอนเย็น ส่วนตอนกลางวันฉันไม่ค่อยออกไปไหนอยู่แต่บ้าน มีบ้างครั้งไปซื้อยา หรือกับข้าวที่ตลาด รู้สึกสบายดี แม้จะอยู่แบบไม่เป็นคนไทยก็ตามคนแถวห้องเช่าที่อยู่นาน ๆ พอรู้จักกันเขาก็เป็นมิตรกันดี

5.3.2 เรื่องง่าย ๆ ชายข้ามแดน (นายพริก พง)

นายพริก พง อายุ 29 ปี บ้านเกิดอยู่ บ้านบุล อำเภออุดรธานี จังหวัดอุดรธานี ก่อนที่จะเข้ามาทำงานที่โรงสี เคยไปทำงานก่อสร้างอยู่จังหวัดอุดรธานี ได้รับค่าแรงวันละ 150 บาท ถ้าแก่บางคนให้ 15,000 เรียล อยู่บ้านทำนาพันธุ์ข้าวหอมมะลิ (ผกาอำวน) ส่วนมากขายหมด เก็บไว้กินนิดหน่อย

เขาเคยไปทำงานก่อสร้างอยู่แถว อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดอุทัยอยู่ประมาณ 6 เดือน เป็นช่างปูนให้ค่าแรง 205 ทำที่นี้มีเพื่อนจากเขมรมาอยู่ด้วยจำนวนมาก มาจากเสียเปรียบก็มีทำได้ไม่นาน ถ้าแก่ไม่ยอมจ่ายค่าแรงเพราะเขาบอกว่าเบื่องานไม่ได้ อยู่ที่นี่ต้องใช้จ่ายทุกอย่าง

อาหารต้องซื้อ ค่าน้ำค่าไฟ จ่ายเองหมด ทำงานอยู่บ้านสร้างเคยป่วยแล้วเถ้าแก่พาไปหาหมอหมดเงินมากเหมือนกัน จ่ายเอง ทำอยู่ถึง 6 เดือนคิดว่าคงไม่ได้เงินแล้วก็เลยกลับบ้าน

การเข้ามาที่สุรินทร์ง่ายมาก นายพริกบอกว่า เขาเดินทางผ่านด่านตรวจคนเข้าเมืองมาโดยซื้อบัตรข้ามแดน แล้วนั่งมอเตอร์ไซด์รับจ้างไปที่ตลาดตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าชายแดนไทยกัมพูชา แล้วเถ้าแก่ก็ไปรับขึ้นรถมาจากตลาดช่องจอมมาส่งถึงที่ทำงาน ไม่มีตำรวจตรวจคนต่างด้าวไม่รู้สึกลัวตำรวจ เพราะเคยมาเมืองไทยหลายครั้งแล้ว ไม่เคยถูกจับ

เขากลับไปเยี่ยมบ้านหลายครั้งต่อปี เมื่อประมาณ 6 ปีที่แล้ว เขากลับมาที่บ้านพบสาวบ้านเดียวกันที่เดินทางไปทำงานอยู่โรงสีแห่งหนึ่งในจังหวัดสุรินทร์ ก็เลยขอแต่งงาน ตอนนั้นแต่งงานมาได้ 6 ปีแล้ว มีลูกด้วยกัน 2 คน คนโตอายุ 4 ขวบ คนเล็กอายุ 2 เดือน ก่อนได้ลูกคนที่ 2 เมียได้พากลับมาทำงานที่เดิมก่อนไปบ้าน ได้ลาเถ้าแก่ไปอยู่บ้าน 1 เดือน เถ้าแก่ไปส่งถึงที่ตลาดช่องจอมและให้ข้ามกลับบ้านเอง

มาทำงานที่โรงสีข้าวแห่งนี้ เถ้าแก่ให้ทำหน้าที่เป็น รปภ. ให้ค่าแรงเป็นรายเดือน ๗ 5,500 บาท มีที่พัก มีอาหาร น้ำ ไฟฟ้าใช้ฟรี เวลากลับบ้านเถ้าแก่ให้ค่ารถอีก ตอนนี้อเมริกาที่กลับไปคลอตกหากแข็งแรงดีก็ให้กลับมาทำงานด้วยกันที่โรงสีข้าวอีก เวลาจะให้เงินญาติก็จะโทรศัพท์นัดให้มาเอาที่ตลาดช่องจอม ทำเป็นขึ้นมาตลาดแล้วให้มาคอยเอาเงินฝาก

ตอนนี้เขามีความรู้สึกว่าทำงานที่นี้สบายดี ไม่เคยโดนโกงค่าแรง อาจจะทำงานมากกว่าหน้าที่ประจำ แล้วแต่เถ้าแก่จะใช้ให้ทำ ทำได้ไม่รู้สึกว่าหนักเกินไป แต่ดีใจที่เถ้าแก่เขาเรียกใช้

เขาไม่ได้ทำบัตรให้ถูกต้องตามกฎหมาย เพราะเห็นว่า การเข้าออกสุรินทร์ง่ายมาก และเถ้าแก่เขาไปรับมาโดยไม่ต้องให้ตำรวจมาตรวจหรือตำรวจไม่กล้าตรวจหรือเปล่าไม่ทราบ แต่ทุกครั้งเถ้าแก่ไปรับมาเอง ไม่เคยให้คนอื่นไปรับมา อยากทำให้ถูกต้องตามกฎหมายเหมือนกันแต่เงินไม่มี ค่าใช้จ่ายมาก

กรณีตัวอย่างการความหมายชายแดนที่เปลี่ยนแปลงไป ที่เคยเป็นเส้นแบ่งแดนแห่งผู้คนกลับเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างคนสองประเทศ และเป็นศูนย์รวมทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และผู้คนระหว่าง 2 รัฐชาติกับอีกหลายรัฐที่ไหลเข้ามาพร้อมกับทุน การเคลื่อนย้ายผู้คนส่งผลให้ความหมายของเส้นเขตแดนลบล้าง หากนำแนวคิดในเรื่องชายแดนมาอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวจะเห็นว่าอาณาบริเวณชายแดนรวมทั้งเมืองชายแดนเป็นพื้นที่ว่าง (spatial) แห่งปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของผู้คน ปรากฏการณ์การเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติในกระบวนการในจังหวัดสุรินทร์เป็นกรณีศึกษาที่น่าจะเป็นตัวอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในเมืองที่เป็นอาณาบริเวณชายแดน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุป

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการแรงงาน กลไก เครือข่าย และระบบความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานนอกระบบข้ามชาติในจังหวัดสุรินทร์ ผลปรากฏพบว่า แรงงานข้ามชาติเขมรมีพัฒนาการมาตั้งแต่ตั้งแต่สมัยโบราณ คือในสมัยสุโขทัยและตั้งแต่สมัยอยุธยามีการใช้แรงงานเขมรในฐานะเป็นเชลยศึก เมื่อมีกฎหมายแรงงานต่างด้าว แรงงานเขมรในประเทศกัมพูชาเดินทางมาทำงานในประเทศไทยก็เป็นคนต่างด้าวเช่นเดียวกัน แต่แรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบในจังหวัดสุรินทร์ แต่เดิมการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เขมรสุรินทร์ถือว่าเป็นกลุ่มเดียวกัน ไปมาหาสู่กันเป็นเรื่องปกติเหมือนไม่มีเขตแดนกัน ต่อมาเมื่อมีเขตแดนกันแบ่งเป็นประเทศหรือเป็นรัฐชาติสุรินทร์อยู่ในอำนาจของรัฐไทย แยกตัวออกจากประเทศกัมพูชาซึ่งเป็นที่อาศัยอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ความสำนึกในความเป็นชาติพันธุ์เดียวกันยังมีอยู่ แต่เมื่อรัฐชาติไทยและกัมพูชาต้องการสร้างชาติให้เป็นไทยและเป็นเขมรโดยแนวความคิดชาตินิยม จึงทำให้กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในสุรินทร์ประเทศไทยและในกัมพูชา มีความเห็นว่าเป็นคนละพวก เข้าใจตนเองว่า เป็นเขมรกัมพูชา เขาคือเขมรไทยหรือเขาคือเขมรกัมพูชา เราคือเขมรไทย และเมื่อรัฐชาตินำลัทธิชาตินิยมมาปลูกใจกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในไทยมากยิ่งขึ้น เขมรสุรินทร์ที่ชื่อว่าเป็นเขมรไทย ก็เลือนหายจากความเป็นเขมร เหลือความเป็นไทยอย่างเดียว แรงงานข้ามชาติเขมร(กัมพูชา)ที่เดินทางมาทำงานในจังหวัดสุรินทร์ บางคนมีความสำนึกในชาติพันธุ์ แต่บางคนก็ไม่ได้สนใจในความเป็นชาติพันธุ์เขมร ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า เกิดขึ้นจากรัฐชาติสร้างความสำนึกทับซ้อนความสำนึกเดิม ทำให้สำนึกเดิมเลือนหายไป

แรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบมีพัฒนาการจากแรงงานข้ามชาติที่รัฐชาติผลักไสให้อยู่นอกกฎหมายแรงงาน ต่อมาเมื่อมีกฎหมายแรงงานต่างด้าว กลุ่มแรงงานข้ามชาติเขมรก็ยังถูกจัดอยู่นอกกฎหมายเหมือนเดิม เนื่องจากกฎหมายไม่ครอบคลุมถึงแรงงานกลุ่มนี้ การแก้ปัญหาของรัฐชาติโดยมติคณะรัฐมนตรี ผ่อนผันให้แรงงานข้ามชาติที่อยู่ในกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านเข้าสู่กฎหมายโดยการพิสูจน์สัญชาติและจดทะเบียน กกลไกของรัฐชาติอีกอย่างหนึ่งก็คือการปรับเปลี่ยนกฎระเบียบกฎหมาย และกฎกระทรวง เพื่อการบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติเขมร และกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านอีก 2 ชาติ คือ พม่า และลาว เป็นประเด็นสำคัญที่นำเสนอค้นพบในงานวิจัยนี้โดยเก็บข้อมูลภาคสนามก็คือ กกลไกของรัฐชาติในการจัดการแรงงานผ่านวาทกรรมแรงงานเถื่อน ทำให้กลไกนี้ต้องเน้นในเรื่องการจัดการกวาดล้างและปราบปราม แม้รัฐจะมีกลไกอื่นมาทดแทนก็ตาม แต่ก็ยังไม่สามารถจัดการแรงงานได้ดีเท่าที่ควร ยังมีการลักลอบ หลีกเร้น หลบหนี กลไกที่รัฐกำหนดและจัดให้มีการจัดการเรื่องสวัสดิการที่ไม่ครอบคลุมทั่วถึงแรงงานข้ามชาตินอกระบบ กลไกที่รัฐต้องแก้ไขก็คือกฎหมายเกี่ยวกับการทำงานของแรงงานต่างด้าว เพราะมาตรา 14 ยังมีความคลุมเครือ หรือไม่ก็ต้องออกระเบียบเพิ่มเติมรองรับกฎหมายมาตรานี้

การสร้างเครือข่ายของแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบ และการสร้างความสัมพันธ์อย่างเป็นระบบทำให้แรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบอยู่ได้และมีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งอาจเป็นปัญหาในการพิสูจน์สัญชาติแรงงานต่างด้าวของรัฐชาติที่ไม่มีวันสิ้นสุด

การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนเต็มรูปแบบจะมีผลกระทบต่อแรงงานแน่นอน ผู้ที่จะทำงานในต่างแดนจะต้องพัฒนาตนเองและเตรียมความพร้อมในทุกด้าน รัฐบาลจะต้องตราและแก้กฎหมายให้ทันสมัยต่อการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติ การทำงานนอกระบบจะมีเพิ่มมากขึ้น

การมองปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของแรงงานข้ามชาตินอกระบบในจังหวัดสุรินทร์ทำให้เป็นภาพวิถีชีวิต ความสัมพันธ์ และเครือข่ายของแรงงานในจังหวัดสุรินทร์ที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีการใช้แรงงานในจังหวัดสุรินทร์

อภิปรายผล

ปัจจัยการขาดแรงงานในระบบเศรษฐกิจไทยและคนไทยเริ่มปรับเปลี่ยนอาชีพและเลิกใช้แรงงานทำให้ผู้ประกอบการต้องนำเข้าแรงงานข้ามชาติมากยิ่งขึ้นตามลำดับ ในขณะที่เศรษฐกิจเจริญเติบโตและผู้ประกอบการเอกชนต่าง ๆ ต้องการใช้แรงงานมาสนับสนุนการผลิตมากเท่าใด นโยบายแห่งรัฐไทยอีกด้านหนึ่งที่ยังมีแนวโน้มในการดำเนินงานอย่างเต็มที่มากยิ่งขึ้นก็คือ นโยบายด้าน “ความมั่นคงแห่งชาติ” ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงปฏิบัติการแห่งรัฐเกี่ยวกับนโยบายทางด้านเศรษฐกิจและนโยบายแห่งความมั่นคงจะไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาในการจัดการแรงงานทั้งระบบ โดยเฉพาะแรงงานกัมพูชาที่ผู้วิจัยได้นำเสนอปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้วนั้น ด้วยระบบการข้ามแดน การติดต่อกัน และการดำรงชีพเมื่อเข้ามาทำงานที่รัฐกำหนดว่าถูกกฎหมาย ตามที่รัฐมีนโยบายที่จะนำเข้าแรงงานข้ามชาติโดยกลไกการใช้มติรัฐมนตรีที่ผ่อนผันการพิสูจน์สัญชาติแรงงานข้ามชาติและกลไกด้าน MOU กับรัฐกัมพูชาก็ตาม ซึ่งเมื่อนำข้อมูลการวิจัยครั้งนี้เทียบกับงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาติหรือแรงงานต่างด้าว สิ่งที่เป็นผลสรุปของงานวิจัยทั้งหลายก็คือผลกระทบที่รัฐมองมากที่สุดก็คือ แรงงานข้ามชาติหรือแรงงานต่างด้าวมียผลกระทบต่อความมั่นคงมากที่สุด ดังเช่นงานวิจัยเรื่อง “การจ้างแรงงานข้ามชาติตาม พระราชบัญญัติ การทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2551 กับการจัดทำบัญชีรายชื่ออาชีพสำหรับคนต่างชาติ” นำเสนอโดย ดร.กฤตยา อาชวนิจกุล จากสถาบันวิจัยประชากรและสังคม และ กุลภา วจนสาระ (2552) งานวิจัยเรื่อง แรงงานต่างด้าวเข้าเมืองผิดกฎหมายกับปัญหาความมั่นคงแห่งชาติ สาธารณสุข สังคม และเศรษฐกิจ (การติดตามผลภายหลังรัฐบาลมีนโยบายผ่อนผันให้มีการจดทะเบียนแรงงานต่างด้าวในกิจการ 6 ประเภท พ.ศ. 2545) โดย รศ.ดร.ชมนาท รัตนมณี และคณะ (2547) และงานวิจัยเรื่องปัญหาอุปสรรคการนำนโยบายการแก้ปัญหาแรงงานต่างด้าวผิดกฎหมายไปสู่การปฏิบัติ กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี โดย ร้อยตำรวจเอกฐิติพล อันหา (2547) ข้อเสนอสรุปงานวิจัยดังกล่าวข้างต้นล้วนได้เน้นศึกษาเกี่ยวกับปัญหาและการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับความมั่นคงของรัฐและแรงงานต่างด้าวที่ยึดถือหลักรัฐเป็นหลักในการแก้ปัญหาแรงงาน

งานวิจัยที่นำเสนอภาพแรงงานต่างด้าวในมุมมองด้านสุขภาพโดยใช้ข้อมูลจากวิถีชีวิตของแรงงานเป็นหลักแล้วนำเสนอนโยบายรัฐเพื่อการจัดการแรงงานต่างด้าว เช่น งานวิจัยเรื่อง คุณภาพชีวิตแรงงานสตรีลาวข้ามชาติในจังหวัดหนองคาย โดย รัตนา วรยศ (2549) งานวิจัยดังกล่าวนี้อาจเป็นข้อมูลหนึ่งรัฐนำไปกำหนดนโยบายแห่งรัฐเกี่ยวกับการจัดการแรงงานข้ามชาติ ส่วนงานวิจัยที่มุ่งนำเสนอเกี่ยวกับปัญหาเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวกับแรงงานต่างด้าวโดยเฉพาะก็มีเช่นเดียวกัน เช่น

งานวิจัยเรื่อง ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับแรงงานต่างด้าว ศึกษากรณี การทำงานของแรงงานต่างด้าวเข้าเมืองผิดกฎหมาย โดย ดิเรก บวรสกุลเจริญ (2547) ในงานวิจัยดังกล่าวมุ่งนำเสนอให้ปรับปรุงกฎหมายเข้าเมือง พ.ศ. 2522 และกฎหมายแรงงานต่างด้าว พ.ศ. 2521 ข้อมูลงานวิจัยนี้และอีกหลายงานวิจัยอาจส่วนหนึ่งที่เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงกฎหมายแรงงานต่างชาติที่เข้ามาทำงานในประเทศไทย

แต่งานวิจัยนี้มุ่งนำเสนอแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาในกรอบของกฎหมายตามพระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2551 มาตรา 14 ที่มีเนื้อหาอนุญาตให้แรงงานที่มีภูมิลำเนาและเป็นคนสัญชาติอื่นในประเทศที่มีชายแดนติดกับประเทศไทย และเนื้อหาในวรรคท้ายของมาตรานี้ว่า

“ความในมาตรานี้จะใช้บังคับกับท้องที่ใด สำหรับคนต่างด้าวสัญชาติใด เพื่อทำงานประเภทหรือลักษณะใด ในช่วงระยะเวลาหรือฤดูกาลใด โดยมีเงื่อนไขอย่างไรใด ให้เป็นไปตามที่คณะรัฐมนตรีกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา”

แม้เนื้อหาในวรรคท้ายแห่งมาตรา 14 ในพระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2551 ชัดเจนว่า จะต้องมีการออกกฎหมาย ระเบียบ กฎกระทรวง และข้อบังคับ เพิ่มเติม เพื่อให้การจัดการและปฏิบัติงานได้สะดวกและชัดเจนยิ่งขึ้น ในงานวิจัยนี้จึงนำเสนอข้อมูลว่า ตั้งการประกาศใช้พระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2521 ยังไม่ปรากฏมีการออกกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับที่ออกมาจากกระทรวงและคณะรัฐมนตรีเพิ่มเติมตามความในวรรคท้ายนี้เลย แต่สิ่งที่จังหวัดชายแดนใช้ก็คือ ข้อปฏิบัติของแต่ละจังหวัดที่ออกโดยผู้ว่าราชการจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับการเข้าออกราชอาณาจักรเท่านั้น ซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องกับการอนุญาตให้แรงงานข้ามชาติทำงานในจังหวัดหรือพื้นที่บริเวณชายแดนหรือไม่

จากกรณีตัวอย่างแรงงานข้ามชาตินอกระบบที่นำมาเสนอในงานวิจัยนี้ แสดงให้เห็นถึงปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบและคำนึงถึงคนที่มีผลกระทบจริงในปฏิบัติการของรัฐ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาติ จึงอาจนำเสนอข้อค้นพบและแนวทางในการแก้ปัญหา ดังนี้

1. ด้านกฎหมาย

ผลการประกาศผ่อนผันให้มีการขึ้นทะเบียนแรงงานต่างด้าว ปรากฏเห็นได้ชัดว่าไม่สามารถแก้ไขปัญหามาให้ผิดกฎหมายได้ เนื่องจากพื้นที่ที่แรงงานทำงานนั้นเป็นชายแดนซึ่งมีความเคลื่อนไหวซับซ้อนในเรื่องปฏิบัติการของรัฐและปฏิบัติการชีวิตประจำวันของผู้คนเขมรที่มาทำงาน แม้จะมีการประกาศนโยบายไม่ขยายการพิสูจน์สัญชาติจะใช้มาตรการปราบปรามจับกุม และสนับสนุนให้มีการนำเข้าแรงงานต่างด้าวอย่างถูกต้องตามกฎหมาย (มติการประชุมอนุกรรมการจัดระบบแรงงานต่างด้าวฯ วันที่ 13 พฤศจิกายน 2555) ก็ตาม มติดังกล่าวไม่อาจใช้ได้ในพื้นที่ชายแดน หากพิจารณาตามเนื้อหาในมาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติแรงงานต่างด้าว พ.ศ. 2551

ดังนั้น รัฐควรมีกฎกระทรวง ระเบียบ และข้อบังคับที่สามารถแก้ไขปัญหามาทำงานของแรงงานข้ามชาติอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะกลุ่มแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาทำงานในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งมีแรงงานข้ามชาติเขมรซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกับเขมรสุรินทร์

2. ปัจจัยแรงจูงใจที่ทำให้มีแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบ

แรงงานข้ามชาติตามบันทึกความเข้าใจว่าด้วยการจ้างแรงงานระหว่างรัฐ (MOU) กับประเทศเพื่อนบ้านยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ เนื่องจากบริษัทที่นำเข้าแรงงานข้ามชาติเป็นบริษัทขนาดใหญ่ มีค่าใช้จ่ายในการนำเข้าแรงงานข้ามชาติสูง อีกทั้งแรงงานข้ามชาติจะต้องมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินการเพื่อการข้ามแดน การอนุญาตให้ทำงานในไทย และต้องอยู่ในบริษัทนั้นตามระยะเวลา 2 ปี และสามารถต่อได้อีก 4 ปี หลังจากนั้นจะต้องถูกผลักดันให้เข้าประเทศของตน บางคนมีการเปลี่ยนชื่อนามสกุลกลับเข้ามาทำงานอีกครั้งก็มี สะท้อนให้เห็นว่า การใช้ข้อบันทึกความเข้าใจ (MOU) อาจแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานในระบบอุตสาหกรรมได้ แต่ในกลุ่มผู้ประกอบการรายย่อย และผู้ประกอบการอยู่ในพื้นที่ชายแดน ไม่มีแรงจูงใจที่ต้องปฏิบัติตามข้อบันทึกความเข้าใจที่มีความยุ่งยาก และมีค่าใช้จ่ายมาก จึงนิยมรับแรงงานข้ามชาติที่สามารถข้ามแดนมาได้ไม่ว่าโดยวิธีการใด และมีการใช้บริการเมย์ฮอลหรือนายหน้าที่จะนำเข้าแรงงานข้ามชาติ แรงจูงใจแรงงานข้ามชาติที่นิยมทำงานนอกระบบที่ปรากฏก็คือ การเข้าผ่านแดนโดยง่ายและสามารถดำรงชีพอยู่ร่วมกับแรงงานไทยได้อย่างปกติ เนื่องจากมีภาษาและวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ ค่าใช้จ่ายในการเดินทางเข้ามาทำงานในไทยในฐานะเป็นแรงงานข้ามชาตินอกระบบมีค่าใช้จ่ายน้อยกว่า

3. ปัญหาที่เกิดขึ้นกับแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบ

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับนายจ้างและแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบ ได้แก่

- 1) ความปลอดภัยของแรงงานข้ามชาติในการปฏิบัติงาน ส่วนใหญ่เป็นงานหนัก และสกปรก
- 2) นายจ้างโกงค่าแรง และไม่จ่ายเงินตามที่ตกลงไว้ แรงงานข้ามชาตินอกระบบไม่สามารถเรียกร้องได้ และไม่กล้าเผชิญหน้ากับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เนื่องจากมีความผิดที่ลักลอบทำงาน หรือทำงานโดยไม่มีใบอนุญาต
- 3) แรงงานข้ามชาตินอกระบบที่รับงานไปทำที่บ้านหรือเป็นผู้รับส่งสินค้าซึ่งผิดกฎหมายไทยเป็นผู้รับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว นายจ้างไม่รับผิดชอบ ซึ่งในงานวิจัยได้นำกรณีตัวอย่างมาเสนอไว้เพื่อเป็นกรณีที่จะต้องแก้ไข

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้ได้เก็บรวบรวม สังเคราะห์ และวิเคราะห์ข้อมูลต่าง เพื่อนำเสนอแนะในเชิงการบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติหรือแรงงานนอกระบบแก่ผู้บริหารประเทศ จึงแบ่งประเด็นที่จะเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะการบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติแก่รัฐ

ข้อเสนอแนะในการจัดการบริหารแรงงานแก่รัฐเพื่อจัดการบริหาร ผู้วิจัยแบ่งข้อเสนอแนะไว้เป็น 3 ประการ ดังนี้

1.1 ข้อเสนอแนะวาระเร่งด่วนแก่หน่วยงานที่รับผิดชอบ

สิ่งที่ต้องปฏิบัติเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาตินอกระบบ หรือรัฐให้เรียกว่าแรงงานต่างด้าวผิดกฎหมายซึ่งเป็นวาระเร่งด่วนในการจัดการบริหารแรงงานข้ามชาติ ดังนี้

1) ข้อเสนอต่อคณะรัฐมนตรี กระทรวงแรงงาน กระทรวงมหาดไทย และสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ให้พิจารณาพระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าว มาตรา 14 ทุกถ้อยคำและทุกวรรค เนื่องจากปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ มาตรานี้ อนุญาตให้แรงงานต่างด้าวที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคเข้ามาทำงานโดยที่ขัดต่อกฎหมาย กฎกระทรวง และระเบียบอื่น ๆ ในการเข้าเมืองและการทำงานของของคนต่างด้าว และยังไม่มิตติคณะรัฐมนตรี กฎกระทรวง และแนวทางการปฏิบัติสำหรับท้องถิ่นที่มีพื้นที่ติดชายแดนจะต้องปฏิบัติตามลักษณะที่พื้นที่สามารถจัดการได้และใช้กลไกรัฐในการจัดการบริหารแรงงานข้ามชาติได้อย่างทั่วถึง

2) ข้อเสนอต่อการปฏิบัติงานเจ้าหน้าที่รัฐและหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบที่เกี่ยวข้องกับชายแดน การตรวจคนเข้าเมือง การตรวจจับแรงงานผิดกฎหมาย และการดำเนินคดีแรงงานนอกกฎหมายตามกระบวนการยุติธรรม

เจ้าหน้าที่รัฐจะต้องปฏิบัติงานโดยไม่ถือคติทางชาติพันธุ์ เนื่องจากส่วนใหญ่ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง เจ้าหน้าที่ตำรวจ และหน่วยงานภาครัฐที่เข้าไปอยู่ในพื้นที่ชายแดน ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ส่วนกลางดำเนินการตามระเบียบการปกครองในระบบราชการ ทำให้ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ยังขาดความเอาใจใส่ด้วยความสำนึกทางชาติพันธุ์และความเป็นชายแดน จึงไม่ได้ปฏิบัติงานอย่างบูรณาการ และเข้าใจผู้คนในพื้นที่ กรณีตัวอย่างปฏิบัติการในชีวิตประจำวันที่น่าเสนอไว้ในบทที่ 4 สะท้อนเห็นวิถีชีวิตแรงงานข้ามชาตินอกกระบวนที่มีเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องด้วย

หน่วยงานภาครัฐที่เป็นหน่วยงานประสานงานหลัก ได้แก่ จังหวัด อำเภอ ตำบล จะต้องประสานงานกับหน่วยงานที่รับผิดชอบเฉพาะกรณีที่สังกัดอยู่ในกระทรวงต่าง ๆ เพื่อให้ทำงานอย่างบูรณาการ ทั้งนี้จะต้องคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ความเป็นชายแดน กรณีตัวอย่างในงานวิจัยได้นำเสนอไว้เกี่ยวกับการดำเนินงานจับกุมแรงงานต่างด้าวผิดกฎหมายที่ทำงานอยู่ที่ตำบลก้งแอน อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ หลังจากครบกำหนดพิสูจน์หลักฐาน หรือมีการจับกุมเป็นระยะ ๆ เพื่อสร้างผลงานในการปฏิบัติงาน และกรณีนำเสนอไว้ในปฏิบัติการชีวิตประจำวันของแรงงานข้ามชาติในบทที่ 4

3) สวัสดิการและการจัดการด้านสุขภาพแรงงานข้ามชาติไม่เท่าเทียม กระทรวงแรงงานจำเป็นต้องนำเสนอความจำเป็นที่จะต้องให้เกิดความเท่าเทียมกันของผู้คนในภูมิภาคอาเซียน ผ่านมิตติคณะรัฐมนตรีที่จะต้องมีการตั้งขึ้นในกระทรวงเป็นผู้รับผิดชอบหลัก หรือมีกองทุนเพื่อแรงงานต่างด้าวในสำนักงานประกันสังคมอย่างชัดเจน

1.2 ข้อเสนอแนะตอนนโยบายระยะสั้น

1) จากข้อมูลการวิจัยพบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นกับแรงงานข้ามชาติเขมรที่ต้องการทำงานนอกระบบ พร้อมกับนายจ้างพร้อมใจที่จะจ้างแรงงานนอกระบบ เพื่อลดค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นตามมาหลังจากที่ทำงานถูกต้องตามกฎหมาย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดที่มีพื้นที่ชายแดน ได้แก่ สำนักงานจัดหางานจังหวัด โดยกระทรวงแรงงานเป็นผู้สนับสนุนหลักในการดำเนินงาน จัดทำข้อมูลอย่างตรงไปตรงมา ไม่ให้ความกลัวเกิดขึ้น

เนื่องจากผู้วิจัยได้ประสบปัญหาในการเก็บข้อมูลกับหน่วยงานที่รับผิดชอบกับแรงงานต่างด้าว คำตอบที่ได้คือ “ความเข้าใจเกี่ยวกับนอกระบบไม่ตรงกัน” “หน่วยงานไม่ยอมรับว่า

มีแรงงานข้ามชาติที่ทำงานแบบนอกระบบ ซึ่งหมายถึง ไม่อยู่ในกฎหมายใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางเข้ามาทำงาน” เพราะความกลัวว่าจะมีความผิดที่ปล่อยให้มีการจ้างงานผิดกฎหมาย

การรวบรวมข้อมูลแรงงานข้ามชาติเขมรที่ทำงานอยู่ในจังหวัดสุรินทร์จะต้องเริ่มต้นด้วยการมีส่วนร่วมทั้งหน่วยงานภาครัฐ เอกชน แรงงานต่างด้าว และแรงงานไทย โดยจัดเก็บข้อมูล นำเสนอปัญหา อุปสรรค อย่างต่อเนื่อง ผู้ที่รับผิดชอบหลัก ก็คือ สำนักงานจัดหางานจังหวัด

2) เก็บข้อมูลปัญหาการดำเนินการตามกฎหมาย และข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติเขมรที่เดินทางเข้ามาทำงานในจังหวัดสุรินทร์ และค้นหาข้อปฏิบัติสำหรับการบริหารจัดการแรงงานในสุรินทร์ โดยท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการเอง เพื่อจะได้นำเสนอส่วนกลางให้รับทราบและยอมรับร่วมกัน และนำเสนอข้อมูลเพื่อจัดการบริหารแรงงานข้ามชาติในไทยเพื่อเตรียมพร้อมเข้าสู่ความเป็นประชาคมอาเซียนอย่างเต็มรูปแบบ

หน่วยงานที่รับผิดชอบหลักในการดำเนินงานคือ สำนักงานจังหวัดสุรินทร์ และสำนักงานจัดหางานจังหวัด

1.3 ข้อเสนอแนะระยะยาว

1) รัฐจะต้องมีนโยบายเพิ่มสิทธิทางสังคมให้ครอบคลุมถึงแรงงานข้ามชาตินอกระบบ เช่น หลักประกันสุขภาพ ประกันสังคม และสิทธิการแสดงตนในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน เช่น หากแรงงานข้ามชาติแต่งงานกับคนไทย ลูกที่เกิดในประเทศไทยหรือประเทศอื่นใด จะต้องได้รับสิทธิเท่าเทียมกับคนไทย ในฐานะเป็นพลเมืองไทยคนหนึ่ง

2) รัฐต้องยอมรับการเคลื่อนย้ายแรงงานในกลุ่มประเทศในสมาชิกอาเซียน โดยที่จะต้องยอมรับความจำเป็นจะต้องส่งออกแรงงานเพื่อนำเงินกลับไปพัฒนาประเทศของประเทศด้อยพัฒนา โดยผ่านกระบวนการตกลงร่วมกันในกลุ่มประเทศอาเซียน

2. ข้อเสนอแนะทางวิชาการ

งานวิจัยเกี่ยวกับแรงงานนอกระบบมีน้อย อาจจะศึกษาในประเด็นสิทธิ สวัสดิการ และเพิ่มเติม

บรรณานุกรม

- พรรณิ บัวเล็ก. กุลีลากรรณ : กับประวัติศาสตร์แรงงานไทย. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2542
- กนกวรรณ มะโนรมย์. พลวัตเมืองชายแดน: กรณีศึกษาเมืองโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี. ศิลปศาสตรมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. ฉบับพิเศษ, 2552.
- กรรณิการ์ สุขสวัสดิ์. การอพยพย้ายถิ่นของกลุ่มชนส่วยบ้านโพนทอง ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2506-2537. มหาสารคาม : วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขา ไทยคดีศึกษา, 2541.
- กฤตยา อาชวนิจกุล. สรุปผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติ ในปี 2551 ของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. ปีที่ 30 ฉบับที่ 2 พ.ศ.2552 ธันวาคม-มกราคม 2552.
- งามพิศ สัตย์สงวน. วัฒนธรรมข้าวในสังคมไทย : การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ : บริษัท เท็กซ์ แอนด์ เจอร์ พับลิเคชั่น, 2545.
- จักรกริช สังขมณี. ชายแดนศึกษากับมานุษยวิทยาการค้าข้ามแดน : บทความนำเสนอในการสัมมนาเพื่อมุทิตาจิต แต่ศาสตราจารย์ ดร. อานันท์ กาญจนพันธุ์ ในโอกาสเกษียณอายุ, 2551 (เอกสารสำเนา)
- จิตร ภูมิศักดิ์. ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว ขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติฉบับสมบูรณ์ เพิ่มเติมข้อเท็จจริงว่าด้วยชนชาติขอม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, 2535
- _____. ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ. พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2519.
- _____. ข้อเท็จจริงว่าด้วยชนชาติขอม. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไม้งาม, 2525.
- _____. สังคมไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2527.
- จิราพร กองทอง. ปัจจัยที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวบริเวณด่านช่องจอม อำเภอ กาบเชิง จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภูมิศาสตร์. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2540.
- ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2547.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, 2539
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (บรรณาธิการ). แผ่นดินจินตนาการ. กรุงเทพฯ : มติชน, 2551.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ). ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทย, 2548.
- ธีรภาพ โลหิตกุล. คนไทในอุษาคเนย์. สำนักพิมพ์ผู้จัดการ, 2538.
- ประกอบ ผลงาม. สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล , 2538.
- ปราณี วงษ์เทศ. สังคมวัฒนธรรมในอุษาคเนย์. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2539.

- ปัญญา บริสุทธิ์. ชนชาติต่างๆ ในแหลมอินโดจีน. แปลจาก Les Peuples de la Péninsule Indochinoise ของ G. Coedès (1962) กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2525.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่าม. ข้ามพรมแดนกับคำถามเรื่องอัตลักษณ์วัฒนธรรมพื้นที่และความเป็นชาติ. วารสารวิชาการ, 2545.
- _____. อัตลักษณ์ชาติพันธุ์และความเป็นชายขอบ. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน), 2647.
- พฤกษ์ เกาถวิล. พื้นที่ของการดำรงชีวิตในการค้าขายแดน : เขตแดนรัฐ พื้นที่ในระหว่าง และ ภูมิศาสตร์แห่งการครอบงำ. ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ฉบับพิเศษ, 2552.
- _____. รายงานการวิจัย “วิธีการค้าขายแดน โลกาภิวัตน์ การควบคุม การต่อรอง กรณีศึกษา การค้าของผู้ค้าขายในพื้นที่พรมแดนไทย-ลาว จังหวัดอุบลราชธานี”. อุบลราชธานี : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2550. (เอกสารสำเนา)
- พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. รวมบทบัญญัติแห่งกฎหมายไทย และเอกสารสำคัญว่าด้วย สัญชาติไทยของบุคคลธรรมดา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน. พิมพ์ครั้งที่ 6 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2546.
- พิสิฐ เจริญวงศ์. ชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2528.
- ไพฑูรย์ มิกุล. “วัฒนธรรมแม่น้ำมูลเชิงชาติพันธุ์วิทยาและประวัติศาสตร์ กรณีการผสมผสานกลมกลืนของกลุ่มชาติพันธุ์กวย เขมร และลาว”. วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล. กรุงเทพฯ : สารมวลชน, 2533.
- ไพฑูรย์ มิกุล. ประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ศึกษากรณีหัวเมืองเขมรป่าดอย สุรินทร์ สังขะและขุนขันธ์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยวงษ์ชิตัน, 2527.
- ยงยุทธ ชูแว่น. คริสต์ศตวรรษแห่งการค้นพบและเส้นทางสู่อนาคตประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2551.
- ยศ สันตสมบัติ. มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.
- _____. รัฐ จากมุมมองของชีวิตประจำวัน 1. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน), 2551.
- ยศ สันตสมบัติ. อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน), 2551.
- วัชรินทร์ ยงศิริ (บรรณาธิการ). การค้าขายแดนไทยกับอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- วัลลภา รุ่งศิริแสงรัตน์. บรรพบุรุษไทย : สมัยก่อนสุโขทัยและสมัยสุโขทัย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- _____. บรรพบุรุษไทย : สมัยอยุธยา-กรุงเทพฯ. กรุงเทพฯ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- เวียงวัฒนา ชนะพาล. การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในนครหลวงเวียงจันทน์. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2552.

- ศิริพร ทองคนารักษ์. พลวัตรชุมชนชายแดนไทย-ลาว ในกระแสโลกาภิวัตน์. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2551.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน). ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์/ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน). กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547.
- ศิลปากร, กรม. แผนที่ทางโบราณคดีจังหวัดบุรีรัมย์. 2532.
- สนธิ สมัครการ. การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมกับการพัฒนาสังคม. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2525.
- สมคิด ศรีสิงห์. ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พิมพ์นิเศ, 2533.
- สุชาติ มีสิทธิ์. พลเมืองจินตนาการกับคนลาวไร้รัฐที่ชายแดนภาคอีสาน. ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. ฉบับพิเศษ, 2552.
- สุรณี แก้วกลม. อักษรขอมที่ใช้บันทึกภาษาไทย. กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526.
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ. ระบบการเขียน (อ่าน) ภาษาเขมรถิ่นไทย. นครปฐม : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2531.
- โสภิตา วีรกุลเทวัญ. เสียงของ : ชาติพันธุ์และการค้าที่ชายแดน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2549. (เอกสารอัดสำเนา)
- โสฬส ศิริไสย์ และคณะ. สารานุกรมชนชาติไทย. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล: นครปฐม, 2538.
- อภิญา เพื่องฟูสกุล. “พื้นที่” ในทฤษฎีสังคมศาสตร์. สังคมศาสตร์ (ม.ช.) ปีที่ 12ฉบับที่ 2, 2543.
- อมรา พงศพิชญ์. ความหลากหลายทางวัฒนธรรมกระบวนทัศน์และบทบาทประชาสังคม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- อานนท์ อาภาภิรม. มนุษย์กับสังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : บารุงนุกุลกิจ, 2525.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. พลวัตรของชุมชนในการจัดการทรัพยากร : สถานการณ์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.

ผู้บอกข้อมูลไทย

รองผู้กำกับสถานีตำรวจภูธรกาบเชิง
 เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง
 ปภพ ขอไชย (ปลัดอำเภอเมืองสุรินทร์)
 บุญเรือง คัชมาย์ (ผู้จัดการศูนย์ Hup โรงเรียนปราสาทวิทยาคาร)
 จ.ส.ต. สุทัย นิมนรัมย์ สภ.กาบเชิง
 ด.ต.ปิยะ เพชรรักษ์ สภ.กาบเชิง
 จรุณ เครือวัลย์ เจ้าหน้าที่ควบคุมเรือนจำสุรินทร์
 พิรุณ อุ่นศรี (นักจัดรายการวิทยุ)
 นายสุตท้าย ทันตา(เจ้าของร้านสวดยกล้วย)
 เจ้าของร้านสหกิจรวมวัสดุ
 เจ้าของร้านปิ้ง
 เจ้าของร้านพรนิภา

ผู้บอกข้อมูลกัมพูชา

นางเฮง ยส

นายไผ่

นางสาวเซรีย สำอาด

นางสาวเนียง

นายเชือน จันท์

นางสาวจันท์ ยืน

นางจันท์ ไทรวี

นางสาวโซง เปียน

นายกัก เปียม

นางสาวเมา ธิดา

นายซ็อก ชำนาง

นายเปรน เปร็อย

นายไร ปริก

นางอิม ฮอน

นายเยน สอรอง

นายพัน ดารา

นางสาวแนน

นายโสง วิบุตร

นายเลือก เอ็น

นายชวน ณี

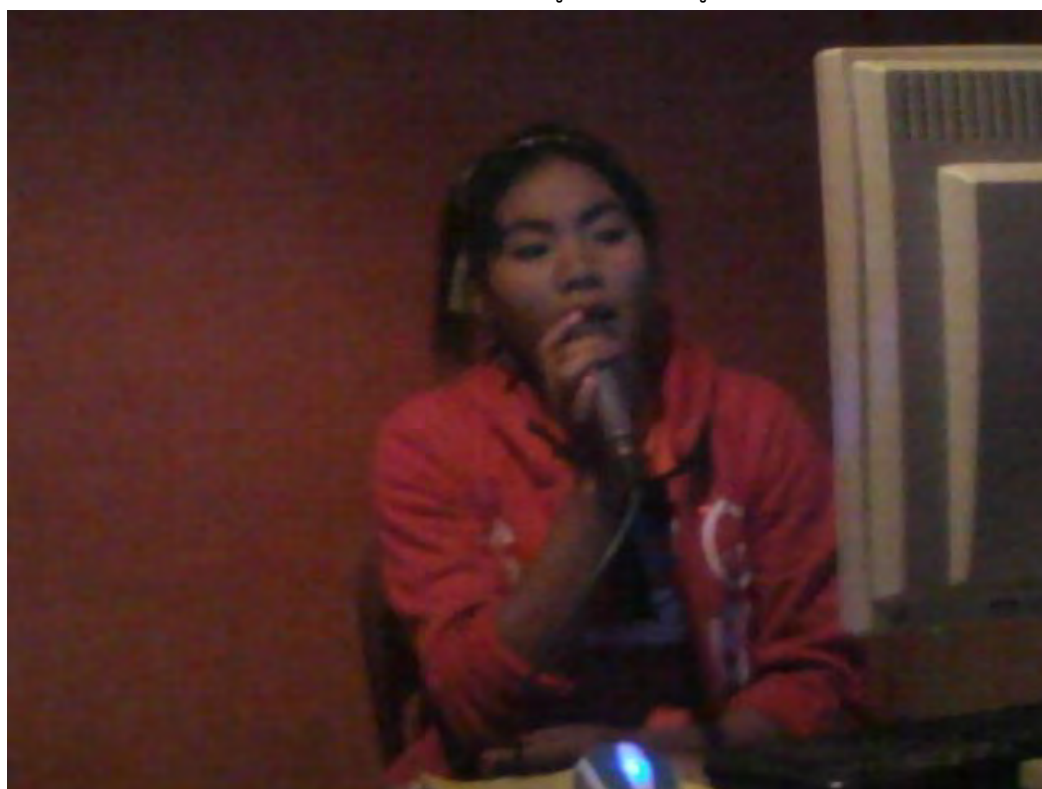
ภาคผนวก

1. ภาพถ่ายเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติเขมรในจังหวัดสุรินทร์
2. เอกสารการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย /แบบสัมภาษณ์

1. ภาพถ่ายเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติเขมรในจังหวัดสุรินทร์

แรงงานรับจ้างขนส่งสินค้าระหว่างไทย-กัมพูชา (ชาวกัมพูชาลากเพื่อข้ามเขตแดน)

นางสาวเซรีย สำอาด แรงงานข้ามชาติเขมรในร้านอาหารสวนกล้วย

ด.ต.ปิยะ เพชรรักษ์ สภ.กาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

แรงงานข้ามชาติเขมรในร้านพรนิภา อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

แผนป้ายประกาศการปฏิบัติงานของทหารเกี่ยวกับการสกัดกั้นแรงงานต่างด้าว

2. เอกสารการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย /แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์งานวิจัย

แรงงานคนกัมพูชา (แรงงานนอกระบบ) ในจังหวัดสุรินทร์

คนให้สัมภาษณ์ ชื่อ..... ภูมิลำเนา

.....

ที่ทำงาน.....

เรื่องที่ให้สัมภาษณ์

1. ถามเรื่อง การเดินทางมาทำงานว่า ก่อนมาทำงานติดต่อกับใครบ้าง

1. คนที่ติดต่อ ใครแนะนำ

.....

2. การติดต่อร้านที่ทำ

.....

3. ลักษณะการทำงาน

.....

.....

2. ค่าแรงที่ได้รับ

1. เท่าไร

.....

2. ความพอใจกับเงินเดือนและงานที่ทำ

.....

3. ค่าใช้จ่าย

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ปัญหาต่าง ๆ

1. เจ้าของร้าน

[illegible]

2. เจ้าหน้าที่ตำรวจไทย

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. เจ้าหน้าที่ฝั่งเขมร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์งานวิจัย

นายจ้างแรงงานคนกัมพูชา (แรงงานนอกระบบ) ในจังหวัดสุรินทร์

คนให้สัมภาษณ์ ชื่อ..... ภูมิลำเนา

.....

ชื่อร้าน.....

เรื่องที่ให้สัมภาษณ์

1 การรับเด็กเขมรมาทำงาน ติดต่อกับใครบ้าง

1. คนที่ติดต่อ ใครแนะนำ

.....

2. การพูดคุยติดต่อกับลูกจ้าง

.....

3. ลักษณะที่มอบหมาย

.....

2. ค่าแรงที่ตกลงกัน

1. ทำไม เพราะอะไร แตกต่างจากแรงงานไทยอย่างไร

[illegible]

2. ความพอใจกับเงินเดือนที่ให้และลักษณะงานที่มอบให้หรือไม่

[illegible]

3. ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการรับแรงงานต่างด้าว

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. เจ้าหน้าทีฝ่งเขมร

.....

.....

.....